

305

22

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σειρά έργων γραφέντων επί τη βάσει τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ καὶ τῶν τελευταίων προόδων τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν.

11

-2

MAX NORDAU

ΕΚΦΥΛΙΣΜΟΣ

ΜΕΤΑΦΡ.

ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΑΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΠΕΤΡΑΣΚΙΟΥ
 Αριθμ. κατάλ. 305
 Κατάφ. 630040x

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
 ΕΡΜΟΥΣΣΕΩΝ
 Τμήμ. 503
 Δοκίμια
 513. 503
 589
 17/22

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ Δ. ΦΕΞΗΣ

ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 10

1905

ΔΙΟΘΗΚΗ

πολιτείας και των
παιδών

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σειρά έργων γραφέντων επί τη βάσει του συγχρόνου πολιτισμού και των
τελευταίων προόδων των τεχνών και επιστημών

MAX NORDAU

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Αριθ. ....

15,73

ΕΚΦΥΛΙΣΜΟΣ

112

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΑΓΓΕΛΟΥ

ΒΛΑΧΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Αριθμ. 15/3167

Μαρίττα Καροδριάνη

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ: ΧΡΗΣΤΟΣ Δ. ΦΕΞΗΣ

ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 10

1925

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

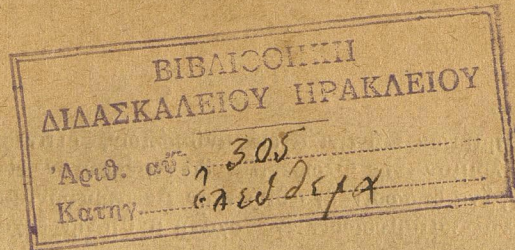

Ὁ διάσημος συγγραφεὺς τοῦ περὶ «Ἐκφυλισμοῦ» οὐκ ἄλλοῦ φιλοσοφικοῦ καὶ κριτικοῦ βιβλίου, οὐτινος ἡ φήμη διεσαλπύσθη ἀπὸ πέντε ἐτῶν ἀνὰ τὸν πολιτισμένον κόσμον, ἦτο ἤδη καὶ πρότερον εὐφήμως γνωστός, διὰ τοῦ παραδόξου ἰδίως συγγράμματος, ὅπερ ἐπέγραψε. «Τὰ κατὰ συνθήρηγν ψεύδη» καὶ δι' οὗ ἐπεχείρησε ν' ἀποσπάσῃ διὰ τολμηραῦ χειρὸς τὸ προσωπεῖον πολλῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καὶ ὑποκριτικῶν παραδόσεων. Ἰατρός καὶ φρενολόγος διακεκριμένος, προσήλωσεν ἰδίως τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ διάνοιαν εἰς μελέτην τῆς συγχρόνου εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας καὶ τῶν νοσηρῶν αὐτῆς φαινομένων· ὠριμώτατος δὲ καρπὸς τῆς μελέτης του ταύτης πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ περὶ Ἐκφυλισμοῦ (Entartung) δίτομον αὐτοῦ βιβλίον, ὅπερ δις ἤδη ἀπὸ τοῦ 1892 ἐκδοθὲν γερμανιστί, καὶ γαλλιστί μεταφρασθὲν πρὸ δύο ἐτῶν, βαθυτάτην ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν, ἀνεγνώσθη ἀπλήστως καί, ὡς πᾶσα σημαίνουσα φιλολογικὴ παραγωγή, ἀφθονον ἐξήγειρεν οὐ μόνον τὸν ἀνθρόρητον θαυμασμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν σκόπιμον καὶ μικρολόγον κατάκρισιν.

Τοῦ βιβλίου τούτου, ὅπερ λόγῳ βαθείας παρατηρήσεως, διαλεκτικῆς δυνάμεως, ἐπιστημονικῆς ἀληθείας καὶ ἀδρότητος νοημάτων ὀλίγα ἔχει τὰ πάρισα ἐν τῇ συγχρόνῳ φιλολογίᾳ, ἐπιχειρῶ ν' ἀποδώσω ἐν μεταφράσει τὰ κυριώτατα μέρη. Περιοκίπτων ἐξ αὐτοῦ ὅ.τι ὀλιγώτερον ἢ οὐδόλωσ ἐνδιαφέρει τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην, συμπτύσσων ἐν περιλήψει τὰς φιλοσοφικὰς ἢ ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ λεπτολογίας, θέλω ἰδίως πιστότερον καὶ κατὰ λέξιν ν' ἀποδώσω τὰς μελέτας τοῦ συγγραφέως περὶ τὰ γενικώτερα

φαινόμενα τοῦ συγχρόνου φιλολογικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ ἐκφυλισμοῦ, ὅσπερ ὑπὸ διάφορα καὶ ποικίλα ὀνόματα λυμαίνεται σήμερον τὴν διανοητικὴν παραγωγὴν τῆς Εὐρώπης. Τῆς ἐπιδημίας ταύτης τὰ ψυχοφθόρα μικρόβια ἤρχισαν δυστυχῶς ἀπὸ τινος ἀσκοῦντα καὶ παρ' ἡμῖν τὸ ἔργον τῆς σηπτικῆς αὐτῶν ἀποσυνθέσεως, εὐκταῖον δὲ θὰ ἦτο, ἂν ἡ ἐπιστήμων φωνὴ τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ συγγραφέως συνετέλει εἰς ἔγκαιρον συνετισμὸν καὶ σωτηρίαν τῶν ἀσθενῶν ὀργανισμῶν, ὅσων ἀπειλεῖ τὴν διάνοιαν ἢ νῦξ τοῦ ἐκφυλισμοῦ.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ

ΕΚΦΥΛΙΣΜΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Γεν. ἀριθ. 349

Κατηγορία 1A

Ειδ. ἀριθ. 22

ΤΕΛΟΣ ΑΙΩΝΟΣ

Ἔννοια.

Ἡ ὀνομασία *τέλος αἰῶνος* (fin de siècle), ὡς χαρακτηρισμὸς πολλῶν συγχρόνων κοινωνικῶν φαινομένων καὶ τῆς ἐκδηλυμένης δι' αὐτῶν ψυχικῆς καταστάσεως, ἔχει γαλλικὴν καὶ ἰδίως παρισινήν τὴν καταγωγὴν. Ἐκ Γαλλίας διέδραμε τὸν παλαιὸν καὶ νέον κόσμον, καὶ τοῦτο προδήλως διότι ἀνταπεκρίνετο εἰς πραγματικὴν ἀνάγκην. Εἶναι μὲν μορὰ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἔκφρασις, διότι μόνον παιδίου ἢ ἀγρίου διάνοια δύναται νὰ φαντασθῇ χρονικὴν τινα περιόδον ὡς ἔμψυχον ὄν, ἔχον ἀρχὴν καὶ τέλος, ζωὴν καὶ θάνατον· ἀλλ' ὅσον ἀνόητος καὶ ἂν ἦναι ἡ ὀνομασία, ὑπάρχει ὁμως ἀληθῶς εἰς τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις ἢ πνευματικὴν κατάστασιν ἣν ἐκφράζει. Ἡ σημερινὴ ψυχικὴ διάθεσις εἶναι παραδόξως συγκεχυμένη, ἀπατελεῖται δὲ ἐκ πυρετώδους φόβου τοῦ μέλλοντος καὶ φαιδρᾶς ἀλλ' ἀπέλπιδος συγκρότησις ἐγκατεργήσεως. Τὸ ἐπικρατοῦν συναίσθημα εἶναι συναίσθημα καταποντισμοῦ ἢ ἐξολοθρευμοῦ ἐγγίζοντος.

Ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀδρανῆ ἀπόγνωσιν χρονίως νοσοῦντος, ὅστις αἰσθάνεται ὅτι ἀποθνήσκει μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐν μέσῳ τῆς περὶ αὐτὸν σφριγώσεως καὶ ἀθανάτου φήσεως πρὸς τὸν φθόνον γέροντος καὶ πλουσίου παραλύτου βλέποντος νεαρὸν ζεῦνος ἔραστῶν εἰσχωροῦν εἰς μυστηριώδεις ἄλλοσ ἀπὸς τὴν κατασχό-

νην εξηντημένων και ανικάνων ανθρώπων, ολίγες φεύγοντες νέον τινα λοιπόν τῆς Φλωρεντίας θά κατέφευγον εἰς μαγευμένον κήπον, ἵνα ζήσωσιν ἐν αὐτῷ νέον Δεκαήμερον, μάτην ἀγωνιζόμενοι νὰ καταμύσωσιν ἐν ἑσχάτῃ μέτῃ τὴν ἑσχάτην αὐτῶν στιγμήν.

Ὅπως ἀκριβέστερον ἐννοηθῆ τί σημαίνει ἡ ἀόριστος και συνθηματικὴ ἐκείνη φράσις : fin-de-siècle, ἀνάγκη νὰ παρατεθῶσι παραδείγματα τινά, ἐφ' ὧν ἐγένετο χρῆσις αὐτῆς. Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἀντλοῦμεν ἐκ γαλλικῶν ἐφημερίδων καὶ βιβλίων τῶν τελευταίων ἐτῶν.

Βασιλεὺς τις παραιτεῖται, καταλείπει τὴν χώραν του καὶ ἐγκαθίσταται εἰς Παρίσιους, ἀλλ' ἐπαφυλάχθη ὅμως καὶ τινά δικαίωμα. Χαρτοπαικτῶν χάνε πολλά καὶ περιπίπτει εἰς πλήρη ἀχρηματίαν. Συνομολογεῖ τότε σύμβασιν μετὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς χώρας του, καὶ ἀντὶ ἐνὸς ἑκατομμυρίου φράγκων πωλεῖ ὅσα εἶχεν ἐπιδικαιώματα καὶ προνόμια.—Βασιλεὺς fin-de-siècle.

Ἐπίσκοπός τις καταδιώκεται ποινικῶς ἐπὶ προσβολῇ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργοῦ του. Προσερχόμενος εἰς τὸ δικαστήριον διανέμει εἰς τοὺς δημοσιογράφους ἐντυπον τὴν υπεράσπισίν του διὰ τῶν συνοδευόντων αὐτὸν κληρικῶν. Καταδικασθεὶς δὲ εἰς πρόστιμον προκαλεῖ δημόσιον ἔρανον, καὶ συναΐζει τὸ δεκαπλάσιον τοῦ προστίμου. Δημοσιεύει μετὰ τοῦτο βιβλίον περιεχόν ὅσα τῷ ἐστάσιαν συγκατηήρια, ἐπιχειρεῖ περιοδεῖαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του καὶ δὲν λησμονεῖ νὰ τείνῃ τὸν δίσκον εἰς τὰ περιεργα πλήθη.—Ἐπίσκοπος fin-de-siècle.

Ὁ φονεὺς Πραντοίνης φέρεται μετὰ τὴν ἀποκεφάλισίν του εἰς τὴν ἀνατομικὴν τράπεζαν. Ὁ προϊστάμενος τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας κόβει ἀπὸ τὸ πτώμα μέγα τεμάχιον δέρματος, τὸ δίδει εἰς βυρσοδέψην, καὶ κατασκευάζει ἐξ αὐτοῦ χαρτοφυλάκια καὶ σιγαροθήκας δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς φίλους του.—Υπάλληλος fin-de-siècle.

Ἀμερικανός τις τελεῖ τοὺς γάμους του ἐντὸς καταστήματος φωταερίου. Ἐπειτα ἐπιβαίνει μετὰ τῆς συζύγου του εἰς ἀερόστατον, καὶ συντελεῖ τὴν γαμήλιον περιοδεῖαν του ἐντὸς τῶν νεφῶν.—Γάμος fin-de-siècle.

Ἀκόλουθος κινεζικῆς πρεσβείας δημοσιεύει γαλλιστὶ πνευματώδη βιβλία ὑπὸ τὸ ὄνομά του. Διαπραγματεύεται μετὰ τραπεζῶν μέγα δάνειον τῆς κυβερνήσεώς του, καὶ εἰσπράττει παρ' αὐτῶν ἀρκετὰ σπουδαίας προκαταβολάς, ἀλλὰ βραδύτερον ἀποκαλύπτεται, ὅτι τὰ βιβλία εἶχον γραφῇ ὑπὸ τοῦ Γάλλου γραμμα-

τέως του, καὶ ὅτι ὁ Κινεζὸς ἀκόλουθος εἶχεν ἀπατήσῃ τὰς τραπεζάς—Διπλωμάτης fin-de-siècle.

Μαθητὴς γυμνασίου παρέρχεται μετὰ συμμαθητοῦ του ἐνώπιον τῆς φυλακῆς, ὅπου κρατεῖται ὁ πατήρ του, πλούσιος τραπεζίτης, κατηγορούμενος ἐπὶ χρεωκοπία καὶ υπεξαίρεσις. Δεικνύει τὸ κτίριον εἰς τὸν φίλον του καὶ λέγει μειδιῶν : Τὸ σχολεῖο τοῦ μπαμπά!—Υἱὸς fin-de-siècle.

Δεσποινὶς καλῆς οἰκογενείας, ἐξομολογεῖται στενάζουσα εἰς ὀμίληκα φίλην της, ὅτι οἱ γονεῖς της τὴν ἀναγκάζουσι νὰ νυμφευθῆ πλούσιον εὐγενῆ, φαλακρὸν καὶ ἄσχημον, ἐνῶ αὐτὴ ἀγαπᾷ τὸν Ραοὺλ. — Μὴ στενάξῃς, ἀπαντᾷ ἡ φίλη της. Νυμφεύσου τὸν φαλακρὸν καὶ γνώρισέ τον με τὸν Ραοὺλ. — Δεσποινὶς fin-de-siècle.

Ὅσον ἄσχετα πρὸς ἄλληλα καὶ ἄν φαίνονται τὰ γεγονότα ταῦτα, ἔχουν ὅμως πάντα ἐν κοινὸν χαρακτηριστικόν : βαθυτάτην περιφρόνησιν τῆς παραδεδομένης ἠθικῆς καὶ εὐπρεπειας. Καὶ ἀληθῶς, ἡ κατὰ βῆθος ἐννοία ἣν περιέχει ἡ ὀνομασία ἐκείνη εἶναι τοῦτο : Πρακτικὴ ἀπόπτυσις τῆς θεωρητικῆς ὑφισταμένης ἐτι ἠθικῆς ἀγωγῆς. Ὁ παράλυτος ἐρμηνεύει αὐτὴν ὡς ἀχάλινον, κτηνώδη ἀκολασίαν· ὁ πεπορωμένος ἐγωϊστὴς ὡς περιφρόνησιν πάσης πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνασκοπῆς, ὡς καταπάτησιν παντὸς φραγμοῦ πρὸς τὸ χρῆμα καὶ τὴν ἀπόλαυσιν· ὁ καταφρονῶν τὸν κόσμον ὡς ἀναιδῆ γύμνωσιν πάσης γυμνασίας ὀριμῆς, ἣν ἄλλοτε συνέκρουπτε κἂν ἡ ὑποκρισία, ὅσάκις δὲν κατέστειλεν ἡ ἀρετὴ· ὁ πιστὸς ὡς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ παντὸς δόγματος, ὡς ἀρνησιν τοῦ υπεραισθητικοῦ κόσμου· ὁ λεπτήν ἔχων τὴν αἴσθησιν καὶ διηρῶν νευρικῆς συγκινήσεις εἰς ἐξαφάνισιν τοῦ ιδεώδους ἐν τῇ τέχνῃ, ἣν θεωρεῖ πλέον ἀδυνατοῦσαν νὰ συγκινήσῃ διὰ τῶν παλαιῶν μέσων. Πάντες δὲ συνάμα ὡς τὸ τέρμα κοινωνικοῦ διακόσμου, ὅστις ἐν τούτοις ἐπὶ μακρῶν αἰῶνων σειρῶν ἐπήρκεσε μὲν εἰς τὸ λογικόν, ἐδάμασε δὲ τὸ κακὸν καὶ ὥριμασε τὸ καλὸν ἐν πάσῃ τέχνῃ.

Ἱστορικὴ περίοδος ὅλη κλίνει προδήλως εἰς τὸ τέρμα της, καὶ ἄλλη προμηνύεται. Ρήγμα βαθὺ διατρέχει πᾶσαν παράδοσιν, ἢ δὲ αὖριον δὲν φαίνεται ἐτοιμὴ νὰ διαδεχθῆ τὴν σήμερον. Τὸ ἐπάροχον κλονεῖται καὶ καταρρέει· τὸ ἀφίνει δὲ ὁ κόσμος νὰ καταπέσῃ, διότι τὸ ἐβαρύνθη καὶ νομίζει ἀναξίαν τοῦ κόπου τὴν συντήρησίν του. Αἱ ἰδέαι, ὅσαι μέχρι τοῦδε ἐδέσποσαν τῶν πνευμάτων, ἀπέθανον ἢ ἐκδιώχθησαν ὡς ἐκθρονισθέντες βασιλεῖς· μάχονται δὲ περὶ κληρονομίας διάδοχοι νόμιμοι καὶ σφετερι-

σταί. Ἄλλ' ἐν τούτοις κρατεῖ μεσολασιεῖα ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ φρίκῃ σύγχυσις ἐξουσιῶν, ἀβουλία τοῦ ἀνάρχου πλήθους' αὐθαιρεσία τῶν ἰσχυρῶν, ἐμφάνις ψευδῶν προφητῶν, γέννησις ἐφημέρων, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ τυραννικώτερον δεσποτίσκων. Μετὰ πόθου προσδοκῶσι πάντες τὸ ἐπερχόμενον μέλλον, ἀλλ' οὐδείς προαισθάνεται πόθεν καὶ ποῖον θ' ἀνατεῖλη. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ χάους τοῦτου ὑποφώσκει ἡ ἐλπίς ὅτι ἡ τέχνη θὰ διδάξῃ ἡμᾶς ὅποια τις τάξις θὰ διαδεχθῇ τὴν σύγχυσιν. Εἰς τὸν ποιητὴν, εἰς τὸν μουσικόν, ἀπόκειται ν' ἀναγγείλωσι, νὰ μαντεύωσι, νὰ ὑποδείξωσι κἄν εἰς τὰ πλήθη, τίνα μορφήν θὰ ὑποδυθῇ ὁ πολιτισμὸς τοῦ μέλλοντος. Τί θὰ ἦναι αὔριον ἠθικὸν καὶ τί ὄραϊον; τί θὰ γνωρίζωμεν αὔριον, τί θὰ πιστεύωμεν, τί θὰ μᾶς ἐνθουσιάζῃ, τί θὰ μᾶς τρέπῃ; Οὕτως ἐρωτᾷ μυριόστομον τὸ πλῆθος. Ὅπου δὲ πρόστυχος τερατοποιὸς πηγνύει τὴν σκιήν αὐτοῦ ἀπάντησιν ἐπαγγελλόμενος. ὅπου μαρὸς τις ἢ ἀγύρτης προβάλλει αἴφνης χρησιμοδοτῶν ἐμμέτρως ἢ πεζῶς διὰ φθόγγων ἢ χρωμάτων, καὶ ἐπιτηδεύεται ὅτι ἀσκεῖ τὴν τέχνην του ἄλλως ἢ οἱ προηγηταὶ καὶ ὁμότεχοί του, ἐκεῖ συρρέει ἀθρόος ὁ ὄχλος, καὶ συνωθούμενος περὶ αὐτὸν προσπαθεῖ ν' ἀνεύρῃ ἐγνωσιάν τινα εἰς τοὺς λόγους του, ὡς εἰς τοὺς χρησμούς ἄλλοτε τῆς Πυθίας. Ἀγωνίζεται νὰ τοὺς μαντεύσῃ ἢ νὰ τοὺς ἐρηηνεύσῃ, ὅσον δὲ σποτεινότεροι ἢ κενότεροι εἶναι τόσοσιν σημαντικώτερον καὶ ἀσφαλέςτερον μέλλον ὑποσχόμενοι φαίνονται εἰς τοὺς ἀποκαλύψεων ὀρεγομένους κεχρηναίους, καὶ τόσοσιν ἀπληστότερον καὶ ἐμπαθέστερον σχολιάζονται.

Ἀναγκαῖον ὅμως εἶναι νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως, ὅτι τὸ πολὺ πλῆθος τῶν μέσων καὶ κατωτέρων τάξεων δὲν εἶναι φυσικῶ τῷ λόγῳ fin-de-siècle. Συνταράσσει μὲν βεβαίως ἡ σύγχρονος ψυχικὴ κατάστασις τοὺς λαοὺς μέχρι βαθυτάτων μυθῶν, προκαλοῦσα καὶ εἰς αὐτὸν ἔτι τὸν ἀσημῶτατον καὶ μᾶλλον ἀστοιχειώτατον ἄνθρωπον αἰσθημᾶ τι παραδόξον σάλου καὶ κλονισμοῦ ἀλλ' ἡ κατάστασις αὕτη ἐλαφρὰς ψυχικῆς ναυτίας δὲν ἐγείρει παρ' αὐτῷ κακοψύχια ἐγκύσου γυναικός, οὐδ' ἐκκράζεται διὰ νέων αἰσθητικῶν ἀναγκῶν. Ὁ κοινὸς ἄστος καὶ ὁ πένης, ὁσάκις γνωρίζει ὅτι δεῖ παρατηρῆσαι αὐτὸν τὸ χλευαστικὸν βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ συρμοῦ, αἰσθάνεται πάντοτε ἀμυγῇ εὐχαρίστησιν ἐκ τῶν παλαιῶν ἢ παλαιωτάτων ποιητικῶν ἢ καλλιτεχνικῶν τύπων. Προτιμᾷ ὄλων τῶν συμβολιστῶν τὰς μυθιστορίας τοῦ Ὀνέ, καὶ προκρίνει τὴν «Χωρικὴν Τιμὴν» τοῦ Μασκάνη παντὸς Βαγνεριστοῦ καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ

Βάγνερ. Διασκεδαζει εὐθύμως βλέπων τοὺς ραπιζομένους ἡσυχῶς τῶν ὑπαιθερίων θεάτρων, χασμάται δὲ καὶ ἀγανακτεῖ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἰψεν. Ἰσταται θαυμαζὼν τὰς ἐλαϊοτετυίας τῶν ζυθοπωλείων, καὶ παρέρχεται ἀδιάφορος πρὸ τῶν εἰκόπων τῶν κυανογράφων. Μικρὰ τις μόνον μειονοψηφία ἀσπάζεται τὰς νέας τάσεις καὶ κηρύσσει αὐτὰς ἐν πεποιθήσει ὡς τὰς μόνας ὀρθὰς, τὰς μόνας ὀδηγούσας ἀσφαλῶς εἰς τὸ μέλλον, τὰς μόνας τερπούσας συγχρόνως καὶ οἰκοδομούσας. Ἄλλ' ἡ μειονότης αὕτη ἔχει τὸ προνόμιον νὰ καταλαμβάνῃ πᾶσαν τὴν ὀρατὴν κοινωνικὴν ἐπιφάνειαν, ἀπαράλλακτα ὡς μικρὰ ποσότης ἐλαίου ἀπλοῦται εὐρεῖα ἐπὶ τῶν κυμάτων ἀποτελεῖται δ' ἐκ πλουσιῶν καὶ σημαινόντων ἀνδρῶν ἢ ἐκ φανατικῶν. Ἐκείνοι παρασύρουσι τοὺς μαρῶδες καὶ ἀνοήτους· οὗτοι πτοοῦσι τοὺς ἀθιναίους καὶ ἐκφοβίζουσι τοὺς δειλοὺς.

Συμπτώματα.

Τὰ ἐξωτερικὰ συμπτώματα τῆς παραδόξου ταύτης καταστάσεως καταδεικνύει προδήλα ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐνδύεται σήμερον ὁ καλὸς κόσμος, ἰδίως αἱ γυναῖκες, ὁ τρόπος καθ' ὃν διακομεῖ τὰς οἰκίας του, μεταβάλλων αὐτὰς εἰς παλαιοπωλεία ἢ ἐθνολογικὰ μουσεῖα, ὁ τρόπος τέλος καὶ πρὸ πάντων καθ' ὃν διασκεδάζει καὶ συγκινεῖται. Ἐν καλλιτεχνικῇ ἐκθέσει θὰ τὸν ἴδητε σταματῶντα μ' ἐπιφωνήματα θαυμασμοῦ πρὸ τῶν γυμνῶν γυναικῶν τοῦ Besnard, τῶν ὁποίων ἡ κόμη εἶνε πρασίνη ὡς χλοή, τὰ δὲ πρόσωπα κίτρινα ὡς θεῖον, ἢ πορφυρᾷ ὡς φλόγες καὶ οἱ βραχίονες ἰάνθινοι. Ἀγαπᾷ λοιπὸν τόσοσιν τὴν ἐπαναστατικὴν αὐτὴν ἐξαχρῆωσιν τοῦ χρωματισμοῦ; Naί, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀποκλειστικῶς. Διότι μετ' ἴσης κατανύξεως τελεῖ τὸ προσκίνημά του πρὸ τῶν ὠρχῶν γεαφῶν τοῦ Puvis de Chavannes καὶ τῶν δ' αἰνιγματώδους ὁμίχλης οἰνεῖ διὰ θυμιάματος, περιβεβημένων εἰκόπων τοῦ Carrière. Ἀδιαφοροῦσιν οἱ ἐπισκέπται, τί παριστάνει ἡ εἰκὼν ἢ, ἂν δεῖξωσιν ἐνδιαφέρον, ἴστανται θαυμάζοντες ἰδίως τὸν πίνακα τοῦ Martin: «Ἐκαστος τὴν χίμαιράν του», ἐφ' οὗ ὑδαρεῖς ἀνθρώπινα μορφαὶ συγχαιόνται ἐντὸς κερτίνης πλημμύρας, χωρὶς κανεὶς νὰ ἐννοῇ τί κάμνονσιν, ἢ ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Μοιχαλίδος τοῦ Béraud, ὅπου ἐν μέσῳ παριστινοῦ ἐστιατορίου, ἐνώπιον φρακοφόρων κυρίων καὶ κυρίας φερούσης ἐσθῆτα χοροῦ, Χριστὸς ἀληθῆς καὶ γνήσιος ἀνατολικὴν

έχων την περιβολήν και ὀρθόδοξον αἴγλην φέρων περὶ τὴν κεφαλὴν, ὑποκρίνεται σκηνὴν τινὰ τοῦ Ἐθαγγελίου.

Εἰς τὸ θέατρον καὶ τὰ ᾠδεῖα δὲν συγκινεῖ πλέον ὁ τύπος τῆς παλαιᾶς μελωδίας. Ἡ διαφάνεια τῆς θεματικῆς ἐπεξεργασίας τῶν κλασσικῶν καὶ ἡ εὐσυνείδητος ὑπ' αὐτῶν τήρησις τῶν νόμων τῆς ἀντισιζέως θεωροῦνται πρόστυχα καὶ πληκτικὰ πράγματα. Χειροκροτοῦνται δὲ καὶ στέφονται ὁ «Τρίσταν» καὶ ὁ Παρσιφάλ» τοῦ «Βάγνερ, τὸ «Ὀνειρον» τοῦ Bruneau καὶ αἱ Συμφωνίαι τοῦ Φράγκ. Ὁ ἀκούων μουσικὴν ἀναπτύσσει συνήθως ἐνδιαθέτως καὶ συμπληροῖ ἐκάστην μουσικὴν φράσιν τοῦ τεμαχίου, τὸ ὅποιον ἀκούει. Σήμερον ὅμως ὁ τρόπος, καθ' ὃν διεξάγει τὴν φράσιν ὁ συνθέτης, πρέπει νὰ ἦναι ἐντελῶς διάφορος τῆς ἐνδιαθέτου ἐκείνης ἀναπτύξεως, οὐδὲ πρέπει νὰ τὸν ματεῖη καὶ ὁ ἀκροατῆς. Ὅπου ἀναμένει οὗτος **διάστημα σύμφωνον**, πρέπει νὰ ἐπέρχεται **διάφωνον** ὅπου ἐλπίζει οὗτος τὴν φυσικὴν κατὰ τόνον πτώσιν τῆς μουσικῆς φράσεως πρέπει νὰ διακόπτεται αὕτη ἀποτόμως ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου. Τρόποι καὶ τόνοι πρέπει ν' ἀλλάσσωσιν αἰφνιδίως, φοβερὰ δὲ τῆς ὀρχήστρας πολυφωνία πρέπει νὰ ἐλκῆ τὴν προσοχὴν πρὸς τέσσαρας ἢ πέντε συγχρόνως διευθύνσεις. Τὰ μουσικὰ ὄργανα, μεμονωμένα ἢ κατὰ συστάδας, πρέπει ν' ἀποτείνωνται συγχρόνως, ἀλλ' ἄσχετως πρὸς ἀλλήλα εἰς τὰ ὅτα τοῦ ἀκροατοῦ, μέχρις οὗ περιπέση οὗτος εἰς τὴν νευρικὴν κατάστασιν ἀνθρώπου μάτην ἀγωνιζομένου νὰ ἐννοήσῃ μίαν λέξιν ἐν μέσῳ τοῦ συμμιγοῦς θορύβου πολλῶν συνάμα φωνῶν προσβαλλουσῶν τὰ ὅτα του.

Τὰ βιβλία, ἀτινα τέρπουσιν ἢ οἰκοδομοῦσι τὸ κοινὸν περὶ οὗ πρόκειται, ἀποπνέουσι περιεργὸν τι ἄρωμα, σύμμικτον ἐκ λιβανωτοῦ, ὕδατος Lubin καὶ κόπρου, καθ' ὃ δεσπόζει ποτὲ τοῦτό καὶ πότ' ἐκεῖνο τὸ συστατικόν. Ἀπλᾶ ἀναθυμιάσεις ὑπονόμεον δὲν ἀροῦσι πλέον. Ἡ βορβορώδης ποίησις τοῦ Ζολᾶ καὶ τῶν ἐν κοπρολογία μαθητῶν του ἐπαλαιώθη ἀποτείνεται μόνον εἰς ὀρέξεις καθυστερουσᾶς ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ πρόσκοποι τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως φράττουσι τὴν ρινὰ των πρὸ τῶν βόθρων τῆς ἀνυποκρίτου φυσιολογικῆς σχολῆς, τότε δὲ μόνον συναινοῦσι νὰ κύψωσιν ἐπ' αὐτῶν συμπαθῶς καὶ περιεργως, ὁσάκις ἐπιτηδεῖως διωχτεῦσθαι εἰς αὐτοὺς καὶ πρόσθετόν τι μῦθον γυναικεῖον κομμωτηρίου ἢ ἐκκλησιαστικοῦ θυματοῦ. Ἀπλῆ λαγνεία θεωρεῖται πρόστυχος, καὶ μόνον ὡς παρὰ φύσιν ὄρη ἢ ὡς ἐκφυλισμὸς εὐρίσκει χάριν. Ὁ Πρίαπος κατήνησε σύμβολον ἀρετῆς, καὶ τῆς ἀσελγείας αἱ ἐνσαρκώσεις ἀναζητοῦνται σήμερον

εἰς τὰ Σόδομα καὶ τὴν Λέσβον, εἰς τὸν πύργον τοῦ Κυανοπόγωνος καὶ τὸ ὑπηρετικὸν δωμάτιον τῆς Ἰουστίνης τοῦ θεῖου μαρκησίου de Sade.

Διὰ νὰ γείνη τοῦ συρμού βιβλίον τι, πρέπει πρὸ πάντων νὰ ἦναι σκοτεινόν. Τὸ νοητὸν εἶναι χυδαῖον καὶ εἰς τὸν ὄχλον μόνον ἀρομόζον. Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ἔχη κατασκευαστικὴν ἐπίσπε τὴν λαλίαν, ὡς ἱεροκῆρξ· καὶ ὁσάκις παρατάσσει ἀφροδισιακὰς σκηνάς, νὰ μὴ λημονῇ καὶ θρηνώδεις τινὰς ἐκρήξεις ἀγάπης πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ τοὺς ἀποκλήρους, ἢ φλογεράς θεοσεβείας παραφοράς. Ἱστορίαι βουκολάκων εἰν' ἐπίσης λίαν ἀγαπηταί, ἀλλ' ὑπὸ μεταμφίεσιν ἐπιστημονικῆν, οἷον ὑπαντισμοῦ, τηλεπαθείας, ὑπνοβασίας· πλὴν αὐτῶν δὲ καὶ μεταγωγικὰ μυθιστορήματα, ὅπου ὁ συγγραφεὺς ὑποδεικνύει ὅτι πολλὰ ἠδύνατο νὰ γράψῃ περὶ μαγείας, ἀστρολογίας σολομωνικῆς, φακισμοῦ καὶ πάσης ἄλλης μυστικῆς γνώσεως. Ἄρκει νὰ τὸ ἤθελε. Μεθύσκονται σήμερον οἱ ἀναγνώσται ἐν τῆς νεφελώδους τερθρείας συμβολιστικῶν μυθιστορημάτων. Ὁ Ἰγνεν ἐκθρονίζει τὸν Γκαίτε καὶ ὁ Μέτερλιγκ τάσσεται παρὰ τὸν Σαίξπηρ· Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι κριτικοὶ κηρύττουσι τὸν Νίτσε ὡς τὸν ὑπάτον σύγχρονον Γερμανὸν συγγραφέα· ἢ δὲ «Σονάτα πρὸς τὸν Κρόιτσερ» τοῦ Τολτσόη κατήνησε ἢ Ἱερὰ Βίβλος τῶν ἐρωτύλων γυναικῶν, ὅσαι ἔπαυσαν πλέον νὰ μετροῦσι τοὺς ἐρωμένους των.

Διάγνωσις.

Ἐσα φαινόμενα περιεγράψαμεν ἀνωτέρω εἶναι εἰς πάντας ὁρατὰ καὶ εἰς αὐτὸν ἔτι τὸν εὐηθέστατον ἰδιώτην· ἀλλ' οὗτος ὅμως τὰ ἐκλαμβάνει ὡς συρμόν, καὶ τὰ ἐξηγεῖ διὰ τῶν λέξεων· ἰδιοτροπία, νεωτερισμὸς μιμητικὴ διάθεσις, οἱ δὲ σοφοὶ τῶν αἰθουσῶν, οἵτινες ἐνεκα τῆς μονομεροῦς αἰσθητικῆς των παιδείσεως δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσωσι τὸν εἰρμόν τῶν πραγμάτων οὐδὲ τὴν ἀληθῆ των σημασίαν, πλανῶνται καὶ πλανῶσιν ὁμιλοῦντες στρογγύλῳ στόματι περὶ τῆς **νέου ἰδεώδους ἀναζητήσεως ψυχῆς**, περὶ τῶν **ἀφθονωτέρων παλμῶν τοῦ λεπτοῦ νευρικοῦ συστήματος τῶν συγχρόνων**, περὶ τῶν **ἀγνώστων εἰς τοὺς πολλοὺς συναισθημάτων τῶν ἐπιλέκτων**. Ἄλλ' ὁ ἰατρός, καὶ ἰδίως ὁ περὶ τὰ νευρικά καὶ φρενικὰ νοσήματα σπουδάζων, βλέπει ἀμέσως συμπιτούσας ὑπὸ τὰ συμπτώματα ἐκεῖνα δύο καθαρώς ὄρισμένας παθολογικὰς καταστάσεις, τὸν ἐκφυλισμὸν καὶ τὸν ὑστερισμόν, ὧν αἱ ἀσθενέστεραι ἐκδηλώσεις καλοῦνται

συνήθως νευρασθένεια. Καί διαφέρονσι μὲν ἀλλήλων καθ' ἐναντίας αἱ δύο ἐκείναι καταστάσεις τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀλλ' ἔχουσι καὶ τινα κοινά· πολλάκις δὲ ἀπαντῶνται ἢ μία παρὰ τὴν ἄλλην, οὕτως ὥστε εἶν' εὐκολώτερον νὰ παρατηρηθῶσιν ὑπὸ τὴν συμμιγῆ αὐτῶν μορφήν ἢ χωριστὰ ἐκάστη.

Ἡ ἔννοια τοῦ ἐκφυλισμοῦ, ἡ δεσπόζουσα σήμερον τῆς ψυχιατρικῆς ἐπιστήμης, ὠρίσθη τὸ πρῶτον ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ Morel. Ὁ διακεκομμένος οὗτος φρενιάτρος ἐξηγεῖ τὸν ἐκφυλισμὸν ὡς *νοσηρὰν ἐκτροπὴν ἀρχικοῦ τινος τύπου*, ἣτις, ὅσον ἀπλῆ καὶ ἂν γεννηθῆ, ἐγκλείει ὅμως τοιαῦτα στοιχεῖα μεταδοτικότητος, ὥστε ὁ φέρον ἐν ἑαυτῷ τὸ σπέρμα τῆς νόσου καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀνίκανος εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀνθρώπινου του προορισμοῦ, ἡ δὲ πνευματικὴ πρόοδος οὐ μόνον ἐν αὐτῷ ἀνακόπτεται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἀπογόνους αὐτοῦ καθίσταται ἀμφίβολος.

Ὅσῳκις μετὰ βλάβην οἰανδήποτε ἔξασθενεῖ ὀργανισμὸς τις, οἱ ἐπίγονοι αὐτοῦ δὲν ὁμοιάζουσιν πλέον πρὸς τὸν υγιᾶ, κανονικὸν καὶ ἐξελίξεως ἐπιδεικτικὸν τύπον τοῦ εἴδους, ἀλλ' ἀποτελοῦσι νέαν αὐτοῦ μορφήν, ἔχουσι ἐπίσης τὴν δύναμιν νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς ἰδίους αὐτῆς ἀπογόνους αὐξανομένας ὁλονὲν τὰς παθολογικὰς ἐκείνας ἀλλοιώσεις, παραμορφώσεις καὶ ἀσθενείας. Τὸ διακρίνον τὸν ἐκφυλισμὸν τῆς φιλογενείας εἶναι ὅτι ἡ παθολογικὴ ποικιλία δὲν διαρκεῖ οὐδὲ πολλαπλασιάζεται ὡς ἡ υγιᾶς, στερομένη δὲ μετ' οὐ πολὺ ἐκλείπει καὶ θνάσκει μετὰ τινος γενεᾶς, πολλάκις μάλιστα πρὶν ἢ φθάσῃ τὴν κατωτάτην βαθμίδα τῆς ὀργανικῆς ἐκπτώσεως.

Τὸν ἐκφυλισμὸν σημαίνουσι παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ σωματικὰ τινα σημεῖα, στίγματα καλούμενα. Εἶναι δὲ ταῦτα παραμόρφωσις καὶ ἀτελής μόρφωσις· κατὰ πρῶτον δὲ λόγον ἀσυμμετρία, ἣτοι ἀνισὸς ἀνάπτυξις τῶν δύο μερῶν τοῦ προσώπου καὶ τοῦ κρανίου· εἴτα ἀτέλεια τοῦ ὠτός, ἀσύνθηδες αὐτοῦ μέγεθος, ἔλλειψις ἢ πρόσφυσις τοῦ λοβοῦ κλ., εἴτα στραβισμὸς, λαγωχειλία, ἀταξία τῶν ὀδόντων, γωνιώδης ἢ ἐπίπεδος οὐρανισμὸς, συμφυεῖς ἢ ὑπεράριθμοι δάκτυλοι (συνδακτυλία ἢ πολυδακτυλία) κτλ.

Πλὴν τῶν σωματικῶν ἀνεῦρεν ἡ ἐπιστήμη καὶ πνευματικὰ τοῦ ἐκφυλισμοῦ γνωρίσματα. Ἐκδηλοῦνται δὲ ταῦτα διὰ τῶν ἔργων τοῦ ἐκφυλισμένου, οὐδ' εἶναι ἀνάγκη νὰ μετρήσῃ τις τὸ κρανίον συγγραφῆως τινὸς ἢ νὰ ἐξετάσῃ τὸν λοβὸν τοῦ ὠτίου ἐνὸς ζωγράφου, ὅπως διαγνώσῃ τὸν ἐκφυλισμένον του. Ἡ ἀνισότης τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως ἐπαναλαμβάνεται ὡς ἀνισότης τῆς

πνευματικῆς, ἡ δὲ ἀσυμμετρία τῆς μορφῆς καὶ τοῦ κρανίου ἔχει ἀντιστοιχόν τὴν διανοητικὴν ἀσυμμετρίαν. Ἄλλαι μὲν διανοητικαὶ δυνάμεις τῶν ἐκφυλισμένων διατελοῦσιν ἐν πλήρει μαρρασμῷ, ἀλλαι δὲ τοῦναντίον ἐν παθολογικῇ ὑπερτροφίᾳ. Ἄλλ' ὅτι πάντες ἰδίως στεροῦνται εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ δικαίου. Οὐδεὶς δι' αὐτοὺς νόμος, οὐτ' αἰδώς, οὐτ' εὐπρέπεια. Διαπράττουσιν ἐν πάσῃ ἡρεμίᾳ ἐγκλήματα, πρὸς θεραπείαν στιγμιαίως ὀσμῆς ἢ ἰδιοτροπίας, αὐ' ἐννοοῦσι πῶς τοῦτο σκανδαλίζει τοὺς ἄλλους. Ἐν μεγάλῳ βαθμῷ ἀποτελεῖ τὸ φαινόμενον τοῦτο τὴν *ἠθικὴν παράνοιαν*, ὡς τὴν ἐκάλεσεν ὁ Μώδσολαι. Ἄλλ' ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ βαθμοὶ κατώτεροι, καθ' οὓς ὁ ἐκφυλισμὸς δὲν πράττει μὲν ἴσως ἀξιοποιόν τι, ἀλλὰ δικαιολογεῖ ὅμως θεωρητικῶς τὸ ἐγκλημα, προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ δι' ὄγκου φιλοσοφικῶν δῆθεν φράσεων, ὅτι *καλὸν καὶ κακόν, ἀρετὴ καὶ κακία* εἶναι διακρισίεις ἀυθαίρετοι, ἐνθουσιᾷ ὑπὲρ κακούργων καὶ κακουρημάτων, ἀνακαλύπτει θέλγητρα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ βδελυρώτατα τῶν πραγμάτων, καὶ ἀγωνίζεται νὰ διεγείρῃ συμπάθειαν πρὸς πᾶσαν κτηνωδίαν, ✓

Ἄλλο διανοητικὸν στίγμα τῶν ἐκφυλισμένων εἶναι ἡ ὑπεραισθησία των. Γεῶσι μέχρι δακρῶν ἢ θρηνοῦσι πικρῶς ἐκ μηδαμίνης ἀφορμῆς· φοικιῶσι σύσσωμοι ἐξ ἐνὸς συνήθους στίγματος περὶ τοῦ ἡμιμέτρου· περιπίπτουσιν εἰς ἔκτασιν ἐνώπιον κοινοτάτων εἰκόνων ἢ ἀγαλμάτων· ἡ μουσικὴ δὲ ἰδίως, ὅσον κενὴ καὶ ἀνούσιος ἂν ἦναι διεγείρει τὴν βαθυτάτην αὐτῶν συγκίνησιν. Ὑπερφηανέονται ὅτι εἶναι ὄργανα τοσοῦτον ἰσχυρῶς δοτούμενα καὶ κανχῶνται ὅτι αἰσθάνονται τὴν ψυχὴν αὐτῶν κλυθωνίζομένην καὶ τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν ὅλην παραλύουσαν ἐκ τῆς μέχρις ἄκρων δακτύλων αἰσθήσεως τοῦ ὠραίου, ἐνῷ οἱ κοινοὶ τῶν θνητῶν μένουσι πάντα ἀδιάφοροι. Τὴν ἐρεθιστικότητά των ἵπολαμβάνουσιν ὑπεροχὴν, καὶ νομίζουσιν ὅτι ἔχουσιν ἰδιαιτέραν τινὰ νοημοσύνην, ἣς στεροῦνται οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων, οὓς καὶ περιφρονοῦσι διὰ τοῦτο. Δὲν ὑποπτεύουσιν οἱ ταλαίπωροι ὅτι ἐπαίρονται ἐπὶ ἀσθενείᾳ καὶ μεγαλαυχοῦσιν ἐπὶ πνευματικῇ διαταράξει. Ὅσοι δὲ μαροὶ κριτικοί, φοβούμενοι νὰ μὴ κατηγορηθῶσιν ὡς στερούμενοι ἀντιλήψεως, ἀγωνίζονται πάσῃ δυνάμει νὰ αἰσθανθῶσιν, ὅτι καὶ οἱ ἐκφυλισμένοι ἐνώπιον ἔργων γελῶσιν ἢ ἀνοήτων, μιμοῦνται ἀνεπιγνώστως ἐν τῶν στιγμάτων τῆς ἡμιπαραφροσύνης.

Πλὴν τῆς ἠθικῆς παρανοίας καὶ τῆς ὑπεραισθησίας παρατηρεῖται εἰς τοὺς ἐκφυλισμένους καὶ πνευματικὴ τις ἀδυναμία καὶ

ἀποθάρρυναι, ἥτις ὅτε μὲν παρίσταται ὡς ἀόριστός τις φόβος τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ κόσμου, ὅτε δὲ ὡς ἀηδία πρὸς ἑαυτὸν τὸν ἴδιον. Οἱ οὕτω πάσχοντες, λέγει ὁ Μορέλ, ἔχουσι διαρκῆ ἀνάγκην νὰ παραπονῶνται καὶ νὰ ὀδύρωνται ἐπαναλαμβάνοντες μετ' ἀπελπιστικῆς μονοτονίας τὰς αὐτὰς ἐρωτήσεις καὶ λέξεις. Ἐχουσι φόβους φανταστικούς καταστροφῆς ἐπιχειμένης καὶ αἰωνίας κολάσεως. Πτοοῦνται πολλάκις νὰ ἰδῶσιν ἢ νὰ ἐγγίωσιν ἐν πράγματι. Ἡ ἀδυναμία των δὲ αὕτη συνδέεται σχεδὸν πάντοτε μετ' ἀπεχθείας πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ κορυφῶται πολλάκις εἰς ἀποτροπιασμὸν πάσης πράξεως καὶ πλήρη ἀβουλίαν. Ἐνῶ δὲ δὲν ἔχουσι θέλησιν οὔτε ὑποπεύουσιν ὅτι ἡ ἀδράνεια των εἶναι κληρονομικὴ συνέπεια ἐγκεφαλικῆς ἀτελείας, φαντάζονται ὅτι ἐλευθέρῳ βουλήσει περιφρονοῦσι τὴν δρᾶσιν καὶ ἀρέσκονται εἰς τὴν ἀπραξίαν.

Τῆς καταστάσεως ταύτης παρακολούθημα εἶναι ἡ τάσις πρὸς τὸν κενὸν ρεμβασμὸν. Ὁ ἐκφυλισμένος εἶναι ἀνίκανος νὰ ἐπιστήσῃ ἐπὶ μακρὸς ἢ ὀπωσθήποτε τὴν προσοχὴν του εἰς ἐν σημείον, ν' ἀντιληφθῆ ὀρθῶς τῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἔξω κόσμου καὶ νὰ ἀναγάγῃ αὐτὰς εἰς ἐννοίας καὶ κρίσεις. Εἶν' εὐκολώτερον εἰς τὸν ἀσθενῆ ἐγκέφαλόν του νὰ παράγῃ εἰκόνας ἀορίστους, ἰδαρεῖς, νεφελώδεις, ἀληθῆ ἔμβρυα ἐννοιῶν, καὶ νὰ πλανᾶται εἰς ἄλλο μὲν μεθυστικῆς φαντασίας θάλασσαν. Χαίρει δὲ μάλιστα διὰ τὴν φαντασίαν του ταύτην, ἣν ἀντιτάσσει εἰς τὴν πεζότητά του κοινοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐπιδίδεται ἀσμίμως εἰς παντοειδεῖς ἐλευθέρως ἀσχολίας, ἐπιτρεπούσας τὴν ἀπεριόριστον περιπλάνησιν τοῦ πνεύματός του, ἀποκαλεῖ δὲ τοῦτο τάσιν πρὸς τὸ ἰδανικόν, καὶ ἀλαζόνως ὑπολαμβάνει ἑαυτὸν φύσιν καλλιτεχνικήν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύναται ὁ ἀγαγνώστης νὰ κρίνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ ἂν ἡ διάγνωσις «ἐκφυλισμὸς» ἐφαρμόζεται εἰς τοὺς πρωτόχρας τῶν νέων αἰσθητικῶν τάσεων. Μὴ ὑποθέσῃ τις ἐν τούτοις ὅτι ἐκφυλισμὸς σημαίνει ἔλλειψιν εὐφυΐας· τὸ ἐναντίον μάλιστα βεβαίως πολλοὶ παρατηρηταί. Οἱ ἐκφυλισμένοι δύνανται νὰ φθάσωσιν εἰς ἔκτακτον διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλ' ἐξ ἀπόψεως ἠθικῆς ἢ ὑπαρξίς των εἶναι πάντα ἀνισόρροπος. Ὁ Λομπρόζος ἀναφέρει πολλοὺς μεγαλοφρεῖς ἄνδρας, οἵτινες ἦσαν ἐν τούτοις παραφρονοειδεῖς γραφομανεῖς ἢ τέλειοι παράφρονες· ὁ δὲ Λασέγκ προέβη μέχρι τῆς ὑπερβολῆς, ὅτι ἡ μεγαλοχῦα εἶναι νεύρωσις. Τοῦτο δὲν ἀληθεύει, οὔτε βεβαίως ἢ ἐπιστήμη ἂν πᾶς μεγαλοφρεῖς εἶναι καὶ παράφρων. Ὑπάρχουσι μεγαλοφρεῖς ὑγιεῖς πλήρεις δυνάμεως ὧν ἡ προνομιούχος φύσις συνίσταται ἀκριβῶς εἰς

τοῦτο, ὅτι μία τῶν πνευματικῶν των δυνάμεων εἶναι ἐκτάκτως ἀνεπτυγμένη, χωρὶς αἱ ἄλλαι ν' ἀπολείπονται τοῦ κοινοῦ μέτρου. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦ Λομπρόζου τὴν γνώμην συμμερίζομαι βεβαίως ὅτι οἱ μεγαλοφρεῖς ἐκφυλισμένοι ἀποτελοῦσι προοδευτικὴν δύναμιν ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, θέλγουσιν ἴσως. θαμβοῦσιν, ἐπιδρῶσι βαθέως ἐπὶ τοῦ πλήθους, ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν εἶναι πάντοτε ἀπαισία. Καὶ δὲ παρατηρεῖται μὲν τοῦτο κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ καταφαίνεται ὅμως βραδύτερον. Ὁδηγοῦσιν οὗτοι πολλάκις τὴν ἀνθρωπότητα διὰ νέας ἰδίας ὁδοῦ πρὸς νέον τέμα, ἀλλὰ τὸ τέμα αὐτὸ εἶνε πάντοτε ἄβυσσος ἢ ἔρημος. Ἄγουσιν εἰς τέματα ὡς αἱ φωσφόροι ἀτμίδες ἢ εἰς ὄλεθρον ὡς ὁ μνοθήρας τοῦ Χάμελν. Εἶναι—λέγει ὁ Ταρσβώ—ὄντα παράδοξα, πρωτότυπα ἀνισόρροπα, ἀνίκανα. Ἄν εἶναι ζωογράφοι—λέγει ὁ Λομπρόζος—τὸ κύριόν των χαρακτηριστικόν εἶναι ὁ λαμπρὸς χρωματισμὸς· ἂν δὲ ποιηταί, ἔχουσι μὲν τὰ ἔργα των ὠραίαν τὴν μορφήν καὶ πλουσίαν τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, ἀλλὰ δὲν ἔχουσιν ἰδέας.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν οἱ πρωτεύοντες, ἐκφυλισμένοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ παραφρονοειδεῖς, οὓς ἐνθουσιώδεις ὀπαδοῖς κηρύττουσιν ἱεροφάντας τοῦ μέλλοντος. Τὸ πλῆθος δὲ τὸ ἐναντίον τὸ θαυμάζον καὶ μιμούμενον αὐτοὺς, ἀνήκει εἰς τὴν ἄλλην κατηγορίαν, περὶ ἧς ἐν ἀρχῇ ἐλέγομεν, εἰς τοὺς ὑστερικούς ἢ νευρασθενεῖς. Τῶν ὑστερικῶν εἶναι δὲ οὗτοι οὐ μόνον γυναῖκες ἀλλὰ καὶ ἄνδρες, καὶ ἀφρονώτεροι μάλιστα—κύριον χαρακτηριστικόν εἶναι ἡ μεγάλη ὑπεραισθησία. καὶ—ὡς συνέπεια τούτου,—ἡ μεγίστη εὐκολία μεθ' ἧς ὑφίστανται τὴν ὑποβολήν. Τούτου ἕνεκα φέρεται ὁ ὑστερικὸς ἀκαταμαχῆτως πρὸς τὴν μίμησιν, καὶ παρακολουθεῖ τυφλῶς τὰς ἐμπνεύσεις τῶν συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν. Ἐχει πλὴν τούτου, τοσαύτην φιλατίαν, ὁποῖαν σπανίως ἀπαντᾷ τις εἰς ἀνθρώπους ὑγιεῖς. Τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἐγὼ παρίσταται τόσον γιγάντειον εἰς τὸ ψυχικόν του ὄμμα καὶ τόσον ἐντελῶς πληροὶ τὸν πνευματικόν του ὄριζοντα, ὥστε τοῦ κρύπτει τὸν ἄλλον κόσμον. Θέλει πάντες ν' ἀσχολῶνται περὶ αὐτοῦ, φαντάζεται δὲ καὶ διηγείται πρὸς τοῦτο ἱστορίας, αἵτινες τὸν καθιστῶσιν ἐνδιαφέροντα καὶ ἀξιοπαραίτητον.

Ἄλλο χαρακτηριστικώτατον φαινόμενον τοῦ ἐκφυλισμοῦ καὶ ὑστερισμοῦ εἶναι ὁ παρατηρούμενος σήμερον κατὰ τε τὴν τέχνην καὶ τὴν φιλολογίαν σχηματισμὸς σχολῶν ἢ ὁμίλων ἀποτόμως διακεκομμένων. Ἡμεῖς καλλιτέχνη ἢ λογοτέχνη, ἐν πνευματικῇ ἰσορροσίᾳ διατελοῦντες, οὐδέποτε θὰ συλλογισθῶσι νὰ συνταχθῶσιν εἰς ἐταιρείαν,—ἦν δύναται τις μᾶλλον γὰρ καλέσθαι

συμμοριάν ἢ αἵρεσιν—νά ἐπινοήσωσιν ἴδια διδάγματα καὶ ἴδιαν κατῆχσιν, καὶ ν' ἀγωνίζωνται ὑπὲρ αὐτῶν μετὰ φανατικῆς μι-σαλλοδοξίας ἀνάμνησκουσης τοὺς Ἰσπανοὺς ἱεροδίκας. Ἡ καλλιτεχνικὴ δράσις εἶναι καὶ οφείλει νὰ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀτομικὴ, διότι τὸ ἀληθὲς τάλαντον εἶναι πάντοτε προσωπικόν. Δημιουργοὺν ἐκφράζει αὐτὸ ἑαυτό, ἰδίας ἐννοίας καὶ ἴδια αἰσθήματα, οὐχὶ δὲ διδάγματα οἰουδήποτε αἰσθητικῶ ἀποστόλου. Πλάττει νουόμενον ἐκ τῆς ἰδίας παραγωγικῆς ὁρμῆς, οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν θεωρημάτων καὶ δογμάτων τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἰδρυτοῦ νέας καλλιτεχνικῆς ἢ λογοτεχνικῆς δρασκείας καὶ διαμορφῶ τὸ ἔργον του ὅπως ὁργανικῶς εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον, οὐχὶ δὲ κατ' ἡν ἀνάγκην κηρύττει ὁ ἀρχηγὸς ὡς ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τοῦ συρμοῦ τῆς ἡμέρας.

Τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι συγγραφεὺς τις ἢ καλλιτέχνης ὑποτάσσεται τυφλῶς εἰς τὸ σύνθημα οἰουδήποτε—ισμοῦ, καὶ παρακολουθεῖ ἀλαλάζων οἰανδήποτε σημασίαν ἢ παρελαύνουσαν μουσικῆν, ἀποδεικνύει πληρέστατα ἔλλειψιν ἰδιοφυίας, ἤτοι ταλάντου. Ἄν οἱ ἱστορικοὶ κατατάσσουσιν ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς ἰδίας κλάσεις τὰ πνευματικὰ προϊόντα ἐποχῆς τιнос, πράττουσι τοῦτο ἀναιδέως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τεχνητῶς καὶ μόνον ὅπως εὐκολώτερον κατατοπιζῶνται, Ὅσοι δὲ συγγραφεῖς ἢ καλλιτέχναι, ἔνεκα συγγενεῖας φαινομένης μᾶλλον ἢ ἀληθοῦς καὶ ὁμοιότητος ἀποδοτέας πολλάκις εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἱστορικῶν γεγονότων ἢ κοινωνικῶν περιβάλλοντος, εὐρίσκονται τοσοῦτον φυσικῶς συνηνωμένοι ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ, ὥστε φαίνονται ἀποτελοῦντες μίαν οἰκογένειαν, ζῶντες ἄλλοίαις συνήθως ἐγράφησαν ὁδοὺς καὶ οὐδ' ἐφραντάσθησαν κἄν ὅτι θανόντες ἤθελον συναρμαθισθῆ ὑπὸ κοινὴν ὀνομασίαν. Ὅσάκις ὅμως καλλιτέχναι ἢ λογοτέχναι ἐν γνώσει καὶ ἐκ προθέσεως συνέρχονται καὶ ἰδρύουσιν αἰσθητικὴν σχολήν, ὡς ἰδρύεται χρηματιστικὴ τράπεζα—ὑπὸ ἰδίας ἐμπορικῆν ἐπωνυμίαν καὶ ἴδιον καταστατικόν, δι' εταιρικῶν κεφαλαίων, κλ.—τοῦτο δύναται ἴσως νὰ εἶναι κοινὴ κερδοσκοπία, ἀλλὰ συνήθως εἶναι ἀσθένεια. Ἡ κλίσις πρὸς σχηματισμὸν ὁμάδων, ἣν ἔχουσι πάντες οἱ ἐκφυλισμένοι καὶ ὑστερικοὶ εἶναι ποικίλη τὴν μορφήν. Τοὺς μὲν καιούργους ἀγεῖ εἰς τὴν συμμοριάν· τοὺς δὲ καθ'αὐτὸ παράφρονας εἰς τὴν δυαλικὴν παράνοιαν, κατ' ἣν ὁ πάσχων ἐπιβάλλει ἐντελῶς τὸ παραλήρημά του εἰς τὸν σύντροφόν του· τοὺς ὑστερικοὺς εἰς τὰς παραφόρους ἐκείνας φιλίας, αἵτινες ἠνάγκασον τὸν Σαρκό νὰ ἐπαναλαμβάνῃ πάντοτε:

οἱ νευροπαθεῖς προσέλκον· αἱ ἀμοιβαίως καὶ τοὺς γράφοντας τέ-λος εἰς τὴν ἰδρυσιν σχολῶν.

Ἡ κοινὴ ὁργανικὴ βῆσις τῶν διαφόρων τούτων μορφῶν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φαινόμενον εἶναι εἰς μὲν τοὺς πρωτάρχας καὶ ἀρχηγούς ἢ επικράτους τῆς ἰδεοληψίας (Obsession), εἰς δὲ τοὺς ὀπαδοὺς καὶ ὑποτακτικούς ἢ τῆς θελήσεως ἀσθένεια καὶ ἡ τῆς ὑποβολῆς δεκτικότης. Ὁ ἐκφυλισμένος κηρύττει ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἰδεοληψίας, οἰουδήποτε φιλολογικόν δόγμα, τὸν πραγματισμόν, τὴν πορνογραφίαν, τὸν συμβολισμόν. Πράττει δὲ τοῦτο εὐγλώττως καὶ προσηφρόως, ἐν διεγέρσει καὶ μανίᾳ, πάντας καὶ πάντα περιφρονῶν. Οἱ δὲ ὑστερικοὶ καὶ νευρασθενεῖς συναγείρονται περὶ αὐτόν, παραλαμβάνουσιν ἀπὸ τῶν χειλῶν του τὸ νέον δόγμα καὶ ἀφιερῶσι τοῦ λοιποῦ τὸν βίον των εἰς διάδοσιν του. Εἰς τούτους, τοὺς ἀγαθοὺς τῇ πίστει αἰρεσιάρχας, προσέρχονται κατόπιν, ἂν ἡ νέα αἵρεσις κατορθώσῃ νὰ ἐλύσῃ τὴν προσοχὴν—πολλοὶ ἄλλοι, συνειδότες μὲν τὴν μορφήν τοῦ νέου δόγματος, ἀλλ' ἐλπίζοντες ὅμως νὰ κερδίσωσιν ἐξ αὐτοῦ φήμην ἢ χρῆμα. Ὅπου ἡ τέχνη καὶ ἡ φιλολογία εἰσὶ πῶς ἀνεπτυγμέναι, ἀπαντῶσι συνήθως καὶ πνευματικοὶ εὐνοῦχοι, ἀνίκανοι μὲν εἰς παραγωγήν, κατορθοῦντες δὲ νὰ μορφάσωσιν ὡς παράγοντες. Οἱ ἔκτοίαι οὗτοι ἀποτελοῦσι δυστυχῶς τὴν πλειονότητα τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν, τὸ δὲ βροῦάζο σμήνος τῶν παρασίτων αὐτῶν ζυφῶν πνίγει πολλάκις τὸ ἀληθὲς καὶ αὐθόρμητον τάλαντον. Αὐτοὶ δορυφοροῦσι συνήθως πᾶσαν νέαν αἵρεσιν, ἣν ἀποδέχεται ὁ συρμός, διότι οὔτε ἰδιοφυία οὔτε συνείδησις τοὺς ἐμποδίζει νὰ μιμῶνται καὶ νὰ παραμορφῶσι τὸ τελευταῖον πάντοτε ὑπόδειγμα. Σήμερον εἶναι συμβολισταί, ὡς ἦσαν χθὲς πραγματικταὶ ἢ πορνογράφοι. Γράφουσιν ἐπίσης εὐκόλως τραγωδίας, μυθιστορήματα, εἰδύλλια, ἱστορίας ὑπνωτισμοῦ καὶ χωρικὰ διηγήματα, ἐτόιμην ἔχοντες τὴν προσφορὰν πρὸς τὴν ζήτησιν τοῦ ἐμπορεύματος. Ἐχουσιν ὑγιά, ὡς προσέπομεν, καίτοι μετρίαν τὴν διάνοιαν, οὐδὲ δύναται τις νὰ τοὺς ὑπαγάγῃ ἀσυζητητῆ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐκφυλισμένων.

Διὰ τοῦτο δὲ πρέπει τις πάντοτε νὰ διακρίνῃ τοὺς εἰλικρινεῖς αἰρεσιάρχας καὶ τοὺς κερδοσκόπους πιθηκιστάς, μηδὲ νὰ συγχέῃ τοὺς ἰδρυτὰς καὶ τοὺς ἀποστόλους πρὸς τὸν πολὺν ὄχλον, ὃν δὲ ἐνδιαφέρει τόσον ἢ ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν διδαχὴ ὅσον ὁ πολλαπλασιασμός τῶν ἄρτων.

Οὕτω γεννῶνται αἱ σχολαὶ ἐκ τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῶν ἰδρυτῶν καὶ τῶν ἐκ πεποιθήσεως ὀπαδῶν των, φημιζονται δὲ καὶ ἐπιτυγ-

χάνουσι προσκαίρως χάρις εἰς τὸν ὑστερισμὸν τοῦ κοινοῦ. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ ὑστερικοῦ εἶναι ἡ μεγίστη εὐκολία μεθ' ἧς ἀποδέχεται τὴν ὑποβολήν. Βεβαίως αὐτὸς ἐπανελημένως καὶ μεγαλοφώνως ὅτι ἔργον τι εἶναι ὠραῖον, ἔξοχον, πλήρες μέλλοντος, καὶ οὐ μόνον θὰ τὸ πιστεύσῃ, ἀλλὰ θ' ἀνακαλύψῃ εἰς αὐτὸ καὶ ἄλλας ἔτι μείζονας ἀρετάς.

Τῆς παραισθησίας ταύτης τῶν ὑστερικών ἀναρίθμητα εἶναι τὰ παραδείγματα. Οὕτω δέ, ὅταν ἡ νέα θρησκεία καταρτισθῇ ἐν πομπῇ ἱερέων, ψαλτῶν καὶ νεωκόρων, καὶ ἐξέλθῃ εἰς τὰς ὁδοὺς ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανοις, παρακόλουθοῦσι τὴν συνοδίαν ὄχι μόνον σύμπαντες οἱ ὑστερικοί, εἰς οὓς ὑπεβλήθη ἡ νέα πίστις, ἀλλὰ καὶ ἄλλο νέον πλῆθος πιστῶν. Νέοι ἄκριτοι, ἀναζητοῦνται τὴν ὁδὸν αὐτῶν, φέρονται αὐτομάτως ὅπου βλέπουσι συρρέοντας τοὺς πολλούς. Μωροὶ, ὧν μόνος φόβος εἶναι μὴ τυχὸν ὑποληφθῶσιν ὑστεροῦντες, τρέχουσι κατόπιν ὄρουμένοι καὶ ζητωκραυγῶντες ἐν πλήρη πεποιθήσει ὅτι περιχορεύουσι Νέον Μεσσίαν.

Γέροντες κρονόληροι, φοβούμενοι κωμικῶς μὴ γνωσθῆναι ἡλικία τῶν, ἐκκλησιάζονται ἀνελλιπῶς εἰς τὸ νέον τέμενος, καὶ ἀναμυγνύουσι τὸν μηχανισμὸν τῆς τρεμοῦσης φωνῆς τῶν εἰς τὸν ὕμνον τῶν πιστῶν, ἐλπίζοντες ὅτι ἐν μέσῳ νέων θὰ ἐκληφθῶσι καὶ αὐτοὶ ὡς νέοι. Καὶ ὅλον αὐτὸ τὸ πλῆθος φερόμενον τὸ μὲν ἐκ νόσου, τὸ δὲ ἰδιοφελείας καὶ ἄλλο ἐκ ματαιότητος, ἐγείρει τύρβην καὶ θόρυβον πολὺν μεγαλείτερον ἢ ὅμιλος ἄλλος πολυπληθέστερος ὑγιῶν ἀνθρώπων, οἵτινες τέρονται ἡρέμα καὶ χωρὶς τινος ἐγωϊστικῆς ὑστεροβουλίας ἐξ ὑγιῶν πνευματικῶν ἔργων, οὐδὲ νομίζουσι καθήκον τῶν νὰ ἐξυλακτῶσι τὰς γνάμας τῶν εἰς τὰς τριόδους καὶ ν' ἀπειλῶσι διὰ θανάτου τοὺς ἀδιαφοροῦντας διαβάτας.

Αἰτιολογία.

Πῶς ὅμως ἐγεννήθησαν καὶ διατί σήμερον κριβῶς παρίσταται τοσοῦτον συνήθη τὰ νοσηρὰ ταῦτα φαινόμενα—ὁ ἐκφυλισμὸς καὶ ὁ ὑστερισμὸς;

Ὁ μέγας τοῦ ἐκφυλισμοῦ ἐρευνητῆς Μορέλ ἀποδίδει αὐτὸν εἰς δηλητηρίασιν. Ὅσακις γενεὰ τις ποιεῖται χρῆσιν τακτικῆν, ἔστω καὶ μετρίαν, ναρκωτικῶν καὶ δειγερτικῶν (οἶνοπνευματωδῶν ποτῶν, καπνοῦ, ὀπίου, ἀρσενικοῦ), ἢ τροσίων διεφθαρμένων (ἐρυσσιβώδους βρίζης, κακοῦ ἀραβοσίτου) ἢ εἰσάγει εἰς τὸν ὄργανισμὸν ὄργανικὰ δηλητήρια (ἐλώδεις πυρετοῦς, σύφιλην,

φυματίωσιν, βρογχοκήλην), παράγει ἀναγκαίως ἐκφυλισμένους ἀπογόνους, οἵτινες, εἰς ὁμοίας ἐπηρείας ἐκτεθειμένοι, ἐκπίπτουσι ταχέως εἰς τὰς κατωτάτας τοῦ ἐκφυλισμοῦ βαθμίδας, τὴν ἡλιθιότητα, τὴν νανοφυΐαν, κτλ. Ὅτι ἡ διὰ τοῦ καπνοῦ καὶ τῶν οἶνοπνευμάτων δηλητηρίασις τῶν πολιτισμένων λαῶν αὐξάνει καταπληκτικῶς, ἀποδεικνύει ἡ στατιστικὴ. Περὶ ὀπίου καὶ χασίς δὲν ὁμιλοῦμεν, διότι οἱ ἀνατολικοὶ λαοί, οἵτινες τὰ μεταχειρίζονται, οὐδόλως ἐπιδρῶσιν εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς λεικῆς φυλῆς. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου, σπουδαῖος παράγων, μὴ ληφθεὶς ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ Πορέλ, εἶναι ἡ εἰς τὰς μεγαλοπόλεις διαμονή. Ὁ κάτοικος μεγαλοπόλεως, καὶ αὐτὸς ὁ πλουσιώτατος καὶ ἐν πάσῃ εὐμαρεῖα ζῶν, ὑφίσταται θλιβεράς ἐπηρείας ἐλαττούσας μεγάλως τὴν ζωικὴν αὐτοῦ δύναμιν. Ἀναπνέει ἀέρα μεστὸν ὄργανικῶν περιτωμάτων, τρώγει τροφὰς διεφθαρμένας ἢ νοθευμένας, διατελεῖ εἰς διαρκῆ νευρικὸν ὑπερθερισμὸν, δύναται δὲ δικαίως νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν κάτοικον ἐλώδους χώρας, καὶ νὰ θεωρηθῇ ὡς μοιραῖον θῦμα τῆς malaria. Ἡ θνησιμότης τῆς μεγαλοπόλεως εἶναι κατὰ ἐν τέταρτον μείζον τοῦ μέσου ὄρου τῆς θνησιμότητος τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ καὶ διπλασία τῆς τῶν ἀγροτῶν. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ παιδιά τῶν μεγαλοπόλεων, ὅσα δὲν θροῖζονται ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ, ὑφίστανται ἀναστολὴν ἀναπτύξεως. Αὐξάνουσι κανονικῶς μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου ἢ δεκάτου πέμπτου ἔτους φαίνονται εὐφυᾶ καὶ λαμπρὸν μέλλον ἐπαγγελόμενα, ἀλλ' αἰφνης ἐπέρχεται στάσις, τὸ πνεῦμα σβέννυται, ἡ ἀντιληπτικότης ἐκλείπει, καὶ ὁ χθὲς ἔτι ἐπίλεκτος μαθητὴς μεταβάλλεται εἰς ἀχρηστον σκεῦος, μόλις δυνάμενον μετὰ κόπου νὰ ὑποστῇ ἐξετάσεις. Εἶναι δὲ γνωστὸν πόσον ἐπληθύνθησαν ἐσχάτως οἱ κάτοικοι τῶν μεγαλοπόλεων, καὶ ἐννοεῖται πόσον συναυξάνει μετ' αὐτῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων, τῶν παντοειδῶς ἐκφυλισμένων, τῶν κακούργων, τῶν παραφρόνων.

Εἰς τοὺς αὐτοὺς λόγους ὀφείλεται καὶ ἡ μεγάλη σύγχρονος αὐξήσις τῶν ὑστερικών, ἧτις ὅμως ἔχει ἄλλην αἰτίαν, τὴν ὑπερβάλλουσαν κόπωσιν τῆς συγχρόνου γενεᾶς. Τὴν κόπωσιν ταύτην ὑφίσταται ἀπὸ ἡμίσεως ἤδη αἰῶνος ἅπανα πολιτισμένη ἀνθρωπότης, τῆς ὁποίας οἱ βιωτικοὶ ὄροι πρόοριζοι ἀνετρόπησαν κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐφευρέσεων καὶ ἀνακαλύψεων. Ἐπέδρασαν μὲν βαθέως ἄλλοτε ἐπὶ τῶν πνευμάτων ἡ τῆς Ἀμερικῆς ἀνακάλυψις καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀναμόρφωσις, ἀλλὰ δὲν μετέβαλον τὴν ὕλικὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Ἐξηκολούθησαν οὗτοι ἐγειρόμενοι καὶ κατακλινομένοι ὡς πρό-

τερον, τρώγοντες και πίνοντες ὡς πρότερον, ἐνδύόμενοι και διασκεδάζοντες ὡς πάντοτε. Σήμερον ὁμως ὁ ἀτμός και ὁ ἠλεκτρισμός ἀνεσιάτωσαν τὰς βιωτικὰς συνηθείας και αὐτοῦ τοῦ ταπεινοτάτου ἀστού. Ἀρκεῖ δὲ πρὸς ἀπόδειξιν νὰ παραβάλωμεν ἐν ὀλίγοις τὴν σημερινὴν ἐποχὴν πρὸς τὸ ἔτος 1840, ὅτε περίπου ἐγεννήθη ἡ σήμερον κρατοῦσα γενεά.

Ἐν ἔτει 1840 εἶχεν ἡ Εὐρώπη 3000 χιλιόμετρα σιδηροδρόμων, τὸ δὲ 1890 εἶχε 218,000. Ὁ τῶν ὁδοιπορούντων ἀριθμὸς συνεποσοῦτο κατὰ τὸ 1840 ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ και Ἀγγλίᾳ εἰς δύο και ἡμισὺ ἑκατομμύρια, κατὰ δὲ τὸ 1891 εἰς 614 ἑκατομμύρια. Ἐκαστος κάτοικος τῆς Γερμανίας ἐλάμβανε, κατὰ τὸ 1840, 85 ἐπιστολάς, 200 δὲ κατὰ τὸ 1888. Τὸ γαλλικὸν ταχυδρομεῖον ἐν ἔτει 1840 διένειμεν 94 ἑκατομμύρια γράμματα και τὸ ἀγγλικὸν 277 ἑκατομμύρια κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1881 ἐκείνο μὲν διένειμε 595, τοῦτο δὲ 1299 ἑκατομμύρια. Ἐν Γερμανίᾳ ἐδημοσιεύτο 305 ἐφημερίδες τὸ 1840, και 6800 τὸ 1891, ἐν Γαλλίᾳ 766 και 5182, ἐν Ἀγγλίᾳ 551 και 2255. Βιβλία ἐξεδίδοντο ἐν Γερμανίᾳ 1100 ἐν ἔτει 1840, και 18,700 ἐν ἔτει 1891. Τὸ εἰσαγωγικὸν και ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τοῦ κόσμου εἶχε κατὰ τὸ 1840 ἀξίαν 35 δισεκατομμυρίων φράγκων, κατὰ δὲ τὸ 1889 ἀξίαν 02 δισεκατομμυρίων. Τὸ κατὰ τὸ 1830 καταπλεύσαντα εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μεγάλης Βρετανίας πλοῖα εἶχον χωρητικότητα ἐννέα και ἡμίσεος ἑκατομμυρίων τόννων, τὸ δὲ 1890 ἑβδομήκοντα τεσσάρων ἑκατομμυρίων.

Ἄς φαντασθῆ τις τώρα, πῶς παράγονται οἱ καταπληκτικοὶ οὗτοι ἀριθμοί. Αἱ δεκαεννέα σχεδόν, χιλιάδες νέων βιβλίων και αἱ 6,800 ἐφημερίδες ἐν Γερμανίᾳ θέλουσιν ἀναγνώστας, καιτοι πολλάκις τοὺς θέλουσιν εἰς μάτην τὰ δὲ 2,759 ἑκατομμύρια ἐπιστολῶν πρέπει νὰ γραφῶσιν. Ἡ μείζων ἐμπορικὴ κίνησις, αἱ πολλαὶ ὁδοιπορίαι, ἡ αὐξηθεῖσα ναυσιπλοῖα ἀπαιτοῦσιν ἀναλόγως μείζονα ἀτομικὴν δραστηριότητα. Ὁ ἔσχατος χωρῖον κάτοικος ἔχει σήμερον εὐρύτερον γεωγραφικὸν ὄριζοντα και πνευματικὰ συμφέροντα πολυπληθέστερα και πολυπλοκώτερα ἢ ὁ πρωθυπουργὸς μικροῦ ἢ μεσαίου κράτους πρὸ ἐνὸς αἰῶνος. Μία μαγείρισσα λαμβάνει σήμερον και στέλλει περισσοτέρας ἐπιστολάς ἢ ὅσας ἔστειλεν ἄλλοτε εἰς καθηγητῆς Πανεπιστημίου και εἰς μικρέμπορος ὁδοιπορεῖ περισσοτέρον και βλέπει πλείονας τόπους και λαοὺς ἢ ἄλλοτε ποτε βασιλευσάντων ἡγεμόνων.

Ἄλλ' ἢ δρᾶσις αὕτη ἀπαιτεῖ ἔντασιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος και δαπάνην ὕλης, Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ πενήτηκοντα ἐτῶν ὁ

μὲν πληθυσμὸς τῆς Εὐρώπης δὲν ἐδιπλασιάσθη, τὸ δὲ ποσοὺν τῆς ἐργασίας του ἑδεκαπλασιάσθη, μὲν ἐν γένει, πολλαχοῦ δὲ και ἐπεντηκονταπλασιάσθη, ἔπεται ὅτι πᾶς πολιτισμένος ἄνθρωπος καταβάλλει σήμερον ἐργασίαν πεντάκις μέχρις εἰκοσιπεντάκις πλειότεραν ἢ ὅση ἐζητεῖτο παρ' αὐτοῦ πρὸ ἡμίσεος αἰῶνος. Πρὸς τὴν φοβερὰν ὁμως ταύτην αὐξήσειν ὁργανικῆς δαπάνης δὲν ἀνταποκρίνεται, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν ν' ἀνταποκρίνεται, ἴση αὐξήσει προσόδου. Οἱ Εὐρωπαῖοι τρώγουσι σήμερον κάπως περισσότερον και καλλίτερον ἢ πρὸ πενήτηκοντα ἐτῶν ἄλλ' οὐδόλωσ ἀναλόγως τῆς ὑπερβαλλούσης κοπώσεως, ἥτις ἐπιβάλλεται σήμερον εἰς αὐτούς. Καὶ περισσότερα δὲ και καλλίτερα ἂν εἶχον φαγητὰ, δὲν θὰ τοὺς ὠφέλουν, διότι δὲν θὰ ἰδύνατο νὰ τὰ χωνεύσωσιν. Ὁ στόμαχος ἡμῶν ἀδυνατεῖ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐγκεφάλου και τοῦ νευρικοῦ ἡμῶν συστήματος. Συμβαίνει δὲ οὕτω κατ' ἀνάγκην ὅ,τι συμβαίνει πάντοτε, ὅσάκις εἰς μεγάλας δαπάνας ἀπαντῶσι πενιχρὰ εἰσοδήματα : κατ' ἀρχὰς τρώγονται αἱ οἰκονομίαι, και κατόπιν ἐπέρχεται ἡ χρεωκοπία.

Οὕτω δὲ ἡ ὑπερβολικὴ κόπωσις, εἰς ἣν ὑπεβλήθη ἀποτόμως ἡ ἀνθρωπότης ὑπὸ τῶν νέων ἐφευρέσεων, περιήγαγεν αὐτὴν ἀναγκαιῶς εἰς ἐξάντησιν : και τὴν ἀντήσιν τῆς μὲν πρώτης γενεᾶς ἐμφαίνει ὁ πρωτογόνος ὑστερισμὸς, τῆς δὲ δευτέρας ὁ κληρονομικός. Τοῦ καθολικοῦ δὲ τούτου ὑστερισμοῦ ἐκδήλωσις εἶναι αἱ νέαι αἰσθητικαὶ σχολαὶ και αἱ ἐπιτυχία των. Ἄλλα δὲν εἶναι ἡ μόνη. Ἡ νόσος τῶν σημερινῶν χρόνων ἐκδηλοῦται και δι' ἄλλων φαινομένων. Τοιαῦτα δὲ εἶναι ἡ διαρκὴς αὐξήσις τῶν ἐγκλημάτων, τῶν παρανομιῶν και τῆς αὐτοκτονίας, ἡ ἐμφάνισις νέων νευρικῶν νοσημάτων, ἀνυπάρχτων ἄλλοτε και ἀγνώστων, και τὸ πολὺ προσιμώτερον γῆρας τῶν σημερινῶν γενεῶν.

Ἡ ἐπισταμένη μελέτη τῆς ἐκτεθείσης ἀνωτέρω ἀδιαπίπτου ἀλύσεως αἰτίων και αἰτιατῶν πείθει πάντα δυνάμενον νὰ σέπτεται ὀρθῶς, ὅτι μεγάλως ἠθέλε πλανηθῆ θεαρῶν τὰς ἀπὸ τινος ἀναφνομένας νέας αἰσθητικὰς σχολὰς ὡς σηματοφόρους νέου πνευματικοῦ αἰῶνος. Δὲν δεικνύουσιν αὐτὰ τὸ μέλλον, ἀλλὰ τὸ παρελθόν. Ὁ λόγος αὐτῶν δὲν εἶναι προφητεία, ἀλλὰ κῆρος παραφροσύνης ὅ,τι δὲ οἱ ἰδιῶται ὑπολαμβάνουσιν ὡς ἐκρηξὴν σφριγώσης νεανικῆς δυνάμεως οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ σπασιμὸς γεροντικῆς ἐξάντησεως.

Ὁ ἀναγνώστης ἔχει, μετὰ τὰ ρηθέντα ἀσφαλῆ τὰ διάφορα σημεῖα, ὅθεν δύναται νὰ ἐπισκοπήσῃ τὰς νέας αἰσθητικὰς τάσεις ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν μορφήν. Διὰ τῶν ἐπομένων θέλομεν προσ-

παθήσει να καταδείξωμεν τὸν παθολογικὸν ἐκάστης χαρακτῆρα, καὶ νὰ ἐξετάσωμεν πρὸς τίνα ἐκφυλισμὸν ἢ ὑστερικὴν πάθησιν ταυτίζεται ἢ συγγενεὺς ἐκάστη.

B.

ΜΥΣΤΙΚΟΠΑΘΕΙΑ

Ἡ μυστικοπάθεια (mystikisme) εἶναι ἐν τῶν κυριωτάτων γνωρισμάτων τοῦ ἐκφυλισμοῦ, σημαίνει δὲ τὴν ψυχικὴν ἐκείνην κατάστασιν, καθ' ἣν νομίζει τις ὅτι παρατηρεῖ ἢ μαντεύει σχέσεις ἀγνώστους μεταξύ, τῶν φαινομένων, διαβλέπει μυστήρια ὑπὸ τὰ πράγματα καὶ θεωρεῖ ἐπομένως αὐτὰ ὡς σύμβολα, ἐγκλείοντα σκοτεινὴν τινα καὶ κρυφίαν δύναμιν, ἣν μάτην προσπαθεῖ νὰ μαντεύσῃ.

Πάντων τῶν κοσμικῶν καὶ βιωτικῶν φαινομένων ἀντιλαμβάνεται ὁ μυστικοπαθὴς ἄλλως ἢ ὑγιῆς ἄνθρωπος. Ἡ ἀπλουσιότης λέξεις, ἣν ἀκούει, φαίνεται εἰς αὐτὸν ὑπαινισσομένη τὸ κρύφιον τὸ φυσικότερον κίνημα ὑπολαμβάνει ὡς σκόπιμον πνεῦμα βλέπει δὲ βαθὺν ὄριζοντα ὀπίσθεν παντὸς πράγματος καὶ βαθυτάτας ὑπ' αὐτὰ ὄψας. Πᾶσα παράστασις φέρεται εἰς τὰ πνευμά του παραστάσεις ἄλλας, καθαράς ἢ συγκεχυμένας, καὶ δημιουργεῖ ἐν αὐτῷ εἶρμὸν ἐννοιῶν ἀσχετῶν πρὸς ἀλλήλας. «Τὰ πράγματα δὲν εἶναι ὅ,τι φαίνονται» ἀκούει τις συνηθῶς λέγοντας τοὺς μυστικοπαθεῖς. Ὅσάκις δὲ ἡ νοσηρὰ αὐτῆ κατάστασις κορυφῶται καὶ προχωρεῖ μέχρι παραισθησίας, ὁ μυστικοπαθὴς δὲν ἀρκεῖται πλέον ὑποπτέων ἢ μαντεύων μυστήρια, ἀλλ' ἀκούει καὶ βλέπει ὡς πραγματικὰ καὶ ὑπάρχοντα τὰ πρὸς τοὺς ὑγιεῖς ἀνθρώπους ὅπως ἀφανῆ καὶ ἀνύπαρκα.

Καὶ ἡ μὲν φρενιαιρικὴ παρατήρησις ἀρκεῖται εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς καταστάσεως ταύτης, ὡς καταστάσεως τῶν ἐκφυλισμένων καὶ ὑστερικῶν. Ἄν ὅμως ψυχολογικότερον ἐξετασθῇ, πῶς ὁ ἐξηντλημένος ἢ ἐκφυλισμένος ἐγκέφαλος περιπίπτει εἰς τὴν μυστικοπάθειαν, πρῶτον καὶ κύριον αὐτῆς αἰτίον θέλει καταδειχθῆ νοσηρὰ τῆς θελήσεως ἀδυναμία, καθιστώσα εἰς τὸν πάσχοντα ἀδύνατον τὴν προσήκουσαν ἐντασιν τῆς προσοχῆς, τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς τακτικὴν λειτουργίαν τῆς νοήσεως. Προσοχὴ

εἶναι ἡ δύναμις ἐκείνη τοῦ ἐγκεφάλου, δι' ἧς ἐκ τῶν παραστάσεων ὅσας φέρει εἰς τὴν συνείδησιν εἴτε ἡ μνήμη διὰ τοῦ εἰρμού τῶν ἰδεῶν εἴτε ὁ ἐρεθισμὸς ἐνός ἢ πλειόνων ἐγκεφαλικῶν κυττάρων, διατηροῦνται μὲν αἱ σχέσις ἔχουσαι πρὸς τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἐρεθισμοῦ, ἢτοι τήσστιγμαίαν ἐντύπωσιν, ἀπορρίπτονται δὲ αἱ λοιπαὶ ὡς ἄσχετοι. Διὰ τῆς προσοχῆς ἐπέροχεται τάξις εἰς τὸ χάος τῶν παραστάσεων ὅσας ἐγείρει ἰδίως ὁ τῶν ἐννοιῶν εἰρμός, καὶ καθίστανται αὐταὶ χρήσιμοι εἰς γνώσιν καὶ κρίσιν. Διὰ τῆς προσοχῆς κατορθοῖ ἡ θέλησις νὰ ὀρίσῃ, πότε θ' ἀνατείλῃ καὶ πότε θὰ δύσῃ ἐν τῇ συνειδήσει ἐκάστη παράστασις, πόσον θὰ διαρκέσῃ καὶ πόσον θὰ φωτίσῃ. Ὅσον δὲ ἰσχυροτέρα εἶναι ἡ θέλησις, τόσο ἐντελέστερον ἀρμόζεται ὁ ὀργανισμὸς ἡμῶν πρὸς ἐκάστην παράστασιν, τόσο σαφεστέρα, ὀρθοτέρα καὶ πληροστέρα δύναμει νὰ καταστήσωμεν αὐτὴν διὰ τῆς ἀναμνήσεως, τόσο ἀκριβεστέρα ἐνὶ λόγῳ καὶ εὐρυτέρα ἀποβαίνει ἡ τῶν φαινομένων καὶ τῆς ἀληθοῦς αὐτῶν γνώσις ἡμῶν.

Ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων εἶναι ἀποτελέσματ' τῆς προσοχῆς· πᾶσα δὲ πᾶνη καὶ δεισιδαιμονία συνέπειαι τῆς ἐλλείψεως τῆς. Ψευδεῖς ἐννοιαὶ περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλα σχέσεως τῶν φαινομένων γεννῶνται ἐξ ἀτελοῦς αὐτῶν παρατηρήσεως καὶ ἐπανορθοῦνται διὰ παρατηρήσεως ἀκριβεστέρας. Ἡ ἐνεργὸς προσοχὴ οὐδὲν καταλείπει σκοτεινὸν ἐν τῇ συνειδήσει. Διότι ἡ θέλησις ἢ ἀνάγει εἰς πλήρη διαύγειαν καὶ σαφήνειαν πᾶσαν ἀναφαινομένης παράστασιν, ἢ, ἂν δὲν τὸ κατορθώσῃ σβύνει αὐτὴν ἐντελῆς. Ἡ συνείδησις τοῦ ὑγιοῦς, ἰσχυρὰν ἔχοντος τὴν θέλησιν καὶ προσεκτικῷ ἀνθρώπου ὁμοιάζει πρὸς χῶρον κατάφωτον, ὅπου ὁ ὀφθαλμὸς διακρίνει σαφῶς πᾶν ἀντικείμενον, οὐδαμοῦ δὲ ἀμβλύνουσιν, ἢ συγχέουσιν τὰς γραμμὰς ἀόριστοι σκῆαι. Οὕτως ἡ προσοχὴ προϋποθέτει ἀπαραίτητον τὴν ἰσχύν τῆς θελήσεως αὐτῆ δὲ ἰδιάζει μόνον εἰς κανονικὸν καὶ ἀκατάπονον ἐγκέφαλον. Ἄλλ' ὁ ἐκφυλισμένος, οὐτινος τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὸ νευρικὸν σύστημα χαρακτηρίζουσιν ἐγγενεῖς ἀτέλειαι ἢ ἀνωμαλία, καὶ ὁ ὑστερικός, ὃν ἐγνωρίσαμεν ἤδη ὡς ἐξηντλημένον, στεροῦνται παντελῶς θελήσεως, ἢ ἔχουσιν αὐτὴν λίαν ἐξησθενημένην. Συνέπεια δὲ τῆς ἀβουλίας ἢ μικροβουλίας ταύτης εἶναι ἡ ἀνικανότης πρὸς οἰανδήποτε προσοχὴν. Διὰ τοῦτο ἡ ἐγκεφαλικὴ δρᾶσις τῶν ἐκφυλισμένων καὶ ὑστερικῶν, μὴ ἐπιτηρουμένη μῆτε ὀδηγομένη ὑπὸ τῆς προσοχῆς, εἶναι αὐθαίρετος, ἀτακτος καὶ ἄσκοπος. Ὁ εἰρμός τῶν ἰδεῶν προκαλεῖ ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν πληθὺν ἀπειρὸν συγκρότων καὶ συγκροουμένων

παραστάσεων, αὐτομάτως ἀναφαινομένων καὶ αὐτομάτως ἐκλειπουσῶν, χωρὶς νὰ ἐπεμβαίῃ ἡ θέλησις, ὅπως ἐνισχύσῃ αὐτὰς ἢ τὰς ἀπορρίψῃ. Ἡ δὲ συνείδησις, συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς δράσεώς της, συνενώνει τὸ ποικίλον ἐκεῖνο σμήνος εἰς μίαν ἔννοιαν, ἥτις ἀναγκαίως εἶναι παραλόγος οὐδ' ἐκφράζει τὰς ἀληθεῖς σχέσεις τῶν φαινομένων.

Οὕτως ἡ σκέψις τοῦ μυστικοπαθοῦς ἀποβαίνει συγκεχυμένη καὶ νεφελώδης, ἀνάλογος δὲ πρὸς αὐτὴν εἶναι καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκφράζεται. Πᾶσα λέξις, καὶ αὐτὴ ἢ μᾶλλον ἀφρημένη, περιέχει πάντοτε συγκεκριμένην τινὰ παραστάσιν ἢ ἀνταποκρίνεται εἰς γνῶσιν ἀποτελουμένην ἐκ πολλῶν ὁμοίων παραστάσεων· οὐδεμία δὲ γλῶσσα ἔχει λέξιν δυναμένην νὰ ἐκφράσῃ ἐκεῖνο, ὅπερ νομίζει τις ὅτι βλέπει πάντῃ ἄμορφον ἐν μέσῳ νέφους καπνοῦ. Ἄλλ' ἢ συνείδησις τοῦ μυστικοπαθοῦς εἶναι πλήρης τοιούτων φασματωδῶν καὶ ἀμόρφων παραστάσεων ὅπως ἐκφράσῃ δὲ αὐτὰς, ἢ μεταχειρίζεται οὗτος λέξεις γνωστὰς ὑπὸ σημασίαν ἄλλως διάφορον τῆς κοινῆς ἢ, συναισθανόμενος τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ λεξιλογίου τῶν ὕψων ἀνθρώπων, χαλκεύει νέας λέξεις, ἃς οὐδεὶς ἔννοεῖ, ἢ τέλος ἐρρημηνεύει διὰ πολλῶν συγχρόνως λέξεων τὰς ποικίλας ἔννοιαι τῶν νεφελωδῶν αὐτοῦ παραστάσεων, καὶ παραστάσει τότε ἐγγὺς ἀλλήλων ἐκφράσει ἀναιρουμένας ἀμοιβαίως καὶ καθ' οὐδένα λογικὸν τρόπον δυναμένας νὰ συνυπάρξωσι. Καὶ ὁ μὲν ὕψις ἀκροατῆς ἢ ἀναγνώστης, ὁ πεποιθῆσιν ἔχων εἰς τὴν ἐλευθέραν κρίσιν του, ἀναγνωρίζει φυσικῶ τῷ λόγῳ ἀμέσως ὅτι οἱ μυστικοπαθεῖς ἐκεῖνοι λόγοι εἶναι πάντῃ ἀνόητοι. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ ὅμως τῶν ἀνθρώπων οὔτε πεποιθῆσιν ἔχουσι εἰς ἑαυτοὺς, οὔτε νὰ κρίνωσιν εἶναι ἱκανοί· ἔχρυσι δὲ τουναντίον τὴν δυσπαλάλακτον συνήθειαν ν' ἀποδίδωσιν ἔννοιαν τινὰ εἰς πᾶσαν λέξιν. Οὕτω δέ, ἐπειδὴ τοῦ μυστικοπαθοῦς αἱ λέξεις οὐδεμίαν ἔχουσι οὔτε καθ' ἑαυτὰς οὔτε πρὸς ἀλλήλας ὀρισμένην ἔννοιαν, ὑποβάλλουσι εἰς αὐτὰς οἱ πολλοὶ ἔννοιαν μυστηριώδη εἶναι δὲ μεγάλη συνήθως ἢ ἐπίδρασις τῶν λέξεων αὐτῶν ἐπὶ τῶν εὐκόλως καταπληττομένων. «Τοὺς κάμνουν νὰ σκέπτονται», λέγουσιν. Ἐπιτρέπουσι δηλ. εἰς αὐτοὺς τὸν ἀχάλινον καὶ κενὸν ρεμβασμόν, ὅστις, ἔννοεῖται εἶναι πολὺ ἀκοπώτερος τῆς λογικῆς σκέψεως.

Διὰ τοῦτο δὲ ὁ μυστικοπαθεῖς φαίνεται βαθύς εἰς πάντας τοὺς μωρούς, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἐπίθετον αὐτὸ κατήντησε σήμερον σχεδὸν προσβλητικόν. Ἄληθῶς βαθεῖται εἶναι μόνον αἱ ἐξόχως ἰσχυραὶ διάνοιαι, αἱ δυνάμεναι νὰ ὑποτάξωσι τὴν πνευματικὴν

αὐτῶν δρᾶσιν εἰς ἐκτάκτως σύντομον προσοχὴν. Ἡ βαθύτης αὐτῆ τῶν ἐπιλέκτων πνευμάτων εἶνε ὅλη φῶς. Διώκει τὰς σκοτίας ἀπὸ πάσης γωνίας καὶ καταγράφει τὴν ἄβυσσον, Ἄλλὰ τοῦ μυστικοπαθοῦς ἢ φαινομένη βαθύτης οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ σκοτός. Καθιστᾷ τὰ ὄρια τῶν πραγμάτων ἀδιάκριτα, ὡς ἡ νῦξ, καὶ δι' αὐτὸ φαίνονται τὰ πράγματα βαθέα. Ὁ μυστικοπαθεῖς περιβάλλει διὰ πέπλου τὰ φαινόμενα καὶ καλύπτει αὐτὰ δι' ὀμίχλης. Θολώνει τὸ διαυγὲς καὶ θαμβώνει τὸ διαφανὲς ὡς ἡ σπητὰ θολώνει τὸ ὕδωρ τοῦ ἄκeanοῦ.

Τὸ περιεχόμενον τῆς μυστικοπαθοῦς σκέψεως ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς μορφώσεως τοῦ ἐκφυλισμένου καὶ ὑστερικοῦ. Ὁ νοσηρῶς ἠλλοιωμένος ἢ ἐξηντημένος ἐγκέφαλος εἶνε ἀπλῶς ἀγρὸς σπειρόμενος ὑπὸ τῆς ἀγωγῆς, τῆς παιδείσεως καὶ τῆς βιωτικῆς πείρας. Δὲν γεννᾷ τὸν σπόρον, ἀλλὰ τὸν παραμορφώνει μόνον, τὸν ἐξασθενεῖ καὶ τὸν καθιστᾷ καχεκτικόν. Ὁ στερηθεὶς τὴν δύναμιν τῆς προσοχῆς φυσιοδίφης γίνεται φυσισότροφος ἢ εὐρευῆς τοῦ τετραδιαστάτου χώρου· ὁ ἀμαθὴς καὶ ἄξεστος ἀνθρώπος περιπίπτει εἰς δεισιδαιμονίαν ἀγρίων· ὁ μηχανικὸς διώκει ἀδυνάτους ἐφευρέσεις, νομίζει ὅτι εὐρεντὸ ἀεικίνητον, ἐπινοεῖ συγκοινωνίαν μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῶν ἀστέρων καὶ φρέατα καταρχόμενα μέχρι τοῦ ἐμπύρου γήινου πυρήνος· ὁ ἀστρονόμος γίνεται ἀστρολόγος· ὁ χημικὸς ἀλχημιστής, ὁ δὲ μαθηματικὸς μεταβάλλεται εἰς ζητητὴν τοῦ τετραγωνισμοῦ τοῦ κύκλου.

Πλὴν τῆς μυστικοπαθείας, ἣν ἐξήτασα ἀνωτέρω, καὶ ἥτις αἴτιον ἔχει τὴν ἀσθένειαν τῆς θελήσεως καὶ τὴν ἄλλειψιν προσοχῆς διεπούσης τὸν εἰρημὸν τῶν ἐνοίων, ὑπάρχει καὶ ἄλλη μορφή αὐτῆς προσερχομένη ἐξ ἀνωμαλίας τῆς ἐρεθιστικότητος τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Τὰ αἰσθητήρια τοῦ ὕψις ἔχοντος ἀνθρώπου φέρουσιν εἰς τὸν ἐγκέφαλον πληρεῖς ἀρτίας καὶ ἰσχυρὰς τὰς ἐντυπώσεις τοῦ ἔξω κόσμου, ἢ δὲ ἐρεθιστικότητος τῶν ἐγκεφαλικῶν κυττάρων εἶναι καθ' εὐθείαν ἀνάλογοι τῆς δυνάμεως τοῦ προσγινομένου ἐρεθισμοῦ.

Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα εἰς ὄργανισμὸν ἐκφυλισμένον ἢ ἐξηντημένον. Ἄν ὁ τοιοῦτος ἐγκέφαλος ἀπώλεσε τὴν κανονικὴν αὐτοῦ ἐρεθιστικότητα, καθιστάται ἀμβλὺς καὶ ἀνίκανος εἰς μόρφωσιν καθαρῶν παραστάσεων, σκέπτεται δὲ πάντοτε συγκεχυμένος. Περὶ τούτου δὲ ὅμως δὲν θέλω ἀσχοληθῆ, διότι ἀμβλὺς ἐγκέφαλος σπανίως ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἐκφυλισμένους, οὐδ' ἔχει τι κοινὸν πρὸς τὰ γράμματα ἢ τὴν τέχνην. Ὁ κάτοχος αὐτοῦ σπανιώτατα θὰ τραπῇ τὴν ὁδὸν τῆς ποιήσεως ἢ τῆς ζω-

γραφικῆς, μόνον δὲ ὡς θεσματικῆς τῶν μυστικοπαθῶν δύναται νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, Ἄλλ' ἀντὶ τῆς ἀμβλύτητος ὑπάρχει συναντίον πολλὰς ὑπερβάλλουσα ἐρεθιστικότητος τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τοῦ ἐγκεφάλου ἢ μερῶν τινῶν μόνον αὐτοῦ. Αὕτη δὲ παράγει νοσηρῶς ὑπεραισθητικούς ἐκείνας φύσεις, ἐφ' ὧν τὰ κοινότατα τῶν φαινομένων προξενουσι τὰς παραδοξοτάτας τῶν ἐντυπώσεων· αἱ φύσεις αὗται ἀκούουσιν «ὀλολύζον τὸ λυκόφως», φορικωσὶν ἐγγίζουσαι ἐν ἄνθος, ὑπολαμβάνουσι προφητεύουσαν ἢ ἀπειλοῦσαν τὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου, κ.τ.λ. Ἄνάλογος δὲ τοῦ βαθμοῦ τῆς νοσηρῶς ὑπερβολικῆς ἐρεθιστικότητος μερῶν τινῶν τοῦ ἐγκεφάλου εἶναι καὶ ἡ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀποκλειστικὴ καὶ ἐπίμονος ἐπικράτησις τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεργαζομένων παραστάσεων. Ἄν ἡ ἐρεθιστικότης ἐκείνη εἶναι μετρία μόνον, γεννᾷ τὴν ἰδεοληψίαν· ἐπεκτεινομένη παράγει τὴν μονομανίαν, καὶ κορυφουμένη φέρει εἰς τὴν ἔκτασιν, καθ' ἣν τὸ ἐρεθισθὲν μέρος τοῦ ἐγκεφάλου ἐργάζεται τοσοῦτον βιαίως καὶ σφοδρῶς, ὥστε ἀποπνίγει ἐντελῶς τὴν δρασίαν τῶν ἄλλων. Μία τότε παράστασις ἢ ὅμας παραστάσεων πληροὶ τὴν συνείδησιν, ἀλλ' ἰσχυροτάτη ὅμως καὶ πλήρης ἐνοτάσεως καταναγάζουσα αὐτὴν δι' ἀπλέτου φωτός, ὁμοίου πρὸς μεσουρανοῦντα καὶ ἐκτυφλοῦντα ἥλιον, παράγουσα δὲ οὕτω φαινόμενον ἀκριβῶς ἀντίθετον παρατηρουμένου εἰς τοὺς συνήθεις μυστικοπαθεῖς.

Ἄλλ' ἡ ἀνικανότης πρὸς προσοχὴν καὶ χαλιναγώγησιν τοῦ εἰρημοῦ τῶν ἐννοιῶν, ἣτις, ὡς παρατηρήσαμεν, παράγει τὴν μυστικοπάθειαν, γεννᾷ καὶ ἄλλα τινὰ φαινόμενα, ὧν ἐν ὀλίγοις θέλουμεν μνημονεῦσαι. Εἰς τοὺς κατωτάτους βαθμοὺς τοῦ ἐκφυλισμοῦ, ἦτοι τὴν εὐήθειαν ἢ τὸν ἰδιωτισμόν, ἡ προσοχὴ ἐκλείπει παντελῶς. Οὐδεὶς ἐρεθισμὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ τὴν διαγείρῃ, οὐδ' ὑπάρχει μέσον δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ ἐντύπωσιν ἐπὶ εὐήθους ἐγκεφάλου. Κατὰ τὸν μετριώτερον ἐκφυλισμόν, ἦτοι τὴν βλακειάν, εἶνε μὲν δυνατὴ ἡ προσοχὴ, ἀλλ' ἀσθενεστάτη ὅμως καὶ ἐξίτητος. Ἐνῶ ἡ ὕλης διάνοιαν περικόπτει, ὡς εἶδομεν, τὰς ἐντυπώσεις ἢ παραστάσεις, ὅσαι εἶναι λογικῶς ἐναντίαι ἢ ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὴν πρώτην ἐντύπωσιν ὁ βλάξ δὲν δύναται νὰ τὸ πράξῃ. Ἀπλῆ καὶ μόνον συνηχίσις δορίζει πολλὰς τὴν διεύθυνσιν τῆς σκέψεως του. Ἀκοῦει μίαν λέξιν καὶ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ τὴν ἀναλάβῃ ἅπαξ ἢ πολλὰς (ἠχολαλία), Ἄλλοτε ἢ λέξις αὕτη ἀνακαλεῖ εἰς τὴν συνείδησιν του λέξεις συνηχοῦσας ἀπλῶς. ἀλλ' οὐδόλως συγγενεῖς κατ' ἐννοίαν, σκέπτεται δὲ τότε καὶ λαλεῖ ἀσυνάρτητα ὁμοιοτέλευτα· ἂν δὲ τυχὸν αἱ λέξεις ἔχωσι

πλὴν τῆς συνηχίσεως καὶ μακρινὴν τινα συγγένειαν σημασίας, προκύπτει εἰς μέσον τὸ λογοπαίγνιον, ὅπερ χαρακτηρίζουσιν εὐφυΐαν οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων λησμονεῦντες ὅτι ὁ κατὰ τὸν ἦχον τῶν λέξεων σύνδεσμος τῶν ἐννοιῶν ματαιοὶ τὸν σκοπὸν τὸν ναήσεως καὶ παραλύει ἀντὶ νὰ προαγάγῃ τὴν γνώσιν τῆς ἀληθοῦς σχέσεως τῶν φαινομένων. Οὐδέποτε λογοπαίξια οἰαδήποτε συνετέλεσεν εἰς ἀνακάλυψιν ἀληθείας· ὅστις δ' ἀπεπειράθη νὰ σπουδαιολογήσῃ μετὰ λογοπαικτούντος μωροῦ κατενόησεν ἅμ ἔσως, ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ κρατήσῃ τις αὐτὸν προσηλωμένον εἰς σειρὰν τινα ἰδεῶν, ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ λογικόν τι συμπέρασμα ἢ νὰ τὸν φέρῃ εἰς κατανόησιν γεγονότος τινὸς ἢ σχέσεως αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ. Ὅσακις δὲ ὁ σύνδεσμος τῶν παραστάσεων συμβαίνει οὐχὶ ἐξ ἀπλῆς συνηχίσεως, μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἄλλους νόμους τοῦ εἰρημοῦ τῶν ἐννοιῶν, παράγονται τότε αἱ παραδοξοὶ ἐκείναι λέξεων παραθέσεις, ἃς ὁ ἀδαῆς ἀποκαλεῖ «πρωτοτύπους ἐκφράσεις» καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἐργάτης κηρύττεται εὐφυῆς ὁμιλητῆς ἢ συγγραφεύς.

Ὁ Σολλιὲ ἀναφέρει παραδείγματά τινα χαρακτηριστικώτατα τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐκφράζονται πρωτοτύπως οἱ βλάκες. Εἰς ἐξ' αὐτῶν ἔλεγε πρὸς τὸν φίλον του : «Μοῦ φαίνεται ὡς βυζανιάτικο ζαχαράτο». Ἄλλος θέλων νὰ ἐκφράσῃ ὅτι ὁ φίλος τὸν ἐκίνει τοσοῦτον εἰς γέλωτα, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ τὸν σιελόν του, ἔλεγε : «Μὲ κἀμνεις νὰ φτῖνω πάτους ἀπὸ καπέλλα». Ἡ παράταξις λέξεων ἀσυναρτήτων κατ' ἐννοίαν εἶναι κατὰ γενικὸν κανόνα δείγμα βλακειᾶς, καίτοι πολλὰς ἐκπλήττει καὶ προκαλεῖ τὸν γέλωτα. τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς δηθεν εὐφυΐας, ἣν καλοῦσιν οἱ Παρισιοὶ *blague*, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ψυχολογικῶς ἢ βλακειᾶ. Εἶναι δ' εὐνόητον ὅτι τοιαύτη εὐφυΐα δύναται νὰ συνδυασθῇ μετὰ καλλιτεχνικῶν διαθέσεων. Πᾶν ἐπάγγελμα, ἀπαιτοῦν γνώσιν τῆς πραγματικότητος καὶ ἀρμογὴν τῆς διανοίας πρὸς αὐτήν, προαπαιτεῖ προσοχὴν. Ἄλλ' ὁ βλάξ, στερούμενος προσοχῆς, εἶναι πάντῃ ἀνίκανος πρὸς οἰονδήποτε σοβαρὸν ἐπάγγελμα. Καλλιτεχνικαὶ τινες ὅμως ἀσχολίαι καὶ ἰδίως αἱ κατωτέρας τάξεως, ἀνέχονται καὶ τὸν ἀχαλίνωτον εἰρημὸν τῶν ἐννοιῶν καὶ τὸν ὄρεθασμόν καὶ αὐτὴν τὴν παντελῆ ἑλληψιν σκεψεως, διότι ἀρκεῖ εἰς αὐτὸς ἀσθενεστάτη μόλις προσαρμογὴ τῆς διανοίας εἰς τὴν πραγματικότητα· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀσχοῦσι μέγα θέλητρον ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦ βλακός.

Γ'

ΣΥΜΒΟΛΙΣΤΑΙ

Τὸ φαινόμενον τῆς συγκροτήσεως ὁμίλων, περὶ οὗ ἐλέγομεν πραγματευόμενοι περὶ τῆς διαγνώσεως τοῦ ἐκφυλισμοῦ, ἀπαντᾷ ἀμέσως εἰς τοὺς Γάλλους συμβολιστάς. Ἐριθμός τις νέων συνέρχονται πρόθεσιν ἔχοντες ν' ἀποτελέσωσι σχολήν, ἴδιον φέρουσαν ὄνομα, ἀλλ' οὐδένα ὅμως ἔχουσαν σαφῆ αἰσθητικὸν σκοπὸν. Ἐν δὲ καὶ μόνον ἐπιδιώκουσι : νὰ ἐγείρωσι θόρυγον περὶ ἑαυτοὺς καὶ νὰ ἐκλύσωσι διὰ τοῦ παραδόξου τὴν περιέργειαν, ὅπως φθάσωσιν οὕτως εἰς τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ θεραπεύσωσι πᾶσαν ὄρεξιν καὶ ματαιότητα πληροῦσαν τὴν ὑπὸ τοῦ φθόνου διαβιβρωσκομένην ψυχὴν τῶν κατὰ τῆς φήμης πειρατικῶν τούτων ἐπιδρομέων.

Κατὰ τὸ ἔτος 1880 εὐάριθμοι ὁμήλικες φιλόδοξοι νέοι συνήρχοντο πᾶσαν ἐσπέραν εἰς ὑπόγειόν τι καφενεῖον τῆς μαθητικῆς συνοικίας τῶν Παρισίων πίνοντες ζῦθον, καπνίζοντες, λογοκλαυτοῦντες καὶ καθυβρίζοντες μὲν τοὺς ἀνεγνωρισμένους καὶ πλουτοθνητὰς συγγραφεῖς, πανηγυρίζοντες δὲ τὴν ἰδίαν αὐτῶν μεγαλοφυΐαν, ἣν ἠγνοεῖ ἔτι ὁ κόσμος. Πρωτάρχει τῶν ἦσαν μεγαλαυχός τις Γουδῶ καλούμενος ὁ τῶν *Νευρώσεων* ποιητῆς Ρολινά, καὶ Ἐριμόνδος Ἀρωκοῦδ, εἰς τῶν πρώτων σήμερον Γάλλων μυστικοπαθῶν, Ἀπεκάλουν ἑαυτοὺς *ὕδροπαθεῖς*, οὐδεὶς ἤξευρε διατί, ἐξέδιδον δὲ καὶ μικρὰν ἑβδομαδιαίαν ἐφημερίδα, τὴν «*Λουτηκίαν*», ἐκπνεύσασαν μετ' ὀλίγους ἀριθμούς.

Περὶ τὸ 1884 ἡ ἔταιρεία μετέστησε τὴν σκηνὴν τῆς εἰς τὸ καφενεῖον «*Φραγκίσκος Α'*» τῆς λεωφόρου Ἀγίου Μιχαήλ, ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ πρώτη κοίτης τοῦ *συμβολισμοῦ*.

Οἱ ἐκεῖ μετασταθμεύσαντες *ὕδροπαθεῖς*, εἰς οὓς καὶ νέοι προσῆλθον νεοσύλεκτοι, ὁ Μορέας, ὁ Ταγιὰδ, ὁ Μορίς κλπ. μετωνομάσθησαν κατ' ἀρχὰς *ἐκπιτωτοὶ* (décandets) εἶτα δὲ βαρυθέντες τὴν σατυρικὴν αὐτῆν ἐπωνυμίαν ἀπεκμήθησαν *συμβολισταί*, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπερ ἐπενόησεν ὁ Μορέας, ἔγειναν πασίγνωστοι.

Τὰ μέλη τῆς αἰρέσεως ταύτης εἶχον πάντα τὰ γνωρίσματα τῶν ἐκφυλισμένων : ἀμετρον ματαιότητα καὶ τὴν υπερτίμησιν ἰδίας αὐτῶν ἀξίας, ἰσχυρὰν τὴν υπεραισθησίαν, συγκεχυμένην καὶ ἀσυνάρτητον τὴν σκέψιν, τάσιν πρὸς φλυαρίαν, ἥτοι λογό-

ροίαν, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὴν ἡ φρενιατρεία, καὶ παντελῆ ἀνικανότητα πρὸς οἰανδήποτε σπουδαίαν καὶ συνεχῆ ἐργασίαν. Ἐπειδὴ πάντες ἦσαν ἀμαθέστατοι, οὐδὲ ἠδύναντο, ἔνεκα ἐλλείψεως προσοχῆς καὶ θελήσεως, νὰ μάθωσι τι συστηματικῶς, ἐπεισθήσαν, συμφώνως πρὸς γνωστότατον ψυχολογικὸν νόμον, ὅτι πᾶσα μὲν θετικὴ γνώσις εἶναι ἀξία περιφρονήσεως μόνος δὲ ὁ ρεμβασμός καὶ ἡ μαντεία προσήκουσιν εἰς τὸν ἀνθρώπον. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεγίνωσκον ἀμεθόδως ὅσα ἐκ τῶν παλαιοπωλείων προσέπιπτον εἰς χεῖράς των βιβλία καὶ μετέδιδον μεγαλορημόνως καὶ περινενοημένως εἰς τοὺς συνεταίρους των τὰ οὕτω καταποθέντα ἀναγνώσματα. Οἱ δὲ ἀκροαταὶ των ἐφαντάζοντο ὅτι διὰ συντόνου καὶ κοπιώδους μελέτης ἀπέκτων τὴν παλαιοπωλικὴν αὐτὴν σοφίαν, ἣν ἐπεδείκνυον κατόπιν διὰ τῶν ἀρθρῶν καὶ φυλλαδίων, ὅπου ὁ ὑγιῆς τὸν νοῦν ἀναγνώστης ἀπαντᾷ μειδιῶν τὰ ὀνόματα Σοπεργάουερ, Λάρβιν, Ταίν, Ξενάν, Σέλλεϋ Γκαϊτε, χρησιμεύοντα ὡς διαβατήριον ἰδεῶν ἀχωτεῦτων καὶ φράσεων κολοβωμένων, συντριμμάτων ἀμόρφων καὶ ψυχίων ἀποσαρωθέντων ἐπὶ πάσης τραπέζης.

Οἱ τακτικοὶ πελάται τοῦ *Φραγκίσκου Α'* ἐνεφανίζοντο εἰς τὸ καφενεῖον των τὴν πρώτην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν καὶ παρέμενον ἐκεῖ μέχρι τοῦ γεύματος ἐπανήρχοντο δὲ ἀμέσως καὶ ἀνεχώρουν ἀργὰ μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Οὐδεὶς τῶν συμβολιστῶν εἶχε φυσικῶ τῷ λόγῳ ἔργον γνωστὸν ἢ ἐπάγγελμα. Ἀνίκανοι πρὸς πᾶσαν μεθοδικὴν μάθησιν, ἦσαν ἐπίσης καὶ εἶναι πάντοτε οἱ ἐκφυλισμένοι οὗτοι ἀνίκανοι πρὸς οἰανδήποτε τακτικὴν ἐργασίαν. Ἡ ὀργανικὴ αὐτῆ ἀνικανότης τὸν μὲν ἐκ τοῦ ὄχλου ἀνθρώπον ἄγει εἰς τὴν ἀλητείαν, τὴν δὲ γυναῖκα τῆς αὐτῆς τάξεως εἰς τὸν ἔταιρισμόν, τὰ δὲ μέλη τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων εἰς τὴν περι τεχνῶν καὶ γραμμάτων μωρὰν ἀδολεσχίαν. Ὄρθως δὲ μαντεύον τὴν κατὰ βῆθος ὁμοιότητα διαφόρων κατὰ τὸ φαινόμενον πραγμάτων τῷ λαϊκῶν γερμανικὸν πνεῦμα ἀπεκάλεσεν *ἡμεπολόπους* (Tagedebe) τοὺς αἰσθητικούς αὐτοὺς ἀλήτας. Διότι καὶ ἡ ἐξ ἐπαγγέλματος κλοπῆ καὶ ἡ ἀκατάσχετος κλίσις πρὸς ἀργολογίαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα πηγὴν : τὴν ἐγγενῆ τοῦ ἐγκεφάλου ἀσθένειαν.

Ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν συναισθάνωνται οὗτοι τὴν πνευματικὴν αὐτῶν πῆρῶσιν, ὅσα καὶ ἂν ἐπινοῶσι κοσμητικὰ ἢ θεραπευτικὰ ὀνόματα πρὸς χαρακτηρισμόν τῆς διανοητικῆς αὐτῶν ἀδρανείας — ἦν καὶ ἀποκαλοῦσι *καλλιτεχνικὴν φύσιν, ἀνυπότακτον μεγαλοφυΐαν, κτλ.* δὲν δύναται ὅμως ἐπὶ τέλους νὰ παραγνωρίσω-

σιν, ὅτι ὁ βίος αὐτῶν ἀντιβαίνει εἰς τοὺς διέποντας τὴν κοινω-
νίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν νόμους, καὶ αἰσθάνονται κάπως τὴν
ἀνάγκην νὰ δικαιολογηθῶσι ἑαυτοὺς τοὺς ἰδίους. Πράττουσι
δὲ τοῦτο ἀποδίδοντες μεγάλην σημασίαν εἰς τοὺς ρεμβασμοὺς
καὶ τὰς φληναφίας των καὶ ὑπολαμβάνοντες ἐν μακαρίᾳ αὐτα-
πάτῃ ὅτι οἱ φανατικοὶ των λῆροι εἶναι ἴσοι τὴν ἀξίαν πρὸς τὰ
σοβαρότατα τῶν ἔργων. ἂν ὄχι καὶ ἀνώτεροι. «Ὁ μόνος σκο-
πὸς τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, λέγει ὁ Στέφανος Μαλαρμέ,
εἶναι ἐν ὧραϊον βιβλίον». Ὁ δὲ Κάρολος Μορίς παραπονεῖται
συγκινητικώτατα ὅτι «ὁ ποιητὴς ἀναγκάζεται πολλάκις νὰ στα-
ματίσῃ μεταξὺ δύο ἡμιστιχίων. διὰ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τεσσάρων
ἑβδομάδων στρατιωτικὰς ἀσκήσεις». Ἡ θωροβώδης δεσποτεία
τοῦ ἔμποριου — ἐξακολουθεῖ — κατέπνιξε τὴν ὑπὲρ τοῦ ὧραϊου
μέριμναν τοῦ δημοσίου καὶ ἡ βιομηχανία ἐφόνευσεν ὅσην σιω-
πὴν ἀφίνει πῶς σφζομένην ἢ πολιτικῇ». Καὶ τί σημαίνουσιν
ἀληθῶς ὅλα αὐτὰ τὰ μηδαμνὰ πράγματα: ἔμποριον, βιομηχα-
νία, πολιτικῇ, διοικήσεις, ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς σπουδαιότητος ἐνὸς
ἡμιστίχου;

Αἱ μυρολογίαι τῶν συμβολιστῶν δὲν ἐξηνεμάθησαν πᾶσαι
διὰ τοῦ καπνοῦ τῶν σιγάρων καὶ τῶν καπνοσυρίγγων των.
Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν διὰ βιβλίων καὶ θνησιγενῶν
περιοδικῶν, ἅτινα κατ' ἀρχὰς μὲν παρήλθον ἀπαρατήρητα, εἴτα
διεκομωρδήθησαν ὑπὸ τῶν χρονογράφων τῶν μεγάλων ἐφημε-
ρίδων καὶ ἐπὶ τέλος κατώρθωσαν καὶ νὰ εἰσπηδήσωσιν εἰς
τινας ἐξ αὐτῶν, χάρις εἰς τὴν ἀδιαφορίαν πτωρωμένων παρι-
σινῶν συντακτῶν, οἵτινες περὶ οὐδενὸς σπουδαιολογούντες, ὑπερ-
οὐδενὸς εἰλικρινῶς ἐνθουσιαζόμενοι, οὐδὲν ἀληθῶς μιμοῦσι καὶ
μίαν μόνον ἔχουσιν ἐμπορικὴν ἀρχήν, νὰ ἐκμεταλλεύωνται ὑπερ-
θεματίζοντες τὴν περιέργειαν τῶν κερηναίων. Οὕτω δὲ βαθμηδὸν
χάρις εἰς τὴν δειλίαν καὶ τὴν χαμερπὴ κολακείαν κριτικῶν τιμῶν
φοβουμένων τὰς πυγμὰς καὶ τὰ ἀπειλητικὰ βλέμματα νεανίσκων
οὐδὲν σεβομένων, χάρις εἰς τὴν μικροπονηρίαν τῶν ἐκ τῆς
ἐπιτυχίας τοῦ Συμβολισμοῦ ἐλπίζόντων κερδοσκοπῶν οὐ μόνον
κατέστησαν γνωστὰ τὰ ὀνόματα τῶν πελατῶν τοῦ καφενεῖου
Φραγκίσκος Α', ἀλλ' ἐπέισθησαν καὶ πολλοὶ εὐήθεις ἐκ τοῦ πα-
λαιοῦ καὶ νέου κόσμου, ὅτι ἡ νέα αἰσθητικὴ αἴρεσις δεσπόζει
τῆς συγχρόνου λογοτεχνίας καὶ ἐγκλείει τὸν σπόρον τοῦ μέλλοντος.

Ὅσον ἀνόμοια πρὸς ἄλληλα καὶ ἂν εἶνε τὰ ἔργα τῶν συμ-
βολιστῶν, ἔχουσιν ὅμως δύο κοινὰ χαρακτηριστικά: σκότος ἐν-
νοιῶν μέχρις ἀκαταληψίας καὶ θεοσέβειαν ἄκραν. Καὶ τὸ μὲν

σκότος εἶνε εὐεξήγητον μεθ' ὅσα ἐλέχθησαν ἀνωτέρω περὶ μυ-
στικοπαθείας. Τὴν δὲ θεοσέβειαν τῶν συμβολιστῶν, ἥτις καὶ
ἀπεκλήθη ἐπιδεικτικὸς *νεοκαθολικισμός*, ἔλαφροὶ τινες κριτικοὶ
ἐπανηγύρισαν ὡς νίκην τῆς πίστεως κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ
ὡς ἀπόδειξιν περιφανῆ τῆς ἀνεπαρκειᾶς τῆς ἐπιστήμης, οὐδ'
ἐπιτόθησαν νὰ κηρύξωσιν, ὅτι ἐχρσεωκόπησεν αὕτη, μὴ δυνη-
θεῖσα νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἐπαγγελίας της. Ὅτι αἱ κατηγορίαι
αὐταὶ εἰσιν ἔωλοι, οὐδεὶς βεβαίως λογικὸς ἄνθρωπος θέλει διαμ-
φισβητήσῃ. Ἡ ἐπιστήμη κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἀνε-
κάλυψε τὴν φανταστικὴν ἀνάυσιν, καὶ ἠῤῥησε λίαν τὰς γνώσεις
ἡμῶν περὶ τῆς φύσεως, τῶν συστατικῶν, τῆς θερμοτήτος καὶ
ταχύτητος τῶν ἰστέρων κατηύγασε διὰ νέου φωτὸς τὸν τρόπον
τῆς ἐνεργείας τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ κατέστησεν αὐτὸν ὑπέρητην
τοῦ ἀνθρώπου, ἀνεκαίνησε τὴν γεωλογίαν τὴν παλαιοντολογίαν·
ἐδημιούργησε τὴν βιολογίαν καὶ ἐμβριολογίαν· ἀνεκάλυψε καὶ
ἐσπούδασε τὰ μικρόβια, φωτίσασα οὕτω πολλὰ τῶν μυστηρίων
τῆς αἰωνίας μεταμορφώσεως, ἥτοι τῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ θανά-
του· Τί ἄλλο ποτὲ ὑπεσχέθη ἡ ἐπιστήμη ἢ τὴν εἰλικρινῆ καὶ προ-
σεκτικὴν παρατήρησιν τῶν φαινομένων, καὶ τὸν ὀρισμὸν—εἰ
δυνατὸν—τῶν ὄρων ὑφ' οὓς παράγονται; Τοῦτο τὸ ἐξεπλήρωσε
καὶ τὸ ἐκπληροῖ διαρκῶς.

Δὲν ἀσχολεῖτο βεβαίως περὶ τοῦ πρώτου λόγου τῶν φαινο-
μένων, οὐδὲ περὶ τελεολογικῶν ζητημάτων. Ταῦτα ἀνήκουσιν
εἰς τὴν θεολογίαν καὶ τὴν μεταφυσικὴν, ὧν τὸ ἔργον εἶναι πολὺ
ἀνετώτερον. Αὐταὶ ἐπινοοῦσι μύθους καὶ τοὺς διηγούνται μετὰ
πάσης σοβαρότητος. Ὑβρίζουσι δὲ καὶ ἀπειλοῦσι τὸν ἄπιστον
καὶ σκληροτράχηλον πελάτην, ἀλλ' οὐδεμίαν ὅμως παρέχουσι εἰς
αὐτὸν ἀπόδειξιν. Ὅσακις δ' ἐκεῖναι βεβαιοῦσιν, ὅτι δύνανται νὰ
ἐξηγήσωσιν τὸ κοσμικὸν φαινόμενον, ἡ ἐπιστήμη ἀρκεῖται κατα-
δεικνύουσα, ὅτι αἱ ἐξηγήσεις των οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ φληναφία.
Οὐδὲν βεβαίως γνωρίζει αὕτη οὐδ' ἔχει νὰ διηγηθῇ περὶ τοῦ μετὰ
θάνατον βίου, περὶ συναυλιῶν ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ περὶ μετα-
μορφώσεως ἀργῶν νεανίσκων καὶ ὑστερικῶν χηναρίων εἰς λευ-
κοφόρους ἀγγέλους. Πολὺ περσοτέρα, ἀρκεῖται νὰ πρᾶυνη καὶ
ἀνακουφίσῃ τὸν ἐπίγειον βίον τοῦ ἀνθρώπου, ἐλαττοῦσα τὴν
θνησιμότητα καὶ παρατείνουσα τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου, κρατύ-
νουσα δὲ τὴν πάλιν αὐτοῦ καὶ τῶν καταστρεπτικῶν δυνάμεων
τῆς φύσεως. Ὁ δὲ συμβολιστής, ὅστις μετὰ χειρουργικὴν ἐγγεί-
ρησιν προφυλάσσειται διὰ τῆς ἀσηψίας ἀπὸ τῆς ποιήσεως, τῆς
γαγραίνης καὶ τοῦ θανάτου, ὅστις θλίβων ἀπλῶς ἐν κομβίον,

πληροῖ τὸ δωμάτιόν του ἠλεκτρικοῦ φωτός, ὅστις διὰ τοῦ τηλεφώνου συνδιαλέγεται πέραν κοιλάδων καὶ βουνῶν μετὰ ὄντος ἀγαπητοῦ, ὀφείλει ταῦτα πάντα εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐκείνην, τὴν κατ' αὐτὸν χρωκόπον, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν θεολογίαν, εἰς τοὺς κόλακους τῆς ὁποίας βεβαιοῖ ὅτι θέλει νὰ ἐπιστρέψῃ.

Ἄλλ' ὁ συμβολισμὸς δὲν ἀξιοῖ μόνον, ὅτι εἶναι ἐπιστροφή πρὸς τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ νέα θεωρία περὶ τέχνης καὶ ποιήσεως. Ὅποία τις ὅμως εἶναι ἀκριβῶς ἡ θεωρία αὕτη καὶ τί σαφῶς θέλει δύσκολον εἶναι νὰ ὀρισθῇ, διότι ἄλλοι ἄλλως ἐκδέχονται τὰ κατ' αὐτὴν οἱ ἐφευρέται τῆς νέας ὀνομασίας.

Ὁ Μαλλαρμέ, ὁμολογουμένως πατριάρχης τῶν συμβολιστῶν λέγει: «Ἡ ὀνομασία πράγματός τινος περικόπτει τὰ τρία τέταρτα τοῦ θελήτηρον ἐνός ποιήματος· διότι τὸ θελήτηρον αὐτὸ συνίσταται εἰς τὴν μαντείαν. Ἡ ὑποβολὴ τοῦ πράγματος ἰδοὺ τὸ ὄνειρον». Ἄν ὁ ἀναγνώστης δὲν ἐννοῇ, ἄς μὴ ἐπιμείνῃ νὰ λύσῃ τὸ αἶνιγμα.

Ὁ Βερλαῖν, ἄλλος πρωτοεὐρεὺς τῆς αἰρέσεως, ἐκφράζεται ὡς ἑξῆς: «Ἐγὼ πρῶτος κατὰ τὸ 1885 ἤξισα νὰ ὀνομασθῶμεν συμβολισταί. Οἱ παρνασιακοὶ καὶ οἱ ρωμαντικοὶ δὲν εἶχον σύμβολα. Διὰ τοῦτο ἡ ἱστορία εἶχεν ἐσφαλμένον τὸ τοπικὸν χρώμα, ὃ μῦθος περιστέλλετο διὰ ψευδοῦς φιλοσοφικῆς ἐρμηνείας ἢ σκέψης δὲν ἀντελαμβάνετο τῶν ἀναλογιῶν, καὶ τὸ αἶσθημα ἦν τλιεῖτο ἐκ τοῦ ἀνεκδότου».

Ὁ Παῦλος Ἀδάμ, εἰς ἐκ τῶν δευτερευόντων, λέγει: «Ὁρίζω τὴν τέχνην ὡς ἐγγραφήν ἐνός δόγματος εἰς ἓν σύμβολον». Ἐκ δὲ τῶν φιλοσόφων τῆς ομάδος ὃ μὲν Μορίς ἀποφαίνεται, ὅτι σύμβολον εἶναι ἡ πρὸς παραγωγὴν ποιητικοῦ πλάσματος ἀνάμειξις τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ τῶν πραγμάτων, αἵτινα διαγέγραυται τὸ ἡμέτερον αἶσθημα· μέσον δὲ πρὸς τοῦτο ἡ ὑποβολή, δι' ἧς παρέχεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀνάμνησις πράγματος ὅπερ οὐδέποτε εἶδον». Ὁ δὲ Κάν λέγει: «Τὸ κατ' ἐμὲ συμβολικὴ τέχνη εἶναι ἡ ἀναγράφουσα εἰς κύκλον τινὰ ποιητικῶν ἔργων πάσας, εἰ δυνατόν, τὰς πνευματικὰς ἀλλοιώσεις καὶ τροπὰς ποιητοῦ πνεὸς ἐνθουσιῶντος ὑπὲρ σκοποῦ ὀριζομένου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου».

Ἐν Γερμανίᾳ εὐρέθησαν ἤδη εὐήθεις τινές, ὑστερικοὶ καὶ γραφομανεῖς, ἀξιοῦντες ὅτι ἐννοοῦσι τὴν μορολογίαν ταύτην καὶ ἀναπτύσσοντες αὐτὴν δι' ὁμιλιῶν καὶ ἀρθρῶν ἐφημεριδῶν. Ἄλλ' οἱ ἐν Γαλλίᾳ δὲν ἠπατήθησαν ὑπὸ τῶν μορῶν καὶ μορο-

σνήρων, καὶ ἀνεγνώρισαν ἀμέσως ὅτι συμβολισμὸς οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ παρόνοια ἢ ἀγυρτεία.

Οἱ συμβολισταί, ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, εἶναι εἰλικρινῶς ἐκφυλισμένοι καὶ βλάκες, δὲν δύνανται νὰ σκέπτονται ἄλλως ἢ μυτικοπαθῶς, τούτεστι συγκεχυμένως. Τὸ ἀγνωστον παρ' αὐτοῖς εἶναι ἰσχυρότερον τοῦ γνωστοῦ, καὶ αἱ συγκινήσεις τῶν δεσπόουσι τῶν ἀντιλήψεόν των. Ὅσαίς δὲ τοιοῦτοι ἀνθρωποὶ ἔχουν ἔμφυτον ποιητικὴν ἢ καλλιτεχνικὴν ὁρμὴν, θέλουσι φυσικῶς ὡς λόγῳ νὰ ἐκφράσωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν πνευματικὴν κατάστασιν. Μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ μεταχειρισθῶσιν ἀκριβεῖς καὶ σαφεῖς ἔξεις, διότι οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀκριβῆ καὶ σαφῆ παράστασιν δυνάμενην νὰ ἐκφρασθῇ διὰ τοιούτων λέξεων, ἐκλέγουσι λέξεις ὀριστοῦς, κενὰς καὶ δεκτικὰς οἰασθήποτε ἐρμηνείας, ἀνταπορινομένας ἐντελῶς εἰς τὴν ἀοριστίαν τῶν παραστάσεών των, καὶ ἀντανεκλώσας ὡρῶς τὸ πνευματικὸν αὐτῶν λυκόφως. Τοῦτο ἢ ἀκριβῶς λέγει ὁ Μαλλορμέ, ἰσχυρίζομενος ὅτι ἡ ὀνομασία πράγματος τινος περικόπτει τὰ τρία τέταρτα τοῦ θελήτηρον, καὶ ὑποβολὴ εἶναι τὸ ὄνειρον.

Ὁ μέγας ποιητὴς τῶν συμβολιστῶν Παῦλος Βερλαῖν παθεῖ καταπληκτικὴν εἰκόνα πάντων ὁμοῦ τῶν τε σωματικῶν καὶ πνευματικῶν σπυγμάτων τοῦ ἐκφυλισμοῦ. Ἔχει τὴν μορφήν σφαιρικὴν, τὸ κρανίον ἀσύμμετρον, τὰ μῆλα προέχοντα, καὶ πάντων τὸν πώγωνα. Τὸν βίον αὐτοῦ περιβάλλει μυστήριον· εἶναι μὴ γνωστὸν ἐκ τῆς ἰδίας του ὁμολογίας ὅτι ἔμεινε δύο ἔτη πηλακισμένος, καὶ τοῦτο ἐνεκὰ προσβολῆς τῶν δημοσίων ἠθῶν. Ἄλλ' ἡ ἀσελγὴς ἐρωτοπάθεια, περὶ τὴν ὁποίαν, ἐννοεῖται, δὲν ἔναται τις νὰ διατρέψῃ, δὲν εἶναι τὸ μόνον χαρακτηριστικὸν οὗ δυστυχῶς αὐτοῦ δούλου τῶν ἐξηρηθισμένων του αἰσθήσεων.

Βερλαῖν εἶναι διφομανής, ἀλλὰ διφομανὴς ἐκφυλισμένος, βδενυσόμενος τὴν μέτρησιν αὐτοῦ μόλις ἀνανήφων, καὶ καταρῶμενος ἢ «βδελυσά ποτά», ἀλλ' ἐπανερχόμενος εἰς αὐτὰ καὶ πάλιν.

Πλὴν τῆς ἐρωτοπαθείας, διαπνέει τὴν ποίησιν αὐτοῦ ἡ συζητήσις τῆς νοσηρᾶς ἐρωτομανίας σύντροφος θεοσεβεία, διαδέεται δὲ ἡ μία τὴν ἄλλην, καὶ ἡ κατάπτωσις παρακολουθεῖ τὸν τῆν ἠνώδη ἐρεθισμόν, ὡς συμβαίνει συνήθως εἰς τοὺς χειρίστους τῶν ἐκφυλισμένων, οὓς ἀποκαλεῖ ἡ γαλλικὴ ψυχιατρικὴ καλλιούς (circulaires).

Τὸ ὄφρος τοῦ Βερλαῖν χαρακτηρίζουσι δύο τινά. Πρῶτον ἡ μαρὰ καὶ ἄλογος ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν λέξεων, τῶν αὐτῶν φράσεων, τοῦ αὐτοῦ στίχου καὶ ἡμιστιχίου. Τούτου δὲ ἄπειρα

ἡδυνάμην νὰ παραθέσω παραδείγματα, ἂν δὲν ἐκινδύνευον νὰ ἀντιγράψω πάντα αὐτοῦ τὰ ποιήματα. Παραθέτω μόνον τὴν ἀρχὴν τῶν «Ευλίνων ἀλόγων» ἐν μεταφράσει:

«Γυρίζετε, γυρίζετε, καλὰ ξύλινα ἄλλογα! γυρίζετε ἑκατὸν γύρους, γυρίζετε χίλους γύρους, γυρίζετε συχνά, γυρίζετε πάντοτε, γυρίζετε! γυρίζετε...»

καὶ μίαν στροφὴν τοῦ Pierrot ἐν πρωτοτύπῳ:

ce n' est pas Pierrot en herbe
non plus Pierrot en gerbe,
c' est Pierret, Pierrot, Pierrot,
Pierrot gamin, Pierrot gosse
le cerneau hors de la cosse.
c' est Pierrot, Pierrot, Pierrot!

καὶ ἀφίνω τὸν ἀναγνώστην νὰ ἐπισημώσῃ ἐξ αὐτοῦ ὅτι θέλει.

Δεύτερον παρατηρηστικὸν τοῦ ἕρους τοῦ Βερολίν, σύμπτωμα ἐπίσης πνευματικῆς ἀσθενείας, εἶναι ὁ σύνδεσμος ἀσυναρτήτων οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων, προκαλούμενος ἐξ ἀχαλινώτου εἰσομοῦ ἐννοιῶν καὶ ἐξ ἀπλῆς συνηγήσεως. Οὗτος, ἐν παραδείγματι, καλεῖ τὸ Μεσαίωνα «κολοσσάιον καὶ τρυφερόν» τὸ καύσιμον κατ' αὐτὸν «βροντᾶ», ὁμιλεῖ δὲ περὶ «τοπίου βραδέος», περὶ «χρυσοῦ χάννου» περὶ «χρυσοῦ ἀρώματος». Οἱ δὲ συμβολισταὶ θαυμάζουσι τὴν τοσαύτην βλακειᾶς ἐκδήλωσιν, ἀποκαλοῦντες αὐτὴν ἀναζήτησιν τοῦ «σπανίου καὶ πολυτίμου ἐπιθέτου».

Ὁ δεύτερος ἀναμφισβήτητος ἀρχηγὸς τῶν συμβολιστῶν Στέφανος Μαλλαομέ εἶναι ἐν τῶν περιεργότερων φαινομένων τῆς σημερινῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας. Καίτοι ὑπερπεντηκοντούτης, οὐδὲν σχεδὸν μέχρι τοῦδε παρήγαγε θαυμάζεται οὐχ ἦτρον ὡς μέγας ποιητής, καὶ ἡ πνευματικὴ του στείρωσις πανηγυρίζεται ἀκριβῶς ὡς ἀπόδειξις τραγῆ τῆς διανοητικῆς του ὑπεροχῆς. Τοῦτο φαίνεται ἀπίστευτον· ἀλλὰ βεβαιούται ὁμῶς ῥητῶς ὑπὸ τοῦ γραφομανοῦς θαυμαστοῦ τοῦ Καρόλου Μορίς καθ' ὃν ὁ Μαλλαομέ ἀποτελεῖ τὴν συμβολικὴν μορφήν τοῦ ποιητοῦ, προσπαθοῦντος νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸ ἀπόλυτον καὶ καταδεικνύοντος διὰ τῆς σιωπῆς του ὅτι δὲν δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἀκήκουστον ἔτι καλλιτέχνημα, οὔτινος ἐπιδιώκει τὴν ἐκτέλεσιν», Ἄλλος δὲ θαυμαστής του, ὁ Π. Ἐρβιέρ, βεβαιῶν, ὅτι ὁ Μαλλαομέ δὲ ἐννοεῖ πῶς εἶναι δυνατόν ποιητής τις νὰ δημοσιεύῃ τὰ ἔργα του, καὶ διὰ τοῦτο ταμιεύει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Ἡ τοιαύτη εἰδωλολατρεία πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦτον τῶν συμβολιστῶν ἐνθυμίζει τοὺς μάγους τῆς Σενεγάλης, οἵτινες προσφέρουσιν εἰς λατρίαν τῶν ἐκεῖ μαύρων καλάθους ἢ κολοκύνθας, βεβαιοῦντες ὅτι φυλλάσσεται ἐντὸς αὐτῶν πανίσχυρον εἶδωλον, ἐνῶ πράγματι οὐδὲν περιέχουσιν. Οἱ μύθοι προσκυνοῦσιν ἐν φόβῳ Θεοῦ τὴν κενὴν κολοκύνθην, ὡς οἱ συμβολισταὶ προσκυνοῦσι τὸν Μαλλαομέ, Τοῦτο δὲ κατώρθωσεν οὗτος διὰ τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ πρὸς τοὺς μέλλοντας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, οὓς συναγείρει ἀπαξ τῆς ἑβδομάδος ἐν τῷ οἴκῳ του. Ἀναπτύσσει πρὸς αὐτοὺς θεωρίας περὶ τέχνης, λαλεῖ σκοτεινά, παράδοξα καὶ ἀκατανόητα, οἱ δὲ ἀκροαταὶ του, κατάπληκτοι καὶ οἰονεὶ μεθύοντες, ἀπέρονται πεποινθότες ὅτι ἤκουσαν ἀποκαλύψεις ἀκατανόητους μὲν ἀλλ' ὑπερανθρώπους.

Τρίτος τῶν παρὰ τοῖς συμβολισταῖς πρωτοστατούντων εἶναι ὁ Ἰωάννης Μορέας, Ἕλλην γράφων στίχους γαλλικούς, δημοσιεύσας δὲ μέχρι τοῦδε τρεῖς ἰσχυροτάτας συλλογὰς παιδαριωδῶν στιχορρηγιμάτων. Εἶναι καὶ αὐτὸς εἰς ἐκ τῶν πρώτων ἀναδόχων τοῦ συμβολισμοῦ· βραδύτερον ὁμῶς ἀπηγήθη αἴφνης τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν θρησκείαν, ἐκήρυξεν αὐτὴν ὡς ἀπλήν ἀστείότητα, προσωρισμένην εἰς ἑξαπάτησιν τῶν μερῶν, καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὴν διὰ τοῦ **ρωμαντισμοῦ**, ἐξ οὗ καὶ μόνου—εἶπε—προσδοκᾷ τὴν σωτηρίαν τῆς ποιήσεως. Ἰσως μετὰ τινα ἔτη κηρύξῃ καὶ αὐτόν, ὡς ἐκήρυξε τὸν συμβολισμόν, ἀπλήν λυθοποτικὴν φαντασμαγορίαν.

Ἡ κατὰ τὸ 1891 δημοσίευσίς τοῦ «Περιπατοῦς Προσκυνητοῦ» του ἐωρτάσθη ὑπὸ τῶν συμβολιστῶν ὡς μέγα γεγονός, οἰωνιζόμενον νέον ποιητικὸν αἰῶνα, καὶ ἐπανηγυρίσθη διὰ συμποσίου, εἰς οὗ τὰ ἐπιδόρπια ἀνεκηρύχθη ὁ ποιητὴς λυρωτῆς καὶ μεσίας τῆς ποιήσεως. Ἄλλ' ἐκεῖνοι ἀκριβῶς ὅσοι παρὰ πόντον ἀπεδέωσαν αὐτόν, τὸν ἐνέπαιξαν μετὰ τινας ἑβδομάδας καὶ τὸν διεκωμῶδησαν δημοσίᾳ μετὰ προσηλακισμῶν. Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς στιχογραφίας τοῦ Μορέα εἶναι ἀναμάσσησις διαρκῆς τῶν αὐτῶν ἐκφράσεων, ὄνειρώδης ἀσυναρτησία λόγου καὶ παρεμβολὴ λέξεων πάντη ἀσχετῶν πρὸς τὸ θέμα.

Κατόπιν τῶν τριῶν τοῦτων ἀρχηγῶν συνωθεῖται τὸ σμῆνος τῶν μικρῶν συμβολιστῶν Λαφόργκ, Κάν, Βινιέ, Γκίλ καὶ ἄλλων, ὧν ἕκαστος ὑπολαμβάνει μὲν ἑαυτὸν ὡς πρῶτον καὶ μέγιστον, ἀλλὰ δὲν προέβη ὁμῶς ἔτι εἰς τοσαύτην μεγαλομανίαν, ὥστε νὰ δικαιολογήσῃ εἰδικὸν περὶ αὐτοῦ λόγον.

B

ΤΟΛΣΤΟΙΣΜΟΣ

Ὁ κόμης Λέων Τολστόϊ κατέστη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους εἰς τῶν μᾶλλον ἀναγινωσκομένων συγγραφέων τοῦ κόσμου. Δὲν ἔγεινεν ὁμῶς ἀρχηγὸς νέας καλλιτεχνικῆς σχολῆς, ἢ ἐπίδρασις δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τῶν συγχρόνων εἶναι ἠθικὴ μᾶλλον. Διὰ τοῦτο *Τολστοΐσμον* λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν νέαν αἰσθητικὴν θεωρίαν, ἀλλὰ φιλοσοφικὴν καὶ κοινωνιολογικὴν διδασκαλίαν.

Πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ τολστοΐσμός εἶναι πνευματικὴ ἀποκλάνησις καὶ εἶδος ἐκφυλισμοῦ, ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῇ κριτικῶς πρῶτος αὐτὸς ὁ Τόλστοϊ καὶ εἶτα τὸ ὑπὲρ τῶν ιδεῶν αὐτοῦ ἐνθουσιῶν κοινόν.

Ὁ Τόλστοϊ εἶναι ποιητὴς συνάμα καὶ φιλόσοφος κατὰ τὴν εὐρείαν τῆς λέξεως σημασίαν, ἤτοι θεολόγος, ἠθικολόγος καὶ κοινωνιολόγος. Ὡς δημιουργὸς ἔργων φαντασίας κατέχει μὲν ὑψηλὴν θέσιν, ἀλλὰ δὲν φθάνει τὴν καλλιτεχνικὴν τελειότητα καὶ συμμετρίαν τοῦ συμπατριώτου του Τουρκένιεφ. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ μέγιστοι τῶν θαυμασίων του ἀνομολογοῦσιν ὅτι εἶναι πολὺλόγος, ὅτι διατρίβει ἀμέτρως εἰς τὰς λεπτομερείας, οὐδὲ διακρίνει ἐξ αὐτῶν τὸ οὐσιώδες, ὅπως ἀποβάλλῃ τὸ περιττόν. Ὁ Γάλλος Βογκυέ, γράφων περὶ τῆς μυθιστορίας «Πόλεμος καὶ Εἰρήνη», λέγει: «Ἀρμόζει ἄρα νὰ ὀνομασθῇ μυθιστόρημα τὸ περίπλοκον αὐτὸ ἔργον, ὅπου ἀσθενέστατος δράσεως μίτος συνορμαθίζει ποικίλα καὶ φάλαρα περὶ ἱστορίας, πολιτικῆς καὶ φιλοσοφίας. Ὁ συγγραφεὺς, ἀναλύων πάντα λεπτολόγως, ἀγνοεῖ ὅτι πρῶτος νόμος τῆς ἀναμύσεως εἶναι ἡ διαλογὴ καὶ ἀπομόνωσις τῶν οὐσιωδῶν δεσποζόμενος δὲ ὑπὸ τῆς ἐνδομύχου πελοιδήσεως, ὅτι πάντα συνάπτονται καὶ ἐξαρτῶνται ἀπ' ἀλλήλων, δὲν κατορθοῖ νὰ θραύσῃ τοὺς μυρίους δεσμούς, οἵτινες συνδέουσιν ἓνα ἄνθρωπον ἢ ἓν γεγονός πρὸς τὸ σὺμπαντα κόσμον». Ὁ Γάλλος κριτικὸς βλέπει ὀρθῶς τὰ πράγματα, ἀλλὰ δὲν τὰ ἐρμηνεύει προσηκόντως, καίτοι ἄκων χαρακτηρίζει σαφέστατα τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ μυθικοπαθὴς ἐκφυλισμένος προσβλέπει τὸν κόσμον καὶ περιγράφει τὸ φαινόμενον αὐτοῦ. Γνωρίζομεν ἤδη, ὅτι τὸ ἰδιάζον τῆς μυστικοπαθοῦς σκέψεως εἶναι ἡ ἔλλειψις προσοχῆς δι' αὐτῆς ὁ παρατηρητὴς ἐκλέγει ἐκ τοῦ παντίου πλήθους τῶν φαινόμενων τὰ συγγενῆ πρὸς τὴν ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ δεσποζούσαν ιδέαν, καὶ κατατάσσει αὐτὰ προσφόρως πρὸς ἀνάδειξιν αὐτῆς καὶ

διευκρίνισιν ἐνῷ στερούμενος αὐτῆς βλέπει τὸν κόσμον ὡς συνεχῆ καὶ ὁμοίομορφον θεῦμα αἰνιγματίων, ἐρχομένων καὶ παρερχομένων ἀναρτήτως, χωρὶς νινος ἐπὶ τὴν συνείδησιν ἐπιδράσεως. Ὁ προσεκτικὸς ἄνθρωπος εἶναι ἐνεργὸς ἀπέναντι τοῦ ἔξω κόσμου, ὁ δὲ ἀπρόσεκτος εἶναι παθητικὸς. Ἐκεῖνος εἶνε καλὸς ζωγράφος, οὗτος δὲ ἀπλῶς πλάξ φωτογραφικὴ, ἀντανakλώσα χωρὶς ἐκλογῆς τὰς λεπτομερείας τοῦ φαινομένου, καὶ αὐτὰς οὐχὶ πάσας· διότι ἡ φωτογραφικὴ πλάξ εἶναι μὲν εἰαίσθητος πρὸς τὸ κυανοῦν καὶ τὸ ἰάνθινον χρῶμα, ἀλλ' ἀναίσθητος σχεδὸν πρὸς τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ κίτρινον, πρὸς τὴν εὐαισθησίαν δὲ ταύτην τῆς χημικῆς πλακὸς ἀνταποκρίνεται ἡ ἰδιαίσθησις τοῦ ἐκφυλισμένου. Ἀντιλαμβάνεται ὅσα συμφωνοῦσι πρὸς αὐτὴν, ἀγνοεῖ δὲ πάντα τὰ λοιπὰ. Τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ μέθοδος τοῦ Τόλστοϊ καθ' ἣν αἱ λεπτομέρειαι παρατηροῦνται καὶ ἀποδίδονται ὁμοίομορφως οὐχὶ ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος ἣν ἔχουσι πρὸς τὴν κυρίαν ιδέαν, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ἰδιαίσθησίαν τοῦ ποιητοῦ.

Οὕτω τὰ ποιητικὰ ἔργα τοῦ Τόλστοϊ παρὰ πάσας αὐτῶν τὰς ἀρετάς, δὲν κατέστησαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ παγκοσμίως γνωστόν, ὡς κατώρθωσε τοῦτο, μόλις δημοσιευθέν, τὸ ὀλιγοσέληδον διήγημά του, ἢ πρὸς τὸν *Κρόνστερ Σονάτα*. Ἄμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ μικροῦ τούτου βιβλίου ὁ Τόλστοϊ ἀνῆλθεν ἀμέσως εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν ζώντων συγγραφέων· τὸ ὄνομά του διεφημίσθη πανταχοῦ, τὰ παλαιότερα καὶ σχεδὸν λησμονησμένα ἤδη ἔργα του ἀνεγνώσθησαν μετὰ νέου ἐνδιαφέροντος, κατέστη δὲ ὁ συγγραφεὺς διὰ μιᾶς περὶ δυσμᾶς τοῦ βίου του ὅτι ἀναντιρρήτως εἶναι σήμερον· εἰς τῶν κυριωτάτων πνευματικῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λήγοντος αἰῶνος. Ἄλλ' ὅταν τις ἀναλογισθῇ τὴν μετρίαν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν τοῦ διηγήματος ἐκείνου θέλει ἀναγνωρίσει ὅτι ἡ ὄψιμος αὐτῆς δόξα δὲν ἀποτείνεται εἰς τὸν λογοτέχνην ἀλλ' εἰς τὸν φιλόσοφον Τόλστοϊ. Περὶ τὸν φιλόσοφον λοιπὸν θέλομεν ἰδίως ἀσχοληθῆ.

Ἡ ἰκανῶς περίπλοκος ιδέα, ἣν ἐμόρφασεν οὗτος περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ σὺμπαντι τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς του συνοψίζεται εἰς τὰ ἑξῆς: Τὸ ἄτομον εἶναι μηδέν· τὸ εἶδος εἶναι τὸ πᾶν· τὸ ἄτομον ζῆ ὅπως πρᾶττῃ τὸ ἀγαθὸν εἰς τοὺς ὁμοίους του, τὸ μέγα κακὸν εἶναι ἡ σκέψις καὶ ἡ ζήτησις ἢ ἐπιστήμη εἶναι ὄλεθρος, ἢ πίστις δὲ μόνη σωτηρία.

Ἐξηγῶν δὲ πῶς ἐφθασεν εἰς τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐξομολο-

γείται, ὅτι ἠρώτησε τὴν ἐπιστήμην περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν ἀπλῶς ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἄλογον κακόν. Τότε, λέγει, ἐνόησεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ζήσῃ ὡς ζῆ τὸ πλῆθος, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πίστιν.

Ὁ ἐρωτῶν πρὸς τίνα σκοπὸν ζῆ ὀφείλει ἐν πρώτοις νὰ παραδεχθῆ ὅτι ἡ ζωὴ του ἔχει ὀρισμένον σκοπόν· ἐπειδὴ δὲ ἡ τοῦ ἀτόμου ζωὴ εἶνε ἐν ἀπλοῦν φαινόμενον ἐν τῇ καθόλου ζωῇ τῆς φύσεως, πρέπει ἀναγκαιῶς νὰ ἐρωτηθῆ ποίος τῆς δημιουργίας ὁ σκοπός, Ἄλλ' ὁ μὲν πιστεύων εἰς Θεὸν δὲν ἔχει δικαιώματα νὰ ἐρωτήσῃ τοῦτο, διότι τοιαύτη ἐρώτησις οὐδὲν ἄλλο θὰ ἦτο ἢ ἀλαζόν ἀξιώσις τοῦ μικροῦ καὶ ἀσθενοῦς ὅπως ἀρτῆ εἰς τὸ ὕψος τῆς θείας πανδαμοσύνης. Ὁ μὴ πιστεύων εἰς Θεὸν περιττόν εἶναι νὰ ἐρωτᾷ τὸν σκοπὸν τοῦ κατ' αὐτὸν τυχαίως καὶ ἀνευ παγκοσμίου συνειδήσεως ὑπάρχοντος. Λέγων ὁ Τόλστοι ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πίστιν τοῦ πλῆθους, διότι ἀπηλίπισθη παρὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ κατενόησεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ζήσῃ ὡς οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἐργαζόμενοι, πάσχοντες, πιστεύοντες καὶ ἔχοντες καθαρὰν ἰδέαν περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς, προβαίνει εἰς αὐθαιρέτον ἄλλα μυστικοπαθοῦς διανοίας. Τὸ πολὺ πλῆθος ζῆ οὕτω, οὐχὶ διότι πιστεύει, ἀλλὰ διότι εἶναι ὑγιᾶς καὶ χαίρει αἰσθανόμενον ὅτι ζῆ. Ἡ πίστις εἶναι φαινόμενον παρεπόμενον εἰς τὴν φυσικὴν αὐτὴν αἰσιοδοξίαν, ἣν μυστικοπαθῶς παρερμητεύει ὁ Τόλστοι. Λέγων δὲ κατόπιν, ὅτι ἀνέβλεψε πρὸς τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ προσθέτων συγχρόνως, ὅτι ἀδιαφορεῖ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, δὲν συναισθάνεται ὅτι παραλογίζεται, παραδεχόμενος μὲν τὸ Εὐαγγέλιον ὡς πηγὴν ἀληθείας, μὴ παραδεχόμενος δὲ αὐτὸ ὡς θεῖον λόγον. Οὕτως ἐπίσης, αὐθαιρέτως ἐρμηνεύων, ὑποβάλλει εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἰδίας του κερφαλῆς τὰ ἀποκνήματα, ἐκδέτων ὡς θεῖαν δῆθεν διδασκαλίαν τὰ ἐξῆς παραδόξα. «Οἱ ἄνθρωποι φαντάζονται ὅτι εἶναι ὄντα μεμονωμένα, ἐλεύθερος δ' ἕκαστος νὰ ζῆ ὅπως θέλει· ἀλλὰ τοῦτο εἶνε πλάνη. Μόνη ἡ ἀληθὴς ζωὴ εἶνε ἡ ἀναγνωρίζουσα τὴν θέλησιν τοῦ Πατρὸς ὡς πηγὴν τῆς ζωῆς. . . Μόνος ὁ ἐν τῷ θελήματι τοῦ Πατρὸς ζῶν, ὡς ὁ κλάδος ἀπὸ τοῦ δένδρου, ζῆ ἀληθῶς, ὁ θέλων δὲ νὰ ζήσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῆ, ὡς κλάδος ἀπεσπασμένος ἀποθνήσκει». Ταῦτα οὐδὲν ἄλλο λογικῶς σημαίνουν ἢ ὅτι ἡ φύσις σύμπασα εἶναι μία ζῶσα ὑπαρξις, πᾶν δὲ κατ' ἕκαστον ἐμψυχον ὄν, καὶ ἐπομένως πᾶς ἄνθρωπος, εἶναι μέρος μόνον τῆς παγκοσμίου ζωῆς, ἣτις εἶναι ὁ Θεός. Ἄλλ' ἡ διδασκαλία αὕτη δὲν εἶναι νέα· εἶναι παλαιοτάτη καὶ ὀνομάζεται παν-

θεισμός ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας. Φθάνει δὲ οὕτω διὰ τῆς θεωρίας τοῦ ὁ Τόλστοι οὐχί, ὡς νομίζει, εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν τοῦ πλῆθους, ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀντίθετον αὐτῆς καὶ ὄλον τὸ προῖόν τοῦ ἀπεγνωσμένου φιλοσοφικοῦ ἀγῶνος τοῦ βίου του οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύεται ἢ οὐμίγλη, κενὴ λογοκοπία καὶ ἀκαταληψία πλήρης τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐρωτήσεων καὶ ἀπαντήσεων.

Τὸ αὐτὸ ἡτέρον καὶ περὶ τῆς ἡλικίας του διδασκαλίας, ἣς τὴν κυρίαν βάσιν ἀποτελεῖ ἡ ἐντολὴ αὕτη : Δὲν πρέπει νὰ ἀντίσταται τις εἰς τὸ κακόν, ἀλλὰ νὰ ὑποφέρῃ τοῦναγτίον τὴν ἀδικίαν. Δὲν πρέπει τις ἐπομένως νὰ δικάζῃ μίτη νὰ ἐκδικῆται». Τοῦτέστι κατάφορησις τῶν δικαστηρίων, τῶν στρατῶν, τῶν φυλακῶν καὶ παντὸς δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ ἀντιποίνου. Ὁ ἐντελής παραλογισμὸς τῆς διδασκαλίας ταύτης εἶναι κατάδηλος. Ἄν ὁ φονεὺς δὲν ἔχη πλέον νὰ φοβῆται τὸ ἱερίωμα οὐδ' ὁ κλέπτης τὴν φυλακὴν, ἡ κλοπὴ καὶ ὁ φόνος θὰ καθίσταντο ἐντὸς ὀλίγου τὰ μᾶλλον ἀσκούμενα τῶν ἐπαγγελμάτων, ἡ δὲ ἀχαλίωτος ὁρμὴ τῶν κακοποιῶν στοιχείων θὰ ἐπέφερε ταχέως πάσης κοινωνίας τὴν διάλυσιν.

Πλὴν τῆς ἀρητικῆς ταύτης, ὁ Τόλστοι κηρύττει καὶ ἄλλην, θετικὴν ἠθικὴν ἀρχήν : τὴν ἐκ παντὸς τρόπου εὐποιίαν τοῦ πλησίον, οὐ μόνον διὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀδελφικῆς διανομῆς. Ἄλλ' ἡ οὕτως ἐκδηλούμενη πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ἀκριβῶς ἐξεταζομένη, δὲν εἶναι ἀγάπη. Ἀγάπη κατὰ τὴν ἀπλουσιάνην καὶ πρωτόγονον αὐτῆς μορφήν— δὲν ὀμιλᾷ περὶ τοῦ ἐρώτος— εἶναι ὁρμὴ ἐγωϊστικῆ, ἐπιδιώκουσα τὴν ἰδίαν αὐτῆς εὐχαρίστησιν μᾶλλον ἢ τὴν τοῦ ἀγαπωμένου. Ἄν δὲν ἀξιοῖ ὡς ἡ τοῦ Τόλστοι, ὅτι εἶναι ἀφιλοκερδῆς καὶ ἐπιδιώκει μόνον τὴν αὔξησιν τῆς ξένης εὐδαιμονίας, τότε δὲν δύναται πλέον νὰ ἀσκηθῆ ἐξ ἐμφύνου, διότι προαπαιτεῖ ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν βιωτικῶν ὕσων τοῦ πλησίον, τῶν αἰσθημάτων καὶ πόθων αὐτοῦ, τοῦτο δὲ πάλιν ἀπαιτεῖ παρατήρησιν, σκέψιν καὶ κρίσιν. Ὁ θέλων νὰ εὐεργετήσῃ τὸν ἄλλον χάριν ἐκείνου, πρέπει νὰ μετρήσῃ τὴν εὐεργεσίαν του διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τοῦτου ὄν θέλει νὰ εὐεργετήσῃ. Ἄλλὰ πράττει οὕτω ὁ Τόλστοι ; Οὐδόλος. Ἄρκει τις νὰ ἀναγνώσῃ τὰ διηγηματά του *Ἀλβέρτος* καὶ *Ἡμερολόγιον τοῦ πρίγκιπος Νεχλιούδωφ*, ὄν μακροτέρως τοῦ δέοντος ἢ ἀπέβαιναν ἐνταῦθα ἡ ἀνάλυσις, ὅπως πεισθῆ ὅτι ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη τοῦ Τόλστοι εἶναι καθαρῶς ἐγωϊστικῆ, ἀκριτος καὶ μυστικοπαθοῦς διανοίας προῖόν,

Εἶναι ἱκανὴ νὰ οἰκτίρῃ τοὺς ἀσπάλακας ζῶντας ἐν τῷ εἰσῶ σκότει τῶν ὑπογείων τῶν θαλάμων, καὶ νὰ φαντασθῇ ἐν και νυκτικῇ συγανήσει ἀπλετον ἠλεκτρικὸν φῶς καταγαζόν τὰ ἀλια ἐκεῖνα βάρη. Ἀναμνησθεὶ δὲ τὸ παιδίον, ὅπερ ἔχυνε τ χειμῶνα θερμὸν ὕδωρ εἰς τὴν ἰχθυοδόχην τῆς αἰ θούσης, ἢ θερμάνῃ τοὺς χουσοὺς τῆς κυπρίνουσ καὶ τὰ κομικὰς φιλοθρωπικὰς ἑταιρίας, αἵτινες ἀποστέλλουσι θερμὰ ἐνδύματα τοὺς μαύρους τοῦ Ἰσημερινοῦ.

Ἄλλη βάσις τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας τοῦ Τόλστοι εἶναι νέκρωσις τῆς σαρκός. Πᾶσαν σχέσιν μετὰ γυναικὸς θεωρεῖ ἀνηθικότητα καὶ αὐτὸν δὲ τὸν γάμον κηρύττει μιαιρόν. Ὁ ζηλοτυπίας φονεὺς Ποζδνύτσεφ, ἦρος τῆς «Σονάτας πρὸς τ Κρόύτσεφ» ἀναπτύσσει ὡς ἐξῆς τὴν θεωρίαν αὐτοῦ περὶ τ νόμου τῆς ζωῆς: «Σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ εὐδαιμονία, ἐπίτευξιν δ' αὐτῆς φέρει ἡ ἄνωσις τῶν ἀποτελούντων τὴν ἀθροπότητα ὄντων. Ἀλλὰ τὴν ἐνωσιν ταύτην παρακλῶνουσιν πάθη, ἰδίως δὲ τὸ ἰσχυρότατον καὶ χειρίστον πάντων, ὁ σαρκικός ἔρωσ μόνον ὅταν τὰ πάθη ταῦτα δαμασθῶσι, θὰ κασσηδονατὴ ἢ ἔνωσις, τότε δὲ ἡ ἀνθρωπότης ἐκπληρώσασα τ προορισμὸν τῆς, δὲν θὰ ἔχη πλέον λόγον ὑπαρξέως.» Ὅμοσπὸς ταῦτα, εἰ καὶ μετριώτερα, ἐκθέτει ἐν ἰδίῳ ὀνόματι ὁ Τόστοι ἐν τῇ «Περὶλήψει τοῦ Εὐαγγελίου» καὶ ἐν τῷ «Μυθισορήματι τοῦ γάμου». Θὰ ἦτο δὲ φανερὰ χρόνοι ἀπόλειτα ἢ ἀκρουσις θεωρίας ἀναιρούσης πᾶν δίδαγμα τῆς πείρας, πᾶσ τῆς φύσεως παρατήρησιν καὶ πάντα ἱστορικῶς προαχθέντα ἰσμοὺν καὶ νόμον, τεινούσης δὲ ἀπλῶς εἰς ἐκμηδενισμόν τῆς ἀθροπότητος.

Ὁ μέγας ἐχθρὸς, κατὰ τὸν Τόλστοι, εἶναι ἡ ἐπιστήμη, καὶ παντοιοτρόπως ἐμπαίζει καὶ κατηγορεῖ ὡς ἀσχολουμένην πμάτια δῆθεν καὶ ἀχρηστα, οἷον τὸ πρωτόπλασμα καὶ ἡ φσματοικὴ ἀνάλυσις, οὐδέποτε δὲ μελετήσασαν χρῆσιμόν τι ἀφέλιμον εἰς τὸν λαόν. Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη δὲν ἔχει ἀνάγκη ὑπερασπίσεως κατὰ τοιούτων προσβολῶν κατεδείχθη δὲ ἐξ ὅσ εἶπομεν ἤδη περὶ τῶν συμβολιστῶν, ὅτι καὶ αὐτῆς οὕτως ἐχόμενα εἶναι φράσεις παιδαριώδεις ἢ ἐκ κακῆς πίστεως προαχόμενα. Καὶ δὲν εἶναι μὲν βεβαίως κακῆς πίστεως ὁ Τόλστοι, διότι πιστεύει ἀληθῶς ὅ,τι λέγει ὁμιλεῖ ὅμως περὶ τῆς ἐπιστῆμης ὡς ὁ τυφλὸς περὶ τῶν χρωμάτων. Ὅμοιάζει πρὸς τὸν Μπαβάρ καὶ τὸν Πεκουσέ, τοὺς δύο ἠλιθίους ἦρωας τοῦ Φλωβερ αἵτινες, ἀμαθέστατοι καὶ πάντῃ ἀστοιχείωτοι, φυλλομετροῦ

παντοειδῆ βιβλία καὶ φαντάζονται ὅτι ἀπέκτησαν οὕτω κεφάλαιον θετικῶν γνώσεων, ζητοῦσι δὲ νὰ τὰς ἐφαρμόσωσι καὶ περιπίπτουσι φυσικῶ τῷ λόγῳ εἰς ἀλλεπαλλήλους ἀνοησίας, δι' ὅ καὶ νομίζουσι ἔπειτα ὅτι ἀπέκτησαν τὸ δικαίωμα νὰ ὑβρίζουσι τὴν ἐπιστήμην. Ὁ Φλωβέρ, παραστήσας τοιούτους τοὺς ἦρωας του, ἐξεδικεῖτο ἑαυτόν, διότι καὶ αὐτὸς εἶχε μωρῶς ἀποπειραθῆ νὰ καταστήσῃ τὴν ἐπιστήμην ὡς ἀντιπολογαγὸς πῆς κατακτᾶ τὰς ἀριδούς τῶν ὑπαίθρων ὠδικῶν καφερείων. Ὁ ἐκφυλισμένος Φλωβέρ καὶ ὁ ἐκφυλισμένος Τόλστοι συναντῶνται οὕτω τὴν ἰδίαν κάσχοντες παράνοιαν.

Μόνῃ πρὸς τὴν εὐτυχίαν φέρουσα ὁδὸς εἶναι κατὰ τὸν Τόλστοι ἡ ἐγκατάλειψις τῆς ἐπιστήμης, ἡ ἀπόταξις εἰς τὸ λογικόν καὶ ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν φυσικὴν ζωὴν, ἢτοι τὴν γεωργίαν, Ὁ λαὸς, κατ' αὐτόν, πρέπει νὰ φύγῃ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἐργοστάσια, νὰ ἐπανέλθῃ δὲ εἰς τοὺς ἀγρούς, καὶ νὰ θεραπεύῃ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ διὰ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν του. Παράδοξον μίγμα λογικοῦ καὶ ἀλογίας! Ὅτι ἡ ἀπόστασις τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς μητροκῆς τροφῆς αὐτὸν γῆς καὶ ἡ ἐκ τούτου ἐπαύξησις τῶν χειρωνακτούντων θνητῶν τῶν μεγαλοπόλεων εἶναι κακόν, οὐδεὶς ἀρνείται ἀλλὰ πρέπει διὰ τοῦτο νὰ καταστραφῇ ἡ βιομηχανία, τοῦτέστιν αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς; Ὁ ἀληθῶς ἀγαπῶν τὸν πλησίον του, καθῆκον ἔχει νὰ ἐργασθῇ εἰς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τοῦ τεχνίτου καὶ τοῦ ἐργάτου, οὐχὶ δὲ νὰ κηρύττῃ τὴν εἰς τὴν φύσιν ἐπάνοδον, ἣτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ μέγιστος δι' ὀλιγίστων λέξεων παραλογισμὸς. Ἡ φύσις ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου εἶναι ὁ χθρὸς ἡμῶν, καθ' οὐ διαρκῆ διεξάγομεν πόλεμον. Ἰνα διατηρήσωμεν τὴν ζωὴν ἡμῶν πρέπει νὰ τροποποιήσωμεν κατ' ἀπείρουσ τρόπους τὴν φυσικὴν ἡμῶν κατάστασιν πρέπει νὰ καλύψωμεν τὸ γυμνὸ ἡμῶν σῶμα, νὰ πῆξωμεν στέγγην ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς μας, νὰ ταμιεύσωμεν τροφὰς διὰ τὸν χειμῶνα. Μικρὰ τις μόνον ἔκτασις ὑπάρχει ἐπὶ γῆς, ὅπου δύναται ὁ ἀνθρώπος νὰ ζῆσῃ ἄνευ κόπου καὶ τέχνης. Εὐρίσκειται δὲ ἐπὶ τινων νήσων τοῦ Εἰσηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἐκεῖ αἰώνιον κρατεῖ ἔαρος, οὐδ' ἔχει ἀνάγκην ὁ ἀνθρώπος ἐνδυμασίας ἢ κατοικίας, πλὴν ὀλίγων ἴσως φύλλων φοινίκων, ὅπως στεγασθῇ κατὰ παροδικῆς βροχῆς. Τροφὴν ἐτοιμὴν παρέχουσιν εἰς αὐτόν ὁ κοκκοφοῖνιξ, ὁ ἀρτόκαρπος καὶ ἡ βανανέα, ἰχθύες ὀλίγοι καὶ τινα κογχύλια, οὐδὲν δὲ θηρίον ἄγριον ἀπειλεῖ τὴν ζωὴν του. Ἀλλὰ πόσους ὅμως δύναται νὰ θλέψῃ ὁ ἐπίγειος οὗτος παράδεισος; Μόλις τὸ ἐκατοστὸν τῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος. Οἱ δὲ ἄλλοι, οἱ τὰ καθ'

ἡμᾶς οἰκοῦντες κλίματα, πρέπει, ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν κατὰ φύσιν βίον, ν' ἀποθάνωσι τῆς πείνης καὶ τοῦ ψύχους ἢ νὰ σπαρραχθῶσιν ὑπὸ τῶν λύκων καὶ τῶν ἄρκτων.

Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἢ ἐντελῶς μυστικοπαθῆς διδασκαλία τοῦ Τόλστοι, οὐτινος πᾶσαι αἱ πνευματικαὶ ιδιότητες ἐνθυμίζουσι τὰ ἀδιαφιλονέικτα στίγματα τῶν ἀνωτέρων ἐκφυλισμένων. «Ὁ σκεπτικιστὴς—λέγει αὐτὸς οὗτος, διηγούμενος τὰ κατ' αὐτὸν—μὲ περιήγαγεν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς κατὰστασιν σχεδὸν παραφροσύνης. Ἐφρόνουν, ὅτι ἐκτὸς ἐμοῦ οὐδεὶς ἄλλος οὐδ' ἄλλο τι ὑπῆρχεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι τὰ πράγματα δὲν εἶναι πράγματα, ἀλλὰ παραστάσεις μόνον, ἀνύπαρκτοι ἐφ' ὅσον δὲν προσέχω εἰς αὐτάς. Πολλάκις δὲ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς δυσπαλλάκτου ταύτης ιδέας περιέπεσα εἰς τοιαύτην διανοητικὴν σύγχυσιν, ὥστε ἐστρεφόμενην αἴφνης ἀποτόμως πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος, ἐλπίζων νὰ καταληφθῶ ὑπὸ τοῦ μηδενὸς ἐκεῖ, ὅπου δὲν εὐρισκόμεν».

«Ἡσθάνομην, λέγει ἄλλαχού, ὅτι δὲν ἤμην ἐντελῶς ὑγιῆς πνευματικῶς». Καὶ τὸ αἶσθημά του ἦτο εὐλογον, διότι ἔπασχε τὸ εἰς πολλοὺς τῶν ἀνωτέρων ἐκφυλισμένων παρατηρούμενον διστακτικὸν παραλήρημα.

Τὸ φιλολογικὸν τοῦ Τόλστοι τάλαντον συνετέλεσε βεβαίως εἰς τὴν παγκόσμιον αὐτοῦ φήμην· ἀλλ' ὡς ἐν ἀρχῇ ἐλέγομεν, τὸ πολὺ πλῆθος τῶν θαυμαστῶν καὶ πιστῶν ὁπαδῶν του συνήγειραν οὐχὶ τὰ καλλιτεχνικὰ του ἔργα ἀλλ' αἱ μυστικοπαθεῖς του ιδέαι καὶ θεωρίαι· θὰ παρήρχετο δὲ ἀπαρατήρητος, ἂν αἱ ἐκφυλιστικαὶ αὐτοῦ φαντασμαγορίαι δὲν εὐρισκον τὴν σύγχρονον γενεάν ἐτοιμὴν εἰς ἀποδοχὴν των. Ὁ ἕνεκα πνευματικῆς ἐξαντλήσεως ὑστερισμὸς, ὁ τοσοῦτον σήμερον ἐξηλωμένος, ἦτο ὁ μόνος ἄγρός, ἐφ' οὗ ἠδύνατο νὰ βλαστήσῃ καὶ προκόψῃ ὁ τολστοισμός. Τοῦτο δὲ καταδεικνύει καὶ ἡ διάφορος ἐπίδρασις τῶν διαφόρων μερῶν τῆς διδασκαλίας του εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν χώραν. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπέτυχον μᾶλλον τὰ περὶ τῆς σχέσεως τῶν φύλων ἠθικὰ δόγματα τοῦ Τόλστοι, διότι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ οἱ οἰκονομικοὶ ὅροι τοῦ βίου καταδικάζουσιν εἰς ἀγαμίαν μέγα πλῆθος παρθένων τῶν καλλιτέρων κοινωνικῶν τάξεων. Τὰ δυστυχῆ δὲ ταῦτα ὄντα, ἄννα μονήρης καὶ ἄσκοπος βίος ἀποκλείει τῆς ἀσκήσεως τῆς φυσικῆς αὐτῶν λειτουργίας, ἀντιλοῦσι φυσικῶ τῷ λόγῳ παρηγορίαν ἐκ διδασκαλίας πανηγυρίζουσῃς τὴν ἀγνεῖαν ὡς τὸ ἕπιστον τοῦ ἀνθρώπου προορισμὸν καὶ σιγματιζούσης τὸν γάμον ὡς βδελυρῶν ἐξαχρεῖουσιν. Οὕτω δὲ «ἡ πρὸς τὸν Κρόύστερ Σονάτα» κατέστη τὸ οἰκοδομητικώτατον ἀνάγνωσμα

πάσης Ἀγγλίδος γεροντοκόρης.—Ἐν Γαλλίᾳ ἐκτιμᾶται ἰδίως ὁ ὑπὸ τοῦ τολστοϊσμοῦ ἐξοστρακισμὸς τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ ἀνακήρυξις τῆς εὐδαιμονίας τῶν πτωχῶν τῷ πνεύματι. Οἱ νεοκαθολικοὶ προσαγορεύουσιν αὐτὸν ὡς σύμμαχον ὅσοι δὲ μυστικοπαθεῖς ἐγείρουσι τέμενος εἰς τὸν εὐσεβῆ συμβολισμόν, ἰδούουσιν ἐν αὐτῷ καὶ εἰς τὸν Τόλστοι ἓνα τῶν πρώτων βωμῶν.—Οἱ ἐν Γερμανίᾳ εὐαρίθμοι Τολστοῖσται προσκυνοῦσιν ἰδίως τὰς ἀορίστους καὶ κενὰς κοινωνιστικὰς του ιδέας καὶ τὴν νοσηρὰν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν. Πάντες οἱ ὀμιχλώδεις γερμανικοὶ ἐγκέφαλοι, ὅσοι οὐχὶ ἐκ νηφαλίας ἐπιστημονικῆς πεποιθήσεως ἀλλ' ἐξ ὑστερικῆς ὑπεραισθησίας, πρεσβεύουσι τὸν ἄκακον ἐκείνον καὶ ἀδρανῆ κοινωνισμόν, τὸν ἀρχοῦμενον εἰς πενιχρὰν οἴτισιν τῶν θητεῦντων πενήτων καὶ εἰς χειροκρότησιν αἰσθηματολογικῶν μελοδραμάτων ἢ μυθιστοριῶν, θεωροῦσι δικαίως τὴν νοσηρὰν φιλανθρωπίαν τοῦ Τόλστοι ὡς τὴν ἐπιτυχεστάτην ἔκφρασιν τοῦ πλατωνικοῦ ἄλλως ἔρωτός των πρὸς τοὺς ἀποκλήρους.

E'

ΒΑΓΝΕΡΟΛΑΤΡΕΙΑ

Ἡ σύγχρονος γερμανικὴ μυστικοπάθεια συγκεφαλαιοῦται σχεδὸν ἅπασαν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Βάγνερ. Ὑπερβαίνει δὲ ὁ γερμανικὸς οὗτος ἐκφυλισμὸς πάντων ὁμοῦ τῶν ἄλλων λαῶν τὸν ἐκφυλισμὸν, ὡς ὁ Ριχάρδος Βάγνερ φέρει μόνος αὐτὸς ἐπὶ τῶν ὅμων του φορτίον ἐκφυλισμοῦ πολὺ βαρύτερον ἢ πάντες οἱ ἐκφυλισμένοι, ὅσους μέχρι τοῦδε ἀπηντήσαμεν. Ἡ πνευματικὴ του κατάστασις ἐλέγχει διωγμοφοβίαν, μεγαλομανίαν καὶ μυστικοπάθειαν· αἱ ὁρμαὶ αὐτοῦ ἐμφαίνουσιν ἀόριστον καὶ κενὴν φιλανθρωπίαν, τάσεις ἀναρχικὰς καὶ ροπήν πρὸς ἀντιλογίαν· τὰ συγγράμματά του φέρουσι πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γοαφμανίας, καὶ τὴν κλίσιν πρὸς μωρὰ λογοπαίγνια· τὴν δὲ βᾶσιν καὶ τὸ θεμέλιον τῆς ὅλης αὐτοῦ υπάρξεως ἀποτελεῖ ἔρωτοπαθῆς καὶ θρησκευτικὴ συγχρόνως ὑπεραισθησία.

Τὴν διωγμοφοβίαν τοῦ Βάγνερ μαρτυρεῖ ὁ νεώτερος αὐτοῦ βιογράφος καὶ φίλος Πραϊγερ, ὅτι ὁ Βάγνερ ἦτο ἐντελῶς πεπεισμένος ὅτι οἱ Ἑβραῖοι εἶχον συνασπισθῆ ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν παράστασιν τῶν μελοδραμάτων του· ἐκ τοῦ παραλήρηματος

δε τούτου προήλθε και ὁ ἔκμανής αὐτοῦ ἀντισημιτισμός. Ἡ μεγαλομανία του εἶναι τοσοῦτον πασίγνωστος, ὥστε ἀρκεῖ μόνον νὰ σημειωθῇ· ἀλλὰ δίκαιον ὅμως εἶναι νὰ σημειωθῇ ἐπίσης, ὅτι τὴν μανίαν ταύτην ἐξέθρεψαν ἰδίως καὶ ἐκορύφωσαν αἱ θαυραβώδεις ἐνέργειαι τῶν δορυφόρων του, διότι τὸ πνεῦμα πολὺ ἐδραιώτερον ἢ τὸ τοῦ Βάγνερ ἤθελε βεβαίως διασεισθῆ ὑπὸ τῆς εἰδωλολατρείας, ἣτις ἔστησε τὸ τέμενός της ἐν Βαυρόυτ. Ἐγὼ τουλάχιστον δὲν γνωρίζω ἄλλο παράδειγμα ἐφημερίδος ἰδρυθείσης ἐπίτηδες πρὸς ἀποθέωσιν ζῶντος ἀνθρώπου καὶ τῆς ὁποίας ἕκαστος σχεδὸν ἀριθμὸς οὐδὲν ἄλλο περιεῖχεν ἢ λιβανωτῶν μὲν καὶ γονυκλισίας πρὸς τὸ εἶδωλον, ἀνθρωποθυσίας δὲ τῶν ἀπίστων καὶ ἀλλοδόξων,

Ἄς θεωρήσωμεν νῦν ἐγγύτερον τὸν γραφομανῆ Βάγνερ. Τὴν συλλογὴν τῶν ἐμμέτρων καὶ πεζῶν του ἔργων ἀποτελοῦσι δέκα ὀγκώδεις τόμοι, ἐκ δὲ τῶν 4,500 σελίδων των μόλις ἴσως δά εὐρεθῆ μία μὴ παρέχουσα παράλογον ἔννοιαν ἢ φράσιν ἀσύστατον. Ἐκ τῶν πεζῶν αὐτοῦ ἔργων—περιτῶν ἐμμέτρων θέλομεν βραδύτερον ἀσκοληθῆ—τὸ κυριότατον ἀναντιρρήτως εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον «Τὸ Καλλιτέχνημα τοῦ μέλλοντος». Θεμέλιος δὲ αὐτοῦ ἰδέα εἶναι ἡ ἑξῆς:—Πρώτη καὶ ἀρχαιότατη τῶν τεχνῶν ὑπῆρξεν ἡ ὀργανιστικὴ οὐσία δὲ αὐτῆς εἶναι ὁ ρυθμὸς, ὅστις ἀνεπτύχθη κατόπιν εἰς μουσικὴν. Ἡ μουσικὴ, συνισταμένη ἐκ ρυθμοῦ καὶ ἤχου ἀνήγαγε (ὁ Βάγνερ λέγει *συνεπτύκνωσε*) τὸ φωνητικὸν αὐτῆς στοιχεῖον εἰς γλῶσσαν καὶ ἐγέννησε τὴν ποιήσιν. Τελειωτάτη τῆς ποιήσεως μορφή εἶναι τὸ δράμα· τοῦτο δὲ πρὸς κατασκευὴν μὲν τῆς σκηνῆς προσεταιρίσθη τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, πρὸς μίμησιν δὲ τοῦ τόπου τῆς δράσεως τὴν ζωγραφικὴν. Ἡ γλυπτικὴ τέλος οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ στερεοποίησις τοῦ ὑποκριτοῦ, καὶ ἡ ὑποκριτικὴ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ζῶσα κινουμένη γλυπτικὴ. Οὕτως αἱ τέχναι πᾶσαι συντάσσονται περὶ τὸ δράμα, οὗτινος ἀληθῆς καλλιτεχνικὴ ἀποστολὴ εἶναι νὰ συνενώσῃ πάλιν αὐτάς, τὰς χωρισμένας σήμερον πρὸς μεγίστην ζημίαν τῆς καθόλου τέχνης. Οὕτω δὲ τὸ καλλιτέχνημα τοῦ μέλλοντος εἶνε δράμα μετὰ μουσικῆς καὶ χωροῦ διεξαγόμενον ἐπὶ τοπίου ἐξωγραφημένου, ἔχον ὡς πλαίσιον ἀρχιτεκτονικὸν μεγαλοῦργημα ὑπηρετικὸν τῆς μουσικῆς ποιήσεως καὶ παριστανόμενον ὑπὸ μίμων οἵτινες εἶναι κυρίως γλύπται, ἀλλ' ἐνσαρκοῦσιν ὅμως διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν σώματος τὰς πλαστικὰς τῶν ἐμπνεύσεως.

Οὕτω διέταξεν ὁ Βάγνερ χάριν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης. Ἀλλὰ πάντα τὰ μέρη τοῦ συστήματός του προ-

καλοῦσι τὴν κριτικὴν. Ἡ δογματιζομένη ὑπ' αὐτοῦ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῶν τεχνῶν εἶναι ἐσφαλμένη, διότι, καὶ ἂν παραδεχθῆ τις τὰς ἀρχικὰς πρὸς ἄλληλα σχέσεις ἄσματος, χοροῦ καὶ ποιήσεως, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις ὅμως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς ὑπῆρξε βεβαίως ἀνεξάρτητος τῆς δραματικῆς ποιήσεως. Ὅτι τὸ θέατρον καλεῖ εἰς συνεργασίαν πᾶσας τὰς τέχνας εἶναι κοινοτυπία οὐδεμίαν ἔχουσαν ἀνάγκην ἱεροφαντικῆς ἀποκαλύψεως, ὅτι ὅμως μόνον διὰ τῆς συνεργασίας ταύτης τελειοῦται ἐκάστη τῶν τεχνῶν, καὶ ὅτι πρέπει αὐταὶ ν' ἀποβάλλωσι—ὡς θ' ἀποβάλλωσι ἡμέραν τινα—τὴν ἰδίαν ἐκάστην αὐτοτέλειαν, ὅπως ὑπάρξωσι μόνον ὡς συνεργάτιδες τοῦ κατὰ Βάγνερ μουσικοῦ δράματος εἶνε πλάνη καὶ παραλογισμός. Ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Πολωνίας προξενεῖ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν του ἐντύπωσιν ἀνευ δραματικῆς παραστάσεως ἐντὸς αὐτοῦ γινομένης· οὐδεμία μουσικὴ ὑπόκρουσις θὰ ἐπηύανε τὸ κάλλος καὶ βάθος τοῦ Φαύστου ἢ τοῦ Ἀμιλέτου ἢ Θεῖα Κομφῶδια οὐδεμίαν ἔχει ἀνάγκην χαρτίνου σκηνογραφικοῦ πλαισίου· δὲν θὰ παρήγε δὲ βεβαίως μεγαλύτερον ἐντύπωσιν ὁ Μαυθῆς τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. ἂν συνεχροεῖτο περὶ αὐτὸν χορὸς ἢ χορῶδια. οὔτε τοῦ Βετχόβεν ἢ Ποιμενικῆ Συμφωνία, ἂν συνωδεύετο ὑπὸ λέξεων. Ὅτι δὲ ἡ φυσικὴ πάσης τέχνης ἀνάπτυξις φέρει αὐτὴν ἀναγκαιῶς εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀνεξαρτησίας της καὶ εἰς συγχώνευσιν μετὰ τῶν ἄλλων τεχνῶν, εἶναι καθαρὸν παραλήρημα, ἀντιστρατευόμενον εἰς πάντα ἐξελίξεως νόμον. Ἡ φυσικὴ ἀνάπτυξις προβαίνει πάντοτε ἀπὸ τῆς ἐνότητος εἰς τὴν διαφορὰν, οὐδέποτε δ' ἀντιστρόφως. Ἡρόδος δὲ εἶναι ἡ διάκρισις, ἣτοι διαμόρφωσις τῶν ἀρχικῆς ὁμοσίων εἰς ὄργανα διαφόρου φύσεως καὶ αὐτοτελοῦς λειτουργίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐπάνοδος τῶν διακεκριμένων ὄντων εἰς ἀμορφον μᾶζαν. Αἱ τέχναι δὲν ἐγένοντο τυχαίως καὶ ἡ διάκρισις αὐτῶν ὑπῆρξε προῖον ὀργανικῆς ἀνάγκης. Αὐτοτελεῖς γενόμεναι δὲν ἀποβάλλωσι πλέον τὴν αὐτοτέλειάν των. Δύνανται νὰ ἐκφυλισθῶσι, ν' ἀποθάνωσι μάλιστα, δὲν δύνανται ὅμως νὰ ρικνωθῶσι καὶ μεταπέσωσιν εἰς τὸν σπόρον, ὅθεν ἐξῆλθον. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι πᾶσα προσπάθεια πρὸς τὰ ὀπίσω εἶναι ἰδιαιτέον τοῦ ἐκφυλισμοῦ χαρακτηριστικόν. Αὐτὸς ὁ ἐκφυλισμὸς διατελεῖ καταβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ὀργανικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀτελής αὐτοῦ ἐγκέφαλος εἶναι ἀνίκανος πρὸς πᾶσαν λεπτὴν πνευματικὴν ἐργασίαν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τείνει εἰς ἀλοποιήσιν τῶν θαινομένων ὅπως καταστήσῃ αὐτὰ μᾶλλον εὐσύννοπα καὶ προσεῖα εἰς τὴν διάνοιάν των. Τοῦτο συμβαίνει

καὶ εἰς τὸν Βάγνερ· τὸ μέλλον καλλιτέχνημά του εἶναι καλλιτέχνημα τοῦ παρελθόντος, ὅ,τι δὲ ὑπολαμβάνει ἐξέλιξιν καὶ ἀνάπτυξιν εἶναι· ὀπισθοδρομήσας μᾶλλον καὶ ἐπιστροφή εἰς πρωταπόθρωπον ἢ προάνθρωπον ἐποχήν.

Πολὺ παραδοξότερα τῆς θεμελιώδους ἰδέας τοῦ βιβλίου εἶνε ἡ φράσις αὐτοῦ, ἧς παραθέτω τὰ ὀλίγα ταῦτα παραδείγματα: «Ὅπως ἡ θάλασσα χωρίζει καὶ ἐνώνει τὰς ξηράς, οὕτως ἡ μουσικὴ χωρίζει καὶ συνδέει τὰ δύο ἀντίθετα ἄκρα τῆς ἀνθρωπίνης τέχνης τὴν ὀρθοστιχὴν καὶ τὴν ποιήσιν. Ἡ μουσικὴ εἶνε ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου· τὸ ἐξ αὐτῆς δὲ κυκλοφοροῦν αἷμα δίδει εἰς τὴν πρὸς τὰ ἔξω ἐστραμμένην σάρκα τὸ θερμὸν καὶ ζωντανὸν αὐτῆς χρῶμα καὶ τρέφει διὰ κυμαινομένης ἐλαστικῆς δυνάμεως τὰ πρὸς τὰ ἔσω τείνοντα νεῦρα τοῦ ἐγκεφάλου». — «Ἄνευ τῆς ἐνεργείας τῆς καρδίας ἢ τοῦ ἐγκεφάλου ἐνεργεῖα θὰ ἦτο ἄπλοῦν τέχνημα μηχανικόν, καὶ ἡ ἐνεργεῖα τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ σώματος μελῶν ἄπλῃ ἐπίσης μηχανικὴ καὶ ἀναίσθητος δραῖσις». — «Διὰ τῆς καρδίας αἰσθάνεται ἡ διάνοια ὅτι συγγενεὶ πρὸς τὸ σῶμα, καὶ ὁ ἀνθρώπος τῶν αἰσθήσεων αἰετῆται εἰς πνευματικὴν δραῖσιν». — «Ὅργανον τῆς καρδίας εἶναι ὁ ἦχος καὶ καλλιτεχνικὴ τῆς γλῶσσης ἢ μουσικὴ». Οἱ θαυμασταὶ τοῦ Βάγνερ βεβαιοῦσιν ὅτι ἐννοοῦσι τὸν ἀσυνάρτητον τοῦτον λέξεων φορητόν. Οὐδὲν θαῦμα· πάντες οἱ εὐήθεις, οἱ ἀνίκανοι πρὸς προσοχήν, ἐννοοῦσι πάντα, καὶ οὐδὲν εἶνε πρὸς αὐτοὺς σκοτεινὸν ἢ ἀνόητον, διότι ἀναγινώσκοντες δὲν ἀναγινώσκουσιν οὐδὲν προσπαθοῦσιν ἀ ἐννοήσωσιν ὅ,τι περιέχει τὸ βιβλίον, ἀλλ' ὅτι ἡ ἰδία αὐτῶν ἀεσοβάτης διάνοια φαντάζεται περιεχόμενον ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τοῦ Βάγνερ ἐν ἰδίῳ αἰσθημα κυριαρχεῖ, ὡς ἐν ἀρχῇ ἐλεγόμεν ἡ σαρκικὴ ἐρωτοπάθεια. Πᾶσαι αὐτοῦ αἱ ἰδέαι στρέφονται πρὸς τὴν γυναῖκα· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ κοινόταται καὶ ἀθωόταται τῶν ἐντυπώσεων ἐγείρουσιν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ παραστάσις λάγνους, καὶ φέρουσιν αὐτομάτως πρὸς τὸν πόλον ἐκεῖνον τῶν ἐννοιῶν αὐτοῦ τὸν εἰσμόν. Ἡ ἀναίσχυντος ἠδυσπάθεια, ἧς ἐπικρατεῖ καθ' ὅλα του τὰ δραματικὰ ποιήματα, παρετηρήθη ὑπὸ πάντων τῶν κριτικῶν. Καὶ οἱ λόγοι, καὶ αἱ κραυγαὶ τῶν ἐπισημῶν δρώντων προσώπων καὶ αὐταὶ τῶν αἰ χειρονομίαι—αἱ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὑπαγορευόμεναι—ἐμπνέουσιν αὐτόχρομα βδελυγμίαν. οἱ δὲ τῶν δραμάτων του ἐρασταὶ ἀναμνήσκουσι πολλάκις ὀργῶντας αἰλοῦρους καὶ ἀντανακλῶσι τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τοῦ ποιητοῦ, ἣν καλῶς γνωρίζουσιν οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες. Τοιοῦτος εἶναι ὁ ἦρωας τῶν ἐκφυλισμέ-

νων, οὓς ἡ σαρκικὴ ὁρμὴ μεταβάλλει εἰς ἄγρια θηρία. Αὐτὸς ὠθεῖ τοὺς χυδαίους εἰς τὸν ἐκ λαγνείας φόνον, ἐμπνέει δὲ εἰς τοὺς ἀνωτέρους ἐκφύλους τὴν Βαλκύρην, τὸν Σήγφορηδ καὶ τὸν Τρίσταν.

Ἡ θρησκευτικὴ μυστικοπάθεια τοῦ Βάγνερ κορυφούται εἰς μίαν ἰδίως ἰδέαν, ἣ κάλλιον εἰπεῖν λέξιν, ἣτις καὶ ἐδέσποσεν, ὡς ἀληθῆς ἰδεοληψία, τοῦ πνευματὸς σου καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον. Εἶναι δὲ ἡ λέξις λύτρωσις. Δὲν ἔχει ὅμως παρ' αὐτῷ τὴν θεολογικὴν τῆς ἐννοίαν, καθ' ἣν ἡ λύτρωσις σημαίνει τὸ κατόρθωμα ὑπερανθρώπου ἀγάπης ὑφισταμένης ἀσμένως· πᾶν δεινὸν ὅπως ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, ἀλλ' ἐμφαίνει ἁπλῶς ἀόριστόν τι καλὸν καὶ μέγα οὐτινος καὶ αὐτὸς ὁ Βάγνερ δὲν φαίνεται ἔχων ἀκριβῆ ἐννοίαν. Ἡ λέξις ἐνεποίησε προδήλως κατ' ἀρχὰς βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν φαντασίαν του, καὶ τὴν μετεχειρίσθη κατόπιν ὡς εἶδος τι ἐλάσσονος συγχορδίας (π. χ. λά-δὸ μί), ἣτις καὶ αὐτὴ οὐδὲν ἀκριβῶς ἐκφράζει, ἀλλὰ συγκινεῖ ὅπως δήποτε καὶ πληροὶ τὴν συνειδήσιν φασματωδῶν παραστάσεων. Παρὰ τῷ Βάγνερ πάντες καὶ πάντα διαρκῶς λυτροῦνται. Παύουσα ἡ ζωγραφικὴ καὶ γράφη εἰκόνας καὶ γράφουσα μόνον σκηνογραφίας *λυτροῦται*. *Λυτροῦται* ἐπίσης ἡ μουσικὴ συνωδεύουσα τὰς λέξεις ποιήματος. *Λυτροῦται* ὁ ἀνὴρ ἀγαπῶν γυναῖκα, ὡς *λυτροῦται* ὁ λαὸς παριστάνων θεατρικὰ ἔργα. Καὶ τὰ δραματικὰ δὲ ἔργα τοῦ Βάγνερ κύριον αὐτῶν ἄξονα, περὶ ὃν στρέφονται, ἔχουσι τὴν *λύτρωσιν*. Ποῦ μὲν ἡ ἀθωότης λυτρῶνει τοὺς συμπαθεῖς ἁμαρτωλοὺς (Ταχλόυζερ)· ποῦ δὲ ὁ πλανώμενος Ἰουδαῖος αὐτὸς λυτροῦται νυμφευόμενος (πλανώμενος Ὁλλανδός) ἀλλαχοῦ λυτροῦσι διεφθαρμένας γεροντοκόρας παρθένου νεανίσκου (Κούνδου), ἀλλαχοῦ δὲ γυναῖκες ἔγγαμοι λυτροῦνται ὑπὸ βαγνερείου ἱππότου (Ἰδὸλδη). Ἄλλ' ὁ *Πίρσιφαλ* εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν μελόδραμα τῆς ἀπολυτρώσεως, ἐνῶ στρεβλοῦνται ἰδίως καὶ παραμορφοῦνται ὑπὸ τοῦ Βάγνερ αἱ περὶ λυτρώσεως χριστιανικαὶ ἐννοιαί. Ὁ βασιλεὺς Ἀμφόρτας ἔχει αὐτῆς ἀνάγκην διότι ἔπαισε, λυτροῦται δὲ μόνον διότι στενάζει χωρὶς νὰ πράξῃ ὅ,τι δήποτε ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν λύτρωσιν, ἣν ἄλλος ἐπιτυγχάνει καὶ δωρεῖται εἰς αὐτόν, Ἐπι τερατοδεστέρα ἐν τῷ μελοδράματι τούτῳ εἶναι τὰ κατὰ τὴν λύτρωσιν τῆς *Κούνδου*, ἧς ἀποστολὴ εἶναι οὐ μόνον νὰ μὴ πράξῃ τι πρὸς λύτρωσιν τῆς, ἀλλὰ νὰ καταβάλλῃ τοῦναντίον πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ἀποτροπὴν αὐτῆς, διότι ὁ κληρὸς τῆς, εἶναι νὰ λυτρωθῇ ὑπ' ἐκεῖνου ἀκριβῶς τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἤθελε περιφρονῆσαι τὰ θέλητρά της, ἀλλὰ τὸ κα-

μικώτερον και βδελυρώτερον συγχρόνως πρόσωπον τοῦ ὄλου ἔργου εἶναι ὁ Πάρσιφαλ, «ὁ τέλειος μωρός», ὁ ἄνευ κόπου και νυνειδήσεως λυρωτής, δι' οὗ βεβήλωσ ὁ Βάγνεο παρωδεῖ αὐτὸν τὸν Χριστόν.

Ὡς πάντες οἱ ἐκφυλισμένοι, ὁ Βάγνεο εἶναι ἐντελῶς στεῖρος ὡς ποιητής. Οὔτε πράγματα οὔτε πρόσωπα ἐδημιούργησεν. Ἐξαιρουμένων δὲ τῶν «Πρωτοφαλτῶν τῆς Βυρεμβέργης» αἱ ὑποθέσεις, οἱ ἥρωες και τὰ γεγονότα αὐτὰ τῶν μουσικῶν του δραμάτων εἶναι δάνεια ἐκ παλαιῶν βιβλίων και παραδόσεων, παράσιτα οὕτως εἰπεῖν φυτὰ, βλαστήσαντα ἐπὶ γηραιῶν και σεσηπότων κορυῶν ξένων δένδρων. Ἀνίκανος νὰ δημιουργήσῃ ἀληθεῖς και ζῶντας ἀνθρώπους, πλανᾶται μακαρίως περὶ τῆς ἀνικανότητός του ταύτης, πλάττει δῆθεν θεοὺς και ἡμιθεοὺς, δαίμονας και φαντάσματα, ὧν κινουσι τὰς πράξεις οὐχὶ ἀνθρώπινα ἐλατήρια ἀλλὰ κούφια δυνάμεις, εἰμαρμένης βουλαί, κατάροι και προφητεῖαι. Ἄλλ' ὑπὸ τὴν μυστικὴν περιβολὴν τῶν ἠρώων του, ἦν δεξιῶς ἐνίστοε συρράπτει ὁ Βάγνεο ἐκ παλαιῶν ρακῶν και ὑφασμάτων εὐρωτιῶντων, σοβοῦσιν ἀπλῶς νευρόσπαστα και ἄσαρκοι σκηναί. Ὡς πρὸς τὴν μορφήν τῶν δραματικῶν του ἔργων, οὐδεμίαν κριτικὴ δύναται νὰ κατέλθῃ μέχρις αὐτῶν. Τὸ γελοῖον τοῦ ἔργου του, ἡ ἀδεξιότης τῶν στίχων του και ἡ παντελής ἀνεπάρκεια τῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ μυριάκις κατεδείχθησαν, οὐδὲ νομίζω κόπου ἄξιον νὰ διατηρήσῃ περὶ αὐτὰ και πάλιν. Μίαν μόνην δραματικὴν ἀρετὴν, και ταύτην μέχρι μεγαλοφυΐας ἀνεπτυγμένην, ἔχει ἀναντιρρότως ὁ Βάγνεο: τὴν σκηνογραφικὴν προτασίαν. Εἶναι ἀληθῶς ἱστορικὸς ζωγράφος πρώτης τάξεως, οὐδεὶς δὲ οὐδενὸς ἔθνους δραματικὸς ποιητής τὸν ἐφθάσεν ὡς πρὸς τοῦτο. Ἡ ὑποδοχὴ τῶν ξένων ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Βαρτβούργης ἡ ἐμφάνισις και ἀναχώρησις τοῦ Λόεγγριν ἐπὶ τῆς ὑπὸ κύνου συρομένης λέβου, ἡ ἐπὶ τῆς Ἰριδος ὡς γεφύρας παρέλασις τῶν θεῶν, ἡ ἱππλησία τῶν ἐννεὰ Βαλκυρῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἡ τελευταία σκηνὴ τῆς Δύσεως τῶν θεῶν, κλπ. εἶναι εἰκόνας ἀπαραμίλλοι. Ὁ Βάγνεο ἐγεννήθη ζωγράφος, ἂν δὲ εἶχεν ὑγιᾶ και πνευματικῶς ἰσόρροπον τὴν φύσιν, ζωγράφος βεβαίως ἤθελε γίνεαι.

Περὶ τοῦ μουσικοῦ Βάγνεο ἐπεφυλάχθην νὰ διηγήσῃ τελευταῖον διότι, προκειμένου νὰ ἀποδειχθῇ ὁ ἐκφυλισμὸς αὐτοῦ, τὰ συγγράμματά του μᾶλλον ἢ αἱ μουσικαὶ του συνθέσεις παρέχουσι ἀφθονωτέρας τὰς περὶ τούτου ἀποδείξεις. Τοῦ ἐκφυλισμοῦ τὰ στίγματα δὲν φέρονται τοσοῦτον σαφῆ ἐν τῇ μουσικῇ πολλὰ δὲ

μάλιστα ἐξ αὐτῶν παρίστανται ὡς ἀρεταί. Ἡ ἄσυναρτησία μόλις ἐν αὐτῇ παρατηρεῖται ἐκτὸς ἂν καταστῇ ὑπερβολικὴ ὁ δὲ παραλογισμὸς, αἱ ἀντιφάσεις και ἡ μωρολογία παρέρχονται μυσικῶς ἀπαρατήρητοι, διότι τῆς μουσικῆς ἀποστολῆ δὲν εἶναι ἡ ἐκφρασις σαφῶν και ὀρισμένων ἐννοιῶν.

Ὁ Βάγνεο ὡς μουσικὸς κατεκρίθη μεγάλως ὑπὸ τῶν μουσικῶν ἰδίων. Δύο φίλοι του, ὁ Χίλλερ και ὁ Σούμαν, ἐφρόνουσι ὅτι δὲν εἶχε μουσικὸν τὸ τάλαντον ὁ Ρούβινταῖν ἔσπεγε μέχρις ἐσχάτως τὴν μουσικὴν του, ὁ δὲ διακεκριμένος μουσικογράφος Χάνσλικ ἐπὶ μακρὸν τὸν ἀπεδοκίμαζε, μέχρις οὗ, πτοηθεῖς τὸν φανατισμὸν τῶν ὑστερικῶν βαγνεριστῶν, ἀνέκρουσε πρόμνην, Ἄλλ' ὅπως δῆποτε, και παρὰ πάσαν δυσμενῆ κρίσιν τῶν ὁμοτέχνων του, ὁ Βάγνεο ἔχει μέγα τὸ μουσικὸν τάλαντον κατὰ τοὺς πρώτους, δὲ ἰδίως χρόνους τῆς μουσικῆς του παραγωγῆς εἶχε ἐμπνεύσεις αἰτινες ἀδιστακτικῶς πρέπει νὰ θεωρηθῶσι ὡς μουσικοὶ μαργαῖται, κ' ἐπὶ μακρὸν πιθανῶς θέλουσιν ἐκτιμηθῆ και ὑπ' αὐτῶν τῶν ὑγιῶν και λογικῶν ἀνθρώπων. Εἶχεν ὅμως καθ' ὄλον αὐτοῦ τὸν βίον φοβερὸν ἀπέναντί του ἐχθρόν ὁ ἐχθρὸς δὲ οὗτος, ὅστις και παρεκώλυσε τὴν τελείαν ἀνάπτυξιν τῶν μουσικῶν του χαρισμάτων, ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ Βάγνεο, ὁ νέας μουσικᾶς θεωρίας ἐπινοῶν.

Ἐν τῇ γραφομανεῖ συγχύσει τῶν φρενῶν ἐξεκόλαψε παράδοξά τινα δόγματα, ἅτινα οὐδὲν ἄλλο εἶναι πάντα ἢ αἰσθητικὰ παραληρήματα. Τὰ δύο ἐξ αὐτῶν σπουδαιότατα εἶναι ἡ «κύρια φράσις» (Leitmotin), και ἡ «ἀτέρμων μελωδία». Κυρία φράσις εἶναι σειρά μουσικῶν φθόγγων, ἐκφράζουσα δῆθεν ὀρισμένην ἰδέαν, και ἀναφαινομένη ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ ὁσάκις ὁ μουσουργὸς θέλει ν' ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀκροατοῦ τὴν ἰδέαν ταύτην. Δι' αὐτῆς ὁ Βάγνεο μεταβάλλει τὴν μουσικὴν γλῶσσαν, ἡ δὲ ὀρχήστρα τον, και τὴν διάνοιαν, ἀξίωσιν ἔχει νὰ ἐπιβάλλῃ ἀλλ' εἰς τὴν μνήμην και τὴν διάνοιαν. ἀξίωσιν ἔχει νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὸν ἀκροατὴν ἀκριβῶς διαγεγραμμένας ἀντιλήψεις, οἰοῖται λέγουσα πρὸς αὐτόν: ἡ ὁμάς αὕτη τῶν φθόγγων σημαίνει μάχην, ἐκείνη δρᾶκοντα και ἡ ἄλλη ξίφος.

Ἄν ὁ ἀκροατὴς δὲν ἀποδεχθῆ, τὴν ἐπιβολὴν ταύτην, αἱ κύρια φράσεις ἀποβάλλουσι πάσαν αὐτῶν σημασίαν, διότι οὐδὲν ἔχουσι μέσον ὅπως τὸν πείσωσι, και ἡ μουσικὴ δύναται μὲν μμουμένη τὸν κεραυνὸν νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἰδέαν τῆς θελήτης, και μμουμένη τοὺς ἤχους τῆς σάλπιγγος νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἰδέαν τοῦ στρατοῦ, ἀδυνατεῖ ὅμως, δι' ὅσον διαθέτει μέσον,

Ἐκφυλισμὸς

ν' ἀποδῶση τὸν ὄρατὸν ἢ ἀπτόν κόσμον καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ἀφηρημένας ἐννοίας. Οὕτω δὲ αἱ «κυρίαί φράσεις» τοῦ Βάγνερ ἀποβαίνουνσι σύμβολα, οὐδὲν καθ' ἑαυτὰ σημαίνοντα καὶ μόνον εἰς τοὺς μεμνημένους καταληπτά. Ὅπως δὲ οἱ συμβολισταί, θέλοντες νὰ προξενήσωσι μυστικόν τι συναίσθημα, δὲν συνδέουσι μελωδίαν, ἀλλὰ παρατάσσουσι μουσικὰς δῆθεν ἀλλά στερουμένας πάσης ἐννοίας, οὕτω καὶ ὁ Βάγνερ ἐξ ἀντιθέτου, θέλων νὰ ἐκφράσῃ τὰς ἐννοίας *γίγας, γάννος, κράνος* κλπ., δὲν λέγει τὰς λέξεις αὐτὰς τὰς σαφεῖς, ἀλλὰ τὰς ἀντικαθιστᾷ διὰ σειρᾶς φθόγγων μουσικῶν, ὧν οὐδεὶς εἶναι δυνατὸν νὰ μαντεύσῃ τὴν ἐννοιαν. Ἐξήλευσε, φαίνεται, τὴν δόξαν τῶν Γερμανῶν φοιτητῶν, οἵτινες διδάσκουσι τοὺς σκύλακας νὰ λέγωσι *μπαιμπά!* καὶ ὠνειρεύετο· τί σίδη - τὸ καθόρθωμα νὰ καταστήσῃ τὴν μουσικὴν ἱκανὴν εἰς ἀπαγγελίαν καὶ κυρίων ὀνομάτων. Ἡ ἱστορία τῆς τέχνης δὲν ἀναφέρει παράνοιαν ὁμοίαν πρὸς τὴν μουσικὴν ταύτην τῆς κυρίας φράσεως. Ἡ ἐκφρασις ἰδεῶν δὲν εἶναι ἔργον τῆς μουσικῆς· ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο καὶ ὑπεραρκεῖ ἡ γλῶσσα. Ὅσακις δὲ τὸ ἄσμα ἢ ἡ ὀρχήστρα συνοδεύουσι τὴν λέξιν, δὲν πράττουσι οὐδὲ πρέπει νὰ πράττωσι τοῦτο, ὅπως τὴν ἐξηγήσωσιν, ἀλλ' ὅπως ἐνισχύσωσι μόνον τὴν ἐννοιάν της διὰ τῆς αἰσθητικῆς συγκινήσεως.

Καὶ τὸ ἄλλο τοῦ Βάγνερ δόγμα ἡ «ἀτέρμων μελωδία», οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀποκνήμα διανοίας ἐκφυλισμένης καὶ μουσικῆς μυστικοπαθείας ἀναμφισβήτητος δὲ ἐκδήλωσις τῆς ἐν τῇ μουσικῇ ἑλλείψεως προσοχῆς. Ὅπως ἐν τῇ ποιήσει ἢ μὲν προσοχὴ ἀποτελεσμα εἶχει τὴν σαφήνειαν τῶν ἐννοιῶν, τὴν λογικότητα τῆς ἐρμηνείας, τὴν περιστολὴν τοῦ ἐπουσιώδους καὶ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ οὐσιώδους, ἢ δὲ ἑλλείψῃς αὐτῆς τὴν μωρολογίαν τῶν γραφομανῶν καὶ τὸν ἀνιαρὸν πλατειασμὸν τοῦ Τόλστοϊ, οὕτως ἐν τῇ μουσικῇ τῆς μὲν προσοχῆς προῖόν εἶναι ἡ περιγεγραμμένη καὶ ἀρτία μελωδία, τῆς ἑλλείψεως δ' αὐτῆς ἡ παντελής ἐκλυσις τῆς μορφῆς καὶ ἡ ἀπόσβεσις τῶν ὁρίων της, ἥτοι ἡ ἀτέρμων μελωδία τοῦ Βάγνερ. Ἡ πεπερασμένη καὶ ἀρτία μελωδία εἶναι ὄψιμος κατάκτησις τῆς μουσικῆς μετὰ μακροχρόνιον· ἐξέλιξιν ἐπελθούσα· ἀρχαιοτάτη δὲ καὶ πρωτόγονος αὐτῆς μορφή εἶναι τὸ ἀφηγηματικὸν καλούμενον μέλος, τὸ *recitativ*, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐντὸς λόγος καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἔσχατον σημεῖον προόδου, εἰς ὃ προῆλθεν ἡ μουσικὴ τέχνη τῶν ἀγρίων, τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν σημερινῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Τοιοῦτόν τι *recitativ*, ἀλλὰ μετὰ πλουσίας ἀρμονίας συνδεδεμένον,

εἶναι ἡ ἀτέρμων μελωδία τοῦ Βάγνερ, ἥτις δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι εἶναι ἀτέρμων, παύει πλέον νὰ εἶναι μελωδία, καὶ σημαίνει οὐχὶ μουσικὴν πρόοδον, ὡς ἀξιοὶ ὁ ἐφευρέτης της, ἀλλ' ὀπισθοδρομῶσιν τοῦναντίον πρὸς τὴν παλαιὰν ἀτέλειαν. Ἐγεννήθη δὲ προδήλως ἡ περὶ αὐτῆς θεωρία ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ Βάγνερ ἐκ τῆς ἀνικανότητος αὐτοῦ πρὸς εὐρεσιν πεπερασμένων, ἥτοι τελείων καὶ ἀρτίων μελωδιῶν. Ἡ ἀδυναμία του αὐτῆ, ἣν πάντες οἱ ἀμερόληπτοι μουσικοὶ παρατήρησαν, ἦτο ὀλιγώτερα κατὰ τὴν νεότητά του, περιέχουσι δ' ἀληθῶς τὰ πρώτα του ἔργα, ὁ Ταγ-γούζερ, ὁ Λόεγγριν καὶ Ἰπτάμενος Ὀλλανδὸς ὡραίως τινὰς μελωδικὴν φλέβα, ἐπερχομένης δὲ τῆς ἐξαντλήσεως ἤρξανεν ἀναλόγως καὶ ἐκρατύνετο ἐν τῇ διανοίᾳ του ἡ περὶ τῆς ἀτέρμονος μελωδίας θεωρία. Φαινόμενον αἰώνιον καὶ διαρκῶς παρὰ τοῖς ἀνικάνοις ἐπαναλαμβανόμενον εἶναι ἡ διὰ θεωρητικῶν καὶ λογικῶν δῆθεν προσχημάτων δικαιολόγησις τοῦ ἐξ ἀναποδράστου ἀλλ' ἀσυνειδήτου ὀργανικῆς ἀνάγκης συμβαίνοντος,

Τὴν μεγάλην ἐπίδρασιν τοῦ Βάγνερ ἐπὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ δὲν ἐξηγοῦσιν οὔτε τὸ συγγραφικὸν οὔτε τὸ μουσικὸν του τάλαντον, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ συγχρόνου κοινού ἢ νεκροπαθῆς κατάστασις. Ὁ ἐπίγειος αὐτοῦ κληρὸς ἐνθυμίζει τὸ παράδοξον ἐκείνο φυτὸν τῆς Ἀνατολῆς, τὸ καλούμενον Ρόδον τῆς Ἰερικουῦς, ὅπερ κατάξηρον καὶ ῥικνὸν παρασύρεται ὑπὸ τῶν ἀνέμων, μέχρις οὗ τύχη ἔδαφος ὑγρόν, ὅπου ῥιζώνει καὶ θάλλει, οὕτω καὶ τοῦ Βάγνερ ὁ βίος οὐδὲν ἄλλο ἦτο μέχρι δυσμῶν αὐτοῦ ἢ ἀπελπισ καὶ πλήρης πικρίας ἀγών, εἰς δὲ τὴν κομποροημοσύνην του ἀπήγτων οὐ μόνον τῶν λογικῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ τῶν μωρῶν δυστυχῶς οἱ γέλωτες. Βραδέως μόλις, ὑπεροπτηκοντούτης ἤδη, ἐγνώρισε τὴν μέθην τῆς παγκοσμίου δόξης καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς ζωῆς του δεκαετίαν ἐτάχθη εἰς τοὺς ἡμιθῆους· ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ κόσμος εἶχεν ἐν τῷ μεταξύ ὀριμάσει δι' αὐτὸν—καὶ διὰ τὸ φρενοκομεῖον.

Χαρακτηριστικώτατον φαινόμενον ἐν τῷ βίῳ τοῦ Βάγνερ εἶναι, ὅτι οἱ πρώτοι καὶ κύριοι αὐτοῦ προστάται καὶ θαυμασταὶ ὑπῆρξαν ἐκφυλισμένοι καὶ γραφομανεῖς ὡς αὐτός. Τοιοῦτοι ἢ πριγκήπισα Μέτερνιχ, ὁ Λίτζτ, ὁ Νίτσε, ὁ Βαλτσόγεν, ὁ Πόργες ὁ Χάχεν καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ κύριος δημιουργὸς τῆς βαγνολατρίας ὑπῆρξεν ὁ ἀτυχῆς παράφρων βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος. Οὗτ' ἐκείνων ὅμως τὰ θυμιάματα οὔτε τούτου ἢ κραταία προ-στασία ἦτο δυνατὸν νὰ κορυφώσωσι τὴν γεννωμένην ἀρεσκίαν

τοῦ κοινοῦ εἰς ἀκθῆ φανατισμόν. Τοῦτον ἐξέθρεψεν ὁ σύγχρο-
νος γερμανικὸς ὑστερισμὸς, γέννημα τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη
μεγάλης ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανικῆς δρασεως ἐν Γερμανίᾳ, τῆς
αὐξηθείσης πολυανθρωπίας τῶν μεγαλοπόλεων, καὶ ἐπὶ πᾶσι τῶν
δύο τελευταίων μεγάλων πολέμων καὶ τῆς νευροπαθείας, ἣν ἀπε-
κόμισαν ἐξ αὐτῶν οἴκαδε οἱ νικηταί. Ἄν δὲ ὁ γερμανικὸς ὑστε-
ρισμὸς, γελοίας ἢ καὶ βδελυρᾶς ἀποδιδόμενος μορφᾶς, ἐκδηλοῦται
ὡς πατριδομανία ἢ ὡς ἀντισημιτισμὸς, ὡς φυτοφαγία ἢ ἐναγώ-
νιος ὑπὲρ τῆς σωματικῆς ὑγείας μέριμνα, καὶ ὅτε μὲν ἐνθου-
σιάζεται ὑπὲρ τοῦ μαλλίνου ἔσωκαρδίου τοῦ Γαίγερ, ὅτε δὲ ὑπὲρ
τῆς ὑδροθεραπείας τοῦ Κνόϊπ, καὶ ὁ τοῦ Βάγνερ ὑστερισμὸς
ἐνταποκρίνεται εἰς πάσας ἐκείνας τὰς μορφάς. Ὡς ἀντισημίτης,
ὑπερηκόνταξεν οὗτος καὶ αὐτὸν τὸν Σταϊκερ' εἶχε δὲ τοσοῦτον
μεγαλοροήμονα τὴν πατριωτικὴν μεγαλομανίαν. Ὡστε κατέ-
θεσε νὰ κρίσῃ τὸ ὑστερικῶς ἔντυπισμένον κοινόν του, ὅτι οἱ
τῶν δραμάτων του ἦσαν, — Γάλλοι πράγματι καὶ Βραβάντιοι
Ἰσλανδοὶ καὶ Νορβηγοὶ καὶ Παλαιστίναι γυναῖκες— ἦσαν γνη-
σίως γερμανικὰ πρόσωπα, ἐνῶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν, πλην τοῦ Ταγ-
χόλσερ τῶν Πρωτοπαλιτῶν, ἔχει ρανίδα κἄν μίαν γερμανικοῦ αἵ-
ματος εἰς τὰς φλέβας του.

Καὶ δὲν ἐφόρσε μὲν ὁ Βάγνερ τὸ μαλλίνον ἔσωκαρδίον τοῦ
Γαίγερ, διότι ποιεῖται, ὡς γνωστόν, τὴν μεταξὺν θὰ ἐπανη-
γύριζεν ὁμῶς βεβαίως, ἂν ἐπέξῃ μέχρι τοῦ σεβασμίου ἐφημερίον
Κνόϊπ, τὴν ἐπὶ τῆς θύρας γλῶσσης γυμνοβασίαν ὡς ἐξόχως λυτρω-
τικὸν ἐπανόημα τῆς γερμανικῆς μεγαλαφίας. Ἄλλ' εἶχε καὶ ἡ
μουσικὴ του ἐπίσης μέχρι τὸ θέλημα πρὸς τοὺς ὑστερικούς,
διότι οὐ μόνον τὸ πάντῃ ἄμορφον τῆς ἀτέμονος μελωδίας
ἐλίκνιζεν εἰς κενούς ρεμβασμούς τὴν πλάνητα διάνοιαν τῶν
ἀκροατῶν του ἀλλὰ καὶ ἡ λήγνος ἐρωτοπάθεια τῶν μουσικῶν
του κραυγῶν ἐγοήτευσεν πάσαν ὑστερικὴν γυναῖκα.

Ἄφου ὁ Βάγνερ κατέκτησε τὴν Γερμανίαν, καὶ ὁ πρὸς αὐ-
τὸν θαυμασμὸς κατέστη ἀσθρον πίστεως τοῦ γερμανικοῦ πα-
τριωτισμοῦ, δὲν ἠδύνατο καὶ ἡ ἀλλοδαπὴ ν' ἀποφύγῃ ἐπὶ μα-
κρὸν τὴν λατρείαν του. Ὁ θαυμασμὸς μεγάλου ἔθνους ἔχει ἔκ-
τακτον πεστικὴν δύναμιν, ἐπιβάλλει δὲ πολλάκις καὶ τὰς κλίνας
του αὐτὰς εἰς τοὺς ἄλλους λαοίς. Οὕτω δὲ ὁ κόσμος ἠναγκάσθη,
θέλων καὶ μὴ, νὰ σκεφθῇ καὶ ἀποφανθῇ περὶ τοῦ ἀνδρός, ὃν ἡ
Γερμανία ἐκήρυτεν ἔθνικόν της μουσουργόν, καὶ ὁ Βάγνερ διή-
γυσσε τὴν θριαμβικὴν του πορείαν περὶ τὴν οἰκουμένην, σκεπτό-
μενος ὑπὸ τῆς ἀπτοκρατορικῆς γερμανικῆς σημαίας. Οἱ ἐχθροὶ

τῆς Γερμανίας ἦσαν καὶ ἐχθροὶ του, τοῦτο δὲ ἠνάγκασε πολλοὺς
Γερμανοὺς—ἐν οἷς καὶ ὁ γράφων, ὅστις ἐν μετανοίᾳ τὸ ἐξομο-
λογεῖται—τὰ προμαγήσωσιν αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν ξένων, ἐνῶ τῶς
εἶχον μείνει πάντῃ πρὸς αὐτὸν ἀδιάφοροι.

Συντέλεσε δὲ προσέτι, παρὰ τοῖς ξένοις ἰδίως, εἰς ὑπερτί-
μησιν τῆς βαγνερείου μουσικῆς καὶ τοῦτο τὸ γεγονός : ὅτι μόνον
ἐν Βαυρόυτ ἠδύνατό τις νὰ τὴν ἀκούσῃ γνησίαν καὶ ἀλώβητον
ἂν ἐξετελεῖτο αὐτὴ ἐπὶ τοῦ πρώτου τυχόντος θεάτρου, καὶ ἦτο
προχείρως προσίτη, ὡς ἡ μουσικὴ π. χ. τοῦ Τροβατόρε, δὲν θὰ
ἦτο τόση ἢ εἰς αὐτὴν συρροὴ τῶν ξένων. Ἄλλ' ἵνα γνωρίσῃ τις
τὸν ἀληθῆ Βάγνερ, ἔπρεπε νὰ μεταβῇ ἐκεῖ τοῦτο δὲ οὐτ' εἴκο-
λον ἦτο οὔτε πάντοτε δυνατόν. Ἀπῆται τοῦναντίον χρόνον καὶ
χρήματα, ἅτινα οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶχον διαθέσιμα.
Οὕτως ἡ ἐκδρομὴ εἰς τὸ θέατρον τοῦ Βαυρόυτ κατέστη προνόμι-
ον τῶν ἐπιφανῶν καὶ πλουσίων, καὶ φιλόδοξον ὄνειρον τῶν μι-
κρομεγάλων μωρῶν πάσης γωνίας τῆς γῆς.

Οἱ ἐκεῖσε μεταβαίνοντες εἶχον ὡς καύχημα καὶ δόξαν τὸ
προσκύνῃμα τῶν, ὅπερ διέκρινεν αὐτοὺς τοῦ ὄχλου καὶ τοὺς
μετέθετεν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν πνευματικῶς
ἐπιλέκτων. Ὑπὸ τοιαύτας διαθέσεις προσήρχοντο εἰς ἀκρόασιν
τοῦ Βάγνερ οἱ ἀπὸ περάτων τῆς γῆς ὑστερικοί, καὶ ἡ ἐπ' αὐτοὺς
ἐπίδρασις τῆς μουσικῆς του ἀπέβαινε, ἐννοεῖται, ὁμοίᾳ πρὸς
τὴν ἐπὶ τοὺς Γερμανοὺς ὁμοιοπαθεῖς των. Ὁ Πάρισις δὲ ἰδίως
κατηγοήτευσεν τοὺς Γάλλους νεοκαθολικοὺς καὶ τοὺς μυστικοπι-
θεῖς Ἀγγλοαμερικανούς, τοὺς παρακολουθοῦντας τὸ λάβαρον ταῦ
Στρατοῦ τῆς Σωτηρίας. Διὰ τοῦ μελοδράματος τούτου πρὸ
πάντων κατέκτησεν ὁ Βάγνερ τοὺς μὴ Γερμανοὺς θαυμαστάς του
καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ὑπελάμβανον ἴσως τὴν ἀκρόασιν του ὡς
θεῖαν μετάληψιν ὑπὸ μουσικὴν μορφήν.

Ἐξ ὅλων τῶν πνευματικῶν ἀποπλανήσεων τῶν νεωτέρων
χρόνων ἡ βαγνερολατρεία εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ σοβαρωτέρα
καὶ μᾶλλον διαδιδόμενη. Τὸ δὲ θέατρον τοῦ Βαυρόυτ, ἡ ὁμῶ-
νυμος ἐφημερίς καὶ ἡ Βαγνερικὴ Ἐπιθεώρησις τῶν Παρισίων
θὰ μείνωσι διαρκῆ μνημεῖα, ἐξ ὧν τὸ κατάκλητον μέλλον θὰ
συναγάγῃ τὸ μέτρον τοῦ ἐκφυλισμοῦ καὶ ὑστερισμοῦ τῆς συγχρό-
νου ἐποχῆς.

ΣΤ.

ΕΓΩΠΑΘΕΙΑ

Ὁ ἐκφυλισμὸς εἶναι πάθησις γενική, ποικίλας ὁμοῦ ἔχουσα τὰς μορφὰς καὶ διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων ἐκδηλουμένη συμπτωμάτων. Ἄλλ' ὡς δὲν δύναται τις νὰ δημιουργήσῃ νόσον εἰδικὴν ἐξ ἑκάστου συμπτώματος, δι' οὗ ἐκδηλοῦται ἡ γενικὴ ἐκείνη πνευματικὴ διατάραξις, ἥτοι ὁ ἐκφυλισμὸς, οὕτως ἀπ' ἐτέρου δὲν πρέπει τις νὰ παραγνωρίσῃ, ὅτι εἰς τινὰς τῶν ἐκφυλισμένων δεσπόζουσιν ἰδίως ὀρισμένα νοσηρὰ φαινόμενα, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ λείπωσι καὶ τὰ ἄλλα. Δύναται τις ἐπομένως νὰ διακρίνῃ αὐτοὺς εἰς κυρίας τινὰς κατηγορίας, ἰδίως δὲ νὰ χωρίσῃ ἀπὸ τῶν μυστικοπαθῶν, ὧν εἶδομεν τοὺς μᾶλλον σημαίνοντας ἀντιπροσώπους ἐν τῇ συγχρόνῳ ποιήσει καὶ καλλιτεχνίᾳ τοὺς ἐγωπαθεῖς. Ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ταύτης, ἀντὶ τῆς συνήθους ἐγωϊστῆς, δὲν εἶναι ἄσκοπος ἐπιτήδευσις. Ὁ ἐγωϊσμὸς εἶναι ἔλλειψις ἐρασιμότητος, ἐλάττωμα ἀνατροφῆς, ἴσως καὶ χαρακτηρὸς, μαρτύριον ἡθῶν ἀτελῶς ἀνεπτυγμένων, ἀλλὰ δὲν εἶναι νόσος. Ὁ ἐγωϊστὴς δύναται νὰ ἔχῃ πλήρη τὴν βιωτικὴν καὶ κοινωνικὴν αὐτοῦ ἰκανότητα· προκειμένης δὲ τῆς ἐπιτεύξεως ταπεινῶν σκοπῶν, εἶναι πολλάκις καὶ ἰκανώτερος τοῦ ἀνωτέρου ἀνθρώπου, τοῦ ἀναχθέντος μέχρις αὐταπαρνήσεως. Ὁ ἐγωπαθὴς τοῦναντίον εἶναι ἀσθενής, μὴ βλέπων τὰ πράγματα ὅποια εἶναι, μητ' ἐννοῶν τὸν ἔξω κόσμον, μήτε τασσόμενος εἰς προσηκούσαν ἀπέναντι αὐτοῦ θέσιν. Ἡ διάκρισις αὕτη μεταξὺ ἐγωπαθείας καὶ ἐγωϊσμοῦ (Iehsucht καὶ Selbstsucht) ἀπαντᾷ καὶ παρὰ Γάλλοις μεταξὺ ἐgotisms καὶ egoisme.

Δὲν πρέπει ὁμοῦ, ἐννοεῖται, ὁ ἀναγνώστης, ἀντιλαμβάνομενος τῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἐγωπαθοῦς, νὰ λησμονήσῃ, ὅτι διακρίνονται μὲν ἀλλήλων ἀκριβῶς οἱ κύριοι καὶ ἐξέχοντες τῆς ἐγωπαθείας καὶ μυστικοπαθείας ἀντιπρόσωποι, ἀλλ' ὅτι τὰ ὅρια τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν συγχέονται πολλάκις. Ἐξ ἑνὸς μὲν οἱ ἐγωπαθεῖς εἶναι συγχρόνως μυστικοπαθεῖς καὶ ἐρωτοπαθεῖς, ἐνίοτε δὲ παραδόξως φαίνονται καὶ φιλάνθρωποι, ἐξ ἐτέρου δὲ οἱ μυστικοπαθεῖς ἔχουσι πολλάκις λίαν ἀνεπτυγμένην τὴν ἐγωπάθειαν. Ὑπάρχουσι δὲ πλὴν τούτων καὶ ἐκφυλισμένοι φέροντες πάσας τὰς πνευματικὰς διαταράξεις τοσοῦτον ἰσοβάθμους, ὥστε ἂπορεῖ τις ἂν εἶναι μυστικοπαθεῖς μᾶλλον ἢ ἐγωπαθεῖς. Κατὰ

γενικὸν ὅμως κανόνα δὲν εἶναι δύσκολος ἢ διάκρισις καὶ κατὰτάξεις.

Μακροτέρα καὶ πολὺ φιλοσοφικώτερα τοῦ δέοντος θ' ἀπέβαι-
 νεν ἐνταῦθα ἡ ἔρευνα περὶ τοῦ πῶς γεννᾶται παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἡ
 συνείδησις ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἔξω κόσμου, ἥτοι τὸ ἐγὼ καὶ μὴ ἐγὼ
 ὡς λέγει ἡ ψυχολογία, Ἄλλ' οὐδ' εἶναι ἀναγκαῖον, πρὸς κατα-
 νόησιν τῶν ἐπομένων, νὰ σημειωθῇ τι ἄλλο ἐνταῦθα, ὡς τελικὸν
 τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης πόρισμα, ἢ ὅτι ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀνά-
 πτυξις προβαίνει ἐν πάντῃ ἀσυνειδήτου ὀργανικοῦ ἐγὼ εἰς τὴν
 σαφῆ αὐτοῦ συνείδησιν καὶ ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ
 μὴ ἐγὼ. Τὸ νήπιον ἔχει ἤδη αὐταισθησίαν, διότι μαρτυρεῖ μὲν
 εὐχαρίστησιν ὁσάκις αἱ ἐσωτερικαὶ βιωτικαὶ τοῦ λειτουργία ἐκτε-
 λοῦνται ὑγιῶς, ἐκδηλοῖ δὲ τοῦναντίον τὴν δυσαρέσκειάν του
 ὁσάκις αὐταὶ ταράσσονται, καὶ αἰσθανόμενον ἐκφράζει γενικὰς
 τοῦ ὀργανισμοῦ του καταστάσεις, οἷον πείναν, δίψαν, κόπωσην
 κτλ. Δὲν ἔχει ὁμοῦ σαφῆ ἑαυτοῦ συνείδησιν· εἰ πιθαναὶ αἰσθη-
 τικαὶ του ἐντυπώσεις δὲν συγκεντροῦνται εἰς ἀντιλήψεις, καὶ τῶν
 πλείστων αὐτοῦ κινήσεων δὲν προηγείται θέλησις συνειδητῆ.
 Μόνον ὅταν αὕτη ἀφυπνισθῇ, γεννᾶται παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἡ
 συνείδησις τοῦ ἐγὼ, καὶ τὸ νήπιον ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι ἀτομι-
 κότης. Ἄλλ' ἐξακολοθεῖ ἔτι ἀσχολούμενον περὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ
 ὀργανικὰς λειτουργίας πολὺ περισσότερο ἢ περὶ τὰ φαινόμενα
 τοῦ ἔξω κόσμου, ὅσα μεταδίδουσιν εἰς αὐτὸ τὰ αἰσθητικά του
 νεῦρα. Διὰ τοῦτο τὸ παιδίον εἶναι τύπος ἐγωϊσμοῦ, καὶ μέχρις
 οὗ προχωρήσῃ ἡ ἡλικία του, ἀδυνατεῖ νὰ δείξῃ προσοχὴν ἢ
 ἐνδιαφέρον πρὸς ὅ,τι δήποτε μὴ ἀναφερόμενον ἀμέσως εἰς τὰς
 ἀνάγκας αὐτοῦ ἢ τὰς κλίσεις. Τελειωμένου ὁμοῦ ἀδιαλείπτως
 τοῦ ἐγκεφάλου του, ὀριμᾶζει τέλος τοσοῦτον ὁ ἀνθρώπος, ὥστε
 ἀποκτᾷ ὀρθὴν γνῶσιν τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους
 ἀθρώπους καὶ τὴν φύσιν. Τότε ἡ συνείδησις προσέχει βαθμηδὸν
 ὀλιγώτερον μὲν εἰς τὰ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ὀργανισμῷ συμβαίοντα,
 πλείότερον δὲ εἰς τὰς διεγέρσεις τῶν αἰσθήσεων. Τότε τὸ ἐγὼ
 ὀπισθοχωρεῖ ἐνώπιον τοῦ μὴ ἐγὼ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἔξω κόσμου
 πληροῖ τὸ πλείστον τῆς συνειδήσεως.

Ὅπως ἡ μορφωσις τοῦ «ἐγὼ» ἥτοι ἀτιμικότητος ἐχούσης
 σαφῆ συνείδησιν τῆς ἰδίας ὑπάρξεως, εἶναι ἡ ὑψίστη τελείωσις
 τῆς ζωῆς ὕλης, οὕτως ὁ ὑπατος βαθμὸς τῆς ἀναπτύξεως τοῦ
 «ἐγὼ» εἶναι ἡ κατάληψις τοῦ μὴ «ἐγὼ», τοῦτέστιν ἡ κατανόησις
 τοῦ ἔξω κόσμου, ἡ καταστολὴ τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ ὁ στενὸς σύνδε-
 σμος μετὰ τῶν ἄλλων ὄντων, πραγμάτων καὶ φαινομένων. Τὸν

βαθμὸν τοῦτον ἐκάλεσεν ὁ Αὐγουστος Κοιτὴ πρῶτος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Σπένσερ altruiste (αὐταλλοτριώσων ;) δι' αὐτοῦ δὲ μόνου δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ τηρήσῃ ἀξίως τὴν θέσιν του ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὡς ἐν τῇ φύσει. Διὰ νὰ γείνη ὃν κοινωνικόν, ὁ ἄνθρωπος, ὀφείλει νὰ αἰσθάνεται μετὰ τῶν ὁμοίων του, καὶ νὰ ἦναι εὐαίσθητος εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην των. Ὁ μὴ δυνάμενος ν' ἀντιληφθῆ τῆς ξένης ὀδύνης τοσοῦτον ἐναργῶς, ὥστε νὰ πάθῃ καὶ αὐτὸς ἐξ ἐκείνης, οὐδέποτε θὰ αἰσθανθῆ συμπάθειαν, ὁ δὲ μὴ δυνάμενος νὰ προαισθανθῆ, τίνα ἐντύπωσιν θὰ προξενήσῃ τὸν ἄλλον τοιαύτη τις ἢ ἄλλη πράξις ἢ παράλειψις του, οὐδέποτε θὰ αἰσθανθῆ ἀνασκοπὴν πρὸς τοὺς ἄλλους. Κατ' ἀμφοτέρας δὲ ταύτας τὰς περιπτώσεις θὰ ἴδῃ ἑαυτὸν ταχέως ἀποκλειόμενον τῆς ἀνθρωπίνης κοινότητος, θὰ καταστῆ πάντων καὶ πρὸς πάντας ἐχθρὸς, καὶ πιθανώτατα θ' ἀπολεσθῆ. Ὅπως ὑπερασπίσῃ δὲ ἑαυτὴν κατὰ τῶν καταστροφικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ στρέψῃ αὐτὰς πρὸς ὄφελός του, ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ γνωρίσῃ αὐτὰς ἀκριβῶς καὶ ἀναμετρήσῃ σαφῶς τὰς ἐνεργείας των.

Τοιοῦτος δὲ εἶναι ὁ ὑγιὴς ἄνθρωπος. Ἀντιλαμβάνεται ὀλίγον καὶ σπανίως ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἐσωτερικῶν του διεγέρσεων, πάντοτε δὲ καὶ σαφῶς τῶν ἐξωτερικῶν του ἐντυπώσεων. Ἡ συνείδησίς του εἶναι πλήρης εἰκότων τοῦ ἔξω κόσμου, οἷον δὲ εἰκότων τῆς λειτουργίας τῶν ἰδίων ὀργάνων. Ὁ ἐγωϊσμός του εἶναι τοσοῦτος μόνον, ὅσοι ἀναγκαῖοι πρὸς συντήρησιν τῆς ἀτομικότητός του, τὰς δὲ σκέψεις καὶ πράξεις αὐτοῦ ὁρίζει ἢ γνωρίζει τῆς φύσεως καὶ τῶν ὁμοίων του καὶ ἢ ὀφειλομένη πρὸς αὐτοὺς ἀνασκοπῆ.

Πάντη διάφορος ὅμως παρίσταται ὁ ἐκφυλισμένος. Τὸ νευρικὸν αὐτοῦ σύστημα εἶναι ἀνώμαλον, ἐκ τῆς ἐπιδράσεως δὲ τῆς ἀνωμαλίας ταύτης ἐπὶ τὸν ψυχικὸν βίον τοῦ ἐκφυλισμένου καθίσταται οὗτος ἀνίκανος εἰς πλήρη πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, οὐδὲ δύναται νὰ ἐξέλθῃ τῶν κενῶν ὀρίων τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ μένει καθ' ὅλον του τὸν βίον παῖς, ὅσον ἀφορᾷ τὴν σχέσιν τοῦ ἐγῶ του πρὸς τὸν ἔξω κόσμον, εἰς ὃν μόλις προχέχει, ἀσχολούμενος ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ὀργανικὰς λειτουργίας τοῦ ἰδίου του σώματος. Οὕτω δὲ ἐγωϊστῆς μεταβάλλεται εἰς ἐγωπαθῆ.

Τῆς ἐγωπαθείας του ταύτης ἀμεσοὶ ἀφορμαὶ δύναται νὰ εἶναι διάφοροι τοῦ ὀργανισμοῦ του καταστάσεις. Δυνατὸν οὗτος νὰ πάσῃ ἀμβλύτητα τῶν αἰσθητηρίων νεύρων, ἅπαντα ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀσθενῶς ἐρεθιζόμενα ὑπὸ τοῦ ἔξω κόσμου, μεταδίδουσι βραδέως καὶ κακῶς τὸν ἐρεθισμόν των εἰς τὸν ἐγκέφαλον

καὶ ἀδυνατοῦσιν ἐπομένως νὰ διεγείρωσιν αὐτὸν εἰς ἀντίληψιν. Ἀλλὰ δυνατὸν ἐπίσης εἶναι νὰ ἐργάζωνται μὲν ἀρκούντως τὰ αἰσθητήρια νεῦρα, ἀλλ' ὁ ἐγκέφαλος τοῦναντίον νὰ μὴ ἔχῃ ἐπαρκῆ τὴν ἐρεθιστικότητα, μήτε ν' ἀντιλαμβάνεται προσηκόντως τῶν ἀπὸ τοῦ ἔξω κόσμου μεταδιδόμενων εἰς αὐτὸν ἐντυπώσεων.

Ἡ ἀμβλύτης αὕτη τῶν ἐκφυλισμένων μαρτυρεῖται ὑπὸ πάντων τῶν παρατηρητῶν, καὶ διαφόρως ἐρμηνεύεται ἄλλ' ἔχει πάντοτε συνέπειαν ἀμβλύτητα βουλήσεως καὶ ἀμβλύτητα προσοχῆς, ἀποτελεῖ δὲ οὕτω τὴν ὀργανικὴν βᾶσιν, ἐφ' ἧς φύεται καὶ θάλλει ἡ ἐγωπαθία.

Ὁ ἐγωπαθὴς ὑπερημᾷ κατ' ἀνάγκην ἀμέτρως τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σπουδαιότητα καὶ πάσης αὐτοῦ πράξεως, διότι εἶναι πλήρης μὲν ἑαυτοῦ, κενὸς δὲ σχεδὸν τοῦ ἔξω κόσμου, καὶ ἀνίκανος ἐπομένως νὰ ἐννοήσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ προσηκόντως, ὅποιον ἔλαχεν αὐτῷ μέρος ἐν τῇ καθόλου κοινωνικῇ δράσει. Θὰ ἐκλινῆ τις ἴσως μετὰ τὰ ἀνωτέρω νὰ συγχύσῃ τὴν ἐγωπαθειαν μετὰ τῆς μεγαλομανίας, ἀλλ' ὑπάρχει χαρακτηριστικὴ διαφορὰ μετὰ τῶν δύο καταστάσεων. Τὴν μεγαλομανίαν, ὡς καὶ τὴν νοσολογικὴν αὐτῆς συμπλήρωσιν, τὴν διωγμοφοβίαν, γεννῶσι βεβαίως νοσηραὶ κατ' ἐργασίαν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ ὀργανισμοῦ ἀναγκάζουσαι τὴν συνείδησιν νὰ προσέχῃ ἀδιαλείπτως εἰς τὸ ἴδιον αὐτῆς σωματικὸν ἐγῶ. Ἀλλὰ κατ' ἀμφοτέρας ταύτας ὁ πάσχων ἀσχολεῖται διαρκῶς περὶ τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐνῶ ὁ ἐγωπαθὴς τοὺς παραβλέπει ἐντελῶς. Ἐν τῷ συστηματικῷ παραληρήματι τῆς μεγαλομανίας καὶ τοῦ διωγμοφόβου πρωταγωνιστεῖ ἰδίως καὶ δεσπόζει τὸ μὴ ἐγῶ, καὶ ὁ ἀσθενὴς ἐξηγεῖ τὴν σπουδαιότητα, ἣν φρονεῖ ὅτι ἔχει φανταζόμενος ὅτι κατέχει κοινωνικὴν περιοπὴν ὑπὸ πάντων ἀναγνωριζομένην ἢ ὅτι εἶναι ἀδιάλλατος ἐχθρὸς ἰσχυρῶν καὶ μεγάλων. Εἶναι πάσας ἡ αὐτοκράτωρ, καὶ οἱ διώκται του εἶναι πολιτικοὶ ἄνδρες ἢ μεγάλα κοινωνικὰ δυνάμεις, οἷον ὁ κληρὸς, ἡ ἄστυνομία κλπ. Τὸ παραλήρημά του ἔχει ὑπ' ὄψει τὸ κράτος καὶ τὴν κοινωνίαν, ἀναγορίζει τὴν σπουδαιότητά των καὶ ἀποδίδει μεγίστην σημασίαν τὸ μὲν εἰς τὰς τιμὰς, τὸ δὲ εἰς τὴν ἔχθραν τῶν ὁμοίων του. Ἀλλ' ὁ ἐγωπαθὴς τοῦναντίον οὐδόλως νομίζει ἀναγκαῖον νὰ ὀνειρευθῆ φανταστικὴν τινα κοινωνικὴν περιοπὴν, οὐδ' ἔχει ἀνάγκην τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐκτιμήσεώς του, ὅπως δικαιολογηθῆ ὅτι περὶ αὐτοῦ καὶ μόνον ἐνδιαφέρεται.

Δὲν βλέπει κανὲν τὸν κόσμον οὐδ' ὑπάρχουσι πρὸς αὐτὸν ἄλλοι ἄνθρωποι. Ὅλον τὸ μὴ ἐγῶ παρίσταται εἰς τὴν συνεί-

δησίν του ὡς ἀμυδρὰ σκιὰ ἢ κοῦφόν τι νέφος δὲν φαντάζεται κἂν ἑαυτὸν ὡς ἰδιαίτερόν τι, ὡς ὑπέρτερον τῶν ἄλλων θαυματούμενον διὰ τοῦτο ἢ μισούμενον. Εἶναι μόνος ἐν τῷ κόσμῳ ἢ μᾶλλον αὐτὸς μόνος εἶναι ὅλος ὁ κόσμος, τὰ δὲ λοιπά, ἄνθρωποι ζῶα, πράγματα, εἶναι ἀσήμαντα καὶ ἐπουσιώδη, ἀνάξια οἰασθῆναι ποτε περὶ αὐτῶν σκέψεως.

Ὅσον μικρότεροι εἶναι αἱ διαταραχαί τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τῶν ἀγωγῶν αὐτοῦ, τοσοῦτον ἀσθενεστέρα εἶναι φυσικῶ τῷ λόγῳ ἢ ἐγωπάθεια καὶ τοσοῦτον ἀθρότερον ἐκδηλοῦται. Ἡ ἥττον δυσάρεστος ἐκδήλωσις τῆς εἶναι ἢ κωμικὴ πολλὰκις σπουδαιότερη ἢ ἢ ἐγωπαθῆς ἀποδίδει εἰς τὰ αἰσθήματα, τὰς κλίσεις καὶ ἐνεργείας του. Ἄν ἦναι ζωγράφος δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι ἢ παγκόσμιος ἱστορία στρέφεται περὶ τὴν ζωγραφικὴν καὶ ἰδίως περὶ τὰς εἰκόνας του. Ἄν ἦναι πεζογράφος ἢ ποιητὴς πεποῖθησιν ἔχει, ὅτι ἢ ἀνθρωπότης οὐδὲν ἄλλο ἢ κἂν οὐδὲν σπουδαιότερον ἄλλο ἔχει μέλημα, ἢ τοὺς στίχους καὶ τὰ βιβλία. Μὴ δὲ τις ἀντίειπῃ, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι μόνον τῶν ἐγωπαθῶν ἰδιότης, ἀλλὰ καὶ τῶν πλείστων. Πάντες βεβαίως ὑπολαμβάνουσιν ἄξια λόγου, τὰ ἔργα των, καὶ εἶναι περιφρονησεως ἄξιος ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος, ὅστις τοσοῦτον ἐπιπολαίως καὶ ἀμελῶς, χωρὶς τινος ζήλου καὶ συνειδήσεως ἐργάζεται, οὐδ' αὐτὸς ὁ ἴδιος δύναται νὰ ἔχη ὑπόληψιν εἰς τὸ ἔργον του. Ἄλλ' ἢ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ πνευματικῶς ὑγιοῦς ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἐγωπαθοῦς εἶναι ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἐννοεῖ πόσον δευτερεύουσαν σημασίαν ἔχει διὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπου τὸ ἔργον του, ὅπερ ἐν τούτοις εἶναι τὸ κύριον αὐτοῦ βιωτικὸν ἀγώνισμα, οὗτος δὲ εἶναι πάντῃ ἀνίκανος νὰ φανταστῇ, ὅτι τὸ ἔργον ἀποσχολοῦν αὐτόν, εἶναι δυνατὸν νὰ φαίνεται εἰς τοὺς ἄλλους ἀσήμαντον ἢ καὶ παιδαριώδες. Ὁ τίμιος ἐμβαλωματῆς, ὁ ράπτων παλαιὸν ὑπόδημα, ἀφοσιοῦται βεβαίως ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὸ ἔργον του, ἀλλ' ἀναγνωρίζει ὅμως ὅτι ὑπάρχουσι διὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ πράγματα σπουδαιότερα τῆς ἐπίδιορθώσεως ἐφθαρμένων σανάτων. Ὁ ἐγωπαθῆς ὅμως, ἂν εἶναι συγγραφεὺς, δὲν διστάζει ν' ἀποφανθῇ, ὡς ὁ Μαλαρμέ, ὅτι «τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου μόνος σκοπὸς εἶναι ἐν ὄραϊον βιβλίον».

Ὅσάκις δὲ ὁ ἐκφυλισμὸς εἶναι βαθύτερος καὶ ἢ ἐγωπάθεια, ἰσχυροτέρα, δὲν ὑποδέεται πλέον αὐτὴ τὴν σχετικῶς ἀθῶαν μορφήν τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ ποιητικῆς κομορρημοσύνης, ἀλλ' ἐκδηλοῦται ὡς ἀνηθικότης, δυναμένη νὰ κορυφωθῇ μέχρις ἠθικῆς παρανοίας. Αἰσθάνεται ἐνίοτε καὶ ὁ ὑγιὲς ἀνθρώπος τὴν διάθεσιν

νὰ προβῇ εἰς πράξεις ζημιούσας αὐτόν καὶ τὴν κοινωνίαν, ὁσάκις φθοροποιὰ τις ὁρῆξις του ζητεῖ θεραπείαν· ἀλλ' ἔχει οὗτος τὴν θέλησιν καὶ τὴν δύναμιν νὰ τὰς καταπνίξῃ. Ἐνῶ ὁ ἐκφυλισμένος ἐγωπαθῆς ἔχει λίαν ἀσθενῆ τὴν θέλησιν πρὸς καταστολὴν τῶν ὁρῶν του, οὐδὲ δεσπόζει τῶν πράξεων ἢ σκέψεων αὐτοῦ ἢ πρὸς τὴν κοινωνίαν ἀνακοπή, διότι ἢ κοινωνία οὐδένα ἔχει ἐν τῇ συνειδήσει του ἀντιπρόσωπον. Εἶναι οὗτος μοναστῆς ἀναίσθητος πρὸς τοὺς διέποντας τὸν κοινωνικὸν βίον ἠθικῶς νόμους. Διὰ τὸν Ροβινσῶνα οὐδεὶς ὑπάρχει τακτικὸς νόμος. Μόνος ἐπὶ τῆς νήσου του ἀπέναντι τῆς φύσεως δὲν δύναται βεβαίως μῆτε νὰ φονεύσῃ, μῆτε νὰ κλέψῃ, μῆτε νὰ ἀρπάσῃ, κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ ποινικοῦ νόμου, μόνον δὲ κατ' ἑαυτοῦ δύναται νὰ πλημμελήσῃ ἐξ ἀφροσύνης ἢ ἀχαλινώτου ὁρῆς. Ὁ ἐγωπαθῆς εἶναι πνευματικὸς Ροβινσῶν, φανταζόμενος ὅτι ἢ μόνος ἐπὶ μεμονομένης νήσου, εἶναι δὲ συνάμα καὶ ὄν ἀσθενὲς, μὴ δυνάμενον νὰ δεσπόσῃ ἑαυτοῦ.

Ἡ ἠθικότης, οὐχὶ ἢ ἐκ μαθήσεως ἐπίκτητος, ἀλλ' ἐκείνη ἢν αἰσθανόμεθα ὡς ἐσωτερικὴν φυσικὴν ἀνάγκην, κατέστη, διὰ μωρίων ἀλληλοδιαδόχων γενεῶν, κανονικὴ τις ἐμφυτος ὁρῆ· ὑπόκειται δὲ ὡς τοιαύτη εἰς **διαστροφὴν**, κατ' ἢν ὄργανόν τι ἢ ὀλόκληρος ὁ ὀργανισμὸς λειτουργεῖ ἐναντίον τῶν φυσικῶν του νόμων. Οὕτως ὁ πάσχων διατροφὴν τῆς γεύσεως ζητεῖ ἀπλήστως νὰ καταπῇ πράγματα ἀηδέστατα, ἄτινα ἄλλως ἐμφυτῶς θ' ἀνεγνώριζεν ὡς βλαβερὰ καὶ θ' ἀπέροπτεν, οἷον ἀποσυντεθειμένas ὀργανικὰς οὐσίας, ἀκαθαρσίας, πῦον, κτλ. Ὁ πάσχων διατροφὴν τῆς ὀσφρήσεως προτιμᾷ τὴν σηπεδονώδη δυσωδίαν τοῦ ἀρώματος τῶν ἀνθέων καὶ ὁ πάσχων διαστροφὴν τοῦ ἠθικοῦ ἐμφύτου θέλγεται καὶ χαίρει πρᾶττων ὅσα φρίττει καὶ βδελύσεται ὁ ὑγιὲς ἀνθρώπος. Ἄν δὲ προστεθῇ καὶ ἢ διαστροφή αὐτὴ εἰς τὴν ἐγωπάθειαν, τότε ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν οὐχὶ πλέον μόνην τὴν ἀπαθῆ ἀδιαφορίαν πρὸς τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ χαράν. Ὁ τοιοῦτος ἐγωπαθῆς δὲν εἶναι μόνον ἀναίσθητος πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ὡς ἀνίκανος νὰ διακρίνῃ τὸ ἐν τοῦ ἄλλου, ἀλλ' αἰσθάνεται μάλιστα καὶ ἰδιάζουσαν πρὸς τὸ κακὸν ἀγάπην, τὸ ἐκτιμᾷ ὁσάκις τὸ ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ἄλλους, τὸ πρᾶττει δὲ καὶ ὁ ἴδιος, ὅταν δύναται νὰ πράξῃ κατὰ τὰς ὁρῆξεις του.

Ἄναλόγως τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ τῶν προσωπικῶν ἰδιοτήτων τοῦ πάσχοντος τὴν διαστροφὴν ταύτην ἐγωπαθοῦς, ἐκδηλοῦται διαφόρως ἢ ἠθικὴ του διατάραξις. Ἄν ἀνήκῃ εἰς

τοὺς ἀποκλήρους, καθίσταται ὄν ἀπόβλητον καὶ ἐκφυλον, κλέπτῃς εὐκαιρίας δοθείσης, αἰμομίκτης ἢ κακοῦργος ἐξ ἐπαγγέλματος, ἢ ἂν εἶναι μορφωμένος, εὐπορος ἢ καὶ σημαίνων ἄνθρωπος, διαπράττει ἐγκλήματα ἰδιάζοντα εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις καὶ σκοποῦντα οὐχὶ τὴν θεραπείαν ὑλικῶν ἀναγκῶν ἀλλ' ἄλλων ὀρέξεων. Γίνεται Don Juan τῶν αἰθουσῶν καὶ φέρει ἀδίστακτος τόλμος καὶ τὴν ἐρήμωσιν εἰς τὸ οἶκον τοῦ καλλίστου τῶν φίλων τοῦ Διῶκει κληρονομίας, καταπροδίδει τοὺς ἐμπιστευόμενους εἰς αὐτόν' ἔραδιουργεῖ, ψεύδεται καὶ σπείρει διχόνοιαν. Ἐπὶ τοῦ θρόνου γίνεται θηρίον σαρκοβόρον καὶ παγκόσμιος κατακτητὴς Ἐν στενωτέρῳ κύκλῳ γίνεται Καῖσαρ Βοργίας, ἐν εἰρητέρῳ Ναπολέον Α'. Ἐν δὲ τὸ νευρικόν του σύστημα δὲν ἔχη τὴν δύναμιν νὰ γεννήσῃ μεγάλας καὶ ἐπιτακτικὰς ὁρμὰς ἢ οἱ μύες αὐτοῦ ἀδυνατοῦσιν ἐξ ἀσθενείας νὰ ὑπεκούσωσιν εἰς αὐτὰς πᾶσα ἐγκληματικὴ του ἐπιθυμία μένει ἀθεράπευτος καὶ ἐξαντλεῖ μόνον τὴν φαντασίαν του. Τότε ὁ διστραμμένος ἐγωπαθὴς εἶναι ἀπλῶς πλατωνικὸς ἢ θεωρητικὸς κακοποιός· ἂν δὲ τυχὸν εἶναι ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, ἐπινοεῖ φιλοσοφικὰ συστήματα πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ἑξαχειρώσεώς του ἢ πανηγυροῦσιν αὐτὴν ἐμμέτρως ἢ πεζῶς.

Ἄλλο γενικὸν χαρακτηριστικὸν πάντων τῶν ἐγωπαθῶν εἶναι ὅτι ἀδυνατοῦσι νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς τοὺς ὄρους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ὀφείλουσι νὰ ζῶσιν. Ἡ ἔλλειψις αὐτῆς προσαρμογῆς ἢ διαρκῶς βασανίζουσα καὶ ἐπὶ τέλους κακαστρέφουσα τὸν ἐγωπαθῆ, προέρχεται ἀναγκάως ἐκ τῆς καταστευῆς τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ του συστήματος. Ἀπαραίτητον τῆς προσαρμογῆς προαπαιτούμενον εἶναι ἡ γνῶσις τῶν πραγμάτων καὶ περιστάσεων, πρὸς ἃς ὀφείλει τις νὰ προσαρμοσθῆ. Δὲν δύναμαι ν' ἀποφύγω τὸν λάκκον τῆς ὁδοῦ, ἂν δὲν τὸν παρατηρήσω, οὐδὲ ν' ἀποτρέψω τὸν κτύπον, ἂν δὲν τὸν ἴδω ἐπερχόμενον. Ἀδύνατον εἶναι νὰ περάσῃ τις κλωστήν εἰς βελόνην, ἂν δὲν βλέπῃ σαφῶς τὴν ὀπὴν τῆς βελόνης καὶ δὲν φέρῃ πρὸς αὐτὴν ἀσφαλῶς τὸ ἄκρον τοῦ νήματος. Τὸ πρᾶγμα εἶναι τόσον ἀπλοῦν καὶ αὐτονόητον, ὥστε περιττὸν εἶναι καὶ νὰ λεχθῆ Ἡ ἐπὶ τῆς φύσεως δύναμις ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀρμογὴ ἡμῶν πρὸς τὴν φύσιν. Σφάλλομεν δὲ λέγοντες ὅτι ὑποτάσσομεν εἰς ἡμᾶς τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, ἐνῶ ἀπλῶς μόνον τὰς παρατηροῦμεν, σπουδάζοντες τὰς ιδιότητας αὐτῶν καὶ προσπαθοῦμεν, ὥστε νὰ συμπίπτωσιν αὐταὶ πρὸς τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας. Κατασκευάζομεν τὸν τροχὸν ἐκεῖ, ὅπου κατὰ φυσικὸν νόμον ὀφείλει νὰ πέσῃ τὸ ὕδωρ, καὶ ὀφελόμεθα βλέ-

ποντες τὸ ὕδωρ στρέφον τὸν τροχὸν κατὰ τὴν ἀνάγκην ἡμῶν. Γνωρίζομεν ὅτι ὁ ἠλεκτρισμὸς παρακολουθεῖ τὸ χαλκῶν σύρμα, ἐπιτηδεύομεν δὲ χαλκῆν ὁδόν, πρὸς ἣν ἡμεῖς θέλομεν διευθύνειν. Ἄνευ λοιπὸν γνώσεως τῆς φύσεως ἀδύνατος ἡ προσαρμογὴ, καὶ ἄνευ αὐτῆς ἀδύνατος ἢ ἐκ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως ὀφέλεια. Ἄλλ' ὁ ἐγωπαθὴς δὲν δύναται νὰ προσαρμοσθῆ, διότι δὲν ἔχει σαφῆ παράστασιν τῶν περιστάσεων, πρὸς ἃς ὀφείλει νὰ προσαρμοσθῆ, τοῦτο δὲ, διότι, ὡς γνωρίζομεν, ἔχει κακοὺς νευρικοὺς ἀγωγούς, ἀμβλείαν τὴν ἀντίληψιν καὶ ἀσθενῆ τὴν προσοχὴν.

Ἐνεργὸς αἰτία πάσης προσαρμογῆς εἶναι ἡ ἐπιθυμία ἡμῶν, ὅπως θεραπεύσωμεν ὀργανικὴν τινα ἀνάγκην ἢ ἀποφύγωμέν τι δυσάρεστον. Ὁ μὴ δυνάμενος ἐπομένως νὰ προσαρμοσθῆ εἶναι πολὺ ὀλιγώτερον τοῦ ὑγιοῦς ἀνθρώπου ἱκανός νὰ παράσῃ εἰς ἑαυτὸν εὐάρεστα καὶ ν' ἀποτρέψῃ δυσάρεστα συναισθήματα. Προσοχθεῖ κατὰ παντὸς λίθου, διότι δὲν γνωρίζει νὰ τὸν ἀποφύγῃ, καὶ μάτην ποθεῖ τὸν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν του κρεμάμενον ἐγκυμον καρπὸν, διότι δὲν ἐννοεῖ πῶς νὰ θράξῃ τὸν καρποφόρον κλάδον. Ὁ ἐγωπαθὴς οὗτος πάσχει ἀναγκάως ἐκ τε τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων, εἶναι δύσθυμος καὶ μικρόχολος, ἐχθαίρει δὲ καὶ μισεῖ τὴν φύσιν τὴν κοινωνίαν καὶ τοὺς δημοσίους θεσμούς, πρὸς οὓς δὲν δύναται νὰ συμβιβασθῆ. Εἶναι ἐκ φύσεως ἀπαισιόδοξος καὶ ἀνατροπεύς. Ἄλλ' αἱ ἀνατροπαί, ἃς εὐχεται, κηρύττει, ἴσως δὲ καὶ συντελεῖ, εἶναι πάντῃ ἄγονοι προόδου. Νεωτερίζων καταστρέφει τυφλῶς, καὶ καθαρίζει ὡς ἡ σαρόνουσα τὰς ὁδοὺς πλήμμυρα. Τοῦτο δὲ ἰδίως ἀνοίγει ἀνυπέρβατον ἄβυσσον μεταξὺ τοῦ ὑγιοῦς ἀναμορφωτοῦ καὶ τοῦ ἐγωπαθοῦς ἰακωβίνου, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἔχει θετικὸν τι ἰδεῶδες, οὗτος δὲ οὐδὲ φαντάζεσθαι κἂν πῶς δύναται νὰ βελτιωθῆ ἢ κατὰστάσῃς, ἥτις τοῦ προξενεῖ ἀγανάκτησιν. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ σκέπτεται, διότι ἀδιαφορεῖ ἐντελῶς τί θ' ἀντικαταστήσῃ τὸ καταστραφέν. Οὕτως εἰς τὰ ἄλλα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐγωπαθοῦς προστίθεται πολλάκις καὶ ἡμανία τῆς καταστροφῆς, ἥτοι *κλασιμονία*, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὴν ἡ ψυχιατρικὴ, ἢ τοσοῦτον συχνὰ παρατηρουμένη εἰς τοὺς εὐήθεις καὶ βλάκας.

Εἰς τὸ παιδίον εἶναι φυσικὴ καὶ εὐλογος ἡ πρὸς καταστροφὴν ὁρμὴ, ὡς πρώτη ἐκδήλωσις τῆς ἀνάγκης, ἣν αἰσθάνεται νὰ ἀσκήσῃ τοὺς μῦς του. Ταχέως ὁμως γεννᾶται ἐν αὐτῷ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀσκήσεως τῶν μυῶν οὐχὶ διὰ καταστροφῆς ἀλλὰ διὰ δημιουργίας. Ἀλλὰ πρὸς δημιουργίαν ἀπαιτεῖται ἀναγκάως προ-

σοχή, ἣς στερεῖται ὁ ἐκφυλισμένος· διὰ τοῦτο δὲ παρ' αὐτῶ ἡ πρὸς καταστροφὴν ὁρμὴ δὲ αἴρεται εἰς ὁρμὴν πρὸς δημιουργίαν, ἀλλὰ γεννᾷ πολλὰς, κορυφουμένη, τὸν ἀναρχικόν, ὅστις ἀναλόγως τῆς κατεχούσης αὐτὸν ἰδεοψηφίας, ἢ ἀρκεῖται ἀπλῶς γράφον βιβλία καὶ λογοκοπῶν πρὸς λαϊκὰς ὁμηγύρεις, ἢ καταφεύγει εἰς τὰς βόμβας καὶ τὴν δυναμίτιδα, ἢ ἀνυψοῦται τέλος μέχρι καὶ τοῦ Καλλιγούλα, ὑπολαμβάνει ἑαυτὸν ἀνώτερον παντὸς νόμου καὶ πάσης ἠθικῆς, ἢ εὐχεται νὰ εἶχεν ἡ ἀνθρωπότης μίαν μόνην κεφαλὴν, διὰ νὰ τὴν κόψη διὰ μίας.

Ζ'.

ΠΑΡΝΑΣΣΙΑΚΟΙ

Ὑπὸ τὸ ὄνομα *παρνασσιακοί* (parnassiens) περιλήφθησαν πολλοὶ σύγχρονοι Γάλλοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, οἵτινες κυρίως μὲν οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν χαρακτηριστικόν, οὔτε ἀπέτελεσαν εἰδικὴν αἰσθητικὴν σχολήν, ἀλλὰ συνεδέθησαν μόνον ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῶν ἔργων τῶν Ἀλφόνσου Λεμέρ, δημιουργήσαντος οὕτω παρνασσιακούς, ὡς κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ αἰῶνος τοῦτου ἐδημιούργει ἐν Γερμανίᾳ κλασσικούς ὁ ἐκδότης Κόττα.

Περὶ τῶν πλείστων μελῶν τῆς πολυαριθμοῦ ταύτης ομάδος δὲν θέλω ἀσχοληθῆ ἑνταῦθα, διότι δὲν εἶναι οὗτοι ἐκφυλισμένοι ἀλλὰ χρηστότατοι κοινοὶ ἄνθρωποι, ψάλλοντες πιστῶς ὅτι ἄλλοι ἐκανονάρχουν εἰς αὐτούς Οὐδεμίαν ἤσκησαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸ σύγχρονον πνεῦμα, ἀλλὰ συνετέλεσαν μόνον εἰς ἀνάδειξιν ὀλίγων τινῶν ἀρχῶν, οὓς ἐδορυφόρου. Περὶ τοὺς ἀρχηγούς δὲ τούτους θέλω διατριφῆ, διότι αὐτῶν ἰδίως τὰ λογοτεχνικὰ χαρακτηριστικὰ ἐγέννησαν τὴν καλλασθητικὴν θεωρίαν, ἣτις ἀπεδόθη εἰς τοὺς παρνασσιακούς. Ἡ θεωρία αὕτη, ἡ τελειότατα ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ ἐκπροσωπούμενη, συνοψίζεται εἰς ὀλίγας λέξεις: «τελειότης μορφῆς» καὶ «ἀπάθεια».

Ὁ Γκωτιέ καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ κυριώτατον ἐν τῇ ποιήσει θέωροῦσι τὴν μορφήν, πάντῃ δὲ ἀσήμαντον τὴν οὐσίαν! Ὁ ποιητὴς — λέγει οὗτος — οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τεχνίτης· δὲν πρέπει δὲ νὰ ἦναι νοσημονέστερος τεχνίτου μήτε νὰ γνωρίζῃ ἄλλο ἐπάγγελμα πλὴν τοῦ ἐπαγγέλματός του, διότι ἄλλως ἐργάζεται κακῶς. Νομίζω δὲ τελείαν παραφροσύνην τὴν μανίαν, ἣν ἔχουσι

πολλοί, νὰ ἀναβιβάζωσι τὸν ποιητὴν ἐπὶ ἰδανικοῦ στυλοβάτου. Οὐδὲ ὑπάρχει ὀλιγώτερον ἰδεῶδες τοῦ ποιητοῦ. Ὁ ποιητὴς εἶναι ἀπλοῦν κλειδοκύμβαλον καὶ οὐδὲν ἄλλο. Πᾶσα παρερχομένη ἰδέα θέτει τὸν δάκτυλόν της εἰς ἓν τῶν πλήκτρων, καὶ τοῦτο παράγει τὸν ἦχον. Αὐτὸ εἶναι ὄλον;» καὶ ἄλλαχού. Διὰ τὸν ποιητὴν, λέγει, ἔχουσι αἱ λέξεις, αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ἐννοίας ἣν ἐκφράζουσιν, ἴδιον κάλλος καὶ ἰδίαν ἀξίαν, ὡς λίθοι πολύτιμοι, ἀξεστοὶ ἔτι καὶ ἀδετοὶ, οὓς ἐν γνώσει ἐκλέγει ὁ ἔμπειρος δάκτυλος ἐκ τῆς κύλικος, ὅπου φυλάσσονται». Ὁ Φλωμπέρ, λάτρης καὶ αὐτὸς τῶν λέξεων, φρονεῖ ἐντελῶς ὅμοια λέγων: «Ὁρατος στίχος οὐδὲν σημαίνων εἶναι ἀνώτερος ἄλλου στίχου, ὅστις σημαίνει μὲν κατὰ, ἀλλ' εἶναι ὀλιγώτερον ὠραῖος». Διὰ τῶν λέξεων δὲ τούτων ὠραῖος καὶ ὀλιγώτερον ὠραῖος ἐννοεῖ ἑνταῦθα ὁ Φλωμπέρ ὀνόματα μὲ θριαμβευτικὰς συλλαβὰς, ἠκούσας ὡς σάλπισμα πολεμιστήριον» ἢ «λέξεις ἀκρивоβόλους, λέξεις ἐκ φωτός». Ἐξ ὄλου τοῦ Ρακίνα, ὃν ὁ ρομαντικὸς Γκωτιέ βαρῦτατα περιεφρόνει, τοῦτον μόνον τὸν ἓνα στίχον ἐξετίμα:

La fille de Minos et de Pasiphaé.

Τὸ διδακτικώτατον δὲ παράδειγμα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς θεωρίας ταύτης παρέχει ποίημά τι τοῦ παρνασσιακοῦ Κατούλου Μανδῆς, ἐπιγραφόμενον «Ἀνακεφαλαίωσις» καὶ ἀρχόμενον οὕτω:

Rose, Emmeline,
Margueridette,
Odette,
Alix, Aline,
Paule, Hippolyte.
Lucy, Lucile.
Cécile.
Daphné, Mélite.

Ἔπονται ἄλλαι δώδεκα ὅμοιαι στροφαί, τὰς ὁποίας περιτὸν νομίζω νὰ προσθέσω καὶ λήγει τὸ δῆθεν ποίημα τοῦτο διὰ τῆς τελευταίας ταύτης:

Zulma, Zélie,
Régine, Reine,
Irène !...
Et j'en oublie !

«Καὶ λησμονεῖ!» Εἶναι ἡ μόνη ἔννοια, ἣν περιέχει τὸ ἐξηγοντάστιχον αὐτὸ γυναικεῖον ὀνοματολόγιον.

Ἄλλος ἐπίσημος παρνασιακός, ὁ Θεόδωρος Μπανβίλ, διδάσκει τὰ ἐξῆς. Σὰς παραγγέλως, λέγει πρὸς τοὺς ποιητικούς νεοσσοὺς, νὰ ἀναγινώσκατε ὅσον δύνασθε περισσότερα λεξικά, ἐγκυκλοπαιδείας, τεχνολογικὰ συγγράμματα καὶ πᾶν ὅ,τι δῆποτε βιβλίον δυνάμενον νὰ ἀυξήσῃ τὸν λεκτικὸν σας θησαυρόν. Οὕτω δὲ πληρώσαντες τὴν κεφαλὴν σας θὰ εἰσθε κάλλιστα ἐφωτισμένοι, διὰ νὰ εὐρίσκατε τὴν ὁμοιοκαταληξίαν». Τὸ σπουδαιότατον καὶ κύριον ἐν τῇ ποιήσει, κατὰ τὸν Μπανβίλ, εἶναι ἡ εὐρεσις τῆς ὁμοιοκαταληξίας. «Ὁ ποιητής, λέγει, δὲν ἔχει ιδέας εἰς τὸν ἐγκέφαλόν του· ἔχει ἤχους μόνον, ὁμοιοκαταληξίας καὶ λογοπαίγνια· τὰ λογοπαίγνια δὲ αὐτὰ ἐμπνέουσιν εἰς αὐτὸν ιδέας ἢ φαινόμενα ιδεῶν».

Δικαίως ἐπικρίνει ὡς ἐξῆς τὰ δόγματα ταῦτα ὁ Guyau: «Ὁ ἐκ παντὸς τρόπου διώκων τὴν ὁμοιοκαταληξίαν ποιητὴς ἀποβάλλει βαθμηδὸν τὴν ἔξιν νὰ συνδέῃ λογικῶς τὰς ιδέας, τουτέστι νὰ σκέπτεται· διότι ἡ ὁμοιοκαταληξία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ παράθεσις λέξεων ἀναγκαίως ἀσυναρτήτων. Οὕτω δὲ ἡ λατρεία τῆς ὁμοιοκαταληξίας φέρεται ἐπὶ τέλους εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀληθοῦς ποιητοῦ ἀταξίαν καὶ χάος». Ἄλλὰ καὶ τοῦτο πλανᾶται ὁ Guyau· καὶ ἡ πρότασις του πρέπει νὰ ἀναγραφῇ τὸ χάος καὶ ἡ σύγχυσις προϋπάρχουσιν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ ποιητοῦ τοῦ ὑπερτιμῶντος τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, ἢ δὲ λατρείαν αὐτῆς εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ οὐχὶ αἰτία τῆς πνευματικῆς ἐκείνης καταστάσεως. Εἶναι καὶ τοῦτο νέα μορφή τῆς ἀνικανότητος πρὸς οἰανδήποτε προσοχήν, ἣτις ἰδιάζει, ὡς γνωρίζομεν, εἰς τοὺς ἐκφυλισμένους. Ἡ Ἐγωπάθεια δὲ τῶν παρνασιακῶν ἐκδηλοῦται ἀκριβῶς διὰ τῆς υπερβολικῆς σημασίας, ἣν ἀποδίδουσιν εἰς τὴν ἑξωτερικὴν τοῦ στίχου μορφή, ἢ ἀποδίδουσιν εἰς τὴν ἑξωτερικὴν, καὶ εἰς τὰς ἡχηράς, πομφολυγώδεις καὶ «ἀκτινοβόλους» λέξεις. Ὁ Μενεδὲς συμπεραίνει εἰς ἐν τῶν ποιημάτων του λέγων ὅτι «τὸ μόνον θέληγρον τοῦ βίου εἶναι νὰ προσθέσῃ τις ὁμοιοκαταληκτοῦσας ὄθῳ εὐγενεῖς λέξεις». Πᾶς δὲ ὁ τὰ ἐναντία φρονῶν δὲν ἔχει κἄν ἀνθρωπισμόν, κατὰ τοὺς ἐκφυλισμένους τοῦτους. Ὁ Μπωδελαιὸ ἀποκαλεῖ τοὺς Παρισίους «πόλιν Βαβέλ, αἰκουμένην ὑπὸ βλακῶν καὶ ἀχρήστων, ἀπροσίτων ὅλως εἰς ποιητικὰς ἀπολαύσεις». Καὶ εἶναι μὲν ἀστέιον ἀληθῶς νὰ ὀνομάζῃ τις βλάκα τὸν ἐκτιμῶντα τὴν συγῆχσιν συλλαβῶν στερουμένον ἐννοίας ἀλλὰ νὰ εὐωτηθῆσῃ αὐτὸς τοῦτέστιν ἀναξίως,

τῶντα, τὸν μὴ θαυμάζοντα τὴν νηπιάζουσαν διασκέδασιν λογοπαικτοῦντων μωρῶν, εἶναι βεβαίως τὸ μὴ περαιτέρω τοῦ θρασοῦς ἐγωπαθοῦς παραφροσύνης.

Τὸ ἄλλο χαρακτηριστικὸν τῶν παρνασιακῶν εἶναι ἡ ἀπάθεια, ἣν ὅμως οὗτοι δὲν ἀναγνωρίζουσιν ὡς ἐφαρμοζομένην εἰς αὐτούς. Καὶ ἀληθῶς ἡ λέξις αὕτη κακῶς ἐξελέχθη ὑπὸ τῆς κριτικῆς, διότι ἀπάθεια, ἐννοουμένη ὡς πλήρης ἀδιαφορία πρὸς τὸ θέαμα τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου, ἀδύνατον νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ τέχνῃ, Πᾶσα καλλιτεχνικὴ δρασίς ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι μαθηματικὴ μίμησις ἀλλὰ πρωτογόνου ὁμῆς προῖόν, εἶναι ἀντίδρασις τοῦ καλλιτέχου πρὸς τὰς ἑξῶθεν ἐγτυπώσεις του, αἵτινες πρέπει νὰ ἐγείρωσιν ἐν αὐτῷ συγγίνησιν τινα οἰανδήποτε, ὅπως οὗτος συλλάβῃ τὴν ιδέαν νὰ τὰς ἐκδηλώσῃ καλλιτεχνικῶς· τοῦτο δὲ καὶ μόνον τὸ γεγονός, ὅτι λογοτέχνης τις γράφει ἐν ποίημα ἢ ἐν βιβλίον, μαρτυρεῖ ὅτι τὸ θέμα τοῦ ποιήματος ἢ τοῦ βιβλίου του ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν περιέργειαν, ἐνδιαφέρον, ὁργὴν, συναίσθημά τι τέλος εὐχάριστον ἢ δυσάρεστον.

Κατὰ τὴν ἐννοιαν λοιπὸν ταύτην δὲν εἶναι οἱ παρνασιακοὶ ἀπαθεῖς. Οἰμώζουσιν διὰ τῶν ποιημάτων των, καταρῶνται, βλασφημοῦσιν, ἐκφράζουσιν χαρὰν καὶ ἄλγος καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἄλλ' ὅ,τι ἰδίως θέλγει αὐτοὺς καὶ βασανίζει εἶναι ἀποκλειστικῶς ἡ ἰδία αὐτῶν κατάστασις καὶ τὰ ἰδία αὐτῶν συμβάντα. Τὸ κύριον περιεχόμενον τῆς ποιήσεώς των εἶναι τὸ ἐγὼ των. Λύπη καὶ χαρὰ των ἄλλων ἀνθρώπων δὲν ὑπάρχουσι δι' αὐτούς. Οὕτως ἡ ἀπάθειά των δὲν εἶναι ἀναισθησία, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸ λέγειν ἐνός ἐξ αὐτῶν, μονάζει ποιητὴς μακρὰν τοῦ ἀδιαφόρου πλήθους, εἶναι ἀπλῶς κοσμητικὸν ὄνομα τῆς αἰσθητικῆς αὐτοῦ ἀμβλύτητος πρὸς τὴν ὑπαρξιν καὶ τὰς πράξεις τῶν ὁμοίων του. Τοῦτο δὲ ὁρθότατα κατείδεν ἡ διαυγῆς διάνοια τοῦ Γάλλου κριτικοῦ Μρουνιετιέρ. «Αἱ θεωρίαι αὐταὶ λέγει (αἱ τῶν παρνασιακῶν καὶ πρὸ πάντων τοῦ Μπωδελαιῶ) ἔχουσιν ἰδίως τὸ κακόν, ὅτι ἀπομονοῦσιν τὴν τέχνην ἀπομονοῦσι ἐπίσης καὶ τὸν καλλιτέχνην, καθιστῶσιν αὐτὸν εἶδωλον ἑαυτοῦ, καὶ τὸν ἐγκλείουσιν οὕτως εἰπεῖν ἐντὸς τῶν ἱερῶν ἀδύνατων τοῦ ἐγὼ του. Τὸ δὲ οὐ μόνον θέμα τῆς ποιήσεώς του γίνεται αὐτὸς καὶ μόνος αἱ λύπαι του καὶ αἱ χαραὶ του, οἱ ἔρωτες καὶ τὰ ὄνειρά του, ἀλλὰ καὶ πρὸς οὐδὲν πλέον ἄλλο αἰσθάνεται οὗτος σέβας ἢ ἐκτίμησιν, καὶ τοῦτο—εἰρησθῶ ἐν παρόδῳ—εἶναι ὁ ἀληθὴς ὄρισμός τῆς ἀνηθικότητος».

Ἀληθῶς δὲ ἡ ἀπάθεια τῶν παρνασιακῶν πρὸς τὰς χαρὰς καὶ τὰ ἄλγη τῶν ὁμοίων τῶν εἶναι πλήρης ἀδιαφορία πρὸς τὸν γενικῶς κρατοῦντα ἠθικὸν νόμον. Δι' αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει ἀρετὴ οὔτε κακία' ἀλλὰ μόνον πράγματα ὠραία ἢ ἄσχημα, σπάνια ἢ κοινά. «Ἡ ποιήσις, λέγει ὁ Μπωδελαιό, δὲν ἔχει σκοπὸν ἄλλον ἢ ἑαυτὴν καὶ μόνην, οὐδὲ ὑπάρχει ποιήμα ὑψηλότερον καὶ εὐγενέστερον ἐκείνου ὅπερ γράφει τις μόνον διὰ τὴν εὐχαρίστησιν, ἣν αἰσθάνεται ὅτι τὸ γράφει. Ὁ οἰονδήποτε ἠθικὸν σκοπὸν ἐπιδιώκων ποιητὴς ἐλαττώνει τὴν ποιητικὴν του δύναμιν καὶ καταδικάζει ἑαυτὸν εἰς θάνατον ἢ εἰς ἔκπτωσιν.

Δὲν θὰ διατρέψω ἐνταῦθα εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ παραδέχομαι πρὸς στιγμὴν τὸ δόγμα τῶν παρνασιακῶν, ὅτι ἡ ποιήσις πρέπει ν' ἀδιαφορῇ περὶ τῆς ἠθικότητος, αἰρομένη «ὑπεράνω τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ», κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ ἠθικοῦ παράφρονος Νίτσε. Ἀλλὰ τοῦτο ὅμως συνεπάγεται λογικῶς πλήρη ἀμεροληψίαν, καὶ δὲν δύναται νὰ σημαίνει τι ἄλλο εἰμὴ ὅτι ὁ ποιητὴς, θεωρῶν ὅ,τι δήποτε καὶ κρίων αὐτὸ κατὰ τὸ κάλλος ἢ τὴν ἀσχημίαν του, δὲν πρέπει νὰ ἐρωτᾷ ἂν εἶναι ἠθικὸν ἢ ἀνῆθικον. Τοιοῦτος δὲ ποιητὴς θὰ βλέπῃ βεβαίως κατ' ἀνάγκην τόσα ὠραία πράγματα, ὅσα καὶ ἄσχημα, τόσα ἠθικά ὅσα καὶ ἀνῆθικα.

Διότι τέλος πάντων τὰ ἠθικά καὶ ὠραία πράγματα ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ ἀνθρωπότητι εἶναι ἐπίσης ἀφθονα, ὅσον καὶ τὰ ἐναντία των, ἂν μὴ καὶ ἀφθονώτερα. Ποιήσις ἐπομένως' ἦτις δὲν προσέχει μὲν βεβαίως εἰς τὴν ἠθικότητα, ἀλλ' εἶναι ὅμως ἀμερόληπτος, ὡς βεβαίως, ἔπρεπε νὰ ἀναπαριστᾷ τὸ ἠθικὸν ἐν ἴσῳ τουλάχιστον μέτρῳ πρὸς τὸ ἀνῆθικον. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει ἐν μὴ ποιήσει τῶν παρνασιακῶν, ἦτις τούναντίον ἀσμενίζε τὸ ἀπόβλητον μόνον καὶ τὸ ἄσχημον. Ἀρκεῖ δὲ πρὸς ἀπόδειξιν νὰ μνημονεύθωσιν ὀλίγα ἐκ πολλῶν παραδείγματα ἢ *Δεσποινίς Μωπέν* τοῦ Γκωτιέ, ἢ *Ἡδυπαθεῖα* τοῦ ῥομαντικοῦ μᾶλλον ἢ παρνασιακοῦ Σαιμπέβ, τὸ *Μυθιστόρημα μίᾱς νυκτὸς* τοῦ Μενδές, δι, ὃ καὶ καταδικάσθη οὗτος ἐπὶ προσβολῇ τῶν δημοσίων ἠθῶν, καὶ τὰ παικίλα περὶ θνησιμαίων, νόσων, κακοῦργων καὶ πορνῶν ποιήματα τοῦ Μπωδελαιό.

Δὲν ἀδιαφοροῦσι λοιπὸν οἱ παρνασιακοὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν κακίαν, ἀλλὰ προτιμῶσιν ἐκρῦδιμος αὐτὴν καὶ ἀποστρέφονται ἐκείνην, δὲν αἰροῦνται ὑπεράνω τοῦ τε ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ βαδίζονται εἰς τὸ κακὸν καὶ φεύγουσι μακρὰν τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ δὲ ὑποκριτικῆ τῶν ἀμεροληψία πρὸς τὸ ἠθικὸν ἢ ἀνῆ-

θικὸν εἶναι πράγματι ἐμπαθῆς προτίμησις τοῦ ἀνῆθικοῦ καὶ βδελυροῦ. Τὴν ἀγάπην ταύτην πρὸς τὸ κακὸν πολλαχῶς προσεπάθησαν νὰ ἐξηγήσωσιν οἱ διαγνόντες αὐτὴν παρατηρηταί. Ἀληθῶς ὅμως οὐδὲν ἄλλο εἶναι αὕτη κατὰ βάθος ἢ νοσηρὰ διαστροφή τῆς ὁρέξεως, ὁμοία πρὸς τὴν διαφθορὰν ἐκείνην τῆς γευστικῆς ἐπιθυμίας, καθ' ἣν ὁ πάσχων ἐπιζητεῖ καὶ τρώγει ἀκαθαρσίας, ἀνθρακας, χῶμα καὶ ἄλλα χεῖρονα. Ἡ ψυχιατρικὴ κλινικὴ πολλά τοιαῦτα ἀναφέρει παραδείγματα ἀποπλανήσεως ψυχικῆς, καθ' ἣν οἱ πάσχοντες ἠσθάνοντο ἐμπαθῆ καὶ ἀκατάσχετον προτίμησιν τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ φρικώδους, τοῦ πόνου καὶ τοῦ θανάτου. Χαρακτηριστικώτατον δὲ πάντων εἶναι τὸ παράδειγμα τῆς ἐν φυλακῇ ἀποθανούσης κατὰ τὸ 1884 Ἑλβετίδος Μαρίας Ζαννορέ, ἦτις, πρὶν ἢ διαπράξῃ τοὺς φόνους, δι' οὓς καὶ καταδικάσθη, εἶχε γένει νοσοκόμος, οὐχὶ ἐκ φιλανθρωπίας, ἀλλὰ πρὸς θεραπείαν τῆς ἐκμανοῦς ἐπιθυμίας, ἣν εἶχε νὰ βλέπῃ σπασμοὺς ὀδύνης καὶ ν' ἀκούῃ πόνου κραυγῆς. Ἐξήτει γονυπετῆς παρὰ τῶν ἰατρῶν τὴν ἄδειαν νὰ παρίσταται εἰς τὰς κινδυνωδεστέρας τῶν ἐγχειρήσεων, ἵνα τέρωτηται ἐκ τοῦ ἀπαισίου θεάματος' καὶ ὑπερτατῆ ἡδονῇ τῆς ἥτο ἢ ἀγωνία τῶν θνησκόντων. Ἐν τῇ φυλακῇ δὲ οὐδὲν ἄλλο ἤγχετο ἢ νὰ νοσήσῃ βαρέως, ὅπως διὰ τοῦ κατόπτερον ἀπολαύσῃ τὸ θέαμα τῶν σπασμῶν τοῦ προσώπου τῆς.

Τοιαύτη καὶ τῶν παρνασιακῶν ἡ φύσις. Ἡ ἀπάθειά των, ἐκδηλουμένη μὲν ὡς ἀδιαφορία πρὸς τὴν ξένην ὀδύνην, πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, προέρχεται ἐκ τῆς ἐγωπαθείας, καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πνευματικῆς των ἀμβλύτητος. Παρισταμένη δὲ τούναντίον ὡς ἐμφανῆς ἀγάπη τοῦ κακοῦ καὶ βδελυροῦ εἶναι ὀργανικὴ ἀποπλάνησις, ὅποια ἢ καθιστῶσα τοὺς βλάκας βασανιστὰς τῶν ζῶων καὶ τὴν Μαρίαν Ζαννορέ δεκαπλῆν φρομακεύτριαν.

Τοιαύτη ἢ ἀποπλάνησις, ἢ χαρακτηρίζουσα ἰδίως τὸν Μπωδελαιό. Ὅτι οὗτος ἦτο ἐκφυλισμένος δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποδειχθῇ διὰ μακρῶν. Ἀπέθανεν ἐκ γενικῆς παραλυσίας μετὰ παντελῆ σχεδὸν ἀποκλήνωσιν. Ἐφθερὸς δὲ ζῶν ἤδη, καὶ πρὶν ἢ τὸ οἰκτρὸν αὐτοῦ τέλος κυρώσῃ τὴν διάγνωσιν, πάντα τὰ πνευματικὰ δείγματα τοῦ ἐκφυλισμοῦ. Ἦτο μυστικοπαθῆς συγχρόνως καὶ ἐρωτομανῆς, ἔτρωγε χασίς καὶ ὄπιον, εἴλετο ἀκαταμαχῆτως πρὸς ἄλλους ἐκφυλισμένους ἢ παράφρονας, καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς συγγραφεῖς ἐξετίμα π. χ. τὸν μέγαν μὲν ἔχοντα τὸ τάλαντον ἀλλὰ τεταραγμένην τὴν διάνοιαν Ἐδγάρδον Πόε καὶ τὸν ὀπιο-

φάγον Θωμᾶν Κενσέ. Ἐκείνου μὲν μετέφρασε καὶ ἔκρινεν ἐν-
θουσιωδῶς τὰ διηγήματα, τούτου δὲ ἐπανηγύρισε τὰς «Ἐξο-
μολογήσεις Ὁποφάγου».

Τὰς πνευματικὰς ἰδιότητες τοῦ Μπωδελαιῶ, ἀποκαλύπτουσιν
εἰς ἡμᾶς τὰ ποιήματά του, ὧν ἡ ἐπιγραφή καὶ μόνη: «Ἄνθη
Κακοῦ» κατελέγει τὴν πλήρη συνειδήσιν, ἣν εἶχεν ὁ ποιητὴς
ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κυνισμοῦ του. Δὲν περιέχει δὲ ἡ συλλογὴ αὕτη
πάντα τοῦ τὰ ποιήματα, διότι πολλὰ ἐξ αὐτῶν κυκλοφοροῦσι
μόνον ὡς χειρόγραφα, μὴ τολμῶντα διὰ τὴν βδελυρίαν αὐτῶν
νὰ προκύψωσι εἰς τὴν πλήρη διὰ τοῦ τύπου δημοσιότητα. Ἐν
αὐτοῖς ὁ Μπωδελαιῶ φαίνεται μισῶν τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν
βδελυσσομένης τὴν φύσιν, καὶ τὸ τεχνιτὸν μόνον ἀσμενίζων. Τὸ
«Παρισιόν του Ὁνειρον» ἀναπλάττει διὰ μακρῶν φανταστῶν
τοπίων, ἄνευ δένδρων καὶ φυτῶν, ἄνευ ἡλίου ἢ ἀστρῶν, πλήρες
δὲ μόνον «μεθυστικῆς μονοτονίας μετάλλου, μαρμάρου καὶ
ὑδατος». Ὅμοιόν τι δηλ. περίπου πρὸς τὰ ἐκ χρωματιστοῦ λευ-
κοσιδήρου, τοπία, αἵτινα κατασκευάζουσιν οἱ ἀθυματοποιοὶ τῆς
Νυρεμβέργης πρὸς ἀγαλλίαισιν τῶν νηπιῶν, μόνον ἴσως μεγα-
λείτερον κάπως καὶ πολυτελέστερον, φωτιζόμενον καὶ ὑπὸ μι-
κρᾶς ἠλεκτρικῆς λυχνίας, ἢ καὶ περιβρεχόμενον ὑπὸ μηχανικοῦ
τινος λίδακος. Τοιοῦτον ἀναγκάως τὸ ἰδανικὸν Ἴνδαλμα τοῦ κό-
σμου, ὡς τὸ φαντάζεται ἡ ἐκφυλισμένη διάνοια τοῦ ἐγαπαθοῦς.
Ἄλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Μπωδελαιῶ δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὴν
ἀνιαρὰν ἐρημίαν, πληροῖ αὐτὴν εἰκόνων μελανῶν, μυσαρῶν, ἐμ-
πνευσῶν αὐτόχημα βδεληγμῶν. Ἐδῶ γυμνοκοχλῖαι ἔσποντες
παρὰ τὸ χεῖλος τάφου καὶ παρ' αὐτὸν σκώληκες «τυφλοὶ καὶ
κομποὶ» προσδοκῶντες πτώμα ἐκεῖ αἱμάτων λίμναι καὶ σωρεῖαι
νεκρῶν καὶ τέλματα πλήρη βιατράχων «ἀπροσδοκῆτων», καὶ
«κομποὶ» ἀνθρώπινοι σκελετοὶ καὶ τυμπανιαῖα σαπρὰ θνησιμαῖα
«αἵτινα θεωρεῖ ὁ οὐρανὸς θάλλοντα ὡς ἄνθη!» Ἄλλ' ὁ, τι πρὸ
πάντων θέλγει τὸν Μπωδελαιῶ, εἶναι τὸ νοσηρὸν, τὸ ἐγκληματι-
κὸν καὶ τὸ λάγνον.

Ἄρκει δὲ πρὸς ἀπόδειξιν νὰ μνημονευθῶσιν ἀπλῶς — διότι
ἀδύνατον εἶναι νὰ παρατεθῶσι — τὰ ποιήματά του: «Ὁνειρον
περιέργου», «Ὁ οἶνος τοῦ ἐρημίτου», «τὸ ἐσπερινὸν λυκόφως»,
«ἡ Καταστροφή», «ἡ Μάρτυς», «αἱ Κατηραμέναι γυναῖκες»,
«ὁ Ἄβελ καὶ ὁ Κάιν», ἐν ᾧ τάσσεται ἀδιστάκτως ὁ ποιητὴς ὑπὲρ
τοῦ ἀδελφοκτόνου, καὶ «αἱ Λιτανεῖαι τοῦ Σατανᾶ», δι' οὗ προσ-
εὔχεται πρὸς τὸν διάβολον.

Τὰς φαύλας ταύτας ἰδιότητας ἀπεπειράθη ὁ Μπωδελαιῶ

νὰ παραστήσῃ ὡς ἐζητημένας καὶ σκοπίμους ὑποκρίσεις κομφ-
δοῦ. Πολλοὶ δὲ τῶν θαυμαστῶν του, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσης ἐγω-
παθῶς ἐκφυλισμένος Παῦλος Μπουρζέ, τὸν ἐπίστευσαν, ἀξιοῦν-
τες μάλιστα ὅτι πλείστοι τῶν ἀναγνώστῶν τοῦ μεγάλου τούτου
κομφοδοῦ, τοῦ οὐδὲν πιστεύοντος ἐξ ὅσων λέγει, δὲν τὸν θαυ-
μάζουσιν ἐπαρκῶς μόνον διότι φοβοῦνται μὴ πέσωσι θύματα
τῆς ἀπάτης του. Ἄλλὰ ταῦτα πάντα εἶνε καθαρὰ μωρολογία.
Δύνανται βεβαίως οἱ μικρόσοφοι καὶ ἀερολέσχοι ἄητορευταί,
ὁποῖος ὁ κ. Μπουρζέ, νὰ πιστεύσωσι καὶ νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι
ὁ ἄνθρωπος πνευματικὸς ἐλεύθερος καὶ ὑγίης δύναται νὰ ὑπο-
δυθῇ καθ' ὄλον αὐτοῦ τὸν βίον τὸ πρόσχημα κακούργου καὶ
παράφρονος, γνωρίζων ὅτι ὑποκρίνεται κομφοδιαν. Ἄλλ' ὁ ἐπι-
στήμων γνωρίζει, ὅτι καὶ αὕτη μόνη ἡ ἐκλογὴ τοιοῦτου τινὸς
ἐπιπλάστου ἥθους ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν βαθυτάτης ἐγκεφαλικῆς
διαταράξεως. Ἡ ψυχιατρικὴ βεβαίωι, ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ παρά-
νοιοι ὑποκρινόμενοι εἶνε ἀληθῶς παράφρονες—ἴσως οὐχὶ το-
σοῦτον ὅσον ὑποκρίνονται—εἶνε δὲ γνωστὸν σύμπτωμα ὑστε-
ρισμοῦ ἢ τάσις τῶν κατηγορούντων ἑαυτοὺς ἢ ἐπαιρομένον διὰ
φανταστικὰ ἐγκλήματα.

ΙΨΕΝ ΚΑΙ ΙΨΕΝΙΣΜΟΣ

1.

Κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας ὁ πολιτισμένος κόσμος
ἀνεγώρισεν ἐπανειλημένως καὶ σχεδὸν ὁμοθύμως πνευματικὸν
τινα ἡγεμόνα, καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν ὡς τὸν πρῶτον καὶ μέγιστον
τῶν συγγραφέων. Ἐπὶ μακρὸν διάστημα τῆς δεκάτης ὀγδόης
ἑατονταετηρίδος ὑπῆρξεν ὁ Βολταῖρος ὁ διαφωστεφῆς ποιητὴς,
le roi Voltaire παντὸς πολιτισμένου λαοῦ. Κατὰ τὸ πρῶτον
τρίτον τοῦ νῦν αἰῶνος κατέλαβε τὴν θέσιν αὐτοῦ ὁ Γκαίτε,
μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἀνέβη εἰς τὸν ἐπὶ εἰκοσαετίαν χηρεῦ-
σαντα θρόνον ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, καὶ διετήρησε αὐτὸν μέχρι τέ-
λους τοῦ βίου του.

Σήμερον ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ἐγείρονται πανταχοῦ φωναὶ διεκ-
δικοῦσαι ὑπὲρ τοῦ Ἑρρίκου Ἴψεν τὸ ἕπατον πνευματικὸν ἀξίωμα
ὅπερ δύναται νὰ ἀπονεύμῃ ἡ ἀνθρωπότης, καὶ ἀπαιτοῦσαι νὰ
κηρυχθῇ, ὁ γέρων ἤδη Νορβηγὸς δραματογράφος ὁ παγκόσμιος
ποιητὴς τοῦ λήξαντος αἰῶνος. Ὅσοι δὲ καὶ οἰοδῆποτε καὶ ἂν

ἦναι οἱ τῆς ὑποψηφιότητος ταύτης προμαχοῦντες, ἀναγκαῖον παρίσταται νὰ ἐξετασθῶσιν λεπτομερέστερον τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ποιητικῆς ἡγεμονίας δικαιώματα τοῦ ὑποψηφίου.

Ὅτι τὸ ποιητικὸν τάλαντον τοῦ Ἴψεν εἶνε πλήρες δυνάμεως καὶ ἰδιοφυίας, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν δύναται νὰ φιλονικηθῆ. Ἐχει οὗτος ἔκτακτον τὴν ὑπεραισθησίαν, ἔχει δὲ τὴν δύναμιν νὰ παραιοστᾷ ζωηρῶς καὶ δρασιμώτατα ὅ,τι διαγεῖραι τὰ συναισθημάτα του, ἅπαντα, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συναισθημάτα μίσους καὶ λύσσης, ἤτοι συναισθημάτα δυσάρεστα, ἀλλ' ἔχει πρὸ πάντων τὴν ἀπαραίτητον εἰς δραματοποιὸν ἰκανότητα νὰ ἐπινοῇ περιστάσεις καθ' ἃς τὰ μὲν ἐπὶ σκηνῆς δρῶντα πρόσωπα ἄγοντα ἀναγκάως εἰς ἀποκάλυψιν τῶν μυχιαιτάτων αὐτῶν αἰσθημάτων καὶ φρονημάτων, ἀφρημέναι δὲ ἰδέαι μεταβάλλονται εἰς πράξεις, σωματοποιοῦνται δὲ οὕτως εἰπεῖν δι' ἔξωτερικῆς παραστάσεως, διὰ τῆς χειρονομίας καὶ τοῦ λόγου, ὅσα ἐνδόμυχα νοήματα ἢ αἰσθητάτα θὰ διέφευγον ἄλλως τὴν ἀντίληψιν τοῦ θεατοῦ. Ὡς ὁ Ριχάρδος Βάγνερ, γνωρίζει νὰ συνοψίῃ τὰ συμβαίνοντα εἰς ζωντανὰς μεγάλας εἰκόνας, διαφέρει δ' ἐκείνου κατὰ τοῦτο, ὅ,τι δὲν περιλαμβάνει βοηθούς του ἐπιπλα καὶ ἱμάτια, ἀρχιτεκτονικὸν μεγαλεῖον καὶ μηχανικὴν θανατοποιίαν, θεῶν πομπὴν καὶ παρέλασιν μυθικῶν ζῶων, ἀλλ' ἀρκεῖται διανοίγων πρὸς τὸν ὁμαίων τοῦ θεατοῦ βαθεῖαν τὴν ἄψιν πρὸς τοὺς μυχοὺς τῆς ψυχῆς καὶ τὴν μοῖραν τῶν ἀνθρωπίνων.

Ἀνάγκην ἔχων νὰ αἰσθητοποιήσῃ διὰ μιᾶς μόνης εὐσυνόπτου εἰκόνας τὴν ἀπασχολοῦσαν αὐτὸν ἰδέαν ἐξέλεξε συμφώνως καὶ τῆς θεατρικῆς αὐτοῦ τέχνης τὴν μέθοδον, ἣν δὲν ἐπενόησε μὲν, ἀλλὰ μεγάλως ὅμως ἐτελειοποίησε. Τὰ δράματά του εἶνε κατακλειδὸς οὕτως εἰπεῖν καὶ συμπεράσματα μακρᾶς προηγουμένης ἐξελίξεως καὶ παρίστανται πολλάκις ὡς ἐκρηξίς εὐφλέκτων ὑλῶν ἃς πολλῶν ἀνθρώπων βλος καὶ ἀλλεπάλληλοι γενεαὶ συνεσώρευσαν. Αἱ δὲ ὑποθέσεις αὐτῶν ἀνελέσσονται συνήθως ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ ἢ τὸ πολὺ ἐντὸς τεσσαράκοντα ὀκτῶ ὥρῶν. Τὰ γεγονότα ἐν αὐτοῖς συμπυκνοῦνται καὶ ὁ χρόνος βραχύνεται, οἶοναι κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ ἀριστοτελικοῦ κανόνος, ἢ δὲ τεχνοτροπία τοῦ Ἴψεν ὁμοιάζει πρὸς πυροτέχνημα, οὗτινος τὰ συστατικά, ἐκ τῶν προτέρων ἤδη ἐπιτηδείως παρασκευασμένα ἀναφλέγονται ἀλληλοδιαδόχως πάντα, θορυβῶδη καὶ ἐκτυφλοῦντα διὰ τῆς λάμψεως αὐτῶν. Τοῦτο προξενεῖ μὲ ἐντύπωσιν, ἀλλὰ στρεφεται ἀληθείας. Τὰ γεγονότα οὐδέποτε σχεδὸν ἐν τῇ πραγματικότητι συντρέχουσι τοσοῦτον βίαιως καὶ συντόμως εἰς τὸ τέμα· πάντα τοῦναντίον ἐν-

τῇ φύσει βραδέως παρασκευάζονται καὶ βραδέως ἀναπτύσσονται, τὰ δὲ ἀποτελέσματα μακροχρονίου ἐνεργείας δὲν ἀπέροχονται ἀλλεπάλληλα ἐντὸς ὀλίγων ὥρῶν. Οὕτως ἐκ τεχνικῆς μὲν ἀπόψεως εἶναι πολλῶν ἀξιοθαύμαστον ἢ δεξιότης, μεθ' ἧς ὑφαίνει ὁ Ἴψεν τοὺς διαφόρους μίτους τοῦ δραματικοῦ του ἴστου, ἀλλ' οἱ τὴν ἀλήθειαν πρὸ πάντων ἐπιζητοῦντες ἐν οἰωδῆποτε ποιητικῶ προϊόντι ἀποκομίζουσιν ἐκ τῶν δραμμάτων αὐτοῦ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἀπιθάνου καὶ βεβιασμένου.

Πολὺ ἀνωτέρα τῆς δεξιότητος ταύτης εἶναι ἡ δύναμις, μεθ' ἧς ὁ Ἴψεν εἰκονίζει δι' ὀλίγων γραμμῶν δραματικὴν τινα περιστασίαν ἢ σκοτεινὴν ψυχικὴν κατάστασιν. Πᾶσα βραχεία ἀλλ' ἀρκοῦσα εἰς αὐτὸν λέξις ὁμοιάζει πρὸς ὅπῃν τοσοῦτος, δι' ἧς τὸ βλέμμα ἐκτείνεται εἰς εὐρύν, μακρὸν ὁρίζοντα. Ὀλίγας δ' ἔχει σκηνὰς τὸ θέατρον οἰουδῆποτε λαοῦ τοσοῦτον ἀπλᾶς συνάμα καὶ παιητικᾶς, ὡς αἱ σκηναὶ ἐν παραδειγματι, καθ' ἃς ἡ Νόρα παίζει μετὰ τὰ τέκνα της, ἢ ὁ Ράγκ διηγεῖται ὅτι εἶναι καταδικασμένος εἰς θάνατον ὑπὸ νόσου ἀδυσωπλήτου («Νόρα»), ἢ ἡ Κυρία Ἀλβίγγ ἀνακαλύπτει ὅτι ὁ μονογενὴς της υἱὸς ὁμοιάζει πρὸς τὸν παράλυτον πατέρα του («Βρυκόλακας»), ἢ ἡ οἰκοδιδάσκακος Ἐλσέδ βλέπει θνήσκοντας ἠνωμένους τὸν Ρόσμερ καὶ τὴν Ρεβέκκαν («Σόσμερσχολμ») κτλ.

Πέπει ἐπίσης νὰ ὁμολογηθῆ, ὅτι ὁ Ἴψεν ἔπλασε τὰς μορφὰς τινὰς τελείας καὶ πλήρεις ζωῆς, ὁποίας δὲν ἀπαντᾷ τις εἰς ἄλλον κοιτηὴν μετὰ τὸν Σαίξπηρ. Τοιαῦται ἡ Γκίνα, ὁ Γιάλραρ καὶ ἡ μικρὰ Ἐδβίγη («Ἀγριόπαππια»), ἡ θεία Τέσμαν («Ρόσμερσχολμ»), ἴσως καὶ ὁ φθισικὸς Λύγκστρανδ («Γυνὴ τῆς θαλάσσης»). Τὸ κακὸν ὅμως εἶναι, ὅτι τὰ ζωντανὰ καὶ καλλιτεχνικῶς ὁπωσδήποτε τέλεια πρόσωπα τῶν δραμάτων τοῦ Ἴψεν οὐδέποτε σχεδὸν εἶναι πρωτεύοντα, Ταῦτα δὲ τοῦναντίον, ἀντὶ νὰ ἦναι ἀνθρωποι ἔχοντες αἷμα καὶ σάρκα, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τύποι φασματώδεις, ἀποκυήματα ἐγκεφάλου νοσηρῶς ἐξηρηθισμένου, δημοιογούμενα πρὸς ἐνσάρκωσιν τῶν δηγμάτων τοῦ Ἴψεν. Τοῦτο ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ καὶ αὐτὸς ὁ ἐνθουσιωδέστατος πανηγυριστὴς του Ἐρχαστ.

Ἄλλ' αἱ δραματικαὶ αὐταὶ τοῦ Νορβηγῶ ποιητοῦ ἀρεταί, εἰς ἃς προσεπάθησα ν' ἀπονεύμω δικαιοσύνην, δὲν εἶναι τὸ κύριον αἷτιον τοῦ παγκοσμίου πρὸς αὐτὸν θαυμασμοῦ. Οἱ περιοχορεύοντες αὐτὸν θιασῶται ἐξαίρουσιν ἰδίως τὴν βιωτικὴν ἀλήθειαν τῶν δραματικῶν του εἰκόνων, τὴν ὑπ' αὐτοῦ εὐτυχῆ ρῆσιν τῶν ἐπιστημονικῶν πορισμάτων, τὴν σαφήνειαν καὶ

διαύγειαν τῶν νοημάτων του, τὴν ἐπαναστατικὴν του φιλελευθερίαν καὶ τὸ μέγα μέλλον ἐπαγγελνόμενον νεωτερισμόν του. Ἄν ὅμως ἀνακρίνωμεν ἓνα πρὸς ἓνα τοὺς ἰσχυρισμοὺς τούτους πειθόμεθα ὅτι οὐδένα ἐξ αὐτῶν δικαιολογοῦσι τὰ ἔργα τοῦ Ἰψεν.

Λέγουσιν ἐν πρώτοις, ὅτι εἶναι ἐξόχως ἀληθής, καὶ οὕτως εἶπειν πρότυπον πραγματισμοῦ. Ἀληθῶς ὅμως οὐδεὶς λογοτέχνης μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον Δουμᾶν, τὸν συγγραφέα τοῦ Μοντεχρίστου ἐσώρευσεν εἰς τὰ ἔργα του τοσαύτας τερατώδεις ἀπιθανότητας, ὅσα ὁ Ἰψεν. Δύναται νὰ παραδεχθῆ τις ὡς πιθανόν, ὅτι ὁ ξυλουργὸς Ἐγγστρινδ («Βονκόλακες»), ἀπόφασιν ἔχων νὰ ἰδρῶσῃ ναυτικὸν καπηλεῖον ὑπὸ γυναικῶν ὑπηρετούμενον, εἰσάγει πρῶτην εἰς αὐτὸν ὀδάλισκην τὴν ἰδίαν τὴν θυγατέρα. Εἶναι δυνατόν νὰ φαντασθῆ τις κληρικὸν μορφωμένον τῆς σημερινῆς Νορβηγίας, ὅπου ἀφθονοῦσιν ἀσφαλιστικαὶ ἐταιρεῖαι, Τράπεζαι, σιδηρόδρομοι, κτλ. προσπαθοῦντα νὰ πείσῃ — ἐν τῷ αὐτῷ δράματι — τὴν κυρίαν Ἀλβιγγ, ὅτι ἡ κατὰ τοῦ πυρὸς ἐξασφάλις τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἰδρυομένου ἀσύλου θὰ ἦτο δυσπιστία πρὸς τὴν θεῖαν πρόνοιαν; — Ὁ Ὀσβάλδος τοῦ αὐτοῦ δράματος διηγείται εἰς τὴν μητέρα του, ὅτι ὁ ἐξετάσας αὐτὸν ἰατρός τοῦ εἶπεν ὅτι πάσχει μαλάκισιν τοῦ ἐγκεφάλου. Ἀλλὰ τίς ποτε ἰατρὸς λέγει τοιοῦτό τι ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν πάσχοντα; Οὐδεὶς. Τὸ ἀποκαλύπτει ἴσως εἰς τὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' οὐδέποτε εἰς τὸν ἄρρωστον, ὅτις, ἂν ὑποτεθῆ ἀληθεύουσα ἢ διάγνωσις, οὔτε εἰς τοῦ ἱατροῦ ἠδύνατο νὰ μεταβῆ μόνος, οὔτε θὰ ἐνόει κἄν τῆς διαγνώσεως τὴν σημασίαν. Πρὸς τὸν Ὀσβάλδον δὲ ἰδίως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὸ εἶπη ὁ ἰατρός, διότι τὸ μόνον πιθανόν νόσημα τοῦ Ὀσβάλδου ἐν τῷ δράματι εἶναι οὐχὶ μαλάκνους ἀλλὰ σκλήρυνσις τοῦ ἐγκεφάλου. Ἐν τῷ δράματι «Τὰ στηρίγματα τῆς Κοινωνίας» ὁ ξεφοπιστὴς Μπέρνικ, ἐπισπεύδων τὸν ἀπόπλοιν πλοίου σαθροῦ καὶ ἀτελῶς ἐπισκευασθέντος, καὶ ἀποστέλλον οὕτω εἰς βέβαιον ὄλεθρον δεκαοκτὼ ἀνθρώπους, δικαιολογεῖ τὴν κακουργίαν του ταύτην, προφασίζόμενος τὴν κινδυνεύουσαν ἄλλως ὑπόληψίν του, ἂν οἱ ἄργοι ναῦται τοῦ πλοίου ἐξηκολούθουν παραμένοντες ἐν τῷ λιμένι καὶ προκαλοῦντες καθημερινὰς ρήξεις ἐν τῇ μικρᾷ ναυτικῇ πόλει. Ἀλλ' ἡ δικαιολογία του αὕτη εἶναι παράλογος παιδαριώδης καὶ πάντῃ ἀπίθανος, ὡς ἀπίθανος ἐπίσης καὶ ψυχολογικῶς ἀδικαιολόγητος εἶναι ἡ ἐν τέλει τοῦ δράματος ὁμολογία τῆς κακουργίας του. Ὁ Βάγγελ, σῶντος τῆς Ἰπεν εἰς τὴν θαλάσσης, εἰκονίζεται ὑπὸ τοῦ Ἰψεν ἀντι-

ἀκμαῖος σωματικῶς καὶ διανοητικῶς, συμπεριφέρεται δὲ ὡς μορῶς καὶ χρονόληρος γέρον, καθ' ἣν ἰδίως στιγμὴν ἐμφανίζεται ὁ παλαιὸς τῆς συζύγου του μνηστήρ, καὶ ζητεῖ νὰ τὴν ἀπαγάγῃ. Ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ παραλογισμοῦ τὰ ὅρια ὑπερβαίνει ὁ τρόπος καθ' ὃν ἡ νυμφομανὴς Ρεβέκα — ἐν τῷ «Ροσμεροχόλμ» — σοφίζεται νὰ θεοσπεύσῃ τὴν πρῶτην ἱερέα Ρόσμερ, τὸν ἔχοντα ἡλικίαν τριῶν καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν, κτηνώδη καὶ ἀκατάσχετον ὀρμὴν τῆς. Γίνεται φίλη τῆς συζύγου τοῦ Ρόσμερ, πασχούσης ἤδη τὰς φρένας, τὴν τυράννει ἐπὶ ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος παριστώσα εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ Ρόσμερ εἶναι δυστυχὴς μὴ ἔχων τέκνα, ὅτι τὴν ἀγαπᾷ, αὐτὴν τὴν νυμφομανῆ, ἀλλὰ δεσπόζει ὅμως ἑαυτοῦ ἐν ὅσῳ ἐκείνη ζῆ, καὶ διὰ τοῦ βραδέως αὐτοῦ ψυχικοῦ δηλητηρίου τὴν ὀθει τέλος εἰς τὴν αὐτοκτονίαν. Ταῦτα δὲ πάντα, ἥπως μετὰ δεκαοκτὼ ὄλους μῆνας θεραπεύσῃ «τὴν ἀγρίαν καὶ ἀδάμαστον ἐπιθυμίαν» τῆς. Ἄς φαντασθῆ τις παράφρονα βουλιμιῶντα, ὅστις πρὸς κερασμὸν τῆς πείνης του καταπατεῖ μικρὸν ἄγρον, τὸν σπείρει, τὸν θερίζει, ἀλέθει τὸν σίτον του καὶ κατορθώνει τέλος νὰ ψῆσῃ ἄρτον, ὅπως ἐντροφήσῃ τρώγων αὐτόν!

Τοιαῦται ἐν ὀλίγοις αἱ περὶ τοῦ ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ κόσμου παραστάσεις τοῦ πραγματικοῦ Ἰψεν. Πολλοὶ τῶν παιδαριωδῶν παραλογισμῶν του εἶναι ἐπεισοδιακοί, καὶ ἠδύνατο κάλλιπτα ὁ ποιητὴς ν' ἀποφύγῃ τὴν γελιοιότητά των, καὶ εὐρίσκειτο φίλος τις νὰ τὸν συμβουλεύσῃ, ἔχων ἀπλῶς τὸν κοινὸν νοῦν καὶ μικρὰν τοῦ βίου πείραν. Ἀλλ' οἱ πλείστοι ὅμως φθείρουσιν αὐτὸν τὸν πυρῆνα τῶν δραματικῶν του δημιουργημάτων· πολλὰ δὲ τῶν κυρίων αὐτοῦ προσώπων φαίνονται τοσοῦτον παράμορφα καὶ ἀλλοπρόσωπα, ὥστε ὑπολαμβάνει τις αὐτὰ τεχνητὰ εἰδωλά συγκολληθέντα κατὰ λέθος τοῦ τεχνίτου ἐκ δύο ξένων τεμαχίων.

Ἡ δὴθεν ἐπιστημονικότης τῶν ἔργων τοῦ Ἰψεν συνοψίζεται εἰς τὴν ἐπιτόλαιον μνημόνευσιν τοῦ Λάρβιν, ὡς ἀσάστατά τινα δόγματα περὶ κληρονομικότητος, καὶ εἰς ὀλίγας ἀχωνεύτους ἱατρικὰς γνώσεις. Ταῦτα δὲ πάντα μεταχειρίζεται ὁ Ἰψεν ὡς εἰ μᾶλλον τῆς Λιβερσίας μεταχειρίζονται τὰ χάρινα περιλαίμια καὶ τοὺς ἐξ Εὐρώπης ὑψηλοὺς πύλους. Ἡ κληρονομικότης ἰδίως εἶναι ὁ κάλαμος, ὃν ἱππεύει δι' ὄλων σχεδὸν τῶν δραμάτων. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ νόσοι, αἱ ψυχικαὶ διαθέσεις καὶ αἱ ἰδιοτροπία τῶν ἠρώων του εἶναι πατρικὸς ἢ μητρικὸς αὐτῶν κληρῶς. Ὁ Ἰψεν ἀνέγνων προδόλως τὸ περὶ κληρονομικότητος σπουδαῖον ἀλλὰ παλαιὸν καὶ ἀτελὲς σύγγραμμα τοῦ Προσπέρου Λουκά καὶ ἠντλησεν ἐξ αὐτοῦ ἄνευ κρίσεως. Ἄν ἀνεγίνωσκε τὰ νεώτερα ἔργα τοῦ Βαί-

σιαν και του Γάλτον, θα έμάνθανεν, ότι ουδέν σκοτεινότερον και μάλλον ιδιότροπον η η πορεία της κληρονομικότητας. Το άτομον είναι προϊόν τριών παραγόντων : πατρός, μητρός και γένους, αντιπροσωπομένου υπό της διπλής σειρας των προς πατρός και μητρός ανιόντων. Ο τρίτος δε ουτος παράγων είναι ο άγνωστος θρος, το Χ του προβλήματος. Υποστροφή προς μακρινούς ανιόντας δύναται να καταστήση το άτομον έντελώς άνόμοιον προς τους γονείς, αι δε του γένους επιδράσεις είναι, κατά γενικόν κανόνα, τόσον ισχυρότεροι της επιδράσεως των άμέσως γεννητόρων, ώστε σπανιότατα τα παραδείγματα τέκνων αποτελούντων ακριβές όμοίωμα του πατρός αυτών η της μητρός, όσον ιδίως άφορά τον χαρακτήρα, τας ιδιότητες η τας κλίσεις αυτών. Άλλ' ο Ίψεν, έννοείται, ουδόλως συλλογίζεται να δικαιολογήση επιστημονικώς τας περι κληρονομικότητας ιδέας του, ώς χωρία ρίζα είναι η μυστικοπαθειά του,

Άστειόταται επίσης είναι αι εις το πεδιον της ιατρικής έκδρομαί του αι άπατώσαι εις πάντα σχεδόν αυτου τα δράματα. Ο ίερεύς Ρόρλουνδ («Στηρίγματα της Κοινωνίας») έγκωμιάζει γνωρίμους αυτώ χωρία, ως «άδελφός του έλέους παρασκευαζούσας ξαντόν». Ξαντός έν εποχή άντισηψίας ! και ύψησίας! Άς δοκιμάση ο Ίψεν να εισέλθη εις οιοδήποτε χειρουργειον φέρον ξαντόν, και θα ιδη όποιαν θα εύρη υποδοχήν αυτός και ο ξαντός του.— Ο ιατρός Στόκιμαν («Έχθρος του Λαού») ισχυρίζεται, ότι ύδωρ γέμων βακτηρίων είναι βλαβερόν εις τους έν αυτώ ζουμένους. Τα βακτήρια ταυτα είναι τα του τύφου καθ' α εκ του δράματος έξάγεται. Άλλα δύναται άρα γε ο ιατρός Στόκιμαν και ο Ίψεν να αναφέρωσιν έν και μόνον παραδειγμα άνθρώπου παθόντος τυφοειδή πυρετόν, διότι έλούσθη εις ύδωρ περιέχον βακτηρίδια ; Ο ιατρός Ράγκ («Νόρα») διαγινώσκων ότι πάσχει νόσον του νωτιαίου μυελου, όχι της σπονδυλικής στηλης ως λέγει έσφαλμένως προμαντεύει ότι θ' άποθάνη έντός ενός μηνός. Ο ιατρός του Ίψεν έννοει προδήλως φθίσιν του νωτιαίου μυελου· άλλ' ουδέν σύμπτωμα της νόσου ταύτης επιτρέπει την ασφαλη διάγνωσιν προσεχούς θανάτου, ουδεμία δε της ασθενείας μορφή επιτρέπει εις τον πάσχοντα να παρίσταται ένα μήνα προ του θανάτου του εις χορούς, να πίνη καμπανίτην, και να αποχαιρετᾶ συγκινητικώς τους φίλους του.

Ο ποιητής δεν έχει ανάγκην να γνωρίζη παθολογίαν· άλλ' όφείλει όμως να ηναι ειλικρινής, όσάκις περιγράφει τον πραγματικόν βίον, να παρατηρή όρθως και να αποδίδη πιστώς, χωρίς

να δανείζεται παρά της επιστήμης πράγματα και λέξεις, τας όποιας δεν έννοει, άπλως και μόνον χάριν του συρμού και προς επίδειξιν. Ο Σαίξπηρ δεν ητο ιατρός· άλλως δε πόσα έγνωρίζον και οι ιατροί του καιρού του ! Και όμως δυνάμεθα κάλλιστα σήμεραν εκ της δραματικής αυτου παραστάσεως να διαγνώσωμεν άδιστακώς την γεροντικήν παράνοϊαν του Λήρ, την νευρασθενικήν άβουλίαν του Άμλετ την όξειαν έρωτοφανη μανίαν της Όφελίας και την μετ' όπτικής παραισθησίας συνδεομένην μελαγχολίαν της Λαίδης Μάκβεθ, διότι ο Σαίξπηρ εισήγεν εις τα δράματά του πραγματικώς αυτου άντιλήψεις και παρατηρήσεις. Ένθ' ο Ίψεν φαντάζεται κατά το δοκοῦν ασθενείας άνυπάρχτους τας όποιας ουδέποτε ειδεν.

Ός προς την πνευματικήν διαύγειαν του Ίψεν, την φιλελευθερίαν αυτου και τον νεωτερισμόν του, θαυμάζουσιν αληθῶς και καταπλήσσονται, ταυτα ακούοντες, όσοι μετὰ προσοχής άνέγνωσαν τα έργα του. Πριν η παραθέσωμεν κατωτέρω παραδείγματα της πνευματικής αυτου διαυγείας, παρατηρούμεν ότι η μεν φιλελευθερία του ουδέν άλλο είναι ακριβώς έξεταζόμενη, η αναρχικότης, ο δε νεωτερισμός του συνίσταται εις τουτο και μόνον, ότι εις τα δράματά του κατασκευάζονται σιδηρόδρομοι, γίνεται λόγος περι βακτηρίων, συζητήσις διεξάγεται περι Τραπεζών και παρεμβάλλονται όμιλίες περι έκλογών και κομματικής πάλης· ταυτα δε πάντα επιπολαιώς και επεισοδιακώς, άνευ έσωτερικού τινος δεσμού προς τον πυρήνα του ποιήματος. Ο νεωτεριστικός ουτος άπόστολος της έλευθερίας λαλει περι του τύπου αστυνομικός υπάλληλος, και έχει κατά των δημοσιογράφων όσην ειχον λύσαν οι δημαγωγοθηραι του 1830. Πάντες οι εφημεριδογράφοι, όσους φέροι επί σκηνής, είναι η έξώλις μέθυστοι, η πειναλέα φοφίμα τρέμοντα την ράβδον και τα λακτίσματα, η ασυνείδητα καθάρματα, γράφοντα υπέρ του πληρόντος. Όμιλών περι του λαου περιφρονει αυτόν, ως παλαιοι τιμαριούχοι μεγαλοκτηματiai, και τον εμπαιζει μετ' αλαζονείας. Κατ' ουσίαν ο Ίψεν δεν είναι κήρυξ νέων ιδεών, άλλ' μυστικοπαθής και έγωπαθής ανατροπέυς, μεγάλην έχων ως προς τα στηρίγματα του έκφυλισμού του, την όμοιότητα προς τον Βάγγερ, ως θέλει καταδείξει λεπτομερεστερα έξέτασις των πνευματικών του ιδιοτήτων.

Ο Ίψεν είναι τέκνον λαου έξόχως θρήσκου και άνετρόφου έν θεοσεβει οικογενεία. Ουδέποτε απέβαλε τας έντυπώσης της νεορας του ηλικίας, ουδε κατώρθησε να υπερηγήση τους φραγ-

μοὺς τῆς Κατηχήσεως καὶ τῆς Βίβλου. Ὅσον δὲ καὶ ἂν μεγαλοφωνῇ πολλαχού τῶν δραμάτων του καὶ τοῦ ἐπισήμου χριστιανισμοῦ τοῦ Κράτους ἢ εἰρωνεύεται τὴν τυπικότητα τῶν διαμαρτυρομένων ἱερέων, εἶναι καὶ μένει πάντοτε Νορβηγὸς διαμαρτυρόμενος, διατηρῶν ὁμως ἴχνη τῶν μυστικοπαθῶν δαγμάτων τοῦ διδασκάλου του Κρηκεγάρδ.

Τρεῖς χριστιανικαὶ ἰδέαι ἀσχολοῦσι διαρκῶς τὸ πνεῦμά του, καὶ περὶ ταύτας ὡς πρὸς ἄξονα στρέφεται πᾶσα τῆς ποιητικῆς του φαντασίας ἢ δράσις. Αἱ τρεῖς αὗται μόνιμοι καὶ ἀδιασάλευτοι ἰδέαι—ἀληθεῖς ἰδεοληψίαι—εἶναι τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, ἢ ἐξομολόγησις καὶ αὐτοθυσία, ἢτοι ἢ λύτρωσις. Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν συνδέεται πρὸς τὰς περὶ κληρονομικότητος στρεβλάς ἐννοίας τοῦ Ἰψεν, περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρω ἐλάλησαμεν. Ἡ κληρονομία τῶν δραματικῶν αὐτοῦ προσώπων εἶναι πάντοτε νόσος τις, κακία ἢ ἐλάττωμα, οὐδέποτε δὲ προτέρημα ἢ ἀρετὴ ἢ εὐχάριστός τις ιδιότης. Ἄλλ' ἢ κληρονομικῆς θεωρίας, ἐκτείνεται εἰς τὰ καλὰ ἐπίσης καὶ τὰ κακά, εἰς τὴν νόσον ἐπίσης καὶ τὴν ὑγίαν ἐνῶ εἰς ὅλα του τὰ δράματα οὐδὲν ἀπαντᾷ πρόσωπον κληρονομήσαν προτέρημα οἰονδήποτε. Πάντες ἐν αὐτοῖς ἔχουσι κληρονομικὰς τὰς κακίας των, ὅσας δὲ τυχὸν ἔχουσι ἀρετάς, οὐδεὶς γνωρίζει πόθεν παρέλαβον. Οὕτως ἢ κληρονομικότης τοῦ Ἰψεν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ συμφορὰ καὶ τιμωρία τῆς ἁμαρτίας τῶν πατέρων. Ἡ ἐπιστήμη τὴν ἀγνοεῖ, τὴν γνωρίζει δὲ μόνον ἢ θεολογία καὶ τὴν ὀνομάζει προπατορικὸν ἁμάρτημα.

Ἡ δευτέρα θεολογικὴ ἰδέα τοῦ Ἰψεν εἶναι ἢ ἐξομολόγησις, εἰς ἣν σχεδὸν πάντοτε καταλήγει ἢ δραματικὴ σου δράσις. Δὲν εἶναι δὲ αὕτη ὁμολογία ἐνοχῆς, εἰς ἣν αἱ περιστάσεις ἐξαναγκάζουσι πολλάκις ὑπουλον ἔνοχον, οὐδὲ ἀναπόδραστος ἀποκάλυψις κρυφίας κακουργίας, ἀλλ' ἐκούσιον οὕτως εἰπεῖν ἀνοιγμα ψυχῆς κεκλεισμένης, ἀνακοίνωσις μαρτυρικῶς ἠδονικῆ ἐσωτερικοῦ τινος στίγματος, κραυγὴ μετανοίας ἐκφερομένη ὑπὸ ἁμαρτωλοῦ ταπεινωμένου, συνττριμμένου ὑπὸ τὸ βάρος τῆς συνειδήσεώς του καὶ ἐξομολογουμένου πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ψυχικῆς του γαλήνης ἢτοι ἀπλῶς εἰπεῖν ἢ ἀληθῆς ἐξομολόγησις, οἷαν ἀπαιτεῖ ἢ ἐκκλησία.

Τοῦτο διδάσκει ἢ Ἐλμσο («Νόρα») εἰς τὴν σκηνὴν του, καὶ τοῦτο πράττει ἐν τῷ αὐτῷ, δράματι, ἄνευ τινὸς ἐξωτερικῆς ἀνάγκης ἀλλ' ἐξ ἐμφότου, ἢ Κυρία Λίνδε. Τοῦτο ζητεῖ παρὰ

τοῦ Μπέρνικ ἢ δεσποινίς Ἄσσελ («Στηρίγματα τῆς Κοινωνίας»), τὸ δὲ δράμα «Ρόσμερσχολμ» οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον ἢ ἐξομολόγησις πάντων ἐνώπιον πάντων. Ἡ Ἑλλίδα («Γυνὴ τῆς θαλάσσης») ἐξομολογεῖται εἰς τὸν Ἄργολμ τὴν μορὰν αὐτῆς μνηστειάν μετὰ τοῦ ξένου ναύτου, ὅτε δὲ οὗτος ἐρωτᾷ τὸν λόγον τῆς ἀσκόπου ἐξομολογήσεως ἀπαντᾷ ἐκείνη: Διότι ἔχω ἀνάγκη νὰ ἐμπιστευθῶ εἰς κάποιον! Ἐν τῇ «Ἐδδα Γάβλερ» αἱ ἀναπόφευκτοι ἐξομολογήσεις ἐγένοντο ἤδη πρὶν ἢ ἀρχίσῃ τὸ δράμα, ἢ δὲ «Ἀργιόπαπια» περιέχει ἐπίσης, καίπερ παρφδουμένην, τὴν ἐξομολόγησίν της.

2.

Ὁ Γάλλος δολοφόνος Ἀβιναίν, πορευόμενος εἰς τὴν λαμπετόμον, συνώψιζε τὰ διδάγματα τῆς βιωτικῆς του πείρας διὰ τοῦ ἐξῆς ἀποφθέγματος. «Μὴν ὁμολογεῖτε ποτέ!» Ἀλλὰ τὴν συμβουλὴν ταύτην δύναται ν' ἀκολουθήσωσιν μόνον οἱ ἔχοντες ἰσχυρὰν τὴν θέλησιν καὶ ὑγιᾶς τὸ πνεῦμα. Ὁ ἔχων ἐν τῇ κεφαλῇ του ζωηράν τινα παράστασιν αἰσθάνεται ἀπροσμάχητον ἀνάγκη νὰ τὴν ἐκδηλώσῃ διὰ τοῦ λόγου. Ἄν δὲ εἶναι ἀσθενῆς, καὶ ἢ ἀπαγορευτικὴ δύναμις τῆς θελήσεώς του ἐλαττοῦται τῆς πρὸς ἐκδήλωσιν ὁρμῆς, δὴ ὁμιλήσῃ ἀδιαφορῶν περὶ τοῦ συμβησμένου. Ὁ ψυχολογικὸς οὗτος νόμος ἦτο πάντοτε γνωστὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἀποδεικνύουσι καὶ τὰ περὶ τοῦ κουρέως τοῦ Μίδα μυθεύματα ἢ δὲ καθολικὴ θρησκεία κατέγειξεν ἐτι ἀπᾶς τὴν βαθεῖαν γνώσιν ἣν εἶχε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μεταβαλοῦσα τὴν πάνδημον ἐξομολόγησιν τοῦ πρωτογόνου χριστιανισμοῦ εἰς ἐξομολογησιν μυστικὴν, ἣτις ἐλαφρύνει ἀκινδύνως τὴν συνείδησιν καὶ ἀποτελεῖ πρωτίστην ψυχικὴν ἀνάγκη τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Τσιαύτην τινα ἐξομολόγησιν ἐννοεῖ ἴσως ἀνεπιγνώστος, ὁ Ἰψεν. Ἐκφυλισμένος ὢν αὐτὸς ὁ ἴδιος, μόνον τῶν ἐκφυλισμένων τὸν πνευματικὸν βίον φαντάζεται, ὢν ἢ ἀπαγορευτικὴ θέλησις εἶναι τοσοῦτον ἀσθενῆς, ὥστε δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐξομολογήσεως, ὅσῃς ἔχουσι ὅ,τι δηποτε ἀπασχολοῦν ἢ ταράττον τὴν συνείδησίν των.

Τρίτη καὶ κυριωτάτη θεολογικὴ ἰδεοληψία τοῦ Ἰψεν εἶναι τὸ σωτήριο ἐργον τοῦ Χριστοῦ, τοῦ αἵροντος τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, πρὸς λύτρωσιν τῶν ἁμαρτωλῶν. Ἡ ἰδέα τοῦ ἰλασθηρίου θύματος καὶ τῆς δι' αὐτοῦ λύτρωσεως κυριεῖται ἐν τῷ θεάτρῳ

του Ίψεν, ως και ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Βάγνερ, οὐχὶ σαφῆς, ἐννοεῖται, οὐδέ καταληπτὴ, ἀλλὰ, συμφώνως πρὸς τὴν σύγχυσιν τῆς διανοίας τοῦ δραματούργου, σκοτεινὴ, περίτεχνος καὶ παντοιοτρόπος παραμορφωμένη. Ἄλλοτε μὲν τὰ πρόσωπα τοῦ Ίψεν αἴρουσιν ἀσιμένως καὶ φαιδρῶς τὸν σταυρὸν αὐτῶν, ἄλλοτε δὲ τοῖς ἐπιυάλλεται οὗτος βιαίως ἢ καὶ δολίως ἄλλοτε ἢ αὐτοθυσία εἶναι εἰλικρινῆς καὶ ἄλλοτε ὑπόκρισις. Ὅστε τὰ δραματικά ἀποτελέσματα, ὅσα συνάγει ὁ Ίψεν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἰδέας του ὑπὸ τὰς ποικίλας αὐτῆς μεταμορφώσεις, ὅτε μὲν εἶναι ὑψηλά καὶ παθητικά, ὅτε δὲ τουναντίον, ταπεινά, γελοία καὶ ἀπεχθῆ. Οὕτως ἐν παραδείγματι εἶναι μὲν συγκινητικὴ ἢ αὐτοθυσία τοῦ Τέννυσεν («Στηρίγματα τῆς Κοινωνίας»), ἀναλαμβάνοντος τὴν ἐνοχὴν τοῦ Μπέρνικ' καὶ παθητικὸς ἐν τῇ ἀπλότησί του ὁ διάλογος τῶν δύο, μετὰ τὴν ἐξ Ἀμερικῆς ἐπάνοδον τοῦ ἱλαστηρίου θύματος' ἀλλ' εἶναι βδελυρὰ—ὀλίγον περαιτέρω— ἢ τοῦ Μπέρνικ ἀπόπειρα, προσπαθοῦντος νὰ ἐπιρροίῃ εἰς τὸν ἀθῶνον ἀρχιεργάτην Ἄουλερ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κακουργίαν καὶ τὴν ἐνδεχομένην ἐκ τοῦ ἀπόπλου τοῦ σαθροῦ πλοίου συμφορὰν. Ἄν ἐν τῇ Νόρρα ἀναπτύσσεται εἰς ἀληθῆς δραματικὸν κάλλος ἢ ἰδέα τῆς αὐτοθυσίας, ἀλλ' εἰς τοὺς Βενκόλακας ἕμας παρωδεῖται οἰκτρῶς κατὰ τὸν μεταξὺ τοῦ εὐήθους ἱερέως Μάνδερς καὶ τοῦ ξυλοῦργου Ἐγγιστρανδ διάλογον. Τὴν σύγχυσιν ταύτην θέλει τις παρατηρήσει μελετῶν καὶ τὰ ἄλλα δράματα τοῦ Ίψεν.

Πλὴν τῶν τριῶν τούτων ἰδεοληψιῶν τοῦ Νορβηγικοῦ δραματούργου, μαρτυροῦσι τὴν μυστικοπάθειαν αὐτοῦ καὶ ἄλλαι πνευματικαὶ του ιδιότητες, περὶ ὧν ἐν συντόμῳ θέλομεν λαλήσει. Πρώτῃ αὐτῶν καὶ κυριωτάτῃ εἶναι ἡ καταπληκτικῶς χαώδης φύσις τῆς σχέσεώς του, Δὲν πιστεύει τις τοὺς ὀφθαλμοὺς του, ἀναγινώσκων τοὺς παληγουριστὰς τοῦ Ίψεν διαφημιζοντας τὴν σαφήνειαν καὶ διαύγειαν τῶν διανοημάτων του. Ὑποθέτουσιν ἄρα γε οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ὅτι οὐδεὶς ποτε δυνάμενος νὰ κρίνῃ θ' ἀναγνώσῃ μίαν σειρὰν τοῦ Ίψεν; Ἴδεα σαφῆς καὶ ἀρτία σπανιώτατα ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἔργα του διαχυμαίνονται δὲ τοῦναντίον τὰ νοήματα καὶ συγγέονται νεφελωδῶς εἰς ἄμορφον κυχεῶνα, ὡς συμβαίνει συνήθως εἰς τὸν ἀσθενῆ ἐγκέφαλον τῶν ἐκφυλισμένων. Καὶ ἂν δέ ποτε συλλάβῃ μετὰ κόπον ἀριόν τι νόημα καὶ κατορθώσῃ νὰ τὸ ἐκφράσῃ ὅπως οὖν καταληπτῶς, σπεύδει πάντοτε, ὀλίγας σελίδας περαιτέρω ἢ δι' ἄλλου του δράματος, νὰ τὸ ἀναιρέσῃ λέγων τὰ ἐναντία. Ἐξαιροῦναι ἰδίως οἱ

θαυμασταὶ του τὰς ἠθικὰς καὶ φιλοσοφικὰς του ἰδέας· ἀλλ' οὐδεμίαν διετύπωσεν ἠθικὴν ἀρχὴν ἢ φιλοσοφικὴν ἰδέαν περὶ τοῦ συμπαντος καὶ τοῦ βίου, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ ἀνήρσενε κατόπιν ἢ νὰ μὴ ἐνέπαιξεν αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Οὕτως ἀλλαγῶν μὲν ὑπερμαχεῖ ἀνευ αἰδοῦς τῆς ἐλευθέρως ἐνώσεως τῶν φύλων, ἀλλαγῶν δὲ καταδικάζει μετ' ἀγανακτήσεως τὴν ἀνηθικότητα, καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ἄνδρας ὅ,τι φαίνεται ἐπιτρέπων εἰς τὰς γυναῖκας. Ποῦ μὲν κηρύττει ὅτι τὸ ἄτομον πρέπει νὰ ἦναι ἐλεύθερον νὰ πράττῃ ἰδιοτρόπως ὅ,τι θέλει, ποῦ δὲ ἐμπαιζει τὸ ἴδιον αὐτοῦ δόγμα, καὶ ὅχι μόνον καταδικάζει τὸν ἐγωϊσμόν τοῦ ἀνδρὸς ὡς τὸ βδελυρώτατον τῶν ἐλαττωμάτων ἀλλὰ καὶ θαυμάζει τὴν αὐταπάρνησιν τῆς γυναικὸς ὡς ἀγγελικὴν ἀρετὴν. Ὅτε μὲν ἀποφαίνεται ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ νυμφεύεται ἐπὶ σκοπῷ ὑλικῷ κέρδους, ὅτε δὲ ἀποδοκιμάζει τὸν ἐξ ἔρωτος γάμον· μόλις δὲ κηρύξας, ὅτι ὁ ἀνὴρ πρέπει νὰ ἔχῃ ἴσα πρὸς τὴν γυναῖκα του δικαίωμα μετανοεῖ ἀμέσως καὶ θέλει τὸν ἄνδρα παιδαγωγῶν τῆς συζύγου του καὶ ἀνατροφέα· ταχέως ὅμως λησμονεῖ καὶ τὸ δόγμα του τοῦτο διδάσκων ὅτι ἡ γυνὴ δικαίωμα ἔχει νὰ μορφώσῃ αὐτὴ ἑαυτὴν.

Ἄλλὰ τὸν παραλογοισμόν τοῦ Ίψεν δὲν κατελέγχουσι μόνον αἱ παντοειδεῖς καὶ περὶ παντὸς ἀνοησίαι, ἅς λέγουσι καὶ ἀνακαλοῦσι μετ' ὀλίγον δι' ἄλλων τὰ δραματικά του πρόσωπα· μαρτυροῦσιν αὐτὸν ἐπίσης συχνότατα αἱ συγκεχυμένα καὶ ἀόριστοι φράσεις του, δι' ὧν ἐκδηλοῦται σαφῶς ἡ κατάστασις διανοίας, προσπαθοῦσης μὲν νὰ ἐκφράσῃ διὰ τῶν λέξεων νεφελώδη τινα παράστασιν, ἀλλὰ μὴ κατορθούσης τοῦτο καὶ ἀσπλανωμένης εἰς ἀσυνάρτητον καὶ ἀκατάληπτον βαττολύγημα. Καὶ ἄλλαι μὲν τούτων δὲν λέγουσιν ἀπολύτως τίποτε, ὁμοιάζουσι δὲ πρὸς τὸ τρα-λάλᾳ, τὸ ὁποῖον ψάλλει τις ὡςάκις δὲν ἐνθυμεῖται τὰς λέξεις τοῦ ἔμματος· ἄλλαι δὲ φαίνονται μὲν ὑπανιγμοὶ βαθείας τινὸς ἐννοίας, ἀλλ' ἀκριβέστερον ἐξεταζόμενα εἶναι λέξεων μόνον ἡχηρὰ παράταξις· καὶ ἄλλαι τέλος τοσοῦτον πρόδηλοι ἢ λιθιότητες, ὥστε. ἂν τὰς ἔλεγε τις εἰς τὸ καφενεῖον, οἱ παρακαθήμενοι θὰ ἔσπευδον περίτρομοι νὰ εἰδοποιήσωσι περὶ τούτου τὴν οἰκογένειαν τοῦ λέγοντος. Τούτων δὲ ἰδίως—διότι τῶν ἄλλων θὰ ἀπέβαινε λίαν μικρὸς ὁ κατάλογος—ἔστωσαν ὀλίγα παραδείγματα αἱ ἐπόμενα, ἐξ ἐνὸς μόνου δράματος «Ἡ γυνὴ τῆς θαλάσσης.» «Τὸ νερὸν αὐτὸ εἶναι ἄρρωστον» λέγει ἡ Ἑλλίδα. «καὶ θὰ μᾶς ἀρρωστήσῃ καὶ ἡμᾶς!»—Ὁμιλοῦσαμεν, λέγει περαιτέρω ἡ ἰδία, διὰ τοὺς γλάρους, τοὺς ἀετοὺς καὶ τὰ ἄλλα

πουλιά του ὠκεανού, ἔξαιρις. Καί μοῦ ἐφαίνεται φαντάσου, ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ πουλιά ἦσαν ἀπὸ τὸ ἴδιον γένος τοῦ ἦτο καὶ ἐκεῖνος (ὁ ξένος), κ' ἐγὼ ἢ ἴδια εἰς τὸ τέλος ἐνόμιζα ὅτι ἦμην συγγενῆς τῶν. «Νομίζω, ὅτι, ἂν εἶχαμεν συνηθίσει νὰ ζοῦμεν εἰς τὴν θάλασσαν, μέσα εἰς τὴν θάλασσαν, θὰ ἦμεθα καλλίτεροι καὶ εὐτυχέστεροι». Ὅτε δὲ ὁ Ἀρχολμῦ ἀπαντᾷ ἀστείονόμος: «Τώρα δὲν εἶναι πλέον καιρὸς ν' ἀλλάξωμεν!», ὑπολαμβάνει ἢ Ἑλλάδα: «Δι' αὐτὸ ὑποφέρομεν ὅλοι· ἐκ τούτου προέχεται ἢ μελαγχολία τῆς ἀνθρωπότητος».

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἀκριβῶς οἱ παραλογισμοὶ οὗτοι, αἱ κεναὶ ἐννοίας καὶ ἀόριστοι φράσεις, αἱ μυστηριώδεις καὶ χρησιμοφανεῖς λέξεις, καὶ τὰ οἰονοεῖ ἐν ὄνειρῳ παραληρήματα συνήγειραν ἰδίως περὶ τὸν Ἰψεν πυκτὸν ὄμιλον θαυμαστῶν. Ἐπειδὴ οὐδὲν σημαίνουν, αἱ πλάνητες καὶ ἀπροσέκτει διάνοιαι ἐξάγουσιν ἐξ αὐτῶν ὅτι στιγμιαίως ὑποβάλλει ὁ ἄτακτος εἰσμός τῶν ἰδεῶν τῶν, φέρονται δὲ οὕτως εἰς μακαρίαν ἀνειροπόλησιν οἱ μυστικοπαθεῖς ὑστερικοί, καὶ ἀγάλλονται οἱ πάντα ἐννοοῦντες, οἱ οὐδὲν ὑπολαμβάνοντες σκοτεινόν. Ὅσον μεγαλύτερα εἶναι ἢ εὐήθεια, τόσον εὐρύτερον κατανοεῖ καὶ κόσμον βαθύτερον ἐρμηνεύει, περιφρονοῦσα ἀλαζόνως τοὺς κοινούς τῶν θνητῶν, οἵτινες τὰς ἀνοησίας ὀνομάζουσιν ἀφελῶς ἀνοησίας.

Ἄν εἰς τὰ μέγιστα τοῦδε ἀπαριθμηθέντα ἐκφυλιστικὰ δείγματα τοῦ Ἰψεν προστεθῇ καὶ ὁ συμβολισμὸς του, ὃν κατάδηλον μαρτυροῦσι πολλὰ τῶν δραμάτων του («Ἀργιόπαπα», «Γυνὴ τῆς θαλάσσης», «Οἱ Βρυκόλακες», «Βράντ», κτλ.), τείνει τις νὰ κατατάξῃ αὐτὸν μετὰ τῶν μυστικοπαθῶν ἐκφυλισμένων, περὶ ὃν ἐλάλησαμεν ἐν ἀρχῇ. Ἄλλ' ὀρθότερον εἶναι νὰ ταχθῇ ὁ Ἰψεν μετὰ τῶν ἐγωπαθῶν, διότι ἢ ἐν τῇ διανοίᾳ του νοσηρὰ κορυφώσις τῆς συνειδήσεως τοῦ ἐγὼ εἶναι πολὺ μείζων τῆς μυστικοπαθείας του. Ἡ ἐγωπάθειά του φθάνει μέχρις ἀναρχικότητος καὶ ἐφανοῦς ἐπαναστάσεως κατὰ παντὸς καθεστῶτος. Δὲν ἐπικρίνει δὲ τὰ κείμενα καὶ ὑπάρχοντα ὡς κακὰ, οὔτε καταδικάζει τὰς κακίας αὐτῶν, οὔτε προτείνει βελτίωσιν, ἀλλὰ τὰ καταδικάζει ἀπλῶς καὶ μόνον διότι ὑπάρχουσι καὶ ζητεῖ τὴν ἀνατροπὴν τῶν. Ἡ τῶν πάντων καταστροφὴ ἦτο τὸ πρόγραμμα ἐπαναστατῶν τινῶν τοῦ 1848, καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἔχει ὁ Ἰψεν. Τὸ ἀναπτύσσει δὲ οὐ μόνον διὰ στόματος τῶν δραματικῶν του προσώπων, ἀλλὰ καὶ δι' εἰδικοῦ ποιήματος, ἐπιγραφόμενου «Πρὸς τὸν φίλον μου, τὸν ἐπαναστάτην ῥήτορα», καὶ διὰ σειρᾶς ἐπίστολῶν, αἷς ἐδημοσίευσεν ὁ ἐκφυλισμένος πανηγυ-

ριστῆς του Γεώργιος Βράνδες, τὸ παρασίτον αὐτὸ φιλολογικὸν φυτόν, τὸ ἐκ τῆς ξένης φήμης ἀντλοῦν ὑπαρξιν καὶ ζωὴν.

Πλὴν τῆς μυστικοπαθείας καὶ ἐγωπαθείας τοῦ Ἰψεν, ἄλλο πνευματικὸν στίγμα τοῦ ἐκφυλισμοῦ του εἶναι ἢ παντελής πτωχεία τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν του. Ἐπιπόλοιοι ἢ ἀμαθεῖς κριταί, ἐκτιμῶντες τὸν πνευματικὸν πλοῦτον τοῦ λογοτέχνου ἀναλόγως τοῦ πλήθους τῶν τόμων ὅσους παρήγαγε, νομίζουσιν ὅτι ἀποδεικνύουσι θριαμβευτικῶς τὴν γονιμότητα τῶν ἐπὶ ἐκφυλισμῷ κατηγορουμένων συγγραφέων, ἀναφέροντες τὸν σωρὸν τῶν ἐκδοθέντων ἔργων τῶν. Ἡ ἀπόδειξις ὅμως αὕτη οὐδὲν ἀποδεικνύει πρὸς τοὺς εἰδήμονας. Πολλοὶ γορφομανεῖς μνημονεύονται νυχθημερόν ἐπὶ ἔτη πολλὰ κινήσαντες τὸν κάλαμον καὶ δεκάδας ὄλων τόμων πληρώσαντες· ἀλλ' ἢ ἐργασία τῶν αὐτῶν, ὅσον ἀφθόνους καὶ ἂν ἔχη τοὺς τυπογραφικοὺς καρπούς, δὲν δύναται νὰ κληθῇ γόνιμος, διότι οὐδεὶς τῶν χονδρῶν ἐκείνων τόμων περιέχει μίαν καὶν χρησίμην ἰδέαν. Ὡς ὁ Βάγγερ οὐδέποτε κατώρθωσεν, ὡς ποιητῆς, νὰ ἐπινοήσῃ ἓνα μῦθον, μίαν δραματικὴν μορφήν ἢ περίστασιν, ἀλλ' ἔζησε πάντοτε ἀναλώμασι παλαιῶν ποιημάτων ἢ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, οὕτω καὶ ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ συγγενῆς Ἰψεν οὐδεμίαν ἔχει ἰδίαν δημιουργικὴν δύναμιν· ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ πτωχαλαζόνειά του ἀπαξιῶσι συνήθως νὰ δανείζεται παρ' ἄλλων ἀληθῶν ποιητῶν ἢ ν' ἀντλή ἐκ ζωντανῶν δημοτικῶν παραδόσεων, τὰ δραματικά του προϊόντα, ἀκριβέστερον ἐξεταζόμενα, φαίνονται καὶ τῶν τοῦ Βάγγερ, αὐτῶν πτωχότερα καὶ πενιχρότερα. Ὁ μὴ τυφλούμενος ὑπὸ παντοειδῶν μηχανημάτων τῆς πολυδαίδαλου δραματουργικῆς του δεξιότητος καὶ θέλων νὰ παρακολουθήσῃ νήφρον τὰ δραματικά του θέματα ἀναγνωρίζει πάραυτα τὴν ἀπελιπτικὴν τῶν μονοτονίαν.

Ἐν μέσῳ πάντων σχεδὸν τῶν δραμάτων του ἴστανται δύο πρόσωπα, πάντοτε τὰ ἴδια, αἵτινα καὶ αὐτὰ ἀποτελοῦσιν ἀληθῶς κατ' οὐσίαν ἐν καὶ μόνον, παριστάμενον ὅτε μὲν ὡς θέσις, ὅτε δὲ ὡς ἄνοησις μίᾳς καὶ τῆς αὐτῆς ἰδέας, τοῦτέστι τὸ ἀνθρώπινον ὄν, ἄλλοτε μὲν ὑπεῖκον εἰς τὴν ἐγωπαθειαν αὐτοῦ καὶ κηφύσσον αὐτὴν θρασέως καὶ ἀποτόμως, ἄλλοτε δὲ περικαλύπτον αὐτὴν δειλῶς, μὴ τολμών νὰ διαφωνήσῃ πρὸς τοὺς πολλούς, καὶ ἀποκρινόμενον σέβας πρὸς τὸν νόμον τῶν ἄλλων. Καὶ τὸ μὲν ἀναφανδὸν ἐκδηλοῦν τὴν ἐγωπαθειάν του πρόσωπον εἶναι πάντοτε γυνὴ—πλὴν μίᾳς μόνης ἑξερρέσεως, τοῦ Βράντ τὸ δὲ κρῦπτον αὐτὴν πάντοτε ἀνὴρ—πλὴν μίᾳς καλῆς ἑξαίρεσεως, τῆς Ἑδδας Γάβερ, ἢς ὅμως ἢ ἐκφανῆς ἀναρχικότης μετέχει

πως και υποκρισίας. Ἡ Νόρα, ἡ Κυρία Ἀλβιγγ, ἡ Σέλιμα Βράτσεργ, ἡ Δίνα, ἡ Λύνα Ἔσσελ, ἡ Κυρία Μπέρονικ, ἡ Ἐδδα Γάβλερ, ἡ Ἐλλίδα Βάγγελ, ἡ Ρεββέκα, εἶναι ἐν και τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους οὕτως εἰπεῖν ὥρας τῆς ἡμέρας ἄλλως ἄλλοτε φωτιζόμενον. Αἱ μὲν εἰς τόνον μείζονα οἱ δὲ εἰς τόνον ἐλάσσονα, ἄλλαι περισσότερον καὶ ἄλλαι ὀλιγότερον ἱστορικῶς ἀνάηροι, δὲν ὁμοιάζουσι μόνον ἀλλὰ ταυτίζονται. Ἀφ' ἐτέρου δὲ τὸν υποκριτὴν ἐγωιστὴν, τὸν θεραπεύοντα τὴν ἐγωπαθεϊάν του ἀλλὰ μὴ προσκρούοντα εἰς τὴν κοινωνίαν, ἐκπροσωποῦσι ἀλληλοδιαδόχως ὁ Φόργαλδ, ὁ Ἐλμερ, ὁ Μπέρονικ, ὁ ἱερεὺς Ρόρλουνδ, ὁ Μάνδερς, ὁ δήμαρχος Στόκμαν, ὁ Βέρλε, ἀπαξ δὲ ὀλίγων καὶ ἡ Ἐδδα Γάβλερ, πάντοτε διὰ τῶν αὐτῶν ἰδεῶν καὶ ἰδίων λέξεων.

Οὕτως ὁλόκληρον τοῦ Ἴψεν τὸ θέατρον εἶναι εἶδος τι καλειδοσκοπίου ἐξ ἐκείνων ἅτινα ἀγοράζουσι τὰ παιδία ἀντὶ ὀλίγων κερμάτων. Τέρονται αὐτά, θεωροῦνται διὰ τῆς ὀπῆς τὰ νέα ποιήματα σχήματα, ἅτινα παράγει ἐντὸς τοῦ χαρτίνου σωλήνος ἐκάστη διάσεισις τοῦ ὄργάνου. Ἄλλ' ὅσοι δὲν εἶναι πλέον παιδία γνωρίζουσι κάλλιστα, ὅτι ὁ σωλὴν ἐκεῖνος δὲν περιέχει ἄλλο ἢ ὀλίγα θραύματα χρωματικῶν ὑαλίων, πολλαπλασιαζόμενα ποιητικῶς διὰ τριῶν μικρῶν κατόπτρων, καὶ παράγοντα συμμετρικὰ ἀραβουογήματα, ὧν ἡ πολυχρῶς μονοτονία κουράζει τάχιστα τὸ βλέμμα. Ἡ εἰκὼν δὲ αὕτη ἀρμόζει μόνον εἰς τὸ θέατρον τοῦ Ἴψεν ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν δραματοουργόν. Κυρίως εἰπεῖν τὸ κλειδασκοπίον εἶναι αὐτός. Τὰ ὀλίγα καὶ πενιχρὰ ὑαλοθραύσματα, ἅτινα ἀπὸ τριακονταετίας ἤδη κροταλίξει καὶ συνδιάζει πρὸς παραγωγὴν εὐθηρῶν ψηφοθετημάτων, εἶναι αἱ ἰδεοληψίαι του, ἃς ἐγέννησεν ἡ νοσοῦσα του διάνοια οὐχὶ δὲ ἀντίληψις τοῦ ἔξω κόσμου. Ὁ δὴθεν πραγματιστὴς οὗτος οὐδὲν γνωρίζει ἐκ τοῦ πραγματικοῦ βίου. Δὲν τὸν ἐννοεῖ δὲν τὸν βλέπει καν, οὐδὲ δύναται ἐπομένως νὰ ἀνανεώσῃ ἐξ αὐτοῦ ὅσον ἔχει ταμίευμα ἐντυπώσεων, ἰδεῶν καὶ κρίσεων.

Προσεπάθησα ν' ἀναπαραστήσω τὸν Ἴψεν ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν ἰδίων του πολλάκις λόγων, ἀπέβην δὲ οὕτω μικρότερος ἴσως τοῦ δέοντος. Κατεδέχθη δὲ ὅμως ὅτι ὁ Νορβηγὸς δραματοποιὸς εἶναι μυστικοπαθὴς συνάμα καὶ ἐγωπαθὴς ἐκφυλισμένος, ἀνίκανος νὰ προσαρμωσθῇ πρὸς οἰανδήποτε κοινωνικὴν κατάστασιν, κακολογῶν διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς πατρίδος του καὶ τὴν τῆς Εὐρώπης, χωρὶς οὐδεμίαν ἐξ αὐτῶν νὰ γνωρίζῃ. Καὶ ὅμως τὸν μοχθηρὸν τοῦτον ληρωδόν, τὸν ἐχθρὸν τῆς κοι-

νωρίας, τὸν ἔχοντα ὅμως ὅποσδήποτε μεγάλην τὴν σκηνογραφικὴν δεξιότητα, ἐτόλμησαν οἱ ὄπαδοί του νὰ κηρύξωσιν ὡς τὸν παγκόσμιον ποιητὴν λήξαντος αἰῶνος. Τοσοῦτον δὲ διεσάλλισαν πανταχοῦ τῆς γῆς: «Ὁ Ἴψεν εἶναι μέγας ποιητὴς!», ὥστε πολλὰ μὲν τῶν ὑγιῶν πνευμάτων ἐκλονίσθησαν, πάντα δὲ τὰ ἀσθενῆ ὑπειτάγησαν. Μάξιμος ὁ Τύριον διηγείται τὴν ἐξῆς νόστιμον ἱστορίαν: «Ἐν Λιβύῃ ἀνὴρ Λίβυς, Ψάφων ὄνομα, ἤθελε θεὸς εἶναι δοκεῖν. Ξυλλαβὸν οὖν τῶν ὀδικῶν ὄρνιθων πολλοὺς ἐδίδασκεν ἄδειν τοὺς ὄρνιθας «μέγας Θεὸς Ψάφων», καὶ ἀφίει αὐθις ἐπὶ τὰ ὄρη οἱ δὲ αὐτοὶ τε ἦδον καὶ οἱ ἄλλοι ὄρνιθες ἐθιζόμενοι τῇ φωνῇ. Λίβυες δέ, θεῖαν νομίσαντες εἶαι τὴν φήμην, ἔθυσον Ψάφω, καὶ ἦν αὐτὸς θεὸς ὑπὸ ὄρνιθων κηχειροτονημένος». Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πονηροῦ Ψάφωτος κατώρθωσε καὶ ὁ Ἴψεν νὰ διδάξῃ τὸν Βράνδες, τὸν Ἐρχαρτ, τὸν Γαίγερ, καὶ ἄλλους ὁμοίους ψιττακοὺς τὰς λέξεις ταύτας: «Ὁ Ἴψεν εἶναι νεωτεριστὴς! Ὁ Ἴψεν εἶναι ποιητὴς τοῦ μέλλοντος!» Οἱ ψιττακοὶ δὲ οὗτοι διασπαρέντες ἀνὰ τὴν ὑψηλίον κισσαβύζουσι θορυβωδῶς δι' ἐφημερίδων καὶ βιβλίων ὃ, τι ἐδιδάχθησαν, καὶ ὅσοι ἄπολοι τὸ πνεῦμα ἀκούουσι τὸ ἤχηρον κήρυγμα ἐπαναλαμβάνουσιν αὐτὸ ἀσυνειδήτως, διότι προξενεῖ ἐντύπωσιν εἰς αὐτοὺς ὁ τόνος καὶ τοὺς παραστρέφει ἢ ἀδιάλειπτος ἐπιφθός.

Θὰ ἦτο ὅμως ἐπιπόλαιον νὰ παραδεχθῇ τις, ὅτι μόνον τὸ θράσος τῶν κορυβάντων ἐκείνων ἤρκεσε νὰ ἀναβιβάσῃ τὸν Ἴψεν εἰς τὴν περιωπὴν του. Ἐχει οὕτως ἀναντιρρότως καὶ τινα χαρακτηριστικά, δι' ὧν ἐπέδρασεν ἀναγκάως ἐπὶ τοὺς συγχρόνους του. Τοιαῦτα δ' ἐν πρώτοις εἶναι οἱ ἀόριστοι καὶ συγκεχυμένοι φράσεις αὐτοῦ περὶ τῆς «μεγάλης ἐποχῆς ἐν ἣ ζῶμεν», περὶ τοῦ «ὑποφώσκοντος νέου αἰῶνος», περὶ «ἐλευθερίας», «προόδου» κλπ. Πᾶσα ἡ κενὴ αὕτη λογοκοπία ἦτο πρόσφορος νὰ συγκινήσῃ τοὺς τὰ πάντα ἐννοοῦντας εὐήθεις καὶ πάντα κατ' ἀρέσκειαν ἐρμηνεύοντας. Ἐρχεται μετὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία τοῦ Ἴψεν περὶ τῆς πανελοῦς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἀτόμου, ἢτοι τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ αὐτονομίας. Τὸ δόγμα τοῦτη ἐρμηνεύουσιν οἱ πανηγυρισταὶ καὶ ἱερεῖς του εἰς τὴν προσήλυτον νεολαίαν ὡς δικαίωμα ἀκωλύτου ἀπολαύσεως τῆς ζωῆς, καὶ μειδιῶσιν εὐμενῶς ὅσῳ οἱ ἀκροαταὶ τῶν ἐννοοῦσιν αὐτὸ ὡς ἀκόλαστον θεραπείαν πάσης χυδαίας καὶ κτηνώδους ὁρμῆς: περιττὸν δὲν εἶναι νὰ καταδειχθῇ, πόσῃ ἐνέχει ἡ διδασκαλία αὕτη βδελυγμίαν, ἀλλὰ καὶ πόσον συγχρόνως θέλητρον πρὸς πάντα μὴ πνευματικῶς

ὕλη ὀργανισμόν, ἐτοίμως δουλεύοντα εἰς, πᾶσαν ὁρμὴν καὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν. — Τρίτος λόγος ἐξηγῶν τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Ἰψεν, εἶνε ἢ θέσις, εἰς ἣν ἀνήγαγεν ἐν τῷ θεάτρῳ αὐτοῦ τὴν γυναῖκα. Ἡ γυνὴ κατ' αὐτὸν ἔχει πᾶν δικαίωμα, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς θεσμοὺς τοῦ γάμου νὰ δικαιῶται νὰ θραύῃ ὅπως θέλει πρὸς ἀνάγκησιν τῆς ἐλευθερίας της. Εἶναι νοήμων παντοῦ, ἰσχυρὰ καὶ γενναία, ὁ δὲ ἀνὴρ βλάξ πάντοτε καὶ ἀνανδρός. Αὐτὴ νικᾷ πανταχοῦ, ὁ δὲ ἀνὴρ συντριβεται εἰς θρύμματα. Καὶ ἡ μητρικότης αὐτῆ δὲν ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἰψεν ὡς χαλινὸς τῆς γυναικός. Τοιαύτη πρὸς τὴν γυναῖκα λατρεία, τοιαύτη ἐπιδοκιμασία πάσης γυναικείας ἀκολασίας, ἐξησφάλιζε βεβαίως εἰς τὸν Νορβηγὸν δραματοργὸν τῆς ἐπηρηφηνίας πασῶν τῶν γυναικῶν, ὅσαι βλέπουνσαι ἐπὶ σκηνῆς τὰς ὑστερικές καὶ νυμφομανεῖς ἀνδρογύνους τοῦ Ἰψεν, ἀνεγνώριζον αὐτὰς ὡς ὁμοιώματά των ἢ ὡς ἀναπαραστάσεις τῶν ἰνδαλιμάτων της ἐκφυλισμένης φαντασίας των. Αἱ γυναῖκες αὐταὶ εὐρίσκουσιν ἀληθῶς ἀφόρητον πάντα ζυγόν, οὐδ' ἐπλάσθησαν πρὸς γάμον, γάμον ἐννοεῖται εὐρωπαϊκόν, μεθ' ἑνὸς μόνου ἀνδρός. Εὐγνωμονοῦσι δὲ βεβαίως πρὸς τὸν Ἰψεν, ὅτι τὰς χυδαιοτάτας καὶ δυσωνυμότητας τῶν ὁρμῶν των περιέβαλε δι' ὠραίων ὀνομάτων οἷον «κάλη τῆς γυναικός ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς της αὐτονομίας» καὶ «δικαίωμα τῆς γυναικός πρὸς ἐπικρατίην της προσωπικότητός της». Πλὴν τούτων ὅμως ἡ γυναικεία πελατεία τοῦ Ἰψεν περιλαμβάνει καὶ τὰς γυναῖκας, ὅσαι ἢ ὑπῆρξαν ἀτυχεῖς νυμφευόμεναι, ἢ νομίζουσιν ὅτι δὲν ἐννοῦνται, ἢ αἰσθάνονται κενὸν τὸν βίον των καὶ δυσθυμοῦσιν ἐξ ἀνεπαρκοῦς ἀσχολίας. Διαύγει σκέψεως δὲν εἶναι συνήθως τὸ χαρακτηριστικὸν τοιούτων γυναικῶν. Ἄλλως δὲν θὰ ἐθεώρουν τὸν Ἰψεν ὡς ὑπερασπιστὴν καὶ φίλον των. Δὲν εἶναι φίλος τῶν γυναικῶν ὁ προσβάλλων τὸν θεσμόν τοῦ γάμου ἐφ' ὅσον ἐφίσταται τὸ σημερινὸν κοινωνικὸν καθεστῶς.

Ἀληθῆς καὶ ὑγιῆς τὸν νοῦν ἀναμορφωτῆς θὰ ἀγωνισθῇ ὅπως ἀποκτήσῃ ὁ γάμος ἀληθῆ ἠθικὴν καὶ αἰσθηματικὴν βάσιν, ἐκλείψῃ δὲ ἡ σημερινὴ ψεύδης του μορφῆ· θὰ καταδικάσῃ τὸν ἐπὶ χοήμασι γάμον καὶ θὰ στιγματίσῃ ὡς ἐγκλημα τὴν ὑπόστασιν ἐνώσεων ψευδῶν, καθ' ἃς συζῶσι σύζυγοι μισοῦμενοι καὶ ἀπατώμενοι ἀμοιβαίως· θὰ ἀπαιτήσῃ θὰ συνάπτεται ὁ γάμος ἐξ ἀμοιβαίας κλάσεως, νὰ τηρῆται δι' ἐμπιστοσύνης, ἐκτιμήσεως καὶ εὐγνωμοσύνης, καὶ νὰ κραταίωται διὰ τῆς πρὸς τὸ τέκνον ἀνάσκησῃ· ἀλλ' οὐδέποτε θὰ καταδικάσῃ τὸν γάμον αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ μόνον ἀληθῆς κρηπίδωμα

τῶν πρὸς ἄλληλα σχέσεων τῶν φύλων, δι' ὀρισμένου καὶ διαρκούς καθήκοντος, Ἄλλως δὲ ὁ γάμος δὲν ἐπενεοθήη χάριν τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ χάριν τῆς γυναικός καὶ τοῦ τέκνου, καὶ εἶναι θεσμὸς κοινωνικὸς, προστατεύων ἰδίως τὸ ἀσθενὲς μέλος, Ὁ ἀνὴρ δὲν ἐδάμασεν ἐτι ὅσον ἡ γυνὴ τὴν ζωάδην πολύγαμον ὁρμὴν, καὶ ἄσμενος θὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν πρώτην γυναῖκα δι' ἄλλης. Ἄν δὲ εὐρίσκειται σύζυγος ἐγκαταλείπουσα αὐτόν, ὡς ἡ Νόρα, τοῦτο ἤκιστα τὸν τρομάζει ἀνοίγει τὴν θύραν εἰς τὰς Νόρας καὶ εὐχεται εἰς αὐτὰς ἀπὸ καρδίας κατευόδιον. Αἱ δραπέτιδες δὲ αὐταὶ τότε μόνον δὲν κινδυνεύουσιν, ὅσαι εἶναι πλούσιαι ἢ ἐξόχως βιομήχανοι, τουτέστιν ὑλικῶς ἀνεξάρτητοι· ἀλλ' ὀλίγισται εἶναι σήμερον αἱ τοιαῦται γυναῖκες· αἱ πλεῖσται δὲ μεγάλως θὰ ἐζημιούντο ἐκ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἠθικῶν θεωριῶν τοῦ Νορβηγοῦ δραματοποιου. Καὶ διὰ τοῦτο καθῆκον ἀληθῶς τῶν νοημόνων καὶ φρονίμων γυναικῶν θὰ ἦτο νὰ προγράψωσι τὸν Ἰψεν καὶ νὰ ἐξεγερωθῶσι κατὰ τοῦ Ἰψενισμοῦ, ὅστις ἀπαισίως ἀπειλεῖ αὐτὰς καὶ τὰ δικαιώματά των. Ὑγιεῖς καὶ ἠθικῶς ἄμωμοι γυναῖκες μόνον ἐκ πλάνης εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωσιν ὀπαδοὶ τοῦ Ἰψεν· ἄς ἀφήσωσι δορυφόρους του ἐκείνης μόνας, ὅσαι εἶναι πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, τουτέστι τὰς ὑστερικές ἐκφυλισμένας, καὶ πλὴν αὐτῶν τοὺς ἠλιθίους ἄρρενας, τοὺς φρονούντας, ὡς ὁ Αὐγουστος Ἐρχαρτ, ὅτι «τὸ λογικὸν καὶ ἡ αἰσιοδοξία εἶναι αἱ καταστρέφουσαι πᾶσαν ποίησιν ἀρχαί».

ΠΡΑΓΜΑΤΙΣΜΟΣ

Ὁ Ζολᾶς καὶ ἡ σχολὴ του.

1.

Περὶ τῆς τρίτης μορφῆς τοῦ φιλολογικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ ἐκφυλισμοῦ, τοῦ οὕτω καλουμένου πραγματισμοῦ, ἦτοι τῆς φυσιοσκοπικῆς σχολῆς, δὲν θέλω πραγματευθῆ τοσοῦτον διὰ μακρῶν, ὅσον περὶ τῶν δύο ἄλλων—τῆς μυθικοπαθείας καὶ ἐγωπαθείας. διότι ὁ πραγματισμὸς ἀντιπαρῆλθεν ἤδη κ' ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ ὅπου ἐγεννήθη, τὰ δὲ πτώματα δὲν τὰ πολεμεῖ

τις, ἀλλὰ τὰ θάπτει. Θέλει συνοψίσει μόνον ἐνταῦθα ὅσα περὶ τούτου ἔγραψα ἤδη ἰδιαιτέρως, ἐμμένων μὲν καθόλου εἰς τὰς προτέρας μου γνώμας, μετριάζων δὲ μόνον αὐτὰς ὡς πρὸς τὸ τάλαντον τοῦ κ. Ζολᾶ, ὅπερ εἶχον μεγάλας ὑπερτιμήσει.

Ὅτι ὁ πραγματικὸς ἀπέθανε πλεόν ἐν Γαλλίᾳ, εἶναι πανθομολογούμενον σήμερον. Καὶ αὐτοὶ τοῦ πρωτόρχου Ζολᾶ οἱ μαθηταὶ ἀπέπτυσαν σχεδὸν πάντες τὴν διδασκαλίαν του· ἂν δὲ τὰ μυθιστορήματά του ἐξοδεύονται ἀκόμη πολὺ, ὡς λέγει οὗτος ἐπαιρούμενος, τοῦτο οὐδόλως ἀποδεικνύει ὅτι ζῆ ἔτι ἡ λογοτεχνικὴ του τάσις. Τὸ πολὺ κοινὸν διατηρεῖ ἐπὶ μακρὸν ὅσας ἀπέκτησε συνηθείας, ἡ δὲ ὀσφρησις τοῦ Ζολᾶ πρὸς ἐκλογὴν θεμάτων ἀρεστῶν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην εἶναι ἡ κυριωτάτη ἰδιότης τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτοῦ φύσεως. Ἔχει δ' ἄλλως καὶ θὰ ἔχη πάντοτε πιστοὺς θαυμαστάς τοὺς ἀγαπῶντας τὴν ὄνταρίαν καὶ τὰς αἰσχρολογίας.

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Ζολᾶ ἐκήρυξαν αὐτὸν ἐφευρέτην τοῦ πραγματισμοῦ, ἐξηγοῦσι δὲ τὴν λέξιν ταύτην—ἥτις κυρίως εἰπεῖν οὐδεμίαν ἐκφράζει ἔννοιαν, ἐξ ἀπόψεως λογοτεχνικῆς ἢ καλλιτεχνικῆς,—ὡς σημαίνουσιν τὴν τάσιν ἐκείνην τοῦ καλλιτέχνου, καθ' ἣν παρατηρεῖ τὰ πράγματα καὶ ἀποδίδει αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλὰ τὴν τάσιν ταύτην ἔχει πᾶς λογοτέχνης οἰοσθήποτε, οὐδεὶς δὲ δημιουργῶν ἀπομακρύνεται τῆς ἀληθείας ἐκ προθέσεως· οὐδὲ δύναται νὰ τὸ πράξῃ, καὶ ἂν θέλῃ, διότι τοῦτο θὰ ἦτο ἐναντίον πρὸς πάντα νόμον τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως. Πᾶσα ἡμῶν ἔννοια βᾶσιν ἔχει παρατήρησιν ὑφ' ἡμῶν γενομένην, καὶ πᾶσαν ἡμῶν ἐπιπόνησιν, ὅσον ἐλευθέρω καὶ ἂν εἶναι, ἔχει ἀναγκαῖον προαπαιτούμενον τὰς ἐκ προηγούμενων παρατηρήσεων ἀναπαραστάσεις ἡμῶν. Ἄν δὲ παρὰ πάντα ταῦτα λογοτέχνημά τι ἢ καλλιτέχνημα φαίνεται περιέχον περισσοτέραν ἀλήθειαν ἢ ἐν ἄλλο, τοῦτο δὲ εἶναι ἀποτέλεσμα τοιαύτης ἢ τοιαύτης καλλαισθητικῆς τάσεως ἀλλὰ μείζονος ἢ ἐλάσσονος καλλιτεχνικοῦ τάλαντου. Ὁ γνήσιος ποιητὴς εἶναι πάντοτε ἀληθής· ὁ δὲ ἀνίκανος μιμητὴς οὐδέποτε. Πᾶν καλλιτεχνικὸν ἔργον εἶναι προῖον τοιαύτης τινὸς ἢ τοιαύτης συγκινήσεως ἢ παθήσεως τοῦ ἐργάτου αὐτοῦ, οὐδέποτε δὲ καὶ ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει δύναται νὰ εἶναι πιστὴ εἰκὼν τῆς ὑλικῆς πραγματικότητος. Τὸ καλλιτέχνημα δὲν εἶναι μνημεῖον τοιούτων ἀσφαλῆς ἀντικειμενικῆς παραστάσεως ἐξωτερικῶν γεγονότων, ἀλλ' ἐξομολόγησις οὕτως εἰπεῖν τοῦ καλλιτέχνου, ἐκφράζουσα, συνειδητῶς ἢ ἄσυνειδήτως, τὸν τρόπον, καθ' ὃν οὗτος αἰσθάνεται καὶ σκέπτεται

Δὲν εἶναι κάτοπτρον τοῦ κόσμου, ἀλλὰ κάτοπτρον τῆς ψυχῆς τοῦ τεχνίτου.

Ἐδύνατό τις ἴσως νὰ πιστεύσῃ ὅτι τοῦλάχιστον αἱ πλαστικαὶ ἰδίως τέχναι, ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ, εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἀναπαραστήσωσι πιστῶς τὴν πραγματικότητα, καὶ ὅτι ἐπομένως δι' αὐτὰς εἶναι δυνατὸς ὁ πραγματισμὸς. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι πλάνη. Οὐδεὶς ποτε ζωγράφος ἢ γλύπτης θὰ φαντασθῇ ν' ἀποδώσῃ ἀπαράλλακτον τὸ ἐξωτερικὸν φαινόμενον, χωρὶς ἄλλο μὲν αὐτοῦ μέρος νὰ ἐξάσῃ, ἄλλο δὲ τοῦναντίον νὰ ἐξασθενήσῃ ἢ καὶ ἀφαιρέσῃ. Θὰ μιμηθῇ ὅ,τι τοῦ ἀρέσκει καὶ τὸν ἐκλύει, καὶ θὰ τονίσῃ ἐκεῖνο ἰδίως τὸ χαρακτηριστικόν, ὅπερ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς μιμήσεως· οὕτω δὲ θὰ παραστήσῃ τὸ φαινόμενον οὐχὶ ὅποιον ἀληθῶς εἶναι, ἀλλ' ὅποιον αὐτὸς τὸ βλέπει. Ὡς φωτογράφος ἀπλοῦς δύναται νὰ ἐργασθῇ μόνον ἀμβλύνοὺς χειρῶνας, οὐδὲν ἀπολύτως αἰσθανόμενος ἀπὸ τοῦ κόσμου, οὔτε εὐχαρίστησιν, οὔτε ἀποστροφήν, οὔτε πόθον οἰονδήποτε. Ἀλλὰ τοιαύτη τις παράκοπος ὑπαρξίς δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ αἰσθανθῇ ποτε κλίσιν πρὸς καλλιτεχνίαν μῆτε νὰ ἀποκτήσῃ ὅπωςδὴποτε τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς τοῦτο τεχνικὴν δεξιότητα.

Ἄν δὲ τὸν πραγματικὸν ἀποκρούῃ ἡ φύσις αὐτῆ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν, πόσῳ μᾶλλον ἀποκρούει αὐτὸν ἡ ποιησις. Ὁ ζωγράφος δύναται ἐπὶ τέλους νὰ ταπεινώσῃ τὴν τέχνην αὐτοῦ μέχρι φωτογραφικῆς χειροτεχνίας, νὰ περιορίσῃ τὸν ὀπτικὸν του ὄριζοντα καὶ νὰ καταστήσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀπλοῦν ὁμοίωμα τεμαχίου τινὸς τοῦ ἔξω κόσμου, ἐφ' οὗ τὴν προσωπικότητα τοῦ τεχνίτου ἐκπροσωπεῖ μόνον τὸ πλαίσιον, τὸ περικόπτον τὴν εἰκόνα οὐχὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἔκτασιν τοῦ φαινομένου ἀλλ' ἀναλόγως τῆς ὀπτικῆς ἰκανότητος τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ζωγράφου. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει ἐνώπιον αὐτοῦ ἔτοιμον ὑπὸ τῆς φύσεως τὸ ἔργον του. Τὰ θέματά του δὲν ἀναπτύσσονται ἐν τόφῳ ἀλλ' ἐν χρόνῳ. Δὲν παρατάσσονται ἐγγὺς ἀλλήλων, ὅπως τὰ ἀντιληφθῆ ὁ ὀφθαλμὸς· ἀλλὰ διαδέχονται τὸ ἐν τὸ ἄλλο, οὕτως ὅστε ὁ ποιητὴς ὀφείλει διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πνευματικῆς δράσεως νὰ διαγράψῃ τὰ ὄρια των καὶ νὰ ὀρίσῃ, τί ἐξ αὐτῶν θὰ προλάβῃ καὶ τί θὰ παραλείψῃ, ποῦ ἀρχίσει καὶ ποῦ τελειώσει τὸ φαινόμενον, ὅπερ θέλει νὰ χρησιμοποιήσῃ. Τοῦτο δὲ πράττων ἀποκαλύπτει τὴν ἰδιοφυσίαν του καὶ καταφαίνει τὴν ἀτομικότητά του. Ἦται τὰς προθέσεις, τὰς ιδέας καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ. Οὕτω τὸ δῆθεν πραγματικὸν αὐτοῦ λογοτέχνημα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐρμηνεῖα τῆς πραγματικότητος, ἢ ἔκφρα-

σις τοῦ περὶ αὐτῆς ἐνδιαφέροντός του, ἀλλ' οὐχὶ καὶ αὐτὴ ἡ πραγματικότης. Ἄν ὁ ποιητὴς ἐπιχειρεῖ νὰ ἀντιγράψῃ τὸν κόσμον φωτογραφικῶς, ἢ φωνογραφικῶς τὸ ἔργον του δὲν θὰ ἦτο πλέον ποίημα, οὐδὲ βιβλίον κἄν, ἀλλ' ἄμορφόν τι τέρας, μὴ ἔχον ἐννοίαν μηδὲ ὄνομα. Διότι ἀναπαριστῶν τις π. χ. τὸν βίον ἐνὸς μόνου ἀνθρώπου ἐπὶ μίαν μόνην ἡμέραν, δύναται νὰ πληρώσῃ χιλιάδας ὅλας σελίδων, διατρίβων ἐπίσης λεπτομερῶς εἰς πᾶν αὐτοῦ αἰσθημα, πᾶσαν ἰδέαν, πᾶσαν λέξιν καὶ πράξιν ἄνευ ἐκλογῆς ἢ προτιμήσεως. Ἄλλ' ἡ ἐκλογή αὕτη εἶναι ἡ υποκειμενικότης τοῦ ποιητοῦ καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἄκρον ἀντίθετον τοῦ πραγματισμοῦ.

Ἄλλως δὲ ὁ ποιητὴς δὲν ἀποτείνεται ἀμέσως εἰς τὴν αἰσθησίν, ὡς πράττει τούτα ὁ ζωγράφος διὰ φωτὸς καὶ χρώματος· ἀποτείνεται διὰ τῶν αἰσθήσεων μὲν πάντως, ἀλλ' εἰς τὴν διάνοιαν, οὐδ' ἔχει μέσον, ὅπως καταστήσῃ ἀμέσως αἰσθητὸν τὸ θέμα του. Ὅφείλει νὰ μεταφράσῃ οὕτως εἰπεῖν πρότερον τὸ φαινόμενον ἐξ ἐννοίας καὶ ταύτας νὰ μεταδώσῃ ὑπὸ τὴν συνθηματικὴν μορφήν λέξεων καὶ φράσεων. Τοῦτο δὲ εἶναι ἔργον περιπλοκὸν καὶ εἰς ἄκρον λεπτόν, καὶ φέρει κατ' ἀνάγκην πάντοτε τὸν τύπον τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀσκούντος αὐτό. Ἄν δύο ὀφθαλμοὶ δὲν βλέπουσι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, πολὺ ὀλιγώτερον δύναται νὰ ὑποταθῇ ὅτι δύο ἐγκέφαλοι δύναται νὰ ἀντιληφθῶσιν καὶ ἐρμηνεύσωσιν ὁμοίως ὅτι εἶδεν ὁ ὀφθαλμὸς. Τὸ ἔργον ἐπομένως τοῦ ποιητοῦ εἶναι πολὺ προσωπικώτερον τοῦ ἔργου τοῦ ζωγράφου, ἢ δὲ εἰς ἰδέας ἀπεργασία τῶν ἐντυπώσεων καὶ ἡ διὰ τοῦ λόγου ἐρμηνεία τῶν ἰδεῶν εἶναι τοσοῦτον ἀτομικὴ καὶ ἀποκλειστικῶς ὑποκειμενικὴ ἐργασία, ὥστε τὸ ποιητικὸν αὐτῶν προῖον οὐδέποτε δύναται νὰ ἦναι αὐτὴ ἢ πραγματικότης.

Ἴσως τις, ἐπιπολαιότερον ἢ πρακτικώτερον σκεπτόμενος, ἀντιτάξῃ τὸν πραγματισμὸν εἰς τὸν ἰδανισμὸν καὶ ἐκείνον μὲν χαρακτηρίσῃ ὡς ἀπόρροίαν τῆς προσωπικῆς παρατηρήσεως τοῦ ποιητοῦ, τοῦτον δὲ ὡς ἀποκύημα τῆς φαντασίας του· δύναται τις ἐπίσης, ἐξ ἄλλης ἐπόψεως τὰ μὲν ταπεινὰ καὶ κοινὰ πράγματα καὶ πρόσωπα νὰ ὀρίσῃ ὡς ἀποκλειστικὰ θέματα τῶν πραγματιστῶν, τὰ δὲ ὑψηλότερα, οἷον θεοῦς, ἥρωας κλπ., νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς δανειστάς. Ἄλλ' αἱ διακρίσεις αὗται ἐγγύτερον ἐξεταζόμενα διαλύονται εἰς καπνόν. Διότι, ὡς προερρήθη, τὸ κύριον ἐν παντὶ καλλιτεχνήματι δὲν εἶναι τὸ θέμα, ἀλλ' ἡ προσωπικότης τοῦ ποιητοῦ καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν οὗτος

ἀντιλαμβάνεται αὐτοῦ καὶ τὸ ἀποδίδει. Ἄδύνατον δὲν εἶναι σοβαρὸς ἐρευνητὴς μὴ προσέχον μόνον εἰς τὸν ἦχον τῶν λέξεων νὰ ἀποδώσῃ ἔννοιαν οἰανδήποτε εἰς τὰ ὀνόματα· πραγματισμὸς καὶ ἰδανισμὸς.

Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα τί διαφημίζουσιν ἰδίως οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ζολᾶ ὡς πρωτοτυπίαν του, καὶ πῶς αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὀνομάζων ἑαυτὸν σκαπανέα νέας καλλιτεχνικῆς, ὁδοῦ, δικαιολογεῖ τὴν ἀξίωσίν του ταύτην. Οἱ θαυμασταὶ του πανηγυρίζουσι πρὸ πάντων τὴν περιγραφὴν του τέχνης καὶ τὴν ἀψιπάθειαν (impresionisme) αὐτοῦ. Διακρίτεον ὅμως ἐν πρώτοις τὸ ἐν τοῦ ἄλλου Ὅ μὲν περιγράφον προσπαθεῖ νὰ ἀντιληφθῇ δι' ὅλων αὐτοῦ συγχρόνως τῶν αἰσθήσεων παντὸς χαρακτηριστικοῦ τῶν φαινομένων καὶ νὰ τὸ ἀποδώσῃ διὰ λέξεων· ἡ δὲ ἀψιπάθεια καταφαίνει τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τοῦ προσδεχομένου τὰς ἔξωτερικὰς ἐντυπώσεις διὰ μιᾶς μόνης αἰσθήσεως τοῦ βλέποντος μόνου, τοῦ μόνου ἀκούοντος ἢ ὁσφραϊνομένου κλπ. Ἡ περιγραφὴ εἶναι ἐργασίαι ἐγκεφάλου, ἀντιλαμβανομένου τῶν πραγμάτων κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν των· ἡ δὲ ἀψιπάθεια ἔργον ἐγκεφάλου, ὅστις αἰσθητικῶς μόνου καὶ τοῦτο διὰ μιᾶς μόνης αἰσθήσεως. — προσδέχεται τὰς ἐντυπώσεις τῶν φαινομένων. Ὁ περιγράφον ἀντιλαμβάνεται τοῦ δένδρου ὡς δένδρου, ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τῆς ἐννοίας αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀψιπαθὴς βλέπει μόνον ἐνώπιόν του σωρείαν ποικίλων, ἀνοικτοτέρων ἢ βαθυτέρων, πρασίνων χρωμάτων, διαστιζομένων πού καὶ πού διὰ φωτεινῶν τινων σημείων ἢ γραμμῶν. Ἡ περιγραφὴ αὕτη καθ' ἑαυτήν, ὡς καὶ ἡ ἀψιπάθεια, εἶναι ἐν τῇ ποιήσει πλάνη αἰσθητικὴ ἢ ψυχολογικὴ, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν. Ἄλλὰ καὶ τῆς πλάνης ταύτης πρωτόρχης δὲν εἶναι ὁ Ζολᾶς, διότι πολὺ πρὸ αὐτοῦ οἱ ῥομαντικοί, καὶ ἰδίως ὁ Γκατιέ, ἐκαλλιέργησαν τὴν ὀργανικῶς ἀσυνάρτητον πρὸς τὸ λογοτέχνημα εὐρείαν περιγραφὴν, τῆς ἀψιπαθείας δὲ τὴν ὁδὸν ἔταμον πρὸ τοῦ Ζολᾶ οἱ ἀδελφοὶ Γκονκού.

Ἡ καθαρῶς πραγματικὴ περιγραφὴ τῶν ἀντικειμένων εἶναι ἐπιστήμη μὲν πρὸς τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ λάβῃ γνῶσιν αὐτῶν ἀκριβῆ διὰ τοῦ λόγου, χωρὶς τῆς βοήθειας εἰκόνων ἢ ἀριθμῶν, εἶναι δὲ παιδαριώδης ἀσχόλησις πρὸς τὸν οὐδεμίαν διάθεσιν ἔχοντα νὰ λάβῃ παραστάσεις πραγμάτων γνωστῶν εἰς αὐτὸν ἢ πάντῃ ἀδιαφόρων. Φθάνει δὲ εἰς περιωπὴν τέχνης ἄλλὰ τέχνης πάντοτε ὑποδεεστέρως, ὡσάκτις ἐκλέγει τόσον προσφρόφως τὰς λέξεις, ὥστε οὐ μόνον παρακολουθεῖ τὰς λεπτοτάτας ἰδιό-

τητας τῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ μεταδίδει συγχρόνως εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἐντύπωσιν, ἣν τὰ περιγραφόμενα παρήγαγον ἐπὶ τὸν γράφοντα. Παραδείγματα τοιαύτης περιγραφικῆς τέχνης παρέχουσι πάσαι αἱ καλαὶ, περιηγήσεις, ἀπὸ τῆς «Ὀδοιπορίας ἀνὰ τὰς ἰσημερινὰς χώρας τῆς νέας ἡπείρου» τοῦ Ἀλεξάνδρου Οὐμβόλδου μέχρι τῶν ἔργων τοῦ Δὲ Ἀμίταις περὶ Κωνσταντινουπόλεως, Ὀλλανδίας κλπ Ἀλλὰ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς λογοτεχνίας οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν ποίησιν. Ἡ ποίησις ἀντικείμενον αὐτῆς ἔχει πάντοτε τὸν ἄνθρωπον τὰς ιδέας αὐτοῦ καὶ τὰ αἰσθήματά του· τοῦτο δὲ κρατεῖ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ζωουδίας, τῆς παραβολῆς, τῆς ἀλληλογορίας καὶ πάντων τῶν νοθογεῶν ποιητικῶν εἰδῶν, ἐν οἷς ἀνθρωπομορφεῖται οὕτως εἰπεῖν τὸ ὑποκείμενον τῆς ποιήσεως. Τὸ δὲ περιέχον, ἦτοι τὸ ὕλικόν αὐτῆς πλαίσιον, ἔχει σπουδαιότητα μόνον ἐφ' ὅσον ἀναφέρεται εἰς τὸ πρόσωπον ἢ τὰ πρόσωπα περὶ ὧν ὁ λόγος. Τὸν ποιητὴν δύναται τις νὰ φαντασθῇ ἢ ὡς θεατὴν, διηγούμενον τὰ πρὸ τῶν ὀμμάτων του ἀναλισσόμενα γεγονότα, ἢ ὡς συνεργάτην αὐτῶν αὐτῶν, συνθεωροῦντα καὶ συναισθανόμενον αὐτὰ δι' ἑνὸς τῶν προσώπων, ἅτινα φέρει ἐπὶ σκηνῆς. Κατ' ἀμφοτέρας δὲ ταύτας τὰς περιπτώσεις δὲν δύναται ὁ ποιητὴς ν' ἀντιληφθῇ τοῦ ὕλικου πλαισίου, εἰμὴ μόνον, καθόσον τοῦτο συνέχεται πρὸς τὸ γεγονός, καθόσον τουτέστι δύναται νὰ ἀντιληφθῇ αὐτοῦ εἴτε ὁ περὶ τοῦ γεγονότος ἐνδιαφερόμενος θεατὴς, εἴτε ἐν τῶν δρώντων προσώπων. Ἄν ἡ περιγραφὴ διατρέβῃ περὶ τι ἄλλο, εἶναι ψυχολογικῶς ψευδὴς καὶ παρέκκλιση. Διακόπτει τὰ γεγονότα, περισπᾷ τὴν προσοχὴν ἀπὸ τῶν οὐσιωδῶν, ταρασσει καὶ καταστρέφει τὴν ψυχικὴν διάθεσιν καὶ μεταβάλλει τὸ λογοτέχνημα εἰς προστυχὸν βανασούρηγμα, καταδεικνύον ὅτι ὁ γράψας αὐτὸ οὐτ' ἐσπούδαζεν, οὔτε παρήγεν ἐξ ἀληθοῦς ποιητικῆς ἀνάγκης.

Ὡς ἄλλη πρωτοτυπία τοῦ Ζολᾶ ἐξαιρεται ἡ ὑπ' αὐτοῦ παρατήρησις καὶ ἀπόδοσις τοῦ *περιέχοντος*, ἦτοι τῆς ἀνθρωπίνης καὶ ὕλικῆς περιβολῆς τῶν δρώντων προσώπων. Μετὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς περιττῆς περιγραφῆς φαίνεται τοῦτο ἰκανῶς κωμικόν, διότι ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τῆς ψυχολογικῆς θεωρίας, ἐξ ἧς πηγάζει ἡ περιγραφικὴ mania. Ὁ περιγράφων ἀπλῶς μόνον ἵνα περιγράψῃ, ἔτι δὲ μᾶλλον ὁ ἀψιπαθῆς, ἵσταται ἀπέναντι τοῦ φαινομένου ὡς ἀπλή αἰσθησις, ὡς φωτογράφος ἢ φωνογράφος. Ἀναγράφει μόνον δονήσεις τῶν νεύρων του παραιτεῖται δὲ πάσης ἀνωτέρας κατανοήσεως, πάσης ἐξεργασίας τῶν ἀντιλήψεων εἰς ἐννοίας καὶ τούτων εἰς κρίσεις. Ἀλλ' ὁ τοῦ

«περιέχοντος» ἐφορμῶζων ὑπολαμβάνει τοῦναντίον ὡς κύριον οὐχὶ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ τὸν σύνδεσμον αὐτοῦ πρὸς τὰ παράγοντα αὐτὸ αἶψα, καὶ παρίσταται οὐχὶ ὡς θεατὴς ἀντιλαμβανόμενος διὰ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλ' ὡς φιλόσοφος προσπαθῶν νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἐξημενύσῃ ἐπὶ τῇ βάσει συστήματος. Ἡ θεωρία αὕτη εἶναι καθ' ἑαυτὴν ὀρθή, ἀλλὰ δὲν εἶναι, οὐδ' αὐτῆ, εἶρημα τοῦ Ζολᾶ. Ὁ Ταῖν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὴν ἀνέπτυξεν ἰδίως καὶ τὴν ἐθεμελίωσε, πολὺ πρὸ τοῦ Ζολᾶ ἐξήτησαν νὰ ἐφαρμόσωσι αὐτὴν εἰς τὰ μυθιστορήματά των ὁ Βαλζάκ καὶ ὁ Φλωμπέρ. Ἐν τούτοις ἡ θεωρία τοῦ «περιέχοντος», ἡ τοσοῦτον γόνιμος ἐν τῇ ἀνθρωπολογίᾳ καὶ τῇ κοινωνιολογίᾳ, εἶναι ἐν τῇ ποιήσει καθαρὰ πλάνη. Ἡ ζήτησις τῶν αἰτίων τῶν φαινομένων εἶναι ἀποστολὴ τῆς ἐπιστήμης, ἣτις καὶ αὕτη δὲν τὰ εὐρίσκει πάντοτε, πολλάκις δὲ μάλιστα ἀπατάται καὶ ἀναγκάζεται νὰ ἀρχίσῃ ἐκ νέου τὰς ἐρεῦνας της. Ἡ ἀναζήτησις ἰδίως τῶν ὄρων, ὑφ' οἷς ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τὰς διαφόρους σωματικὰς καὶ πνευματικὰς αὐτοῦ ιδιότητας, τώρα μολὲς ἤρχισε, καὶ ὀλίγιστα ἔχει μέχρι τοῦδε, τὰ ἀσφαλῆ του πορίσματα. Δὲν γνωρίζομεν ἔτι κἀν, διατι ἡ δεῖνα φυλὴ εἶναι ὑψηλὴ καὶ ἡ δεῖνα βραχεῖα τὸ ἀνάστημα. διατι ἡ μία εἶναι κωφόφθαλμος καὶ ξανθὴ, ἡ δὲ ἄλλη μελάγχρους· καὶ ὅμως πάντα ταῦτα εἶναι πολὺ ἀπλούστερα καὶ ὀλιγώτερα δυσερρήνητοι ιδιότητες ἢ αἱ ποικιλίαι τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτῆρος. Ἐνῶ δὲ ἡ ἐπιστῆμη ὑποθέτει μόνον καὶ πιθανολογεῖ, ἀλλ' οὐδὲν περὶ αὐτῶν ἀποδεικνύει, προβάλλει εἰς μέσον ὁ ποιητὴς, ἀξίῳ νὰ συμπληρώσῃ διὰ τῶν ιδιοτροπιῶν τῆς φαντασίας του τὰς ἀτελεῖς ἐπιστημονικὰς ὑποθέσεις καὶ νὰ μᾶς διδάξῃ π. χ. ὅτι ἄνθρωπός τις εἶναι τοιοῦτος ἢ τοιοῦτος, διότι τοιοῦτοι ἦσαν οἱ γονεῖς του, ἢ διότι οὕτως ἢ ἄλλως ἔζησεν, ἐτράφη, ἀνετράφη κλπ. Τὸ ἔργον τοῦτο διαφεύγει τὴν ἀρμοδιότητά του, ὁ δὲ ἐπιχειρῶν αὐτὸ κατελέγει θράσος, ὅπερ μόνον ἡ ἀμάθεια δικαιολογεῖ.

Πάντα τοῦ Ζολᾶ τὰ μυθιστορήματα — λέγει αὐτὸς ὁ ἴδιος — πηγάζουσιν ἐκ παρατηρήσεως. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶναι, ὅτι οὐδέποτε οὗτος παρετήρησεν, οὐδέποτε ἠντήλησεν ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου βίου. Ἐμεινε πάντοτε κατάλειπτος ἐντὸς κόσμου χαρτίνου, καὶ τὰ μὲν θέματά του ἠντήλησεν ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ψυχῆς, τὰς δὲ πραγματικὰς δῆθεν λεπτομερείας τῶν ἔργων του ἐξ ἐφημερίδων καὶ βιβλίων ἀκριβῶς ἀναγωσθάντων. Μνημονεῖο δὲ ὀλίγων μόνον περιπτώσεων, καθ' ἃς κατεδείχθησαν αἱ πηγαί, ὅθεν ἠρύσθη. Πᾶσαι αἱ πληροφορίες περὶ τοῦ βίου,

τῶν ἠθῶν, τῶν ἔξεων καὶ τῆς γλώσσης τῶν παρισινῶν ἐργατῶν ἐν τῷ «Καπηλείῳ» (Assommoir) εἶναι δάνεια ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Διονυσίου Πουλὸ «Le Sublime». — Τὸ διὰ τῆς «Ἐρωτικῆς Σελίδος» περιγραφόμενον συμβὰν ἐλήφθη ἐκ τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» τοῦ Καζανόβα. — Πολλὰ τῶν βδελυρῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ κόμητος Μυφᾶ ἐν τῇ «Νανᾷ» ἀνέγραψεν ὁ Ζολᾶς ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ταῖν παρατιθεμένης περικοπῆς τῆς «Σωθείσης Βενετίας» τοῦ Θωμᾶ Ὅτουαι. — Ἡ σκηνὴ τοῦ τοκετοῦ ἐν τῇ «Χαρᾷ τῆς Ζωῆς» καὶ ἡ περιγραφή τῆς λειτουργείας ἐκ τοῦ «Πταίσματος τοῦ ἄββᾶ Μουρῆ» εἶναι κατὰ λέξιν ἀντιγραμμένα ἢ μὲν ἔξ ἐγχειριδίου μαιευτικῆς, ἢ δὲ ἐκ λειτουργικοῦ οἰουδήποτε. — Διατυμπανίζουσι πολλάκις αἱ ἐφημερίδες τὰς ὑπὸ τοῦ Ζολᾶ ἐπιχειρουμένας ἐρεῖνας καὶ μελέτας πρὸς συγγραφὴν νέου μυθιστορήματος· ἀλλ' ὅλαι αὐταὶ αἱ μελέται οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μία ἐπίσκεψις εἰς τὸ Χρηματιστήριον ἃν πρόκειται νὰ περιγραφῆ κερδοσκοπικῆς ἐπιχειρήσεως, ἐν ταξείδιον διὰ τοῦ σιδηροδρόμου. ἃν ἐπίκειται περιγραφή σιδηροδρομικῆς κινήσεως, καὶ ἐν βλέμμα εὐπρόσιτου γυναικείου κοιτῶνος, ἃν μέλλῃ ὁ Ζολᾶς νὰ γράψῃ περὶ τοῦ βίου παρισινῆς ἐταίρας. Ἡ παρατήρησις του ὁμοιάζει πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν παρατηρεῖ τὸν ἔσω κοσμον ὁ διὰ ταχείας ἀμαξοστοιχίας ὁδοιπορῶν. Ὅ,τι καὶ ὑπὸς βλέπει οὗτος, τοῦτο καὶ ὁμοίως βλέπει καὶ ὁ Ζολᾶς. Ὅς πάντες οἱ ἐκφυλισμένοι, διατελεῖ καὶ αὐτὸς πάντῃ ξένος πρὸς τὸν κόσμον, διότι τὸ βλέμμα του εἶναι ἐστραμμένον οὐχὶ πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἀλλὰ πρὸς τὸ ἴδιον του ἐγώ. Οὐδὲν δὲ γνωρίζει ἔξ ἑαυτοῦ, καὶ πᾶσά του γνῶσις περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ βίου προέρχεται ἐκ δευτέρας καὶ τρίτης χειρὸς.

Τὸ μόνον ἀληθὲς καὶ πραγματικόν ἐν τοῖς μυθιστορήμασι τοῦ Ζολᾶ εἶναι αἱ ἐπὶ τῶν ἐφημερίδων καὶ εἰδικῶν συγγραμμάτων ἀντιγεγραμμένα λεπτομερεῖς μικρολογίαι. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ἀποβαίνουνσι ψευδεῖς, ἔνεκα τῆς περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἐπικρατούσης ἀκρισίας καὶ ἀκαλαισθησίας. Διότι τότε μόνον ἢ ἐκ τῆς πραγματικότητος μεταγχιζομένη εἰς τὸ λογοτέχνημα λεπτομέρεια παραμένει ἀληθής, ὅταν διατηρῇ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὸ σύνολον τοῦ φαινομένου. τοῦτο δὲ οὐδέποτε συμβαίνει εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ζολᾶ. Ἔστωσαν δὲ εἰς παράδειγμα δύο μόνον τῶν μυθιστορημάτων του, τὸ «Σπιτικόν» (Pot Bouille) καὶ ἡ «Γῆ», ὅπου ἐν ἐκείνῳ μὲν παριστᾷ συμβαίνουσα ἐν μιᾷ μόνῃ οἰκίᾳ καὶ ἐντὸς ὀλίγων μόνον μηνῶν πᾶσαν βδελυγμίαν, ἣν ἐπὶ τριακονταετίαν ὄλην ἤκουσε διηγουμένην ὑπὸ τῶν

γνωρίμων του ἢ ἀνέγνωσεν εἰς τὰς δικαστικὰς ἢ ἄλλας ἐφημερίδας, ἐν τούτῳ δὲ σωρεῖται ἐπὶ τῆς ῥαχέως τῶν κατοίκων ἐνὸς μόνου γαλλικοῦ χωρίου ὅσα ἐλαττώματα κατηγορήθησάν ποτε τῶν Γάλλων ἀγροτῶν.

2.

Ὁ Ζολᾶς ὠνόμασε τὴν σειρὰν τῶν μυθιστοριῶν του : «Ἱστορίαν φυσικὴν καὶ κοινωνικὴν μιᾶς οἰκογενείας ὑπὸ τὴν δευτέραν αὐτοκρατορίαν». Ὑπαινίσσεται δὲ ἴσως διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ὁ Ρουγκὸν Μακάρ εἶναι τύπος οἰκογενείας ἐκ τῆς μέσης γαλλικῆς τάξεως, καὶ ὅτι ἡ ἱστορία τῆς ἐκπροσωπεῖ τὸν καθόλου κοινωνικὸν βίον ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ Ναπολεόντος τοῦ Γ'. Πράγματι ὅμως ἡ οἰκογένεια, τῆς ὁποίας ἐκδέται ὁ Ζολᾶς τὴν ἱστορίαν εἰς εἴκοσιν ὀγκώδεις τόμους, οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὸν καθ' ἡμέραν ἐν Γαλλίᾳ βίον, οὔτε πρὸς τοὺς χρόνους τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας, ἠδύνατο δὲ κάλλιστα νὰ ζῆ ἐν Παταγόνιᾳ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου Ὁ γλευᾶζων τοὺς ἰδανιστάς, ὡς ἀφηγουμένους τὰ ἔκτακτα καὶ οὐδέποτε συμβαίνοντα ἐξέλεξεν ἀκριβῶς ὡς θέμα τοῦ κυριωτάτου ἔργου του ὅ,τι ἐξαιρετικόν ἐν τῷ κόσμῳ, ἦτοι ὁμάδα ἐκφυλισμένων, παραφρόνων, κακούργων, πορνῶν καὶ παραφρονοειδῶν, οἵτινες ἔνεκα τῆς νοσηρᾶς αὐτῶν φύσεως διατελοῦσιν ἔξω τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας εἶναι πολέμιοί της, ξένοι δὲ ὅλως καὶ ἄσχετοι πρὸς τὴν ἐποχὴν καὶ τὴν χώραν αὐτῶν, καὶ ἀποτελοῦσιν οὐχὶ μέλη λαοῦ συγχρόνου καὶ πολιτισμένου οἰουδήποτε, ἀλλὰ στίφος ἀγρίων καὶ πρωτογόνων ἀνθρώπων. Ὁ Ζολᾶς βεβαίως, ὅτι περιγράφει τὴν ζωὴν, ἣν παρετήρησεν, καὶ ὄντα, τὰ ὁποῖα εἶδεν. Ἀληθῶς οὐδὲν εἶδεν οὔτε παρετήρησεν· ἀντέγραψε δὲ ἀπλῶς οὐ μόνον τὴν θεμέλιον ἰδέαν τοῦ ἔργου του ἀλλὰ καὶ πᾶσας τοῦ σχεδίου του τὰς λεπτομερείας καὶ πάντα του τὰ πρόσωπα ἐκ πηγῆς ἐκδεδομένης ἤδη, ἥτις παραδόξως ἔμεινεν ἀγνωστος μέχρι τοῦδε εἰς πάντας τοὺς κριτικούς· καὶ τοῦτο διότι οὐδεὶς ἔξ αὐτῶν ἔχει γνῶσιν τῆς ψυχιατρικῆς βιβλιογραφίας. Ὑπάρχει ἐν Γαλλίᾳ οἰκογένειά τις, Καραγκάλ καλουμένη τῆς ὁποίας ἡ ἱστορία πληροῖ ἀπὸ ἐξήκοντα ἤδη ἐτῶν τὰ χρονικά τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φρονιτοφρέας. Ἐπὶ δύο μόνον γενεὰς παρήγαγε μέχρι τοῦδε—ἔφ' ὅσον τοῦλάχιστον γινώσκουσιν αἱ δημόσται ἀρχαί—ἑπτὰ δολοφόνους ἄρρενας καὶ θήλειαι, ἐννέα ἄτομα ζητήσαντα βίον ἀνήθικον (οἶον μαστροπούς, ἐταίρας, αἰμομίκτας

κλπ.) και πλὴν αὐτῶν ἓνα ζωγράφον, ἓνα ποιητὴν, ἓνα ἀρχιτέκτονα, μίαν ἡθοποιὸν, πολλοὺς τυφλοὺς και ἓνα μουσικόν. Ἡ ἱστορία τῆς οἰκογενείας Κερεγκάλ ἐπρομήθευσεν εἰς τὸν Ζολᾶν τὴν ὕλην ὄλων τῶν μυθιστορημάτων του. Ὅ,τι δὲ οὐδέποτε θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτὸν ἡ ζωὴ, ἦν λέγει ὅτι καλῶς γνωρίζει τοῦτο εὖρεν ἔτοιμον ἐντὸς τῶν ἀστυνομικῶν και ἱατροδικαστικῶν ἐκθέσεων περὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης, ἦτοι ἀφθονον συλλογὴν βδελυρῶν ἐγκλημάτων και ἀνηκούστων, ἀσχολιῶν παραδόξων και ἀκολάστων ἔργων, συνυφασμένων ὅμως μετὰ καλλιτεχνικῶν τιῶν κλίσεων, αἵτινες προδίδουσιν ἴδιόν τι θέλητρον εἰς ὄλην τὴν εἰκόνα.

Ὁ Ζολᾶς, ἐκλέγων ὡς θέματά του, ὅτι ἔκτακτον και ἐξαιρετικόν, και ἀντιλαμβανόμενος τοῦ κόσμου ψευδῶς και σχεδὸν παιδαριῶδες, δὲν εἶναι πραγματιστής, ὡς λέγει, ἀλλ' ἄμεσος κατ' εὐθειαν γραμμὴν διάδοχος τῶν ῥωμαντικῶν. Δύο δὲ μόνον ἔχουσι τὰ ἔργα του ἴδια χαρακτηριστικά, διακρίνονται αὐτὰ τῶν παλαιότερων ῥωμαντικῶν λογοτεχνημάτων : τὴν ἀπαισιοδοξίαν και τὴν χυδαιολογίαν· και δι' αὐτῶν ἀποκαλύπτεται τέλος ἡ ἀληθὴς οὐσία τοῦ δῆθεν πραγματισμοῦ ἢ τῆς φυσιοσκοπικῆς σχολῆς, ἣς μάτην ἄλλως θὰ ἐζητοῦμεν τὴν ἔννοιαν.

Ἡ ἀπαισιοδοξία ὡς φιλοσοφικὴ ἔννοια, εἶναι τελευταῖον λείψανον τῆς πρωτογόνου ἀνθρωπίνης προλήψεως ἧτις ὑπελάμβανε τὸν ἀνθρώπον ὡς κέτρον και σκοπὸν τοῦ συμπαντος· ἀποτελεῖ δὲ οὕτω μίαν τῶν μορφῶν τῆς ἐγωπαθείας. Πᾶσαι αἱ κατὰ τῆς φύσεως και τοῦ βίου αἰτιάσεις τῶν ἀπαισιοδοξούντων φιλοσόφων ἔχουσι λόγων ὑπάρξεως μόνον ἐν τῇ προϋποθέσει τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἡγεμονείας τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁ φιλόσοφος λέγη : ἡ φύσις εἶναι παράλογος, ἡ φύσις εἶναι ἀνήθικος, ἡ φύσις εἶναι σκληρά, τοῦτο σημαίνει ἀπλῶς : δὲν ἐννοῶ τὴν φύσιν, ἐνῶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει ἡ φύσις εἰμὴ μόνον ὅπως τὴν ἐννοῶ· ἡ φύσις δὲν ἀποβλέπει εἰς ὄφελός μου, ἐνῶ μόνη ἀποστολή της εἶναι νὰ με ὠφελῇ· ἡ φύσις μου παρέχει βίον βραχύν και πλήρη πικριῶν, ἐνῶ καθῆκον ἔχει νὰ διακονίῃ τὴν ζωὴν και τὰς χαρὰς μου. Μειδιῶμεν ἀκούοντες τὸν ἐκφυλισμένον Ὁσκάρ Βίλδε ἀγανακτοῦντα, ὅτι ἡ φύσις δὲν διακρίνει αὐτὸν ἀπὸ βοσκῆματος ἀλλὰ μὴ πράττουσα ἄλλο τι, δι' ὄλων τῶν πεφυσημένων βιβλίων των, οἱ Σοπεργάουερ, Χάρτμαν, Μαϊνλαϊνδερ και Μπάνσεν : Ἡ φιλοσοφικὴ ἀπαισιοδοξία μόνη της βᾶσιν δύναται νὰ ἔχη τὸ ἀστρονομικὸν σύστημα τοῦ Πτολεμαίου· ἀλλ' ὁ παραδεχόμενος τοῦ Κοπερνίκου τὴν διδασκαλίαν

οὔτε δικαίωμα οὔτε διάθεσιν ἔχει νὰ μετῶ τὴν φύσιν διὰ τῶ πῆξεως τῆς ἰδίας αὐτοῦ λογικῆς, ἠθικῆς και ὠφελείας.

Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ἐπίσης ὅτι ἡ ἀπαισιοδοξία δὲν εἶναι κυρίως φιλοσοφικὴ θεωρία, ἀλλ' ἰδιοσυγκρασία μᾶλλον παραγομένη ἐκ τῆς νοσηρότητος ἢ ἀδρανείας τῶν σωματικῶν ἡμῶν ὀργάνων. Ἐκδηλοῦται δὲ οὕτως ὡς ἀπαισιοδοξία ἢ συνειδήσις, ἦν ἀποκτᾶ ὁ πάσχων, τῆς νοσηρᾶς αὐτοῦ καταστάσεως και ἰδίως τῆς νευρικῆς του ἐξαντλήσεως. Ἡ ψυχικὴ αὕτη διάθεσις, ἧτις φυσικώτατον εἶναι νὰ δεσπόζη σήμερον ἐν αἰῶνι γενικῆς ὀργανικῆς ἐξαντλήσεως, δικαιολογεῖται, ὡς συνηθῶς, ἐκ τῶν ὑστέρων ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, ἀνάγεται εἰς θεωρίαν και διαμορφοῦται εἰς συστήματα, φιλοσοφικά μὲν ἐν Γερμανίᾳ, καλαισθητικά δὲ ἐν Γαλλίᾳ ἀναλόγως τῆς διαφόρου πνευματικῆς φύσεως και παιδεύσεως τῶν δύο λαῶν, και παράγει ἐκεῖ μὲν τὸν Σοπεργάουερ, ἐνταῦθα δὲ τὸν Ζολᾶν. Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς νόμους τῆς νοήσεως τὸν εἰρμὸν τῶν ἐννοιῶν ἐπηρεάζει μεγάλως ἡ ὑπεραισθησία, φυσικώτατον εἶναι ὁ φυσιοσκόπος Ζολᾶς, ὁ πλήρης ἡδὴ δυσαρῆστων ὀργανικῶν συναισθημάτων, νὰ βλέπῃ ἐν τῷ κόσμῳ κτηνωδίαν μόνον και ἀτιμίαν, ἀσχημίαν και διαφθοράν, ἀφοῦ ταῦτα ἰδίως τὰ φαινόμενα συμφωνοῦσι και ἀντυποκρίνονται πρὸς τὴν ἰδιοσυγκρασίαν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο τὰ μυθιστορήματά του, ἀντὶ νὰ ἀποδεικνύωσιν ὅτι τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἔχουσι κακῶς, ἀποδεικνύουσι μόνον ὅτι τὸ νευρικὸν σύστημα τοῦ Ζολᾶ νοσεῖ.

Νοσηρὸν ἐπίσης φαινόμενον εἶναι ἡ ρυπαρογραφία και αἰσχρολογία του. Τὴν νόσον ταύτην ἐκάλεσεν ἡ ψυχιατρικὴ «κοπρολαλίαν», ὁ δὲ Βολᾶς πάσχει αὕτην εἰς ὑπέριστατον βα μόν. Αἰσθάνεται ἀκατανίκητον τὴν ἀνάγκην τῆς βωμολογίας, τὴν δὲ συνειδήσιν αὐτοῦ πολιορκοῦσιν ἀδιαλείπτως παραστάσεις ἀναφερόμεναι εἰς περιττώματα, εἰς γαστρικὰς λειτουργίας και πᾶν ὅ,τι ρυπαρὸν και σχετικὸν πρὸς αὐτάς. Τῆς νόσου ταύτης ἐκδήλωσις εἶναι και ἡ διαρκὴς αὐτοῦ χυδαιολογία, οὐ μόνον ὁσάκις παριστᾶ διαλεγόμενα τὰ κοινωνικά καθάρματα, ἀλλὰ και ὁσάκις ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς ὁμιλεῖ διηγούμενος ἢ περιγράφων.

Οὕτως ἡ διανοητικὴ σύγχυσις τοῦ Ζολᾶ, ἡ ἐκδηλουμένη διὰ τῶν καλαισθητικῶν αὐτοῦ θεωριῶν και ἰδίως τῆς ἐπινοήσεως τῆς φυσιοσκοπικῆς σχολῆς και τοῦ πειραματικοῦ κληθέντος μυθιστορηματος, ἡ φυσικὴ αὐτοῦ κλίσις πρὸς παράστασιν παραφροῶν, ἐταιρῶν και κακούργων, ὁ συμβολισμὸς του και ἡ ἀπαισιοδοξία του, ἡ κοπρολαλία του και ἡ χυδαιολογία, — πάντα ταῦτα χαρακτηρίζουσιν ἱκανῶς αὐτὸν ὡς ἀνώτερον ἐκφυ-

λισμέναν. Ἄλλα πλὴν τούτων ἔχει καὶ ἄλλα τινα σημαντικώτατα στίγματα, κρατοῦντα τὴν διάγνωσιν. Πρωτίστον δὲ πάντων εἶναι ἡ σαρκική του ψυχοπάθεια. Εἰς πᾶσαν τῶν μυθιστοριῶν του περιπέτειαν περιπλέκει εἰκόνας ἐσχάτης καὶ χυδαιοτάτης λαγνείας, χωρὶς τινος ἀνάγκης ἢ καλλιτεχνικῆς αἰτιολογίας. Ἡ φαντασία του εἶναι πλήρης ἰνδαλμάτων ἀσελγείας κτηνώδους καὶ παρὰ φύσιν μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τοὺς ἀνθρώπους μόνον διατριβῆς εὐαρέστως καὶ εἰς τῶν ζώων αὐτῶν τὰς ὀχείας. Ἡ λεκτορίζει αὐτὸν ἰδίως ἢ θεὰ γυναικείων λειχειμάτων, καὶ ὁσάκις διμλεῖ περὶ αὐτῶν ἐκδηλοῦν διὰ τοῦ χρώματος τῶν περιγραφῶν τοῦ τὴν συνέχουσαν αὐτὸν ἡδυπαθῆ συγκίνησιν. Τὴν ἐπίδρασιν ταύτην τῶν γυναικείων λειχειμάτων ἐπὶ τὴν σαρκικὴν ψυχοπάθειαν νοσοῦντων ἐκφυλισμένων πολλοὶ τῶν φρενιάτρων παρατήρησαν καὶ περιέγραψαν. Τῆς ψυχοπαθείας δὲ ταύτης σύμπτωμα ἐπίσης εἶναι ἡ μεγάλη σπουδαιότης, ἣν ἔχουσι διὰ τὸν Ζολᾶν τὰ ἀπὸ τῆς ὁσφρήσεως συναισθήματα, καὶ ἰδίως ἡ ὁσμὴ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Ἡ ὑπέρομετρος ἀνάπτυξις τῆς ὁσφρήσεως χαρακτηρίζει τοὺς ἐκφυλισμένους καὶ τοὺς εὐήθεις, ὡς πολλοὶ παρατηρηταὶ ἔβεβαίωσαν εἰς αὐτοὺς δὲ ἀνήκει καὶ ὁ Ζολᾶς. Οὐ μόνον ἐκδηλοῦται ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ νοσηρὰ ἐπικράτησις τῆς ὁσφρήσεως, ἀλλὰ καὶ διατροφή αὐτῆς συγχρόνως, διότι πολλαχοῦ φαίνεται ἀσμενίζων δυσωδίας καὶ ἰδίως κοπρῶδεις. Ὁ καθηγητῆς τοῦ ἐν Μομπελιὲ γυμνασίου Λεοπόλδος Βερνάρ ἐξεπόνησε βιβλίον, ὅπου παραδόξως ἔμεινε σχεδὸν ἄγνωστον, καὶ δι' οὗ ἀπαριθμεῖ τὰ χωρία πάντα τῶν μυθιστοριῶν τοῦ Ζολᾶ, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ ὁσμῶν, καταδεικνύει δὲ ὅτι οἱ τε ἀνθρώποι καὶ τὰ πράγματα δὲν παρίστανται εἰς αὐτὸν ὡς ἀκουστικὰ ἢ ὀπτικὰ φαινόμενα, ὅπως εἰς τοὺς κοινούς καὶ ὑγιεῖς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὡς ὁσφραντικὰ συναισθήματα. Τὴν ιδιότητα ταύτην ἐρμηνεύουσιν οἱ πάντα ἐννοοῦντες—περὶ ὧν ἀλλαγῆς ἐλαλησάμεν—ὡς ἐν ἐπὶ πλέον προτέρημα τοῦ Ζολᾶ. Ὁ ποιητῆς, λέγουσιν, ὁ τόσον καλῶς καὶ τελείως ὁσφρανιόμενος καὶ τοσοῦτον ἀφθόνως προσδεχόμενος ἐντυπώσεις διὰ μόνης τῆς ρινός, εἶναι «ἰσχυρῶς δονούμενον ὄργανον παρατηρήσεως» ἢ δὲ παραστατικὴ του τέχνη εἶναι πολὺ ποικιλωτέρα τῆς τῶν ἄλλων ποιητῶν, οἵτινες ἀποδίδουσι τὰς ἐντυπώσεις ὀλιγωτέρων αἰσθημάτων, οἵτινες ἀποδίδουσι τὰς ἐντυπώσεις ὀλιγωτέρων αἰσθημάτων. Ἄλλα ταῦτα πάντα εἶναι ἀνόητος φλυαρία, κατελέγχουσα βαθυτάτων ἄνοιαν τῆς ὀργατικῆς ἀναπτύξεως τῶν αἰσθημάτων ἐν τῷ ζωικῷ βασιλείῳ. Δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θελήσεως τούτου

ἢ ἐκείνου τοῦ ὄντος νὰ μορφώσῃ τὰς περὶ τοῦ ἔξω κόσμου παραστάσεις του διὰ τῶν ἀντιλήψεων ταύτης μᾶλλον ἢ ἐκείνης τῆς αἰσθήσεως διότι ἕκαστον ὄν ὑπόκειται ὡς πρὸς τοῦτο ἐντελῶς εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ νευρικοῦ του συστήματος, καὶ εἰς ἕκαστον ζῶον ἐπικρατοῦσιν ἐκεῖναι ἰδίως αἱ αἰσθήσεις, αἵτινες χρησιμεύουσιν εἰς αὐτὸ πρὸς ἀποκτησὶν γνώσεως. Ὅσον δὲ ἰδίως ἀφορᾷ τὴν ὁσφρησιν, αὕτη ἐδρεῖται ἐν τῷ ὁσφραντικῷ λοβῷ τοῦ ἐγκεφάλου, ὅστις ἐλαττοῦται ἐφ' ὅσον ἀναπτύσσεται ὁ μετωπιαῖος λοβός. Παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ὁ ὁσφραντικὸς λοβὸς δευτερεύει, πρωτεύει δὲ ὁ μετωπιαῖος, ὅστις καὶ ἀποτελεῖ πιθανῶς τὴν ἔδραν τῶν ἀνωτέρων πνευματικῶν λειτουργιῶν καὶ πρὸ πάντων τῆς γλώσσης. Συμφάνως δὲ πρὸς τοὺς ἀνατομικοὺς τούτους ὅρους, οἵτινες διαφεύγουσι τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἡμετέρας θελήσεως, ἀποκτᾷ ὁ ἀνθρώπος τὰς ἀπὸ τοῦ ἔξω κόσμου παραστάσεις του οὐχὶ διὰ τῆς ὁσμῆς ἀλλὰ διὰ τῆς ὁράσεως ἰδίως καὶ τῆς ἀκοῆς. Αἱ τῆς ὁσφρήσεως ἀντιλήψεις ἤμιστ' ἀντεκλινοῦσιν εἰς μόρφωσιν ἀφηρημένων ἐννοιῶν. Ὅπως ἐμπνεύσῃ δὲ τις εἰς τὸν ἀνθρώπον, διὰ μόνης τῆς ὁσμῆς ἀφηρημένας παραστάσεις καὶ ἰδέας καὶ κρίσεις λογικὰς, καὶ καταστήσῃ αὐτὸν ἰκανὸν ν' ἀντιλαμβάνεται τῶν φαινομένων καὶ τῶν μεταβολῶν αὐτῶν ἐν τῷ πᾶσι καὶ χρόνῳ ἐν εἰδει σειρᾶς καὶ διαδοχῆς ἀρωμάτων, ἔπρεπε πρῶτον νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ μετωπιαῖον λοβὸν τοῦ ἐγκεφάλου του καὶ νὰ ὑποκαταστήσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ὁσφραντικὸν λοβὸν τοῦ κύνος. Τοῦτο δὲ ὑπερβαίνει βεβαίως τὰς δυνάμεις τῶν τὰ πάντα ἐννοούντων καὶ ἐρμηνευόντων.

Ἡ ἕκτακτος ἐπιτυχία τοῦ Ζολᾶ παρὰ τοῖς συγχρόνοις του δὲν ἐξηγεῖται διὰ τῶν συγγραφικῶν αὐτοῦ προτερημάτων, ἧτοι τῆς δυνάμεως τῶν ῥομαντικῶν αὐτοῦ παραγραφῶν καὶ τῆς ἐντάσεως καὶ ἀληθείας τῆς ἀπαισιοδόξου ἰδαισθησίας του, τῆς καθιστάσεως ἀπροσμάχητον τὴν ἐντύπωσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραστάσεων τοῦ ἄλλου καὶ τῆς δυσθυμίας, ἀλλὰ διὰ τῶν χειριστῶν αὐτοῦ ἐλαττωμάτων, ἧτοι τῆς χυδαιότητος καὶ τῆς ἀκολασίας του. Ἀποδεικνύεται δὲ τοῦτο διὰ τῆς ἀσφελστοτάτης μεθόδου τῶν ἀριθμῶν. Μέχρι τοῦ ἔτους 1893 (κατὰ τὸν ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τοῦ «Καθηλείου» τυπωμένον κατάλογον) εἶχον πωληθῆ τῆς «Νανᾶς» 160,000 ἀντίτυπα τῆς «Καταστροφῆς» 143,000, τοῦ «Καθηλείου» 127,000, τῆς «Γῆς» 100,000, τοῦ «Ἀνθρωπίνου Κτήνους» καὶ τοῦ «Ὀνειροῦ» 83,000 καὶ τοῦ «Σπιτικῶν» 82,000. Ἐνῶ τοῦναντίον ἡ «Χαρὰ τῆς ζωῆς» ἐπωλήθη μόνον εἰς 44,000 ἀντίτυπα, ἢ «Κατάκτησις τοῦ Πλασάν» εἰς 25,000, τὰ δὲ Διηγῆ-

ματα» πρὸς τὸν Νινὸν» μόλις εἰς 2,000. Οὕτως ἐξωδεύθησαν μὲν ἀφθονώτερον τὰ ἔργα του ἐκείνου, ἐν οἷς ἀνθαδέστερον σοβεῖ ἡ ἀσέλγεια καὶ ἡ κτηνωδία, ἔλαττοῦται δὲ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ἡ πώλησις τῶν ἄλλων ἐφ' ὧν εἶναι λεπτότερον καὶ ἥττον δυσῶδες τὸ χρεῖσμα τοῦ οὗτου καὶ τῆς βδελυγμίας. Τοῦ κανόνος τούτου ἐξαιροῦνται ἡ «Καταστροφή» καὶ τὸ «Ὀνειρον», ὧν ἡ ἐπιτυχία ἐξηγεῖται ἐκείνης μὲν διότι πραγματεύεται τὸν πόλεμον τοῦ 1870, τούτου δὲ διότι εἶναι πλήρες μυστικοπαθείας.

Ὁ Ζολᾶς ἔπρεπε ἀναγκαίως νὰ σχηματίσῃ σχολήν, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς βιβλιοπωλικῆς του ἐπιτυχίας, ἥτις εἴλκυσε κατόπιν αὐτοῦ ὅλον τὸ συρφετὸν τῶν γραφόντων κερδοσκοπῶν καὶ λογοκλόπων, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς εὐκόλου μμησεῶς του. Τὰ αἰσθητικά του δόγματα εἶναι προσετὰ εἰς πάντα λοχισιωτάτην ἡμεροκλόπον, ἀτιμάζοντα τὴν λογοτεχνίαν δι' ἀσχημονοῦντος καλᾶμου, Μηχανῆ καὶ κενῆ ἰδεῶν ἀπαρίθμησις—ὡς δῆθεν περιγραφῆ—θεαμάτων πάντη ἀδιαφόρων οὐδένα ἀπαιτεῖ κόπον. Οἱ σοδῆποτε χαμαιτυπείου ὑπηρετῆς δύναται νὰ διηγηθῆ προχείρως βωμολοχῶν μίαν πρόστυχον βωμεροῦν ἱστορίαν. Τὸ μόνον κάπως δύσκολον, ἦτοι τὴν εὔρεσιν τοῦ μύθου καὶ τὴν πλοκήν, ἀπλούστατον λόγον ὅτι εἶναι ἀνίκανος νὰ τὸ πράξῃ, ὡς εἶναι ἀνίκανος νὰ διηγηθῆ. Τὸ δόγμα δὲ τοῦτο εἶναι εὐπρόσδεκτον, ἐννοεῖται εἰς τοὺς κατόπιν αὐτοῦ συρομένους κοπροκανθάρους. Οἱ πλείστοι μάλιστα τούτων ἀνήγαγον τὴν βωμολογίαν εἰς ἐκφανῆ καὶ ἀπερίφραστον πορνογραφικὴν αἰσχρολογίαν, καὶ ἀπέτέλεσαν τὴν ὁμάδα τῶν ἐν Παρισίοις ἀφθόνων συραρογράφων, οἵτινες παρέχουσι καθ' ἐκάστην ἐργασίαν εἰς τὰ πλημμελειοδικεῖα. Ἄλλ' ἡ ὁμάς αὕτη οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν λογοτεχνίαν. Ἀποτελεῖ μέρος τοῦ συνήθους εἰς πάσαις τῆς μεγάλης πόλεως συρφετοῦ καθαμάτων, ἅτινα φεύγοντα τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ κέρδος μόνον διώκοντα ἀσκοῦσιν ἐξ ἐπαγγέλματος τὴν ἀνηθικότητα, ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τῆς ποιότητος τοῦ ἔργου των. Τούτων κοιτῆς δὲν εἶναι ἡ ψυχιατρικὴ, ἀλλ' ἡ ποικικὴ δικαιοσύνη.

Γ.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ

Ἐζητήσαμεν ἤδη τὰς κυριωτέρας μορφὰς τῆς νόσου, ἣτις λυμάνεται σήμερον τὰ ἀνώτατα ἰδίως στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ τῶν μεγαλοπόλεων, καὶ εἶδομεν ὅτι ὁ σύγχρονος πνευματικὸς ἐκφυλισμὸς παρίσταται ὡς μυστικοπαθία, ἐγωπάθεια καὶ ψευδῆς πραγματισμὸς ἀνεύρομεν δὲ καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας κατ' ἐπιφάνειαν διαφόρους μορφὰς τὰ αὐτὰ κατὰ βάθος αἷτια, ἦτοι ἐγκέφαλον ἀνίκανον πρὸς τακτικὴν ἐργασίαν, ἐκ τούτου δὲ ἀσθένειαν θελήσεως, ἔλλειψιν προσοχῆς, ἐπικράτησιν τῆς υπεραισθησίας, ἔλλειψιν γνώσεως καὶ συμπαθείας πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀτροφίαν δὲ παντελῆ τῆς συναισθήσεως τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἠθικότητος τῶν διαφόρων αὐτῶν νοσολογικῶν φαινομένων ἐν κυρίως εἶναι τὸ ὄριζικον αἷπιον—ἡ ἐξάντησις διὰ τοῦτο δὲ ὁ φρενιάτρος ὀφείλει ν' ἀναγάγῃ πάντα εἰς τὴν γενικὴν κατηγορίαν τῆς μεγαυχολίας, ὑπὸ τὴν ὁποῖαν ἐκδηλοῦται ψυχιατρικῶς ἢ κατὰστασις τοῦ κεντρικῶς ἐξηνητημένου νευρικοῦ συστήματος.

Πάσχομεν οὕτω σήμερον βαρεῖαν πνευματικὴν ἐπιδημίαν, ἀληθῆ ἐκφυλιστικὴν καὶ ὑστερικὴν πανώλη, φυσικὴ δὲ εἶναι ἡ ἐναγώνιος ἐρώτησις : Τί θὰ γείνωμεν ;

Τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀποτείνεται πάντοτε εἰς τὸν ἰατρόν, προκειμένης νόσου βαρείας· καίτοι δὲ πᾶσα πρόρρησις εἶναι τολμηρὰ καὶ ἥμισυ ἐπιστημονικὴ, δὲν δύναται οὗτος ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἀποφανθῆ πρόγνωσιν οἰανδήποτε. Δὲν εἶναι δὲ ἄλλως ἡ πρόγνωσις αὕτη ἀνθαίρετος τις οἰωνομαντεία· διότι ἡ προσεκτικὴ τῶν συμπτωμάτων παρατήρησις δύναται, ὑπὸ τῆς πείρας βοηθημένη, νὰ ἐξαγάγῃ ὀρθὸν συνήθως συμπέρασμα περὶ τῆς μελλούσης πορείας τῆς νόσου.

Ἄν ἡ ἐπιδημία δὲν ἐφθασεν ἐτι εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς, καὶ μέλλει νὰ ἐκταθῆ κατὰ πλάτος καὶ βάθος, φαινόμενά τινα, ἐξαιρετικὰ σήμερον ἢ μόλις ἀρχόμενα, θέλουσιν ἴσως καταπληκτικῶς καὶ ἀναποδράστως ἀναπτύχθῃ, ἄλλα δέ, παρατηρούμενα μόνον εἰς τοὺς κατοίκους τῶν φρενοκομείων, θέλουσι καταντήσῃ καθημερινῶν συνήθειά ὀλοκλήρων κοινωνικῶν τάξεων. Τότε δὲ ἴσως ὁ βίος θὰ παριστᾷ τὴν ἐπομένην περιόπου εἰκόνα.

Πᾶσα μεγάλη πόλις ἔχει ἰδίαν λέσχην αὐτοκτόνων· παράπλευροι δὲ ὑπάρχουσιν ἄλλαι λέσχαι πρὸς ἀμοιβαῖον φόνον διὰ

πνιγμοῦ, ἀγχόνης ἢ μαχαίρας Ἐντὶ τῶν σημερινῶν κατηλείων καθιδρόνται καταστήματα πρὸς καθημερινὴν κατανάλωσιν αἰθέρος, χασίς, νάφθης καὶ χλωράλης. Οἱ πάσχοντες διαστροφῆν τῆς γεύσεως καὶ ὁσφρήσεως ἀξάνουσι τοσοῦτον, ὥστε καθίσταται ἐπιπερδὲς ἐπαγγέλμα ἡ ἴδρυσις εἰδικῶς ἐργαστηρίων ἄγγείων παντοειδεῖς ἀκαθαρσίας, ἄλλοι δὲ νὰ ἀναπνέωσιν ἐν πάσῃ εὐμαρείᾳ σαπρίας, ὁσμῆν καὶ κόπρων ἀναθυμιάσεις. Μορφοῦνται δὲ καὶ πολλὰ νέα ἐπαγγέλματα. Εἰδικοί ἄνθρωποι ἐνεργοῦσιν ἐνέσεις μορφίνης καὶ κοκαΐνης· ἄλλοι, ἰσάμενοι ἀνὰ πᾶσαν τριόδον, στηρίζουσι διὰ τοῦ βραχίονός των τοὺς πάσχοντας ἀγοραφοβίαν καὶ διαπεραιοῦσιν αὐτοὺς διὰ τῶν λεωφόρων καὶ πλατειῶν. ἄλλοι τέλος ἀποστολὴν ἔχουσι νὰ διαλύωσι δι' ἐντόνων διαβεβαίωσεων τὴν ἀγωνίαν τῶν πασχόντων διαστακτικὴν παρανοίαν.

Ὁ νευρικός ὑπερεισμός των ἀνθρώπων ὁλονὲν ἀξάνων κατέστησεν ἀναγκαία προστατευτικά τινα μέτρα. Ἐπειδὴ πολλοὶ νευρασθενεῖς, μὴ δυνάμενοι νὰ καταστείλωσι τὴν πρώτην ὄσμῆν των, συνέβη πολλάκις νὰ πυροβολήσωσιν ἀπὸ τοῦ παραθύρου των συρίζοντας ἢ φωνασκοῦντας ἀγυιόπαιδας ἢ νὰ εἰσορμήσωσιν εἰς οἰκίας, ὅπου ἀρχάριοι ἐγυμνάζοντο ἄδοντες ἢ κλειδοκυμβαλλόντες, καὶ νὰ τοὺς κακοποιήσωσιν, ἢ νὰ ρίψωσι σφαίρας δυναμιτιδος κατὰ τῶν θορυβωδῶς κωδωνίζοντων ἀμαξῶν τῶν ἵπποσιδηροδρομῶν, ἀπηγορεύθησαν δι' εἰδικῶν νόμων καὶ ἀνὰ τὰς ὁδοὺς φωναὶ καὶ τὰ συρίγματα ἰδρῦθησαν δὲ χάριν τῶν ἀσκουμένων εἰς τὴν φθικὴν ἢ τὸ κλειδοκύμβαλον, κτήρια εἰδικά, οἰκοδομηθέντα κατὰ τρόπον ἀποπνίγοντα τὸν ἦχον καὶ ἐπὶ αὐστηρᾷ ποινῇ ἀπηγορεύθη εἰς τὰς ἀμάξας νὰ ταράττωσι διὰ θορύβου τὴν δημοσίαν ἡσυχίαν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ὕλακαὶ τῶν κινῶν ἐξώθησαν πολλοὺς εἰς παραφροσύνην ἢ αὐτοκτονίαν, ἀπηγορεύθη ἡ ἐντὸς τῶν πόλεων συντήρησις τῶν ζώων τούτων, εἰμὴ ἐκείνων μόνον, ὅσα ἐβωβάθησαν πρότερον δι' ἀποκοπῆς τοῦ παλινδρόμου λαρυγγικοῦ νεύρου.

Ἡ σαρκικὴ ψυχοπάθεια τοσοῦτον ἐγενικεύθη καὶ ἀνεπτίχθη καὶ τοσαύτας ὑπεδύθη παρὰ φύσιν μορφάς, ὥστε καὶ αὐτὴ τῶν φύλων ἢ ἐνδυμασία μετεβλήθη. Οἱ ἄνδρες ἐνδύονται ὡς γυναῖκες καὶ αἱ γυναῖκες ὡς ἄρρενες. Γάμοι συνάπτονται μετξὺ ἀτόμων τοῦ αὐτοῦ φύλου, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ μᾶλλον διεφθαζόμεναι τῶν ὁρέξεων εὐρίσκουσι πρόχειρον τὴν θεραπείαν των. Αἰδῶς καὶ κοσμιότης θεωροῦνται πλέον ὡς ἀποιχόμενα ἄλλου κόσμου προλή-

ψεις, ὡς κληρονομικὰ λείψανα παλαιᾶς καὶ πρωτογόνου ἐποχῆς, μόλις που περιοριζόμενα εἰς ὀλίγας ἀποκέντρον ἀγροτῶν κατοικίας.

Ἡ ἰκανότης πρὸς προσοχὴν καὶ σκέψιν τοσοῦτον ἡλαττώθη, ὥστε ἡ σχολικὴ διδασκαλία μόλις πλέον διαρκεῖ δύο ὥρας καθ' ἑκάστην, πᾶσα δὲ θεατρικὴ παράστασις, συναυλία, διάλεξις κλπ. ἡμίσειαν μόνον ὥραν. Ἐκ τῶν διδακτικῶν συγγραμμάτων ἀπεκλείσθη σχεδὸν ἐντελῶς ἡ πνευματικὴ παιδείσις, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου δαπανᾶται εἰς σωματικὰς ἀσκήσεις.

Αἱ παλαιαὶ θρησκείαι δὲν ἔχουσι πλέον ὁπαδοὺς. Ἡ ὑπάρχουσι δὲ τοῦναντίον πλεῖστοι κοινότητες πνευματιστῶν, αἰτινες ἀντὶ τῶν πρὶν ἱερέων μισθοδοτοῦσι προφήτας, νεκρομάντις, μάγους καὶ ἀστρολόγους.

Βιβλία ὡς τὰ σημερινὰ δὲν εἶναι πλέον τοῦ σφουροῦ. Ἐπιμαύρου, κυανοῦ ἢ χρυσοῦρου χάρτου ἐκτυποῦνται, δι' ἄλλου χρώματος λέξεις μεμονωμένον καὶ ἀσυνάρτηται, ἢ συλλαβαὶ ἀπλῶς, ἢ καὶ γράμματα μόνον ἢ ἀριθμοί, ἔχοντες συμβολικὴν τὴν ἐννοίαν, μαντευομένην ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ βιβλίου, τοῦ χρώματος τοῦ χάρτου ἢ ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ εἶδους τῶν στοιχείων. Ὅσοι δὲ τῶν συγγραφέων θηρεύουσι δημοτικότητα, εὐκολύνουσι τὴν κατάληψιν τῶν ἔργων των, προσθέτοντες εἰς τὸ κείμενον συμβολικὰ ἀραβουργήματα ἢ ἐμποτιζόντες τὸν χάρτην δι' ὀρισμένου τινὸς ἀρώματος. Ἄλλ' οἱ λεπτόρεκτοι ὅμως καὶ εἰδήμονες θαυμάζουσιν ἰδίως τοὺς νεώτερον ποιητὰς, οἵτινες δημοσιεύουσι ἀπλῶς γράμματα τοῦ ἀφραβήτου μεμονωμένα, ἢ καὶ ἐκδίδουσι βιβλία ἐκ χρωματιστῶν σελίδων, ἐφ' ὧν οὐδὲν ὑπάρχει τυπωμένον. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ σύλλογοι ἐπιτηδες πρὸς ἐρμηνείαν αὐτῶν συγκεκοτημένοι, ποσοῦτον ἐνθουσιώδεις καὶ φανατικοί, ὥστε συμπλέκονται πολλάκις καὶ μάχονται φονικῶς, ὁσάκις διαφωνοῦσιν.

Εὐκόλον θὰ ἦτο νὰ ἐκτείνωμεν ἐτι περαιτέρω τὴν εἰκόνα ταύτην, ἥς οὐδεμία τῶν γραμμῶν εἶναι φαντασιώδης, πᾶσα δὲ τοῦναντίον λεπτομέρεια ἐλήφθη ἐξ εἰδικῶν ποινικολογικῶν καὶ ψυχιατρικῶν βιβλίων καὶ ἐξ ἐπισταμένης παρατηρήσεως τῶν νευρασθενῶν, ὑστερικῶν, καὶ παραφρονοειδῶν· τοιαυτὴ δὲ θὰ ἦτο, ἐν προσεχεί μέλλοντι, ἢ κατάστασις τῆς καλιτισμένης ἀνθρωπότητος ἢ ἡ κόπωσις καὶ ἡ νευρική ἐξάντλησις προσβαινόν ἐτι μᾶλλον, καὶ συνεπτύσσοντο αἱ ἐξ αὐτῶν ἀσθένειαι καὶ παντοειδεῖς ἐκφυλισμοί.

Ἄλλὰ θὰ καταστήσωμεν ἕως ἐκεῖ; Ὅχι, δὲν τὸ πιστεύω.

Καὶ τοῦτο διὰ τὸν λόγον τὸν μὴ ἐπιδεχόμενον ἀντίρρησην, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης οὐτ' ἐγήρασεν ἀκόμη οὐτ' ἐφθασεν εἰς τὸ τέρας τῆς ἀναπτύξεώς της· διότι ἡ ὑπερβάλλουσα κόπωση δύο ἢ τριῶν γενεῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξήντησε πᾶσαν τῆς ἀνθρωπότητος τὴν ζωτικὴν δύναμιν. Εἶναι νέα ἔτι καὶ ὁμοιάζει πρὸς χείμαρρον λάβας, ἐκχεόμενον ἀδιαλείπτως ἐκ τοῦ κρατήρος ἐνεργοῦ ἡφαίστειου. Ἀποκρυσταλλοῦνται πού ἴσως καὶ διαρρήγνυται εἰς ψυχρὰν σκωρίαν ὁ ἐξωτερικὸς τῆς φλοιός, ἀλλ' ὑπὸ τὸν νεκρὸν αὐτὸν ἐπίπαγον κυλίνεται ὅμοιον πάντοτε καὶ ἐπίσης ταχὺ τὸ ἔμπυρον ρεῦμα.

Ἐφ' ὅσον ἡ ζωτικὴ δύναμις ἀτόμου τινὸς ἢ εἴδους δὲν κατεπίρρη ἐντελῶς, ὁ ὀργανισμὸς προσπαθεῖ πάντοτε νὰ μεθαρμοσθῇ ἐνεργῶς ἢ παθητικῶς, εἴτε τροποποιῶν αὐτὸς τοὺς ἐπιζημίους εἰς τὴν ὑπαρξίν του ὅρους, εἴτε συμβιβάζομενος πρὸς αὐτοὺς οὕτως, ὥστε νὰ τὸν ζημιώσιν ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγότερον. Οἱ ἐκφυλισμένοι, οἱ ὑστερικοί καὶ οἱ νευρασθενεῖς δὲν δύνανται νὰ τὸ κατορθώσωσι, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι προωρισμένοι εἰς ὄλεθρον. Διότι οὔτε μόνοι των ἐν τῷ κόσμῳ δύνανται νὰ ζήσωσιν, οὔτε πλησίον ἄλλων ὄντων ὑγιῶν. Δὲν δύνανται νὰ ζήσωσι μόνοι, διότι ἀντικοινωνικοί ὡς εἶναι, ἀπρόσεκτοι, ἀκριτοὶ καὶ ἀπρονόητοι, οὔτε ἀτομικῶς δύνανται νὰ ἐργασθῶσιν ὠφελίμως, οὔτε ἐν κοινῷ νὰ πράξωσιν ὅ, τι δῆποτε ἀπαιτοῦν ὑπακοήν, πειθαρχίαν καὶ ἀκριβῆ τοῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσιν. Σπαταλοῦσι τὸν βίον αὐτῶν εἰς ἄγονον καὶ μονήρη αἰσθητικὴν τρυφήν, τὰ δὲ ἐν παντελεῖ ἐκπτώσει διατελοῦντα ὄργανά των μόνον πρὸς ἐκνευρωτικὴν ἀπόλαυσιν εἶναι χρήσιμα. Ὡς αἱ νυκτερίδες ἐντὸς παλαιῶν πύργων, φωλεύουσι καὶ αὐτοὶ ἐντὸς τοῦ μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομήματος τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου εὖρον ἤδη τέλειον προῦ πάρχον αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲν ὅμως νέον οἰκοδομοῦσιν αὐτοὶ, οὔτε καταρρέον δύνανται νὰ ἀνορθώσωσι. Ζῶσιν ὡς παρασίτοι ἐκ τοῦ ταμιεύματος γενεῶν προγενεστέρων, καὶ, ὅταν καταβροχθίσωσι τὴν κληρονομίαν, ἀποθνησκουσιν ἀφύκτως τῆς πείνης. Ἀλλ' οὔτε πλησίον ἄλλων ὄντων ὑγιῶν δύνανται νὰ ζήσωσιν οἱ ἐκφυλισμένοι. Διότι τότε ὀφείλουσιν ἀναγκαιῶς νὰ ἀγωνισθῶσι τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα· ἠτιῶνται δὲ κατ' αὐτὸν καὶ καταβάλλονται ἀμειλίχτως ὑπὸ τῶν ὑγιῶν καὶ τῶν ἐργαζομένων. Ἀποβαλλόμενοι πανταχόθεν, ὅπου ἀναβρῦει τὸ νῆμα τῆς ζωῆς, ἀποκληροῦνται παντὸς ἐπιλείου ἀγαθοῦ, καὶ μόνον καταφύγιόν των ἀπομένει τὸ νοσοκομεῖον, τὸ φρενοκομεῖον καὶ ἡ φυλακὴ.

Θὰ ἐκλείψωσι λοιπὸν οὕτως ἢ ἄλλως οἱ ἐκφυλισμένοι, μὴ

δυνάμενοι νὰ παλαίσωσι κατὰ τῶν ὑγιῶν καὶ εὐρόστων. Οὗτοι δέ, ὄν πολλὰ ἑκατομμύρια περιλαμβάνουσιν ἔτι κατώτερα στρώματα τοῦ λαοῦ, θέλουσιν εὐκόλως καὶ ταχέως προσαρμοσθῆ εἰς τοὺς νέους ὄρους, οὓς ἐδημιούργησεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητά ὁ πολιτισμός. Θὰ πέσωσι βεβαίως καὶ ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ πάλῃ οἱ ὀργανικῶς ἀνεπαρκεῖς· θὰ μείνωσι νευρασθενεῖς, θὰ γεννήσωσιν ἐκφυλισμένους, καὶ μετ' αὐτῶν θὰ λήξῃ ἡ φυλὴ των. Ἀλλ' οἱ ὀρμαλεώτεροι, καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν ταραχθῶσιν ἢ κουρασθῶσι, θ' ἀναλάβωσι ταχέως. Οἱ ἀπόγονοὶ των θὰ συνηθίσωσιν εἰς τὴν ταχύτεραν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ θὰ συμβαδίσωσι μετ' αὐτῆς βραδείαν ἔχοντες τὴν ἀναπνοὴν καὶ ἥρεμον τὸν σφυγμὸν. Οὕτω δὲ τὸ τέλος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος θὰ ἴδῃ πῦθάν των γενεάν, ἥτις θὰ δύναται νὰ ἀναγινώσκῃ ἀβλαβῶς καθ' ἑκάστην δόδεκα τετραγωνικὰ μέτρα ἐφημερίδων, νὰ καλῆται ἀδιακόπως εἰς τὸ τηλέφωνον, νὰ συλλογίζεται ταυτοχρόνως τὰ πέντε μέρη τοῦ κόσμου, νὰ διάγῃ τὸ ἡμισυ τῆς ζωῆς της ἐν τῇ σιδηροδρομικῇ ἀμάξῃ καὶ τὸ ἄλλο ἡμισυ ἐντὸς ἀεροστάτου, καὶ νὰ ἐπαρκῇ εἰς δέκα χιλιάδας γνωρίμων καὶ φίλων.

Καὶ ἂν ὅμως τυχὸν ὁ νέος πολιτισμὸς ὑπερβῇ τὰς δυνάμεις τῆς ἀνθρωπότητος, ἀποδειχθῶσι δ' ἐπὶ τέλους καὶ αὐτοὶ οἱ ὀρμαλεώτατοι ἀνίκανοι νὰ τὸν ἀντιμετωπίσωσιν αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ θὰ σωθῶσι κατ' ἄλλον τρόπον, — ἀποτασσόμεναι εἰς τοιοῦτον πολιτισμὸν. Διότι ἡ ἀνθρωπότης ἔχει ἀσφαλες μέσον ἀμύνης κατὰ τῶν νεωτερισμῶν, ὅσοι ἐπιβάλλουσιν ὄλεθρίαν ἐντασιν εἰς τὸ νευρικὸν τῆς σύστημα, γαί τοῦτο εἶναι ὁ μισοκατανομιῶς (misouneisme), ὡς τὸν ἀπεκάλεσεν ὁ Λομπρόζος, ἤτοι ἡ ἔμφυτος καὶ ἀκατανίκητος ἀποστορφή κατὰ τῆς προόδου καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ταλαιπωριῶν. Δὲν παρίσταται δὲ αὕτη μόνον ὡς ἀντίστασις κατὰ παντὸς νεωτερισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς παραμέλησις καὶ βαθμιαία ἐγκατάλειψις πάσης βίαν ἀπαιτητικῆς ἐφευρέσεως. Γνωρίζομεν φυλὰς ἀγρίων, αἵτινες ἐξέλιπον ἐντελῶς, ὅσας ἢ βία τῶν λευκῶν κατέστησεν εἰς αὐτὰς ἀδύνατον τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ πολιτισμοῦ. Γνωρίζομεν δὲ καὶ ἄλλας, αἵτινες ἀπέροψαν ἐν ἀγαλλίασει, ἅμα τῆς βίας ἐκλιπούσης, τὸν ἐκπολιτιστικὸν κλοιόν. Ἀναφέρω δὲ μόνον τὸ ὑπὸ τοῦ Δάρβιν ἐν ἐκτάσει ἀφηγοῦμενον παράδειγμα τοῦ ἐκ τῆς Γῆς τοῦ πυρὸς καταγομένου Βούττων, ὅστις παιδίον ἐπὶ ἀπήχθῃ εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἀνετράφη ἐκεῖ, ὅτε δὲ ἀνδρωθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του φορῶν χειρόκτια καὶ σιλιπνόδεσμα ὑποδήματα ἀπέροψεν ἀμέσως ὅλην τὴν ξενοτροπον ἐκπολιτιστικὴν του περιβολήν, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο

ἄριστος, καὶ ἔγινε πάλιν ἄγιος μεταξύ ἀγίων. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰσβολῆς τῶν βαρβάρων ἔκτισον οἱ τοὶ ξυλίνας καλύβας ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν μαρμαρίνων παλατιῶν τῶν Ῥωμαίων, οὓς εἶχον νικήσει, καὶ παρελάβανον ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν θεσμῶν, ἔθιμων, ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν τόσον μόνον, ὅσον ἠδύνατο εὐκόλως καὶ εὐαρέστως νὰ βασιάσῃσι. Καὶ σήμερον δέ, ὡς πάντοτε, ἡ ἀνθρωπότης ἀποβάλλει ὅ, τι δύναται νὰ χωνεύσῃ. Ἄν τυχὸν ἡ ἐπερχομένη γενεὰ εὖρη τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος ταχύτεραν τῶν ποδῶν της θὰ παύσῃ μετὰ τινὰ χρόνον νὰ τὴν παρακόλουθῃ. Θὰ βραδύνῃ κατ' ἀρχάς τὸ βῆμα καὶ τέλος θὰ σταθῇ. Θὰ παύσῃσι τότε διανομαὶ ἐπιστολῶν, θὰ καταλειφθῶσιν ἄχρηστοὶ σιδηροδρομικαὶ γραμμαί, θὰ ἐξορισθῇ ἐκ τῶν οἰκιῶν τὸ τηλέφωνον, θὰ προτιμηθῶσιν ἑβδομαδιαῖα φύλλα τῶν καθημερινῶν ἐφημερίδων, θὰ ἐπανέλθωσιν οἱ ἄνθρωποι ἐκ τῶν μεγαλοπόλεων εἰς τοὺς ἀγρούς, θὰ καταστῶσι σπανιώτεροι τοῦ συρμοῦ αἱ μεταλλαγαί, θὰ ἀπλοποιηθῇ τῆς ἡμέρας ἡ ἐργασία, καὶ θὰ ἀνακτήσῃσι τὰ νεῦρα ἡρεμίαν καὶ ἀνάπαισιν.

Οὕτω δὲ ἡ προσαρμογὴ θὰ γείνη ὁποσδήποτε, εἴτε αἰξανομένης τῆς δυνάμεως τοῦ νευρικοῦ συστήματος, εἴτε ἐγκαταλειπομένων τῶν νεωτέρων ἐφευρέσεων, ὧν αἱ ἀπαιτήσεις θὰ ὑπερβαίνωσι τὰς δυνάμεις του.

Ὡς πρὸς τὸ μέλλον τῆς τέχνης καὶ τῆς φιλολογίας, περὶ ὧν ἰδίως ἐνταῦθα πρόκειται, δύναται τις νὰ τὸ προῖδῃ σχεδὸν ἀπαισίτως. Ἀποφεύγω τὸν πειρασμὸν νὰ λαλήσω περὶ τοῦ ἀπωτάτου μέλλοντος. Ἄλλως θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀποδείξω ἢ νὰ πιθανολογήσω κἀν, ὅτι ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῶν μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ἀνθρώπων ἡ τέχνη καὶ ἡ ποίησις ἐλαχίστην θὰ κατέχωσι θέσιν, θὰ καλλιεργῶνται δὲ μόνον ὑπὸ τῶν ὑπερασθῆτων μελῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ἤτοι τῶν νέων, τῶν γυναικῶν, ἴσως καὶ τῶν παιδῶν. Περιορίζομαι δὲ εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ ἀσφαλέστερον.

Ἐν πάσῃ χώρα ἀκούεται λεγόμενον ὑπὸ κριτικῶν καὶ φιλοσοφούντων, ὅτι αἱ μέχοι τοῦδε μορφῆς τῆς τέχνης ἀπετρίβθησαν πλέον καὶ κατέστησαν ἀχρηστοί, καὶ ὅτι νέον τι πάντῃ διάφορον τῶν γνωστῶν παρασκευάζεται. Ὁ Βάγνερ πρῶτος ἐκήρυξε τὸ «καλλιτέχνημα τοῦ μέλλοντος» καὶ ἑκατοντάδες ἀφυῶν μμητῶν βατταρίζουσι τὸ σύνθημα τοῦτο κατόπιν του. Ἄλλ' ὅλη των ἡ μεγαλορημοσύνη περὶ ἐπιχειμένης δῆθεν ἀνατολῆς, ἡλίου, περὶ αὐριῆς ἡοῦς, περὶ νέας γῆς κλπ., οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ λῆρος ἐκφυλισμένων, ἀνικάνων νὰ σκεφθῶσιν. Ἡ ἰδέα ὅτι αὐριον προῖ,

τὴν ἑβδόμην, ὄραν, θὰ συμβῇ αἴφνης μέγα τι καὶ ἀπροσδόκητον ὅτι τὴν προσεχῆ Πέμπτην θὰ τελεσθῇ πρόρρηξις ἀνατροπῆ, ὅτι ἐπίκειται ἀποκάλυψις τις, λύτρωσις, ἢ νέου αἰῶνος ἀνατολή, εἶναι ἰδέα παραφρόνων, πολλάκις παρατηρηθεῖσα, καὶ ὀνομάζεται μυστικοπαθεὶς παραλήρημα. Τοιαῦτα ἀπότομοι μεταβολαὶ δὲν συμβαίνουσιν ἐν τῇ πραγματικότητι. Πᾶσα ἀνάπτυξις τελεῖται βραδέως. Ἡ αὐριον εἶναι συνέχεια τῆς προτεραίας, ἐκαστον δὲ νέον φαινόμενον γεννᾶται ἐκ παλαιότερον καὶ διατηρεῖ τὴν συγγενικὴν του πρὸς αὐτὸ ὁμοιότητα. Ἄγεται τις νὰ πιστεύσῃ λέγει τοῦ ὁ Ρενάν, ὅτι οἱ σήμερον νέοι οὔτε τὴν ἱστορίαν ἀνέγνωσαν οὔτε τὸν Ἐκκλησιαστὴν λέγοντα : «Τί τὸ γεγονός ; αὐτὸ τὸ γενησόμενον». Ἡ τέχνη καὶ ἡ ποίησις τῆς αὐριον θὰ εἶναι καὶ τὰ οὐσιώδη, ὅ,τι ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη τῆς χθές, ἡ δὲ σπασμωδικὴ ἀναζητήσις νέων μορφῶν εἶναι ὑστερικὴ μόνον ματαιότης, παραφορὰ θεατρικὴ καὶ ἀγνοτικὴ ἐθελοφημία.

Νεαὶ μορφαὶ ! Καὶ μήπως τῶν παλαιῶν ἡ ἐλαστικότης δὲν χωρεῖ τὴν ἔκφρασιν παντός αἰσθήματος καὶ πάσης ἐννοίας ; Μήπως ἀληθῆς ποιητῆς ἐδυσκολεύθη ποτὲ νὰ ἐκχύσῃ αὐτὸ παλαιῶν ἠδὴ μορφῶν τὸ ἐντὸς τοῦ στήθους του κοχλιάζον καὶ ζητοῦν ἔξοδον ἑᾶν ; Ἡ μορφὴ δὲν γεννᾷ οὐσίαν, οὔτε δίδει ἐφφύϊαν ποιητικὴν εἰς τὰ στεῖρα πνεύματα. Τὸ σπουδαῖον εἶναι νὰ ἔχη τις κᾶτι νὰ εἴπῃ, ἀδιάφορον δὲ ἂν θὰ τὸ εἴπῃ ὑπὸ λυρικῆν, ἐπικὴν ἢ δραματικὴν μορφῆν. Ἄλλως δὲ ἡ ἱστορία τῆς τέχνης καὶ τῆς ποιήσεως μᾶς διδάσκει, ὅτι ἀπὸ τρισχιλίων ἠδὴ ἔτων δὲν εὐρέθησαν νεαὶ μορφαί. Ἐπῆλθον βεβαίως καὶ ἐπερχονται πάντοτε μεταβολαὶ τινες περὶ τὰς λεπτομερείας καὶ τὰ ἐπὶ οὐσιώδη, ἀλλ' οὐδεμία ὁμοῦς περὶ τὰς κυρίας γραμμάς τῶν διαφορῶν τρόπων, καθ' οὓς ἐκφράζεται τὸ αὐτὸ πάντοτε καὶ ἀναλλοίωτον ἀνθρώπινον πνεῦμα.

Ἄν ἡ τέχνη ἐνεωτέρισε μέχρι τοῦδε, ἐνεωτέρισεν εἰσάγουσα εἰς τὰ προϋπάρχοντα πλαίσια νέα θέματα καὶ νέα πρόσωπα, ἀλλ' οὐχὶ ἐπινοοῦσα μορφάς. Συντέλεσε βεβαίως πρόοδον ὁ Πετρώνιος, εἰσαγαγὼν εἰς τὴν διηγηματικὴν ποίησιν («Τὸ Συμπόσιον τοῦ Τριμαλκίωνος») τὰ σύγχρονα πρόσωπα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου, ἀντὶ τῶν ἡρώων καὶ θεῶν τῆς τέως ἐποποιίας, Πρόοδος ἐπίσης ἦτο καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν ζωγράφων τοῦ 12' αἰῶνος εἰκόνας δημοτικῶν πανηγύρεων καὶ χωρικῶν κατηλείων, ἀντὶ τῶν προτέρων ἐκκλησιαστικῶν καὶ μυθολογικῶν θεμάτων τῆς ζωγραφικῆς. Ὁ Κουεβέδος καὶ ὁ Μενδόσας, οἱ τινες εἰσῆγαγον πρῶτοι ἐπαίτας εἰς τὸ ἰσπανικὸν μυθιστόρημα ὁ Ρίχαρδσον.

ὁ Φήλδιγγ καὶ ὁ Ρουσσώ, οἵτινες κατέστησαν ὑποκείμενον τῶν μυθιστοριῶν των, ἀντὶ ἐκτάκτων συμβάντων τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς συγκινήσεις ἀπλῶν ἀνθρώπων ὁ Λιδερότος, ὅστις ἀνεβίβασε κοινούς ἀστους ἐπὶ τῆς ἀγερώχου γαλλικῆς σκηνῆς, ὅπου τέως μόνον κωμωδίας πρόσωπα ἦσαν οἱ μικροὶ ἄνθρωποι, τοῦ δὲ σοβαροῦ δράματος βασιλεῖς μόνον καὶ μεγατάνες· πάντες οὗτοι οἱ συγγραφεῖς δὲν ἐφεύρον βεβαίως νέαν ποιητικὴν μορφήν, ἀλλὰ περιέβαλον μόνον διὰ παλαιᾶς μορφῆς οὐσίαν διάφορον τῆς παραδεδομένης.

Γοιαύτην τινα πρόοδον ἐπέτελες καὶ ἡ σύγχρονος λογοτεχνία, ἀνοίξασα τὰς πύλας αὐτῆς εἰς τὴν τάξιν τῶν θνητῶν καὶ παραστήσασα τὸν ἐργάτην οὐχὶ ὡς ἀγροῖκον ἢ γελοῖον τι πρόσωπον, προσενοῦν ἀηδῖαν ἢ γέλωτα, ἀλλ' ὡς ὄν σοβαρὸν (ἄξιον συμπαθείας καὶ πολλὰκις μάλιστα τραγικόν). Τοῦτο δὲ δικαιοῖ, ἐννοεῖται, τοῖς φαινασκοῦντας ὅτι ἡ τέχνη τῆς αὐτοῦ θὰ εἶναι κοινωνική. Ὁ κοινωνισμὸς εἶναι θεωρία περὶ τῶν νόμων, οἵτινες πρέπει νὰ διέπωσι τὴν παραγωγὴν καὶ διανομὴν τοῦ πλοῦτου. Πρὸς τοιαύτην δὲ θεωρίαν οὐδὲν ἔχει κενὸν ἡ τέχνη, ἡ ἀνωτέρω πάσης κομμωτικῆς πάλης καὶ πάντῃ ἀναρμοδία εἰς λύσιν οἰκονομολογικῶν προβλημάτων. Ἀποστολὴ τῆς τέχνης εἶναι νὰ συγκινήσῃ παριστάνουσα τὰ δεινὰ τῶν ἀποκλήρων, τὸν πόθον ὃν ἔχουσι τῆς εὐτυχίας, τὴν πάλην αὐτῶν κατὰ τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, τὸν τιτάγιον αὐτῶν ἀγῶνα, ὅπως ἀναδύσωσιν ἐκ τῆς ἀβύσου εἰς ἀνωτέραν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀτιμόσφαιραν· οὕτω δὲ συγκινοῦσα ἡ τέχνη καὶ οὐχὶ λογοκοποῦσα περὶ ἰδανικῆς τοῦ μέλλοντος πολιτείας δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς θεραπείαν τῶν κακῶς κειμένων εἰς ἀναμόρφωσιν καὶ βελτίωσιν. Ἄν πράξῃ ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη ὑπὲρ τῶν σημερινῶν θητῶν ὅ,τι διὰ τῆς «Καλύβης τοῦ Θωμᾶ» ἐπραξεν ἡ κυρία Μπῆτσερ Στόου ὑπὲρ τῶν Μαύρων τῆς Ἀμερικῆς· πλέον τούτου δὲν δύναται νὰ πράξῃ οὔτε θὰ πράξῃ.

Λέγουσιν ἄλλοι ὅτι ἡ τέχνη καὶ ἡ ποίησις τοῦ μέλλοντος θὰ εἶναι ἐπιστημονικαί. Ἄλλὰ καὶ τοὺς ἀφελεῖς τούτους ἀνθρώπους δὲν ἐννοῶ. Μὴ τυχὸν φαντάζονται ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι οἱ ἀγαλλματοποιοὶ θὰ γλύψωσι μικροσκοπία ἐκ μαρμάρου, οἱ ζωγράφοι θὰ εἰκονίζωσι τὴν κυκλοφορίαν τοῦ μέλλοντος καὶ οἱ ποιηταὶ θὰ στιχορροῦσι τὰ στοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν εἶναι ἐπιστήμη· ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐδέποτε θὰ συμβῇ. Ἐπιστήμη καὶ τέχνη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συγχυθῶσι πλέον, ὡς ἀνεπτύχθη σήμερον ἡ πνευματικὴ τοῦ ἀνθρώπου δράσις. Ἡ μὲν τέχνη

καὶ ἡ ποίησις ἀντικείμενον αὐτῶν ἔχουσι τὴν συγκίνησιν, ἡ δὲ ἐπιστήμη τὴν γνῶσιν. Ἐκεῖναι εἶναι ὑποκείμεναι καὶ ἐργάζονται διὰ τῆς φαντασίας, αὐτὴ δὲ ἐξόχως ἀντικείμεναι καὶ ἐργάζεται διὰ τῆς παρατηρήσεως. Δύναται βεβαίως ἡ τέχνη νὰ ἀποφύγῃ ἐν τῷ μέλλοντι, περισσότερον ἢ μέχρι τοῦδε, τὰ χονδροειδῆ κατὰ πασιγνώστων δογμάτων τῆς ἐπιστήμης λάθη, ἀλλ' ἐπιστήμη ὅμως οὐδέποτε θὰ γείνη.

Τὰ εὐχάριστα συναισθήματα, ὅσα παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ τέχνη, γεννῶνται ἐκ τῆς θεραπείας τοῖων διαφόρων αἰτιῶν κλίσεων. Εἶναι δέ : ἡ ἐκ τῆς ποιικιλίας καὶ ἀλλαγῆς πνευματικῆς διέγερσις ἢ ἐκ τῆς μιμνήσεως ἀναγνώρισις τῶν πρωτοτύπων· καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀναπαραστάσεως τῶν ξένων αἰσθημάτων ὁμοία συναισθησις. Καὶ ἐκείνη μὲν παρέχουσι εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰ καλλιτεχνικὰ ἢ λογοτεχνικὰ ἔργα, ὅσα μεταφέρουσιν αὐτὸν εἰς περιστάσεις διαφόρους τῶν γνωστῶν καὶ οικείων· τὴν δὲ ἐκ τῆς ἀναγνώρισεως εὐχαρίστησιν ἀπολαμβάνει ἐκ τῶν πιστῶν μιμήσεων τῆς γνωστῆς εἰς αὐτὸν πραγματικότητος· διὰ τῆς συμπαιθείας τοῦ δὲ τέλος μετέχει πάσης ζωηρᾶς καὶ καλῶς ἐκφραζομένης συγκινήσεως τοῦ καλλιτέχνου. Ὡς μέχρι τοῦδε, θὰ ὑπάρξωσι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι οἱ ταύτην μάλλον ἢ ἐκείνην τὴν αἰσθητικὴν ἢ πνευματικὴν εὐχαρίστησιν προτιμῶντες, καὶ ἡ τέχνη ἐπομένως τοῦ μέλλοντος δὲν θὰ ἦναι οὔτε ῥωμαντικὴ μόνον, οὔτε ἀποκλειστικῶς πραγματικὴ, οὔτε ἀτομιστικὴ, ἀλλὰ πάντα ταῦτα συγχρόνως. Θὰ παλαίωσι πιθανῶς καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ παρατήρησις καὶ ἡ ἐλευθέρη φαντασία, ὁ οὔτω καλούμενος πραγματισμὸς καὶ ὁ ρωμαντισμὸς, ἀλλὰ τὸ κοινὸν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ καλλιτέχνου καὶ κατὰ περισσότερον ἢ τὴν εἰκόνα τῆς κοινῆς καὶ συνήθους πραγματικότητος. Ἀποστολὴ δὲ τῆς τέχνης θὰ εἶναι νὰ παρασχη ἰδίως εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ θέλγητρον ἐκεῖνο τῆς ποιικιλίας καὶ τῆς ἀλλαγῆς, ὅπερ δὲν θὰ παρέχῃ πλέον ἢ μονότονος πραγματικότης, καὶ οὔτινος ἔχει ἀπαραίτητον ἀνάγκην ὁ ἐγκέφαλος.

ΙΑ.

ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Εἶναι ἄρα γε δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ προσφόρου θεραπείας ἡ ἴασις τῆς σημερινῆς νευροπαθείας τῶν ἀνωτέρων κοι-

κωνικῶν στροφμάτων; Τὸ πιστεῖω πεποιθότως καὶ διὰ τοῦτο ἐπεχειρήσα τὴν προκειμένην ἐργασίαν.

Δὲν ἔχω βεβαίως τὴν ἀφέλειαν νὰ φαντάζωμαι, ὅτι δύναμαι νὰ σφραγίσω ἐκφυλισμένους ἀποδεικνύων εἰς αὐτοὺς ἀναντιρρήτως ὅτι πάσχουσι διανοητικῶς. Ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀναστρεφόμενος παράφρονας γνωρίζει κάλλιστα, ὅτι ματαία εἶναι πᾶσα τοῦ προσπάθεια σκοποῦσα νὰ πείσῃ αὐτοὺς περὶ τῆς νοσηρότητος τῶν παραληρημάτων τῶν. Τοῦτο ζητῶν ὁ ἰατρός δὲν κατορθώνει ἄλλο εἰμὴ νὰ θεωρητῆ ὑπ' αὐτὸν ὡς ἐχθρὸς καὶ διώκτης, ἢ καὶ ὡς ἄξιος γέλωτος μωρὸς μὴ ἐννοῶν τὴν γελοιότητά του.

Οὗτοι δὲ καὶ πρὸς τοὺς φανατικὸς ὁπαδοὺς τῶν μωρῶν καλλιτεχνικῶν συρμῶνί τοὺς οὐχὶ μὲ καθ'αὐτὸ παράφρονας, ἀλλὰ κατὰ τὰ μεθόδια τῆς παραφροσύνης ἱσταμένους, μάτην κηρύσσει τις ὅτι ἐνθουσιῶσιν εἰς μωρίας καὶ εὐθηθείας. Δὲν τὸ πιστεύουσιν οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ τὸ πιστεύσωσι. Διότι τὰ ἔργα ἐκείνα, ὧν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀναγνωρίζει τὴν παράνοιαν πᾶς λογικὸς ἄνθρωπος, προξενοῦσι εἰς αὐτοὺς ἀληθῆ εὐχαρίστησιν, ὡς ἐκφράζοντα τὴν ἰδίαν αὐτῶν πνευματικὴν διατάραξιν γὰρ τὴν διαστροφή τῶν ἰδίων αὐτῶν ὁρμῶν. Δύναται τις ἴσως νὰ πείσῃ τὸν μέθυσον ὅτι τὸ ἀφίπθιον εἶναι βλαβερὸν· οὐδέποτε ὅμως θὰ τὸν πείσῃ ὅτι ἔχει κακὴν γεῦσιν. Ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ διδάσκει, ὅτι πολλάκις αἱ παραφροσύναι διεγείρουσιν ἑξῆλλον ἐνθουσιασμὸν καὶ διέπουσιν ἐπὶ αἰῶνας τὰς σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα μυριάδων ἀνθρώπων, διότι παρέχουσιν εὐχαρίστησιν—ἔστω καὶ νοσηράν—εἰς προὔπαρχούσας ἤδη ὁρμᾶς. Οὐδὲν δὲ ἰσχύει ὁ λόγος κατὰ τῆς ἡδονῆς.

Καὶ ὅσοι μὲν τῶν ἐκφυλισμένων πάσχουσι βαθεῖαν πνευματικὴν διατάραξιν πρόκειται ν' ἀφεθῶσιν εἰς τὴν ἀμείλικτον αὐτῶν μοῖραν, διότι οὔτε νὰ σωθῶσιν εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ βελτιωθῶσι. Θὰ θορυβήσωσιν ἐπὶ τινι χρόνῳ, κ' ἔπειτα θὰ ἐκλείψωσιν. Ἄλλ' εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ περιορισθῇ ἡ διάδοσις τῆς νόσου τοῦ αἰῶνος, καὶ πρὸς τοῦτο πρόκειται νὰ τείνῃ πᾶσα ἡμῶν ἡ προσπάθεια. Διότι τῶν σημερινῶν ἐκφυλιστικῶν τάσεων ὁπαδοὶ δὲν εἶναι μόνον οἱ ὠδοῦμενοι ὑπὸ τῆς ὀργανικῆς αὐτῶν ἰδιοφυίας, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τοῦ συρμοῦ ἢ δεξιῶν ἀπατεῶνων θύματα· τοὺς τσπανημένους δὲ τούτους δύναται τις νὰ ἐπαναφέρει εἰς τὴν εὐθείαν ὁδόν· καὶ χάριν αὐτῶν ἰδίως, τῶν συροσόντων ἐκ μωρᾶς περισοργίας ὅπου ὁμιλος καὶ πλήθος, ἦτο ἀναγκαῖον ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι οἱ σήμερον κρατοῦντες αἰσθητικοὶ συρμοὶ εἶναι ἀποκλήματα τῆς πνευματικῆς νόσου ἐκφυλισμένων καὶ ὑστερικῶν.

Ἄλλα καὶ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Πρόκειται ν' ἀποσπῶσιν τὸ ἐκφυλιστικὸν προσωπεῖον τῶν τάσεων αὐτῶν καὶ νὰ καταδείξῃ γυμνῆν τὴν μορφάζουσαν ὄψιν τῶν.

Ἰσχυρίζονται ὅτι ἐκπροσωποῦσι τὴν νεότητα, ἐναντίον τῆς ἁγίου τέχνης, ἣν ἐμπαίζουσιν ὡς γηράσασαν καὶ εὐρωτιώσαν. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶναι, ὅτι οἱ ἐκφυλισμένοι ὄχι μόνον νέοι δὲν εἶναι, ἀλλὰ πρεσβυτίζουσι τοῦναντίον ἀπαισιῶς. Πρεσβυτίζουσι συγκοφαντοῦντες πικροχόλως τὴν ζωὴν καὶ τὸν κόσμον. πρεσβυτίζουσιν ἀσυνάρτητα καὶ μωρὰ κρονολοηροῦντες· πρεσβυτίζουσιν ὀρεγόμενοι ὅσα ὀρεγόνται οἱ ἀνίκανοι, καὶ ἀπλήστως ἐπιζητοῦντες, ὡς ἐκεῖνοι, τεχνητοὺς ἐρεθισμούς. Ἡ νεότης εἶναι ἐλπίς, εἶναι ἀπλοὺς καὶ φυσικὸς ἔρως, εἶναι χαρὰ ἐξ ὑγείας· καὶ δυνάμειος, χαρὰ ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν ἐπὶ τῶν πτηνῶν τοῦ αἰθέρος καὶ τῶν μισρῶν κανθάρων τῆς γλῶσσης. Ἄλλ' οἱ κατεσκληρότεροι ἐκφυλισμένοι οἱ τὸν νέον ὑποκρινόμενοι οὐδὲν τούτων αἰσθάνονται.

Δαλοῦσι περὶ ἐλευθερίας, ἐνῶ θεοποιοῦσι τὸ ἴδιον ἐαυτῶν ἐγῶ, καὶ ἀποκαλοῦσι πρόοδον καὶ πανηγυρισμὸν τοῦ ἐργλήματος τὴν ἄρνησιν πάσης ἠθικότητος, τὸν προσηλακισμὸν τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς αἰσθητικῆς ἀργολογίας ὡς μόνον σκοπὸν τῆς ζωῆς. Πρόοδος εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς γνώσεως· ἡ δὲ γνώσις εἶναι ἔργον τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς κρίσεως, οὐχὶ τῆς ἐμφυτοῦ ὁρμῆς. Τὴν πορείαν τῆς προόδου χαρακτηρίζει ἡ εὐρυνσις τοῦ συνειδητοῦ καὶ ὁ περιορισμὸς τοῦ ἀσυνειδήτου, ἡ ἐπίρροσις τῆς θελήσεως καὶ ἡ ἐξασθένεισις τῶν ὁρμῶν, ἡ ἔξαρσις τῆς ἰδίας εὐθύνης καὶ ἡ καταστολὴ τοῦ ἐγωισμοῦ. Ὁ καθιστῶν τὰς ὁρμᾶς δεσποτίδας τοῦ ἀνθρώπου δὲν θέλει ἐλευθερίαν, ἀλλὰ ταπεινὴν καὶ βδελυρὰν δουλείαν,—ὑποδούλωσιν τοῦ λογικοῦ ὑπὸ πάσης μωρᾶς καὶ δλεθρίας ὀρέξεως, ὑποδούλωσιν τοῦ σφριγῶντος ἀνδρὸς ὑπὸ τῆς πρώτης τυχοῦσης ἐταιρίας ὑποδούλωσιν τοῦ λαοῦ ὑπὸ τινῶν ἰσχυροτέρων καὶ βλασιτέρων. Ὁ δὲ τάσων τὴν ἴδοντῃ ὑπεράνω τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς παιδεύσεως, καὶ τὴν ἐμφυτον ὁρμὴν ἀνωτέραν παντὸς χαλινοῦ, δὲν ἐπιζητεῖ τὴν πρόοδον ἀλλὰ τὴν ὑποστροφήν εἰς τὸν ἀρχέγονον κτηνώδη βίον.

Ἐποστροφή καὶ ὀπισθοδρομήσις εἶναι τὸ ἀληθὲς ἰδεῶδες τῆς συμμορίας ταύτης, ἥτις τοιμὰ νὰ ὁμιλῇ περὶ ἐλευθερίας καὶ προόδου. Ἡ συμμορία αὕτη λέγει ἡ ἴδια—θα εἶναι τὸ μέλλον καὶ διὰ τῆς ἀξιώσεως ταύτης παιδεύει τοὺς πλείστους τῶν κέπτων. Ἄλλ' εἶδομεν ἤδη ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἀποτελεῖ τὸ μέλλον, ἀλλ' εἶναι τοῦναντίον τὸ ἐξηγήσαν ἤδη καὶ

μυθώδες πλέον παρελθόν. Οί εκφυλισμένοι δὲν ὁμιλοῦσιν, ἀλλὰ ψελλίζουσι ὡς νήπια. Ἐκβάλλουσι μονοσυλλάβους κρηγᾶς, ἀντὶ ν' ἀπαγγέλωσι φράσεις γραμματικῶς καὶ συντακτικῶς ἀσπίας. Ἰχνογραφοῦσι καὶ ζωροφίζουσι ὡς παιδία, καταρροῦπαίνοντα διὰ χειρῶν ἀρχαίων τοίχους καὶ τραπέζας. Μουσουργοῦσιν ὡς οἱ κίτρινοι ἄνθρωποι τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας.

Περὶ τούτων δὲ πάντων πρέπει νὰ φωτισθῶσιν οἱ ἄπειροι καὶ οἱ ἀσθενεῖς τὴν κρίσιν. Αἱ ὠραῖαι καὶ μεγάλα ἴδεαι, δι' ὧν περικουμποῦνται οἱ εκφυλισμένοι, οἱ πιθηκιστὰι τῶν καὶ οἱ κοιτικοὶ τῶν μισθοφόροι, εἶναι ψεῦδος καὶ πλάνη. Δὲν εἶναι οὗτοι μέλλον, ἀλλὰ παρελθόν· δὲν εἶναι πρόσδος ἀλλ' ὀπισθοδρομήσεις· δὲν εἶναι ἐλευθερία, ἀλλ' αἰσχροὶ ὑποδούλωσις· δὲν εἶναι τέλος νεότητος καὶ ἡῶς, ἀλλὰ γῆρας ἐξηνητημένον, ἀναστρεφόμενον ὑπὸ χιμερινῆ, τάφος καὶ σαπρία.

Πάντες οἱ ὑγιεῖς καὶ ἠθικοὶ ἄνθρωποι ἔχουσι καθῆκον ἱερὸν νὰ συνεργασθῶσιν εἰς προστασίαν καὶ σωτηρίαν τῶν μὴ βαρέως νοούντων. Ἡ κρατοῦσα πνευματικὴ ἐπιδημία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιορισθῇ ἄλλως, εἰμὴ ἂν ἕκαστος πράξῃ τὸ κατ' αὐτόν. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑψῶμεν μόνον τοὺς ὤμους καὶ νὰ μειδιῶμεν περιφρονητικῶς. Διότι, ἐνῶ ἀδιάφοροι παρηγοροῦνται σκεπτόμενοι, ὅτι «οὐδεὶς λογικὸς ἄνθρωπος ἐκλαμβάνει σπουδαίως αὐτὰς τὰς ἀνοησίας», ἡ παράνοια καὶ τὸ ἔγκλημα ἐξακολουθοῦσι νὰ δηλητηριάζωσιν ὀλόκληρον γενεάν.

Οἱ μυσικοπάθειες, ἰδίως δὲ οἱ ἐγώσαθειες καὶ οἱ ὑπαρογράφοι. Ἐχει δὲ αὕτη τὸ αὐστηρὸν καθῆκον τῆς κατ' αὐτῶν ἀμύνης. Ὅσοι φρονοῦσι μετ' ἐμοῦ, ὅτι ἡ κοινωνία εἶναι ἡ μόνη φυσικὴ καὶ ὀργανικὴ μορφή, ὑπὸ τὴν ὁποίαν δύναται ἡ ἀνθρωπότης νὰ ζῆσιν, νὰ εὐμερήσῃ καὶ ν' ἀναπτυχθῇ, ὅσοι θεωροῦσι τὸν ἀνθρωπισμὸν ὡς τίμιον ἀγαθὸν ἄξιον ὑπερασπίσεως, ὀφείλουσι νὰ ποδοπατήσωσιν ἀμειλίχως πᾶν ἀντικοινωνικὸν κώδικα. Ἐπὶ δὲ συντονώτερον πρέπει νὰ καταδιωχθῇ τὸ ζωϊκὸν γένος τῶν ἐν βορβόρῳ κύλιωμένων ἐξ ἐπαγγέλματος πορνογράφων. Οὗτοι οὐδὲ τῆς συμπαθείας ἐκείνης εἶναι ἄξιοι, ἢν δύναται τις νὰ αἰσθανθῇ πρὸς τοὺς καθ' αὐτὸ εκφυλισμένους ὡς πρὸς ἀρρώστους. Διότι ἐλευθέρως ἐξέλεξαν τὸ κατάπτυστον αἰτὸ ἐπάγγελμα καὶ τὸ ἀσχοῦσιν ἐκ φιλοκερδείας ματαιότητος καὶ φηγοπονίας. Ἡ ἐκ συστήματος διέγερσις τῆς ἀσελείας καταστρέφει τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ὑγίαν τοῦ ἀνθρώπου κοινωνία δὲ συγκεκριμένη ἐγκομιάζοντων μελῶν, ἀναίδης καὶ ἀχάλινος βραβεῖ ἀσφαλῶς εἰς ἀνεμὸν. Οἱ πορνογράφοι δηλητηριάζουσι τὰς πηγὰς

ὅθεν ἔχει ἡ ζωὴ τῶν μελλουσῶν γενεῶν. Οὐδὲν ὑπῆρξεν ἐπιπικρότερον ἔργον τοῦ πολιτισμοῦ ἢ ἡ καταδάμασις τῆς λαγνείας· τὸ προϊόν δὲ τῆς κοπιώδους ταύτης ἐργασίας τῆς ἀνθρωπότητος ζῆται νὰ καταστρέψῃ ἢ προνογραφή. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνελατήμων πρέπει νὰ γείνη ὁ διωγμὸς αὐτῆς.

Τῆς ἀστυνομίας ἡ βοήθεια δὲν ἐπαρκεῖ. Ὁ εἰσαγγελεὺς καὶ ὁ ποινικὸς δικαστὴς δὲν εἶναι οἱ ἐνδεδειγμένοι πρόμαχοι τῆς κοινωνίας κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν λαμβάνουσι συνήθως ἐὰν ἴδῃν καὶ συμφέροντα ἄλλα, ἅτινα δὲν συμπάσονται πάντοτε οὔτε ἀναγκαιῶς πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν μορφομένων καὶ ἠθικῶν ἀνθρώπων. Ὁ ζωροφύλαξ ἠναγκάσθη τοσούτως νὰ ὑπερηγήσῃ τάσεις προνομιστοῦς, γραφειοκρατίαν ἀφόρητον, ὑπονομιαν ἀναμαρτησίαν, μισαρὸν βυζαντινισμόν καὶ δεσποτασίαν εὐήθη, ὥστε δὲν ἀτιμάζει πλέον τὸν ἄνθρωπον, εἰς οὗ τὸν ὄμον ἐπιθέτει τὴν βαρεῖαν τοῦ χεῖρα. Οἱ πορνογράφοι πρέπει νὰ στιγματισθῶσιν ὡς ἄτιμοι, ἢ δὲ ποινικὴ ἀπόφασις δὲν στιγματίζει ἀσφαλῶς καὶ πάντοτε.

Ἡ καταδικὴ τῶν ἐκ τῆς ἀνηθικότητος κερδοσκοποῦντων ἔργων πρέπει νὰ προσέλθῃ ἐξ ἀνδρῶν, ὧν ἡ πνευματικὴ ἀμεροληψία, ἡ νοημοσύνη καὶ ἡ ἀνεξαρτησία εἶναι ἀνωτέρα πάσης ἀμφιβολίας. Ὁ λόγος τοιούτων ἀνδρῶν θέλει ἀσκήσει μεγίστην ἐπὶ τοῦ πλήθους ἐπίδρασιν. Ἐς συνταχθῶσιν εἰς εἰσπρασίαν οἱ ὁδηγοὶ καὶ ἀνατροφεῖς τοῦ λαοῦ, οἱ καθηγηταί, οἱ συγγραφεῖς, οἱ βουλευταί, οἱ δικασταί, οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι καὶ ἄς φρονήσωσι τὴν ἠθικὴν τῆς κοινωνίας. Ἐς ἐξετάζωσιν αὐστηρῶς τὴν ἠθικότητα παντὸς λογοτεχνικοῦ ἢ καλλιτεχνικοῦ προϊόντος καὶ ἄς προγράψωσιν ἀμειλίχως τοὺς ὑπαρογράφους καὶ τὰ ἔργα τῶν, σφραγίζοντες ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν τὴν σφραγίδα τῆς ἀτιμίας καὶ κηρύττοντες γεγονῆα τῆ φωνῆ: «ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς εἶναι κακοῦρογος! τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι αἰσχος τοῦ τόπου!» Οὐδεὶς τότε τίμιος βιβλιοπώλης θὰ πωλήσῃ καταδικαζόμενον βιβλίον· οὐδεμία πλέον τιμία ἐφημερίς θὰ τὸ μνημονεύῃ οὔτε θ' ἀνοίξῃ τὰς στήλας τῆς εἰς τὸν ἔργατὴν αὐτοῦ, καὶ πᾶς τίμιος οἶκος θὰ κλείσῃ πρὸς αὐτὸν τὰς θύρας του.

Ἄλλὰ καὶ φρενολόγοι ἰατροὶ δὲν κατενόησεν ἔτι τὸ καθῆκόν των· καιρὸς δὲ εἶναι νὰ παρέλθωσιν εἰς τὸ μέσον. Δὲν ἀρκεῖ νὰ σκληρύνωσι τεμάχια νωτιαίου μυελοῦ ἐντὸς χωρικοῦ ὄρεος οὔτε ν' ἀπαγγέλωσι πρὸς ἰατροδικαστὰς τὰς παρατηρήσεις των, οὔτε νὰ δημοσιεύωσιν ἄρθρα σοφὰ δι' εἰδικῶν ἐφημερίδων. Πρέπει νὰ λαλήσωσι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν μορφομένων ἀνθρώπων.

παν, οἵτινες οὔτε ἰατροὶ εἶναι οὔτε νομικοί, καὶ νὰ καταστήσω-
 σιν εἰς αὐτοὺς προστὰ τὰ οὐσιωδέστερα τῆς ψυχιατρικῆς διδάγ-
 ματα. Πρέπει νὰ καταδείξωμεν εἰς αὐτοὺς τὴν πνευματικὴν δια-
 τάραξιν τῶν ἐκφυλισμένων συγγραφῶν καὶ καλλιτεχνῶν καὶ νὰ
 τοὺς διδάξωσιν ὅτι τὰ ἔργα τοῦ συρμού εἶναι γραπτὰ παραλη-
 ρήματα. Καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἰατρικῆς κατενοήθη ὅτι
 ἡ ὑγεινὴ εἶναι πολὺ σπουδαιότερα τῆς θεραπευτικῆς, καὶ ὅτι
 ἐξ ἐκείνης μᾶλλον ἢ ταύτης πρέπει νὰ προσδοκᾷ σωτηρίαν ἡ
 υγεία. Μόνη ἡ ψυχιατρεία δὲν ἐσυλλογίσθη ἀκόμη τὴν ὑγεινὴν
 τοῦ πνεύματος· εἶναι δὲ καιρὸν νὰ ἀρκήσῃ καὶ χάριν αὐτῆς τὸ
 ἔργον τῆς. Οὗτο δὲ ἡ πρόσφορος καὶ λυσιτελὴς θεραπεία τῆς
 συγχρόνου πνευματικῆς νόσου εἶναι νὰ χαρακτηρισθῶσι μὲν ὡς
 νοσοῦντες οἱ πρωτόρχαι ἐκφυλισμένοι καὶ ὑστερικοί, ν' ἀποκα-
 λυθῶσι δὲ καὶ σιγματισθῶσι ὡς ἐχθροὶ τῆς κοινωνίας οἱ
 κερδοσκοποὶ μιμηταί, καὶ νὰ προφυλαχθῇ τὸ κοινὸν κατὰ τῆς
 ψευδολογίας τῶν παρασίτων τούτων.

Ἡμεῖς ἰδίως, οἱ καταστήσαντες κύριον ἔργον τοῦ βίου ἡμῶν
 τὴν καταπολέμησιν τῆς γηραιᾶς δεισιδαιμονίας καὶ τὴν διάχυσιν
 τοῦ φωτός, τὴν κατάρρησιν καὶ ἀποκάθαρσιν τῶν ἱστορικῶν
 ἐρειπίων καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς
 καταπίεσεως τοῦ Κράτους καὶ τῆς χρονίας τοπικότητος τῶν
 στενωπεφάλων, καθήκον ἔχομεν νὰ ἀνταχθῶμεν πάσῃ δυνάμει
 εἰς τὸν σφετερισμὸν τῶν πολυτίμων ἡμῶν συμβόλων ὑπὸ ἐλει-
 νῶν κερδοσκοπῶν καὶ τὴν δι' αὐτῶν παγίδευσιν τῶν ἀφελῶν
 καὶ ἀκάκων. Τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν νεωτερισμὸν, τὴν πρόοδον
 καὶ τὴν ἀλήθειαν δὲν ἐννοοῦμεν ἡμεῖς ὅπως αὐτοὶ ἐννοοῦσιν,
 οὐδ' ἔχομεν τι κοινὸν πρὸς ἀλλήλους. Αὐτοὶ θέλουσι τὸν σοβα-
 ριτισμὸν καὶ ἡμεῖς τὴν ἐργασίαν· αὐτοὶ ζητοῦσι νὰ πνίξωσι
 καὶ ἡμεῖς νὰ ἐνισχύσωμεν τὴν συνείδησιν· αὐτοὶ διώκονσι τὸν
 ὀμβρασμὸν καὶ τὴν μαρολογίαν, ἡμεῖς δὲ τὴν προσοχὴν τὴν
 παρατήρησιν καὶ τὴν γνῶσιν. Ὅστις δὲ θέλει νὰ διακοίνη τοὺς
 ἀληθεῖς νεωτεριστὰς τῶν ἀγροτερόντων ἔχει ἀσφαλὲς τὸ γνώ-
 ρισμα· ὁ κηρύσσων τὴν ἀκολασίαν εἶναι ἐχθρὸς τῆς προόδου,
 καὶ ὁ λατρεύων τὸ «ἔγω» του εἶναι ἐχθρὸς τῆς κοινωνίας. Τῆς
 κοινωνίας ἀναγκαῖον προαπαιτούμενον εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ πλη-
 σίου καὶ ἡ αὐτοθυσίᾳ· ἡ δὲ πρόοδος εἶναι προῖον τῆς ὑπὸ τοῦ
 ἀνθρώπου ὅσον τὸ δυνατόν αὐστηροτέρας καταδασείσεως τῶν
 κτηνωδῶν αὐτοῦ ὁρμῶν καὶ τῆς ὅλον ἐλεπτυολένης συναισθη-
 σεως τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς εὐθύνης.

ΤΕΛΟΣ

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΧΡΗΣΤΟΥ ΦΕΞΗ
 ΑΘΗΝΑΙ — 'Ουδὸς Σοφοκλέους 10

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ

Δ. Τολστόη	Ἄννα Καρένιν δευ.	Δρ. 25.—
»	Ἡ Ἀνάστασις	» 10.—
»	Τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς μας	» 4.—
»	Σύγχρονος δουλεία	» 5.—
»	Αἱ Νεαὶ Ἰδέαι	» 6.—
»	Ἀναγέννησις	» 7.50
»	Ἡ Ρίζα τοῦ Κακοῦ	» 5.—
A. Debay	Ἵγιεινὴ καὶ φυσιολογία τοῦ Γάμου	» 8.—
»	Ἵγιεινὴ τῶν Ἡδονῶν καὶ τέρψεων	» 6.—
»	Φιλοσοφία τοῦ Γάμου	» 9.—
Max Nordau	Ὁ Ἐκφυλισμὸς	» 12.—
Caston Richard	Ὁ Σοσιαλισμὸς καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἐπιστήμαι	» 10.—
Φ. Ἐγκελς	Οὐτοπιστικὸς καὶ Ἐπιστημονικὸς Σοσιαλισμὸς	» 6.—
Γκαίτε	Ὁ Βέρθερος	» 7.—
Cast. Danville	Ἡ ψυχολογία τοῦ ἔρωτος	» 7.50
Dr Pierrot	Ἔργασια καὶ ὑπερκόπαισις	» 4.50
Γκὺ Ντε Μωπάσαν	Τὸ ἀόριστο Στοιχεῖο	» 5.—
A. Μπέμπελ	Ἡ Γυνὴ καὶ ὁ Κοινωνισμὸς	» 20.—
Θ. Δοστογιέβσκι	Ἡ Σπιτονοικοκυρὰ	» 5.—
Ρωσικὰ Λιηγήματα	Τῶν διεισημοτέρων τῆς Ρωσσίας συγγραφέων	» 8.—
Αἰμίλλιον Ζολᾶ	Σελὶς Ἐρωτος	» 12.50
Ernest Haeckel	Ἡ καταγωγή τοῦ Ἄνθρωπου	» 7.50
Νίτσε	Γόμοι καὶ περικοπαὶ	» 9.—
»	Ὁ Ζαρατούστρας	» 20.—
Ernest Haeckel	Ὁ Μονισμὸς	» 10.—
Th. Lieben	Ἐγέφαλος καὶ ψυχὴ	» 5.—
Δ. Βύχνερ	Ὁ Δαρβινισμὸς	» 15.—
Δ. Βύχνερ	Δύναμις καὶ ὕλη	» 20.—
M. Μαίτρελιγκ	Ὁ Θάνατος	» 10.—
K. Δομιερὸς	Ὁ ἐγκληματίας ἄνθρωπος, 2 τόμοι	» 60.—

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡ